

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkészi Szakfolyóirat

74. évfolyam
1999/7-8.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSÉS A TE IGÉD

Szabóné Mátrai Marianna: Nézők és szereplők 241

TANULMÁNYOK

Nagy Gyula: A teremtés teológiája (1.rész) 242
Rókusfalvy Pál: A nevelés alapja: a pszichológiai kulturáltság 247
Csepregi Zoltán: Luther Márton a zsidóságról 250
Kovács Géza: Egy győri nyomda rejtett kiadványai 253

KITEKINTÉS

Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó X. évfolyam 7-8. Szám 257
Dózsa István: Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól? - Római katolikus szemmel 261
Berta Zsolt: Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól? - Református szemmel 263
Krámer György: Hogyan tanítunk más felekezetekről? - Evangélikus szemmel 266
Háló Gyula: Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól? - Baptista szemmel 268
Hecker Frigyes: Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól? - Metodista szemmel 269
Zárónyilatkozat 270

FIGYELŐ

Bódog Miklós: A komplexusok 271
Szebik Imre: Kétszázötven éve született a magyar újságírás atyja Rát/h/ Mátyás 274
Ribár János: Az úrvacsora szentsége a gyülekezeti életben 276
Benczúr László: Spanyolországtól Japánig 279
Pátkai Róbert: „Emlékezetek meg előjáróitokról...” 280
Kézdy Péter: Keken András lelkész hatása budapesti evangélikus értelmiségiekre a Deák téri gyülekezetben 281
Jóné Jutasi Angelika: A világvallások ismeretének jelentősége az evangélikus hitoktatásban 286
Baranyay Csaba: Szolgálat, szolgáltatás -A kazuálék problémája egyházunkban 290
Koczor György: A kazuálék szolgálat és szolgáltatás mezsgyéjén 291
Szolgatársaktól búcsúunk
Szeverényi János-Hafenschner Károly: Csonka Albert búcsúztatása 293
id. Bencze Imre: Botta István búcsúztatása 295

FÓRUM

id. Magassy Sándor: Levéltáraink értékei 297
id. Bencze Imre: Levéltárunk rejtőzködő értékei 298
Kovács házi Zelmá: Egy lélek története 299
Az Evangélikus Hittudományi Egyetem könyvtárának ajánlata 300
Kinczler Irén: Az alkalmazkodó szeretet embere 302

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Zászkaliczky Péter: Szentháromság ünnepe utáni 6. vasárnap 303
Sárkányiné Horváth Erzsébet: Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnap 304
Muntag Andor: Szentháromság ünnepe utáni 8. vasárnap 306
Bárdossy Tibor: Szentháromság ünnepe utáni 9. vasárnap 307
Péter Attila: Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnap 308
Smidélusz Gábor: Szentháromság ünnepe utáni 11. vasárnap 310
Szentpétery Péter: Szentháromság ünnepe utáni 12. vasárnap 311
Ribár János: Szentháromság ünnepe utáni 13. vasárnap 312
Balicza Iván-Korányi András: Szentháromság ünnepe utáni 14. vasárnap 313
Hafenschner Károly: Tátrai Vilmos hegedűművész búcsúztatása 316
Németh Péterné: „Öltsétek magatokra az Úr Jézus Krisztust” 317
Simon János: Búcsúigehirdetés 318
Börönte Márta: Az idő 319

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkészi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108; 317-5478

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály

Készült: a CREA - PRINT gondozásával

Tördelés: ifj. Fülöp Attila

Egy szám ára: 290,- Ft. Előfizetési díj fél évre: 1900,- Ft. egy évre: 3800,- Ft. (3.480 Ft.+mellékletek). Nyugdíjas lelkeszek és teológiai hallgatók fele árat fizetnek.

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 5.100,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 6.600,Ft. / 42 USD vagy 60 DEM postaköltséggel

A borítón: a *Feltámadott Krisztus Vadosfáról*. Az *Evangélikus Múzeum* bocsátotta rendelkezésünkre
A fotót készítette Molnár Géza. A borítót: ifj. Harmati Béla tervezte

M É C S E S T E I G É D

Nézők és szereplők

Záró istentisztelet Stuttgartban, a *Protestáns Egyházi Napok* (Kirchentag) befejezése. Ülök a tv előtt. Élvezem, amit látok. Ez korántsem jelenti, hogy mindennel egyetértek. Van, amit kifejezetten sajnálok. Kérdéseim támadnak. Mért pont ő? Mért így? Mért ennyire? ... Ezek a kérdések azonban - érdekes módon - cseppet sem zavarnak. Inkább természetesnek érzem őket. Természetes, hogy nem értek mindennel egyet. Hogy nem tetszik minden. Ez alapvetően normális dolognak tűnik. Nem cseréli kiábrándulásra, csalódásra, „kár volt bekapcsolni” kesergésre a pozitív élményt. Eltűnődöm az okán. Vajon azért érzem az egész eseményt, minden vitám ellenére alapvetően pozitívnak, mert sokkal nagyobb része tetszik, mint amennyi nem? Igen. Ez egész biztosan döntő ok. De úgy érzem, van valami más is. Nem könnyen tudom néven nevezni. Valahol ott keresgélek, hogy megérint, amiről szó van. Ahogyan történik. Érintettnek érzem magam. Érdekeltnek. Olyasvalakinek, akinek köze van a dologhoz. Ez a dolog varázsa. Tulajdonképpen mindig ez. Megéri-e, akinek szól, hogy *érintett* a dologban, hogy *az ő ügye*. Mindig ez a kérdés: bevonnak-e az eseményekbe, vagy kívül maradok. Ha bevonnak, akkor csak *érzékelem* a különbséget, ha más véleményen vagyok. Ha kívül rekedek, akkor *bosszant*. Keserít. Elrabolja tőlem a jót is. Benne lenni. Érdekeltnek lenni. Valami fontos titok nyitja ez.

Aztán a „Kirchentag” igazgatónöje beszél. Úgy tűnik, nagyon a hallgatóság hullámhosszán. Szinte minden mondatát taps kíséri. Kimond valami fontosat. Nem elég „közönségnek” lenni, aki nézi, élvezi vagy bírálja, de mindenképp csak *szemléli* a dolgokat. Szereplővé kell válni. Cselekvővé. Aki alakítja, formálja, befolyásolja az eseményeket. Néző vagy szereplő. Elgondolkodom. S már nincs kétségem. Tudom, miért tetszik az egész. Azért, mert belül vagyok - nem kívül. Mert cselekvőnek érzem magam (a tv előtt ülve is) - nem a zsöllye egy sorában hátradőlő nézőnek. Néző vagy szereplő. Micsoda kulcskérdése ez az életünknek, a közérzetünknek, az életérzésünknek, az önértékelésünknek!

Gondolataim a *csömöri találkozó* nyitó istentiszteletének elemei felé kanyarodnak. Amikor a választ kerestem a hozzám intézett bizonytalan, félénk vagy kicsit elhatárolódó kérdésekre, errefele mozdultam. Aki majd úgy ül be pöntek este a sportcsarnokba, hogy *nézni* akarja az istentiszteletet, az biztos rosszul fogja érezni magát. Nem lesz képes *bekapcsolódni*. S akkor mi lesz?! Minden jelenlétüknek észre kell vennie, hogy itt nem

lehet nézőnek lenni. Részt kell venni. Meg kell valósítani. El kell vállalni. Végrehajtani. Felolvasni, felállni, elénekelni. Cselekvő résztvevők tudják *megvalósítani* az istentiszteletet. *Szemlélőknek* csak a szentnek egyáltalán nem nevezhető borzadály marad: „És ezt nevezik istentiszteletnek?!” Csak az élvezi majd, aki cselekvővé mer válni. Aki nézőből szereplő lesz.

Nem kellene ezt a „Rubicon”-t átlépnünk? Ezerszer az életünkben? Ezer vonatkozásban? Folyton folyvást és pont ma? Nem, nem arra a vulgáris felszólításra gondolok, hogy „ha nem tetszik az Evangélikus Élet, írj jobb cikkeket!” Valami másról van szó. Valami olyan döntésről, ami legbelül történik. A szemléletünkben. Nem jó a sajtó és nem jó a zsinat. Nem jó a Teológia és nem jó a pénzelosztás. Nem jók a törvények és nem jók a presbiterek. Nem jó a program és nem jó a helyszín. Nem is lesz jó. Semmi sem lesz jó, amíg valahol a lelkünk legmélyén hátradőlünk a zsöllye egy sorában, és nézzük az előadást. Izzad a rendező és eljejtí palcáját a karmester. Szöveget ront a színész és kopott a díszlet. Hamis a zenekar és kényelmetlen, bosszantóan és idegesítően kényelmetlen a szék. Fel kellene állni. Ebben a műfajban és ezen a helyen, amit egyháznak hívnak, a nézőnek nem terem semmi. Csak az utálatos, mérgező és kiábrándító keserűség. Ne áltassuk magunkat! Azt hiszem, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy valaki odajöjjön, és kedvesen föltessék eljen a színpadra. Nincs ilyen ember. Olyan kort élünk, amikor nincs. Magunknak kell felállnunk, bármennyire is hozzászoktunk a közömbös szemlélődéshez. Bármennyire is félünk, hogy megbotlunk egy kiálló padlódeszkában, s akkor majd rajtunk nevet mindenki. Bármennyire is hittük eddig, hogy a kritikus páholya a miénk. Nincs más választás. Nincs más helyszín, csak a színpad. Szereplők vannak. A nézőnek nem marad semmi. Csak aki tenni mer, az tud változtatni. Aki tenni mer, az fogja a „darabot” élvezni. A nézőnek semmi sem marad. Csak a keserűsége nő és a csalódottság barázdái mélyülnek az arcán. Jó színészt sose talál. Jó darabot se. A zene mindig hamis lesz és béna a tánc. Meg vagyok győződve róla, hogy elmúlt a finnyás nézők ideje. A szereplőkön a sor. Azokon, bármelyikünkön, mindegyikünkön, aki valahol mélyen, a nem látható szférában, ahol az igazán fontos dolgok eldőlnek, váltani mer. Nézőből szereplővé válik. Ha sorra nyikorognak a zsöllyesorok, ha sorra felcsapódnak az ülések a távozókat után, ha benépesül a színpad, akkor esetleg. Talán. Megmozdul és változik valami.

Szabóné Mátrai Marianna

TANULMÁNYOK

NAGY GYULA:

A TEREMTÉS TEOLÓGIÁJA*

(1. rész)

1. Teremtéshit, nem világleletkezési teória

Az egyház tanítása a világ és az ember eredetéről *hitigazság*. Egyfelől azért, mivel Isten kinyilatkoztatásán, a Szentírás igéjén alapul. Másfelől azért, mert csak az Istennel való személyes, hitbeli találkozásban tárulhat föl előttünk. Mindaz, amiről a következőkben szó lesz, *nem a tudományos módszerekkel megszerzhető ismeret, nem is értelmünkkel megközelíthető filozófiai igazság, hanem ezektől gyökeresen különböző személyes – mai szóval egzisztenciális – hitbizonyosság.*

„Hit által értjük meg, hogy a világokat Isten szava alkotta, úgyhogy a nem láthatókból állt elő a látható „*Hisztek...* minden látható és láthatatlan Teremtőjében” (Niceai Hitvallás). „*Hiszem, hogy Isten teremtett engem, minden teremtménnyel együtt.*” (Luther, Kis Káté). 1. Zsid 11,3

A teremtéshit, az egyház tanítása, olyasmiről szól, amihez sem a tudományok megismerési módszerei, sem a filozófiai gondolkodás már nem vezethetnek el. A 19. és 20. század materialista gondolkodása azt vallotta, hogy amit értelmünkkel és érzékszerveinkkel nem tudunk megismerni, az nem is létezik. Ezzel szemben a 20. század végén a tudomány, főleg az atomfizika és a filozófia művelőinek jelentős része elismeri: *az „ősrobbanás” kezdeti időpontján túlra és az egyre végtelenebb makro- és mikrovilág határainál messzebbre nem tudunk eljutni. Sem a tudományok, sem a gondolkodó filozófiai értelem. „Ignoramus et ignorabimus.”* Ennek pedig egyszerűen az az oka, hogy ami ezeken túl van, az már nem a mi tér- és időbeli világunk. Ezért számunkra megközelíthetetlen valóság.

A *teológia föladata* nem az, hogy érzékszerveink, tapasztalataink segítségével, de nem is a gondolkodó értelemre építve keresse a végső igazságokat. A teológia és a dogmatika föladata az, hogy *Isten kinyilatkoztatása, Isten*

igéje alapján szóljon ezekről a legfontosabb, végső igazságokról, és az így fölismert teológiai igazságokat összevessa a világunk és az ember végső eredetére és létezésének értelmére vonatkozó másfajta ismeretekkel vagy meggyőződésekkel. Ennek a feladatnak akarunk eleget tenni a következőkben is.

(A fenti részlet a teológiai kozmológia fejezetéből való.)

2. Isten a világ Teremtője

A Szentírás első mondata ez: „Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet”. Ez a Szentírásban is hangsúlyos, legelső mondat először is azt jelenti, hogy nem a világ, hanem *egyedül Isten az örökkévaló, aki kezdet nélkül létezik. Ez a világ körülöttünk, a maga anyagi és szellemi valóságaival, nem öröktől fogva van. De nem is önmagából állt elő.* A teremtéstörténetnek ezt a legelső mondatát azért kell különösen is kiemelnünk, hogy a keresztyén teremtéshitet világosan elhatárolhassuk a világ és az ember eredetére vonatkozó, ettől lényegesen különböző, régi és új, tudományos, világnézeti vagy vallási nézetektől.

Először: a bibliai keresztyén teremtéshit alapvetően különbözik minden olyan meggyőződéstől vagy tudományos nézettől, hogy *csak egyfajta valóság létezik, amely vagy anyagi, vagy szellemi, vagy kettős (dualista) természetű.* Elhatároljuk magunkat határozottan egyfelől minden olyan nézettől, amelynek az a meggyőződése, hogy egyedül az anyagi valóság létezik, Isten nélkül (*materializmus, ateizmus*). De – és ezt ugyancsak hangsúlyozzuk – ugyanígy elfogadhatatlan a keresztyén hit és tanítás számára az ezzel ellentétes világnézet is, amely szerint a világ öröktől fogva létező, szellemi természetű valóság (*idealizmus*).¹

Ennek az ókortól a középkoron át az újkorig (19. sz.) igen elterjedt idealista filozófiának vannak olyan *irányzatai*, amelyek Istent is a szellemi valóság egy részének tart-

* Részlet az „Evangélikus Dogmatika” kiadás előtt álló I. kötetéből. Ennek tartalma: I. Bevezetés: A dogma és a dogmatika az egyházban. II. Alapvetés (Prolegomena): A kinyilatkoztatás – Szentírás – A hitvallási iratok – A hitbeli megismerés. III. Az egyház tanításának igazságrendszere: 1. A Szentháromság egy Isten (Teológia). 2. A teremtett világ (Kozmológia). 3. Az ember (Antropológia). 4. A bűn rontása Isten világában (Hamartiológia).

¹ Az *idealista filozófia* megalapozó mesterei az ókorban Platón és Arisztotelesz voltak. Platón (Kr.e. 428/427 – 348/347) szerint az anyagi világ csak a látszatvalóság. Az igazi létezők a számunkra láthatatlan, de értelmünkkel megismerhető, örök szellemi ideák, egy másik világban. Arisztotelesz (Kr.e. 384 – 322/323) szerint az igazi létezők a szellemi természetű formák, de itt a látható világban.

ják. Így például *Platón*, *Arisztotelesz* vagy az ókori újplatonizmus Istent vallja a legtökéletesebb szellemi valóságnak, sőt az ideák alkotójának (Platón), vagy a végső oknak ebben a világban (Arisztotelesz). Az újkor egyik nagyhatású filozófiája *Spinoza panteizmusa*.² Szerinte Isten és a világmindenség azonosak egymással: Isten a „világlélek”, ennek a világnak a láthatatlan lényege. De a filozófiai idealizmus csúcspontja kétségtelenül *Hegel*³ *filozófiája* a 19. század első felében. Szerinte Isten az öröktől fogva létező szellemi valóság legfelső foka, a legtökéletesebb szellemi létező, a „világértelem” és világunk végső oka.

A sok megtévesztő hasonlóság és Isten nevének gyakori használata ellenére azonban mégis alapvető különbség van a Biblia Istene és az idealista filozófia Istene között. Az idealista filozófia egyik változata sem ismeri azt a számunkra, értelmünk számára *átléphetetlen választóvonalat, amely az örök, szent és kegyelmes Isten és az anyagi vagy szellemi természetű világ között van. Ez pedig abban áll, hogy egyedül Isten a Teremtő. Minden más létező, anyagi vagy szellemi valóság pedig Isten teremtménye.*

Másodszor: lényeges a Szentírás első mondatának az a másik üzenete is, hogy *egyedül Isten az Alkotója ennek a világnak, nem pedig Isten és egy vele szembenálló gonosz, sőtél hatalom (ösgonosz) együtt.* Ez a pesszimista világnézet a régi perzsa vallásból, Babilóniából ered. Szerinte ezért történik a Világosság és a Sötétség erőinek küzdelme szüntelenül ebben a világban. Fő hirdetője az ókorban *Mani* és a manicheusok voltak, az egyházban pedig *gnosztikus* tévtanítók, főleg *Markión*, akikkel hosszú küzdelmet kellett folytatni évszázadokon keresztül. De ezek a nézetek még az újkorban is jelentkeztek.

Bár a bűn rontásának és a mögötte rejtőző Gonosznak a végső eredete Isten teremtett világában megmagyarázhatatlan titok hitünk és a teológia számára – erre a kérdésre később még részletesebben visszatérünk –, *a Szentírás egyértelmű tanúságtétele szerint a bűn, a rossz, a személyes Gonosz eredete semmiképpen sem hozható kapcsolatba Isten világot teremtő akaratával.* A bibliai teremtéstörténet szerint „látta Isten, hogy minden, amit alkotott, igen jó”⁴. De világosan utal erre Isten minden idők előtt hozott akaratát döntése, a kegyelmi predestináció is Jézus Krisztus megváltó művéről, valamint a Szentlélek újjáteremtő munkálkodása a teremtett világban.

3. A Szentháromság és a teremtés

Isten igéjével valljuk: az Atya Isten a világ teremtő Ura. Ettől a vallástételtől azonban elválaszthatatlan az a másik bibliai tanúságtétel, hogy *Jézus Krisztus és a Szentlélek Isten ugyancsak részt vesznek a teremtés művében.*

A keresztyén teremtéshit alapja nemcsak az ószövetségi teremtéstörténet, hanem a teljes Szentírás, erős hangsúllyal az Újszövetség is. János evangéliuma bevezetésében kiemelten szól *Isten Fia*, az örök Ige (Logosz) részvételéről a teremtésben. „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige... *Minden általa lett*, és nélküle

semmi sem lett, ami létrejött”⁵. Világosan egybecseng ezzel a döntő újszövetségi igével az ószövetségi teremtéstörténetnek ez a mindig újra visszatérő fordulata. „Ezt mondta Isten”. Tehát Isten teremtő cselekedete a teremtő szó, Isten igéje! Kezdetben is, de az ember újjáteremtése folyamatában is. „Minden általa lett, ami létrejött”. Vajon érvényesül-e ma is igehirdetésünkben és teológiánkban ez a világos összefüggés a Fiú Isten részvételéről a kezdeti teremtésben éppúgy, mint a megváltás – újjáteremtés szent isteni művében? Ezt a szoros kapcsolatot megerősítik más igehelyek is az Újszövetségben: „... nekünk egyetlen Istenünk az Atya, akitől van a mindenség, mi is örte; és egyetlen Urunk, a Jézus Krisztus, *aki által van a mindenség, mi is őáltala.*”⁶

De ugyancsak kikerülhetetlenül szól a Szentírás igéje *a Szentlélek* részvételéről is a teremtésben. Már a Biblia első mondataiban: „Isten *Lelke* lebegett a vizek fölött”. De másutt is: „Engem Isten *Lelke* alkotott, a Mindenható lehellete életet”⁷. Az Újszövetségben és az ige alapján az egyház hitvallásaiban és liturgiájában a Szentlélek állandó megjelenése a „*Teremtő Szentlélek*” megnevezés (*Creator Spiritus*). De míg az Ószövetségben inkább a kezdeti teremtésben és világfenntartásban való részvételen van a hangsúly, az Újszövetségben elsősorban a Szentlélek Isten újjáteremtő és üdvösségre vivő munkája áll a középpontban.

Az *Újszövetség „trinitárius teremtés-teológiájára”* utal erőteljesen a legújabb teológiában a dán szisztematikus, *Regin Prenter* dogmatikája. Ebben Luther teológiáján keresztül világítja meg részletesen a kezdeti teremtés és a megváltás, az „új teremtés” közötti legszorosabb kapcsolatot Isten igéjében⁸.

Ezzel kapcsolatban érdemes megszívlelnünk *Emil Brunner* figyelmeztetését. Szerinte igen sok nehézséget kikerülhetett volna el az egyház teológiája a múltban, ha a teremtéssel kapcsolatos kérdésekben nem egyedül az ószövetségi teremtéstörténetből indult volna ki, hanem az egyébként számára magától értetődő szabályt követte volna, amely szerint minden hitbéli tanúságtétele alapja *Jézus Krisztus, Isten testté lett Igéje. A teremtésről szóló igei bizonyágtétel, amelyen elsősorban tájékozódniuk kell, nem a Genézis 1, hanem János evangéliuma 1. fejezete és néhány más igehely az Újszövetségben.* Határozzuk el magunkat, hogy ezt a metodológiai (írasmagyarázati) szabályunkat itt is szigorúan követjük. Ezzel sok nehézségtől szabadulunk meg, amelyekbe kikerülhetetlenül belekerülünk, ha egyedül az ószövetségi teremtéstörténethez ragaszkodunk.⁹

4. A világ-teremtés indítéka és célja

A teremtéstörténet szerint Isten ezt a világot „legyen” szavával teremtette. Tehát akaratát szabad döntésével a nemlétből hívta létre. De mivel a teljes Szentírás arról tanúskodik, hogy Isten lényege a szeretet, ezért *világot*

⁵ Jn 1, 1. 3

⁶ 1Kor 8,6 Vö. még Kol 1,16; Zsid 1,2–3 stb.

⁷ 1Móz 1,2 és Jób 33,4, valamint a „teremtési zsoltaók” stb.

⁸ Prenter, R: Schöpfung und Erlösung. Dogmatik I, 184 kk. De még részletesebb és gazdagabb bevezetést ad a teremtés és új teremtés teológiai összefüggéseibe Prenter nagyszerű könyve Luther Szentlélek-teológiájáról, a „*Spiritus Creator. Studien zu Luthers Theologie*”. München, 1954. 395 lap. Kül. 187 kk.

⁹ Brunner, E: Die christliche Lehre von Schöpfung und Erlösung. Dogmatik II, 7. Vö. ezzel kapcsolatos kritikáját is Barth nagy dogmatikai művének a teremtéstörténetre vonatkozó fejtegetései fölött (II, 8. 7. jegyzetben). Szerinte Barth Kirchliche Dogmatika III/1. kötetében a teremtésről szóló teológiai tanítás „sajnálatos módon” egyedül az ószövetségi teremtéstörténethez köti.

² Baruch Spinoza (1632–1677) a panteista filozófia megalapítója: Deus, Sive substantia, sive natura. Ez a népszerűvé vált filozófia (Goethe is követte) azt tanítja, hogy mivel Isten a világ lényege, abban mindenütt jelen van, ezért Istennel „a természet templomában is találkozhatunk”.

³ G.W.F. Hegel (1770–1831) a legnagyobb újkori idealista filozófus, hatalmas filozófiai rendszerével a „német idealizmus” (Fichte, Schelling) csúcspontja.

⁴ 1Móz 1,31

teremtő akaratának végső indítéka sem lehet más, mint Isten végtelen, szent szeretete. „Isten azért teremti meg a világot, mivel önmagát közölni akarja és mivel egy önmagától különbözőt akar. Mint a szent Isten, a teremtésben a saját isteni dicsőségét akarja nyilvánvalóvá tenni; mint a szeretet Istene azonban önmagát másoknak akarja adni” (Brunner).¹⁰

Hogy a világ teremtésének a végső célja sem lehet más, mint Isten teljes dicsősége, ez különösen az Újszövetségben válik nyilvánvalóvá. „Bizony, általa és érte van minden, Ővé a dicsőség mindörökké!”¹¹ Mindeneknek ez a végső célja az evangélium szerint magában foglalja a bűnbeesett embervilág megváltását és újjáteremtését is, Krisztus és a Szentlélek által. Mert Isten világtéremtő szent akaratára csak így, a megváltásban és újjáteremtésben éri el igazi és teljes célját. Ennek a hatalmas üdvösségtörténetnek csupán az első döntő eseménye a teremtés. Isten végtelen szeretete azonban nemcsak megteremti, hanem – a bűnbeesés és a halál hatalmából megszabadítva – Isten dicsőséges, örök Országában a végső céljához is eljuttatja a teremtett világot.

A világ teremtésének végső indítékát és célját tehát csak az Újszövetségben ismerhetjük meg igazán. Jézus Krisztusban lesz nyilvánvalóvá keresztyén teremtéshitünk teljes gazdagsága. Ennek csupán az első lépése a világ teremtése. *A teremtés azonban Jézus Krisztus megváltó és a Szentlélek újjáteremtő művében és Isten Országába végső eljövételével éri el a teljes célját.* Ezért keresztyén teremtéshitünkől elválaszthatatlan hitünk a megváltásban, a megszentelésben és Isten Országába dicsőséges eljövételében!

A hagyományos, régi dogmatika a világ teremtésének indítóokait (causa impulsiva) ugyancsak Isten szabad akaratú döntésében és Isten örök szeretetében jelöli meg.¹² A teremtés céljaként azonban kétféle megjelölést alkalmaz. A teremtés „közbeeső céljaként” (finis intermedius) az embervilág javát és üdvösségét jelöli meg. Ettől azonban mint „végső célt” (finis ultimus) megkülönbözteti Isten teljes dicsőségét, Isten örökkévaló Országában. A kétféle cél ilyen szétválasztása azonban csak logikai következtetés, de nem igei kinyilatkoztatás, nincs alapja Isten igéjében. Mert az ige szerint Isten dicsősége semmiképpen sem valami különálló, végső cél, hanem *magában foglalja* az ember és világa megváltását és üdvösségét is. Az embervilág megváltását még közbeeső célként sem szabad elszakítanunk Isten Országába végső dicsőségétől!

A teremtéshitnek a bibliai értelmezésével a keresztyén teremtéshit világosan elhatároljuk minden olyan vallásfilozófiai elmélettel, amely szerint a világ teremtésének indítéka nem Isten szeretete, hanem annak más oka van: *szükségszerűen* történt. Ez a magyarázat jelentkezik egyfelől *Arisztotelesz* filozófiájában és annak nyomán a középkori skolasztikában is. Ha ezek szerint Isten világhoz való viszonya az, hogy Isten az „első ok, az első mozgató” (prima causa, primum movens), akkor ez a világ nem Isten szabad akaratú döntéséből, szeretetéből jött létre, hanem az ok-okozat kikerülhetetlen logikai összefüggéséből; tehát szükségszerű volt. Ez ellentétben áll Isten igéjével. Másfelől hasonlóan téves a világ teremtésének az az értelmezése is, amellyel az újkori idealizmus filozófiájában, elsősorban *Hegelnél* találkozunk. Eszerint Istennek a legmagasabb

rendű, tudatos létformájához föltétlenül szüksége volt egy Vele mint alannal szembenálló tárgyra: erre a világra. Ezért vált szükségszerűvé Isten számára a világ megteremtése.

Ugyanígy idegen a bibliai teremtéshittől minden olyan tanítás is, hogy a világ nem más, mint Istennek, a lét teljességének, egyre gyengülő, önmagából való kisugárzása (emanációja) az embervilág, az állatvilág, a növényvilág és az élettelen valóságok egyre halványuló létformáiban. Ez az „emanáció-elmélet” *Plotinosz és az újplatonizmus* elterjedt tanítása volt az ókorban.

Századunkban *Pierre Teilhard de Chardin* francia jezsuita teológus és természettudós világhírűvé lett könyve¹³ szól újszerűen a teremtés végső céljáról. Szerinte a világfolyamat a teremtéstől a lét teljessége, az omega-pont, Isten Országába végső célja felé irányuló fokozatos fejlődés, evolúció. Ennek a fejlődésnek egyre magasabb fokozatai: az élettelen világ, a növényvilág, az állatvilág, majd a tudatos emberi lét. Ez a fokozatos „kibontakozása az életnek”, mint legvégső cél felé, Isten Országába felé irányul, amikor majd az üdvözültek seregével együtt „Isten lesz minden mindekben”. Teilhard de Chardinnek ehhez a teleológiai világmagyarázatához az emberről szóló fejezetben még részletesebben visszatérünk.

5. A világ teremtése a semmiből teremtés

A Szentírás igéje szerint a világ teremtése mindenekelőtt azt jelenti, hogy *egyedül Isten az öröktől fogva létező.* Ő a „Vagyok” és Ő az „Alfa és az Omega”, akinek sem kezdete, sem vége nincsen, akire egyedül nem vonatkoznak az idő és a tér korlátai. Ennek a földi világnak viszont kezdete és vége is van, mind idői, mind térbeli értelemben.

A teremtés tehát – ez a Szentírás alapvető kijelentése ennek a világnak a végső eredetéről – *teremtés a nemlétből, teremtés a semmiből (creatio ex nihilo).* Isten ezt a világot nem valamilyen megelőző, „ős-káoszából” vagy „ős-anyagból” alkotta meg, hanem a nemlétből hívta életre. Ezért használja az Ószövetség eredeti héber szövege a világ-teremtés megjelölésére a „bára” igét, amely egyedül Isten teremtő cselekvésének a megjelölése. Az ember ilyen értelemben sohasem „teremt”, hanem csak formál és alkot a már meglévő anyagi vagy szellemi létezőből. A „teremtés a semmiből” egyedül Isten cselekvése, amelyet értelmünk nem, csak hitünk tud megközelíteni.

6. A világ teremtése Isten folytatódó cselekvése a világban

Ha az ószövetségi teremtéstörténetet a földi világ keletkezéséről, de különösen az ember megteremtéséről végigolvassuk, nyilvánvaló belőle, hogy a világmindenség és a földi élővilág, de elsősorban az ember megteremtése nem egyszerűen a semmiből, hanem a már előzőleg életre hívott világból is történik. Isten teremtő szava a létezés egyre magasabb formáit teremti meg az első „öt nap” során, végül a hatodik napon az embert hívja életre. Testét a föld porából, „élet lehelletét” bocsátva testébe.¹⁴

¹⁰ Brunner, E.: Dogmatik II, 16.

¹¹ Rm 11,33.36. Vö. 1Kor 8,6; Kol 1,16–17.

¹² „qua Deus sese ut summum bonum communicare voluit” (... amellyel Isten önmagát mint a legfőbb Jót közölni akarta).

¹³ P. Teilhard de Chardin: Le phénomène humain (Páris 1955. Ed. De Seuil, 340 lap). Német kiadásban: Der Mensch im Kosmos. Union Verlag, Berlin. 1959. 406 lap.

¹⁴ 1Móz 2,7

Ez egyfelől azt jelenti, hogy nemcsak a mai természet-tudomány, hanem a Biblia szerint is van fejlődés, evolúció a földi élet keletkezésében. Másfelől pedig arra utal, hogy *a világ teremtése Istennek a semmiből, a nemlétből való teremtése mellett „folytatódó teremtés” (creatio continua) is. A „kezdetben” teremtett világban végbemenő, „állandó teremtés”: a valóságok és az élet új létformáinak szüntelen teremtése a földi világunkban.*

A hagyományos, régi dogmatika ezért különböztette meg az „első nap” kezdeti teremtését a következő öt „teremtési nap” folytatódó teremtésétől. A teremtés kezdeti és folytatódó műve közötti különbségtevést megtaláljuk már *Augustinusnál*, a középkori skolasztikában, de *Luther* teológiájában is. Ez az újkori teológiában – amint ezt *Schleiermacher* példája is mutatja – mindenestre számos tévútra is vezetett. Egyes teológiai irányzatok századunkban az „állandó teremtés” egyoldalú kiemelésével próbálták kiküszöbölni a „kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet” bibliai kinyilatkoztatásának értelmi „botránykövét” a modern ember számára.

A bibliai kinyilatkoztatás alapján azonban kétségtelenül el kell ismernünk a kezdeti, semmiből teremtés alapigazsága mellett az állandó teremtés igazságát is. A teremtett világ nemcsak megmarad, hanem mindig új is! Csillagok keletkeznek, talán új, másfajta élővilágokkal. Virágok fakadnak, új állatfajok kelnek életre. De mindenekelőtt új, addig nem létező emberi személyek születnek Isten végtelenül gazdag, folyamatos teremtő cselekvése nyomán. „Hiszem, hogy Isten teremtett engem...” (Luther, Kis Káté). De ugyanazt hirdetik a „teremtési zsoltárok” is (vö. Zsolt 104, 29–30 stb.).

Isten teremtett világában a kezdet mellett egyszerre van a megmaradás és a megújulás törvénye. Amit Isten kezdetben teremtett, azt megőrzi, fönntartja és szüntelenül megújítja. A teremtett világ nem változatlan, hanem élő, dinamikus és szüntelenül megújuló, gazdagodó világ, amely azonban minden változása ellenére is a „semmiből teremtett világ” marad. Ez azt jelenti: *ha joggal szólhatunk is az „állandó teremtésről”, mint Isten világfönntartó cselekvésének egyik lényeges alkotóeleméről, ez semmiképpen sem homályosíthatja el a „kezdetben teremtés”, a „semmiből teremtés” (creatio ex nihilo) egyedülálló teremtési aktusának döntő jelentőségét.*

7. A világ teremtése és az idő

Isten ezt a világot a Szentírás legelső szava szerint „kezdetben” (héberül: börésít) teremtette. Hogyan kell a „kezdet” szót közelebbről értenünk? A kezdet idői fogalom. Kikerülhetetlenül fölvetődik tehát a teológiában a kérdés: *hogyan viszonyul egymáshoz a világ-teremtés csodálatos története és az idő? Öröktől fogva és örökké tartó, végtelen folyamat-e az idő, amely maga nem Isten teremtése, hanem Istennel együtt öröktől fogva létezik? Vagy az idő is ehhez a világhoz tartozik, a teremtett világ kezdete egyúttal az időfolyamat kezdete is?* És ugyanúgy vége lesz egyszer, mint ennek a mi világunknak is? Ezekre a ma is fölvetődő kérdésekre keressük a választ a következőkben. S erre a kérdésre a teológia története során *kétféle, eltérő fölfogás* áll szemben egymással.

a. Az egyik, hagyományos teológiai nézet szerint az idő örökkévaló, kezdet és vég nélküli folyamat, mindenfajta létezés szükségszerű alkotóeleme. *Isten a világot ennek a végtelen „idővonalnak” egy meghatározott pontján teremtette. Ezért egyes régi, naív teológiai magyarázatok szerint*

a világ teremtésének időpontja is kiszámítható a bibliai nemzeti táblázatok alapján.

Sajátságos a korai ókor egyik egyházatyjának, *Origenes*nek a tanítása. Mivel Isten sohasem gondolható el tétlenül, hanem öröktől fogva cselekvő Isten, ezért a teremtés isteni munkája is öröktől fogva tart az időben. A mi világunknak van ugyan kezdete az időben, de előtte már végtelen sok teremtett világ létezett.

Hasonlóan idegen és az igéből semmiképpen le nem vezethető, *gnosztikus* eredetű nézet az is, hogy az idő nem a világ teremtésével, hanem a bibliai bűnesettel veszi kezdetét. Mert a múltó idő és vele együtt a halál későbbi, mint a teremtett világ: az ember bűnesetének következménye és büntetése.

b. A *másik*, alapvető teológiai fölfogás szerint az idő dimenziója, együtt a tér három dimenziójával, ennek a teremtett világnak a jellegzetes alkotóeleme. Az idői világ gyökeresen más, mint a kezdet és vég nélküli örökkévalóság, amely Isten létformája. Ez a hitbeli meggyőződés jellemzi az egyház teológiai tanítását, amely szerint *Isten ezt a földi világot a tér és az idő létformájával együtt teremtette. A világ teremtése és az idői létezés elválaszthatatlanul összetartoznak.* Isten a világot „nem az időben, hanem az idővel együtt” teremtette – vallotta már Augustinus is.¹⁵ Mert egyedül Isten az örökkévaló. Az ember és világa alá van vetve a múltó idő hatalmának. A „kezdetben” tehát a Szentírásban nem a végtelen idővonal egyik pontja, hanem magának az időnek a kezdete is! „Magát az időt is Te alkottad!” – valljuk együtt Augustinusszal. Ma ez a teológia általánosan elfogadott tanítása. „Az idő és a tér az Istentől teremtett világ lényeges alkotóelemei... Az időiség éppen úgy hozzátartozik a teremtettséghez, mint a végesség” (*E. Brunner*).¹⁶

Az idő, mint a teremtett világ jellegzetessége és világunk kezdete kérdésében azonban a 20. század teológiájában egy új, „egzisztenciális értelmezéssel” is találkozunk. A szubjektív gyökerű, egzisztencialista filozófia hatására kialakult a „kezdeti teremtésnek” egy, az első pillanatban elgondolkozató magyarázata, amelyet elsősorban *Rudolf Bultmann* és vele a „mitológiátlanítás” teológiai iskolájának számos követője képviselt.

c. A 20. század második felében divatossá vált „egzisztencialista teológia” szerint *az idő valóban Isten teremtése, együtt ezzel a világgal. De maga a teremtés mégsem tartozik bele az idő folyamatába. Nem a múltban történt. Időileg nem mögöttünk van, hanem állandóan történik; a jelenben is „a történések állandó hátere”. Állandó teremtés az időfolyamat egzisztenciális háterében.*

A Szentírás „kezdetben teremtésének” ez a történetiellen, az egyes ember belső, szubjektív hitbeli átélésére koncentráló magyarázata azonban teljesen idegen a Szentírástól. *Mind az Ó-, mind az Újszövetség valóságosan megtörtént, és nem csupán belsőleg átélt eseményekről szól: a világ kezdetbeli teremtéséről, Izrael népe, majd a Názáreti Jézus történetéről és az egyház történeti kialakulásáról a világban. Az „egzisztenciálisan értendő” teremtéstörténet a bibliai, üdvösségtörténeti kinyilatkoztatástól idegen, modern filozófiai elmélet, amelyet az Isten igéjéhez való hűség esetében nem követhetünk.*

A „kezdetben teremtés” Isten igéje szerint valóban az idők kezdetén történt. Hogy ezt hogyan értjük a 20. század

¹⁵ Non in tempore, sed cum tempore (Augustinus)

¹⁶ Brunner, E.: Die christliche Lehre von Schöpfung und Erlösung. Dogmatik, 2. kötet (Zürich, 1950), 18. lap

teológiájában, arról szóljon közelebről ennek a századnak két nagy protestáns teológusa, a református Karl Barth és az evangélikus Oscar Cullmann.

d. *Barth ige-teológiája* igen részletesen foglalkozik a bibliai teremtéstörténet igazi értelmével. Az Egyházi Dogmatika III/1. kötetében (44–102. lpk) kifejti, hogy a *bibliai teremtéstörténet valóságos történetisége földadhatatlan a teológia számára. A bibliai történet egésze – beleértve a teremtéstörténetet is – alapvetően különbözik a többi ókori vallások mítoszaitól. A vallási mítosz ugyanis a történeti események formájába öltöztet meg nem történt, időtlen vallási igazságokat és meggyőződéseket. A Szentírás viszont megtörtént eseményekről tudósít.*

Megtörtént eseményekről azonban többféleképpen lehet beszámolni. Lehet róluk tudósítani a szemtanú pontos, részletes tudósításával, aki a saját szemével látta az eseményeket és részt vett azokban. Ez a történeti tudósítás, a történeti tudósítás (Historie). Vannak azonban olyan történeti események is, amelyekről nem a szemtanúk pontos beszámolóiból, hanem csak közvetett módon értesülünk (szájhagyomány, mondák, történeti anekdoták stb). Amiről a Biblia legelső fejezetei tudósítanak, az valóságosan megtörtént esemény ugyan, nem pedig pusztán mítosz vagy legenda történeti alap nélkül; de mégsem lehet szemtanúk történeti tudósításának a tárgya. Valósággal megtörtént (Geschichte); de nem történeti leírása annak az eseménynek (Historie). „Hol voltál, amikor a földnek alapot vetettem? Mondd el, ha tudsz valami okosat!” – mondja Isten Jóbnak az ige szerint.¹⁷ *A teremtés kezdetbeli eseményéről a Szentírásban emberi szemtanú beszámolójából természetesen nem értesülhetünk, hanem egyedül a Szentlélektől inspirált és kinyilatkoztatott ige útján.* A bibliai teremtéstörténet „Geschichte” ugyan, de nem történeti beszámoló („Historie”).

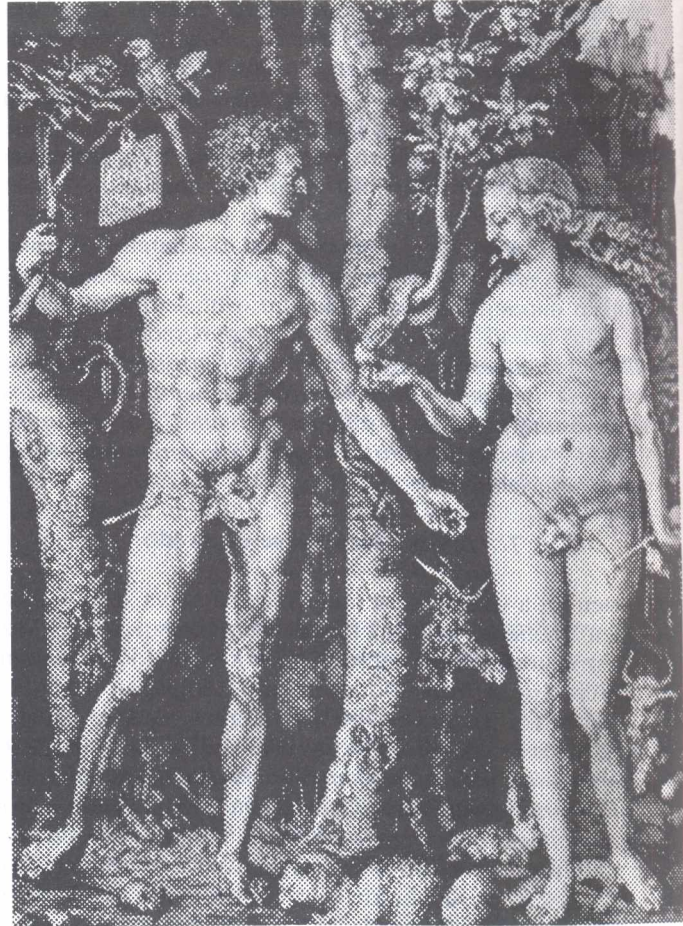
Ezzel azonban együtt jár az is, hogy maga ez az inspirált, ószövetségi teremtéstörténet, amely mintegy háromezer évvel ezelőtt szólalt meg, természetesen nem a 20. század világképében hangzik el, hanem *csak az akkori világképben szólalhatott meg* (világító testek az égboltozaton, a teremtés napjai stb). Ezen megbotránkozni és a teremtéstörténet igei üzenetét magát is elutasítani emiatt nem lenne más, mint megfedkezni a bibliai teremtéstörténet és a mai világkép közötti, háromezer éves közbevetésről.

Az ószövetségi teremtéstörténet Isten valóságos, kezdetbeli teremtésének titkáról, csodájáról – hangsúlyozza Barth dogmatikája – természetesen nem történeti leírás formájában szól. Három olyan valóságos, megtörtént cselekvéséről Istennek, amely számunkra megközelíthetetlen, sőt elképzelhetetlen. *„Inspirált és képekkel kifejezett történeti tudósítás.”*¹⁸

e. Lényegében ugyanezt tanítja – de még Barthnál is félreérthetlenebbül – a 20. század egyik legjelentősebb evangélikus teológusa, *Oscar Cullmann* (1902–1999), rendszeres teológiai főművében.¹⁹ Szerinte *az egész Szent-*

írás egyedülálló, „inspirált prófétai és apostoli történetírás”. Benne Izrael története jelenik meg előttünk, inspirált prófétai-apostoli tanúságtétellel együtt. Ennek a történetnek a középpontja a Názáreti Jézusnak, Isten Messiásának a története. *A világtörténelem kezdete, a teremtés, és a világtörténelem vége, Krisztus visszajövetele és Isten Országa elérése azonban elérhetetlen minden történetírás számára. Amit a Szentírás a világ teremtéséről, a kezdetéről, és a világtörténelem végéről, Krisztus parúziájáról, az Isten Országa eléréséről elmond, az már „tisztá prófécia”.* Mégis mindaz, amiről a Szentírás tudósít és tanúságot tesz, valóságos történelem az időben a világ teremtésétől a világ végéig és Isten Országának megjelenéséig. Ez különbözteti meg alapvetően a bibliai történetírást – így a bibliai teremtéstörténetet is – minden vallási mítosztól!

Végeredményben tehát mind Barth, mind Cullmann ugyanoda érkezik el, amit az egyház teológiája az ókortól máig egyértelműen vall: mind a világtörténelem kezdete, mind a világtörténelem vége a jövőben, valóságosan történeti esemény. Olyan történeti valóság, amely azonban emberi, történeti kutatásunk számára elérhetetlen. Ezért teljes egészében Isten igei kinyilatkoztatása marad számunkra.

Dürer: Ádám és Éva

¹⁷ Jób 38,4

¹⁸ Barth, K: KD III/1. 90. Az eredeti német szövegben: „divinatorische und dichtende Geschichtssage” (Istentől ihletett és költői képekben kifejeződő történelmi monda). Az inspirált igei kinyilatkoztatásnak ez a megjelölése (Geschichtssage) Barthnál nem éppen a legszerencsésebb, mivel a „Sage” (monda) lehet ugyan valóságos eseményről szóló történeti tudósítás is. De lehet esetleg költött, meg nem történt esemény is a „Sage” háttére. Ezzel a félreértési lehetőséggel pedig éppen Barth leglényegesebb teológiai mondanivalója kerülne súlyos veszélybe.

¹⁹ Cullmann, O: *Christus und die Zeit* (Krisztus és az idő) 1946. Azóta több kiadásban is. Részletesebb magyar nyelvű ismertetése a század közepén, vö. Nagy Gy: *Krisztus a történelemben*. Lelkipásztor 1951, 219 – 226. lpk.

A nevelés alapja: a pszichológiai kulturáltság

(Az ember lényegének lelki természetéről)

1. A közállapotokat tükröző magatartást emberképünk határozza meg

A nevelés alapkérdéseinek sorában a Keresztyén Nevelés 98/7. számában (v.ö. Lp. 99/06) az erkölcsi nevelés alapját tárgyaltuk. Cikkünkben utaltunk a *teljes emberkép* kialakításának fontosságára. Most ezt az emberképet, az ember *természeti lényegét* fejtjük ki röviden. A következő számban emberségünk kifejtéséhez, a neveléshez szükséges iránytűt, emberképet, a *nevelési eszményt* tárjuk fel.

A társadalom gazdasági, szociális, egészségügyi, közbiztonsági állapota mint következmény pontosan tükrözi, hogy milyen az az emberkép, amelyet köznevelési rendszerünk a gyakorlatban megvalósít. Ebből a szempontból kiemelt fontosságúak a köznevelést, ezen belül a szakmai és a felsőszintű oktatást is szabályozó törvények és rendeletek. Csupán egy példát említünk.

A 111/1997 /VI. 27./ számú kormányrendeletnek „a tanári képzés követelményeiről” nincsen koncepciója, szakszerűtlen, számos pszichológiai és pedagógiai tévedést, lehetetlenséget tartalmaz. Ez a tény önkényes értelmezéseknek és laikus kezdeményezéseknek ad teret. A dillettantizmus terjedése még mélyebbre taszítja az amúgyis súlyos helyzetben lévő tanárképzést, és ezzel a tanuló ifjúság személyiségfejlődését is károsítja. *A köznevelés rendszerének ez a tájékozódási és tájékoztatási zavara* sajnos az egyházi iskolákban is megfigyelhető, amint pl. ezt a Lelkipásztor 1998. évi májusi számának néhány cikke mutatja.¹

2. Ember-mivoltunk sok millió éves törzsfjlődés eredménye

Minden tudomány egyre pontosabban törekszik meghatározni a tárgyát. Valójában ebben áll az egyes természettudományok fejlődése: a természeti jelenségek – ásványok, szerves anyagok, élőlények – lényegének mind teljesebb feltárásában, leírásában. Egyedül a legbonyolultabb természeti élőlénynek, az embernek a tudománya, a pszichológia a kivétel ebben.

Annak ellenére, hogy minden nemzedék újra megéli önmaga rejtélyét – kicsoda az ember? –, a válasz máig nem része az általános műveltségnek. Annak ellenére, hogy az emberismeret tudományának több mint két évezrede pszichológia a neve – abból kiindulva, hogy ami az embert emberré teszi, az a „pszüché”, a lélek –, kétezer éven át nem tették tudományos vizsgálat tárgyává, hanem csupán spekulatív, filozófiai véleményeket nyilvánítottak róla. Annak ellenére, hogy *közel háromszáz éve* a filozófiai érvelések helyére a tapasztalás lépett s ezzel *a pszichológia természettudománnyá vált* – mint *Carl Gustav Jung* (1946) megjegyzi –, ezt a tényt máig tagadni próbálják.

Indokolt a kérdés: miért ez a nagy ellenkezés, szinte félelem a természettudományos felfogással szemben több mint két évszázad után is az emberek körében, a tudósok, de még a lélek embereinek tartott vallásos emberek körében is? Akad olyan főiskolai oktatói nyilatkozat, amelyik pszichológia-ellenességében odáig megy, hogy a pszicho-

lógiai gyakorlatokból az önismeret szót törölni javasolja, mivel „az önismeret nem a legjobb szó, mert részben a pszichológiát idézi meg, részben ellenállást vált ki: el kell számolnom rossz tulajdonságaimmal”. Ezt az érvet egy olyan rendezvény emlékeztetőjéből idéztük, amelyet egy önjelölt, laikus oktató azért hívott össze, hogy pszichológusokat készítsen fel az említett kormányrendelet megvalósítására (!?). Akad azonban olyan lelkész is, aki azért bírálja a lélektant, mert a bűvölete eltávolít az Istentől, mert az alapja nem Isten Igéje, hanem „személyesen észlelt jelenségek, látomások, álmok, élmények”.² (Csendes megjegyzésem: Isten Igéjéről, a megváltás evangéliumáról is csak „személyes észlelésből” értesülhetek, másként nem.)

Az ellenállásnak, pontosabban az ember lényegének megismerésében való nagyon lassú előrehaladásnak valójában egyszerű oka van: *maga az ember*. Egyrészt önmagunk megismerése azt jelenti – s egyedül a pszichológia ilyen tudomány –, hogy a megismerő és a megismerendő ugyanaz. (Bár minden hasonlat sántít, valamit mégis érzékeltet: a szem mindent lát, kivéve önmagát.) Másrészt a feladatot nehezíti magának a megismerőnek és a megismerendőnek a természete. A megismeréshez tudatosság szükséges, de az embernek mint lassan tudatosuló lénynek a legnagyobb része tudattalan, és a tudattalan erőinek öntörvénye, hogy a tudatosításnak ellenáll. „Jóban kell lenni” önmagunkkal, személyiségünk tudattalan erőivel – miként a természet is csak engedelmessé győzhető le –, hogy mind többet tudatosíthassunk belőle. Ez az eszmélés, tudatosítás, öntudatosulás életsorsunk küzdelmeiben, ez az emberi fejlődés lényege, emberré válásunkban és egyéni fejlődésünkben egyaránt.

Az állat is lelkes, de öntudatlan élőlény. Az ember öntudatos lelki természete sok millió éves törzsfjlődésben alakult ki. Erről a filogenezisről írja Jung: *„Amint fejlődéstörténetileg a tudat egy számunkra nem tudatos állat állapotból indult ki, ugyanúgy minden gyermek megismétli ezt a differenciálódást”* (1961).

3. Kettős lény-e az ember?

Valószínűleg sokan és többször is érezték már, amikor szeretteik közül valakit megbántottak: ez nem én voltam! Máskor jó szívvvel igyekeztünk, mégsem cselekedtünk: „jól lehet a lélek kész, de a test erőtlen” volt. Értelmes, gondolkodó emberekből, költőkből és államférfiakban is meggyőződéssé válik: kettős lények vagyunk.

Ha csupán a reformkor gondolkodóit tekintjük, számos példát találunk. Vegyünk csupán kettőt. *Vörösmarty Mihály* az élet értelméről töprengve kétszer is felteszi a kérdést: „Mi dolgunk a világon?” Első válaszában a küzdelmet s lelki vágyaink táplálását így indokolja: „Ember vagyunk, a föld s az ég fia, Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen.” *Gróf Széchenyi István* is egyszerre éli meg az emberségben „agyag által összeszorított lényünk” korlátait és az „Istenség szikrája” mivoltunkból fakadó s nemzeti felemelkedésünket munkáló szárnyalását.

A legtöbben hajlunk arra, hogy az embert, önmagunkat kettős lénynek tartsuk. Önmagunkkal való küzdelmünk-

ben, konfliktusainkban szükségszerűen ébred bennünk a megkettőzöttség illúziója, három szempontból is. A test és a lélek, az egyéniség és társaslény mivoltunk, a jó és a gonosz kettőssége minden korban – úgy tűnik – iszonyú háborúkat és járványos betegségeket hozott az egyes emberekre, az egész emberiségre. A konfliktusok, háborúk, járványok valóságos tények, igaziak. Az ember kettőssége azonban csak látszat, nem valódi kettősség. Még a harmadik sem az, mivel a bennünk lévő gonoszt – ami nem egyéb, mint a személyiségfejlődésünk számára káros tulajdonságaink – úgy misztifikáljuk, mintha nem lehetne megfékezni. A konfliktus ugyanis a jóra törekvésünk öntudatlan vagy tudatos megnyilvánulása, és nem érinti az ember természeti lényegének egységét. A második kettősségről – az ember individualitásáról és szocialitásáról – a következő cikkünkben számolunk be. Embermivoltunk igazi rejtélye *a test és a lélek kettősségének*, pontosabban *a léleknek a problémája*.

4. Az ember bonyolult, mégis egységes, lelki természetű élőlény

Végezzünk el egy gondolatkísérletet! Lehet-e egyetlen ember cselekvésének két alanya? Nyilvánvaló, hogy nem lehet. Ki volt akkor a legutóbbi, szegedi Kajak-kenu Világ-bajnokságon az 500 m-es férfi egyes kajakfutam győztese: *Vereckei Ákosnak* a teste vagy a lelke?

Várkonyi Dezső professzor 1958-ban a lakásán tanítványa szűk körében erről ezt mondta: „*Az emberben a tevékenységnek csak egyetlen alanya van és ez a testtel egyetlen állománnyá egyesült lélek. Ezzel az ember viselkedését, cselekvéseit a legjobban megmagyarázhatjuk.*” Tehát a gondolatkísérletre adható válasz: a cselekvés alanya *Vereckei Ákos*, akinek lényegesen egységes és lelki természetű. Mint már az előbb jeleztük, *az ember lelki természete sok millió éves törzsfjlődésünk állati gyökereiből alakult ki*. Hogyan az ember egyes szerveit, például az idegrendszert – noha az őshal gerinchúrjától az agykéregig hosszú fejlődési utat tett meg – egylényegűnek tartjuk, s nem beszélünk külön idegrendszerrel és külön, más lényegű agykéregről, úgy egylényegű az emberegész is, noha szervezetünk nagyrésze még az emlősállat s legújabb fejlődési képződményünk lelki természetű. Minden élőlénynél a filogenetikusan legújabb képződmény veszi át az irányítást, végzi a legfinomabb szabályozást, ám ugyanakkor ez a legsérülékenyebb, a legnehezebben regenerálódó. Az idegrendszerrel ez a neoformátum az agykéreg, az embernél pedig a lélek. Ugyanis – mint *Várkonyi Dezső* mondta – „feltevésszerűen szólni kell a 'lélek'-ről, mint a tudatos és nem-tudatos kiterjedéstelen életfolyamatok végső hordozójáról (amely természetesen a testtel egyetlen állományt alkot), mint e belső lételemek közös sajátosságáról és összességéről”. Az emberi lélek szót tehát ilyen értelemben használjuk, mint az ember egységes lényegét, valóságos természeti jelenséget kifejező fogalmat.

Jung imént idézett megállapításának a második fele az egyedi (:ontogenetikus) fejlődésre vonatkozott. Ez is természeti törvényt fejez ki. Az embrió az édesanyja méhében 9 hónap alatt – mint köztudott – az egyszélű élőlénytől a fejlett emlősállattig biológiailag csinálja végig a filogenezist. *A pszichológiai filogenezis* – tehát egy hasonlóan valóságos természeti folyamat – *már a születés pillanata után s biológiai védőburok nélkül* a kisgyermekkor eszmélődés, tudatosulás folyamatában zajlik le. Ennek a szintén sok millió éves fejlődési folyamatnak néhány évbe tömörített,

gyorsított menete ugyanolyan jelentőségű, mint az előző folyamat. Ezért olyan szükséges és fontos *az igazi gyermekkor biztosító pszichológiai védőburok* – mint a magzatnak az anyaméh – *az erős, megtartó család*.

Az egységes lényegű ember teljes képét – *Carl Gustav Jung* munkássága alapján – a következőkben foglalhatjuk össze.

a.) *Az ember egyéni lelki egész*. A teljes személyiségnek vannak tudatos és tudattalan folyamatai és tartalmi (a tudattalan mindig melléknév és sohasem főnév!). *Tudatos* az a funkciónk, amelyik kapcsolatba kerül az én-nel. *Az én* tudatos személyiségünk vonatkoztatási és energetikai központja. Az egyén a társadalommal, egy szűkebb közösséggel való kölcsönhatásban, kompromisszumban kifelé kialakít egy képet magáról, akinek látszani szeretne. Ez a „perszóna” (rómaiaknál a színészek szerepét kifejező álarcot nevezték így).

A tudattalan folyamatok és erők összehasonlíthatatlannul többszörösét alkotják a tudatosítottaknak, tudatosnak. *A tudattalan* lelki jelenségeknek egy töredéke az *egyéni* élettörténetből eredő – ezért viszonylag könnyebben tudatosítható – személyes tudattalan. Képszerűen szólva a „legmélyebben” a *kollektív* tudattalan folyamatok és erők helyezkednek el. Ezek teszik ki az általános emberi (és állati) örökségünket. Az emberiség ősi „emlékezete” ez, ősi reakciómódok olyan alapvető helyzetekre, mint például születés, halál, veszély, elnyomás, jó és gonosz hatalmak stb. A kollektív tudattalannról csupán álmokban, „*ösképekben*” (archetipusokban), szimbólumok formájában kapunk jelzést, „üzenetet”. Ilyen öskép a Férfi (animus), a Nő (anima), a galamb, a kígyó, a fa (életfa) vagy az Istenkép (*Hark, H.*, 1997). A tudattalannak számunkra kedvezőtlen erői, folyamatai közül egyesek mint személyiségünk „*árnyéka*” tudatosulhat: az a kép magunkról, amilyenné nem szeretnénk válni.

A teljes – a tudatos és a tudattalan – *lelki egész központja* a „*Selbst*” (magyarul *mélymagnak* nevezhetnénk). Gyökerei a kollektív tudattalan soha nem tudatosítható erőiig hatolnak le, ill. onnan erednek. Személyiségünknek ezt a végső lényegét, aki a lelkünk legmélyén vagyunk, teljes egészében és tudatosan megismerni – ez természetéből következik – soha nem tudjuk. Legfeljebb néha, belső csendben valamit megélhetünk belőle.

b.) *Az ember állandó mozgásban lévő dinamikus önszabályozó egész*. Az ember egészének, teljes emberségének kibontakozása mindig a mélymagunk, a *Selbst* irányába haladás. Ez a természetes fejlődés: tudatosodás, tudatosítás, énesedés, azaz tudattalan folyamatainkkal való kölcsönhatásban ezek kapcsolatba hozása énünkkel, ezek „megszelídítő” tudatosítása, irányíthatóvá tétele. *Jung* ezt az egész-szé válást, az embernek ezt a természetes egyéni fejlődésútját nevezi „*individuiációnak*”, amelyen azonban nem az individualizmust, hanem a közösségre értékes önmegvalósítást érti. Mindehhez energia szükséges. A biológiai és a pszichológiai életenergia gyűjtőfogalma a „*libidó*”. Ezen *Jung* valamennyi belső folyamatunkat (ösztöneinket, szükségleteinket, figyelmünket, érdeklődésünket, akarásunkat) átjáró életenergiát érti. (*Freud* számára ez kizárólag a nemi ösztönzésekben merül ki.)

Alaptörvény, hogy *minden pszichológiai folyamatunk* szükségszerű (tartalmi és intenzitásbeli) ellentétben, *ellentétpárok* (külső-belső, tudatos-tudattalan, perszóna-árnyék stb.) kiegyenlítő szabályozásában zajlik. Az ember lelki egyensúlya – éppúgy mint biológiai egyensúlya – sohasem

statikus, hanem mindig dinamikus, tehát működési egyensúly.

Teljes életutunkat tekintve a fejlődésnek két nagy szakasza van. Az elsőnek a feladata a külső valóságba való „beavatás” (a primitív népeknél a felnőtté avatásnak még ma is szigorú szertartásai vannak), az erős én kialakítása, amely a megfelelő perszóna kialakulásával zárul. Megtáltuk a helyünket a környezetünkben. Az életút delelőjén túl a belső valóságba való beavatás a feladat: mélyül önismeretünk, tudatosulnak bennünk kapcsolataink a földi és a kozmikus világgal. Az ember a lelki egész, az egész-ség felé halad. Olyannak ismeri meg magát, amilyen a természeti valósága szerint, egyre inkább azzá válik, aki – a lelke legmélyén.

A szenvedés és a boldogság együtt részei az életnek. Egyedül a sors cselekvő vállalása hoz magasabb szinten új egyensúlyt az életünkbe. Arra a kérdésre tehát, hogy kicsoda az ember, a válaszuk: *az ember tudatosuló lelki természetű és cselekvésben tökéletesülhető élőlény.*

5. Lesz-e új évezredünk? – Pszichológiai kulturáltságunktól függ

„A politikai helyzet, valamint a tudomány félelmetes, jóformán démoni eredményei folytán titkos borzongás és tompa sejtések töltenek el minket, de nem tudjuk, mitévők legyünk, és alig néhányan jutnak el arra a következtetésre, hogy ezúttal a régesrég elfeledett emberi lélek forog kockán.” Ezekkel a szavakkal hangsúlyozta Jung élete vége felé újra (1961) a lélek realitását és annak világtörténelmet alakító jelentőségét. Az *emberiség igazi problémája* a második világháború óta *pszichológiai probléma*, akár mosolygunk ezen (:az csak a tudatlanság jele), akár elfogadjuk ezt.

Az emberről eddig elmondottak alapján az iménti utolsó mondat konkrét tartalommal telik meg: *az emberiségnek emberhez méltó túlélése*, Magyarországon és a Kárpát-medencében a *nemzet fennmaradása, sőt emelkedése az egyes emberek pszichológiai kulturáltságán múlik*. Azon múlik, hogy önismerésünk és önművelésünk – hiszen a kultúra forrása, célja, művelője és eredménye is az ember, a „kiművelt emberfő” – a kifejtett természettudományos alapon és szemlélettel történik-e vagy sem. Ez a *természettudományos emberkép és lélekfelfogás olyan rendezési alapot ad*, amelyiken a 3. évezred etikája, pszichológiája és pedagógiája korunk sorsproblémáit oldó módon és eredménnyel bontható ki. Valójában nincsen külön természettudo-

mány és társadalomtudomány. Tudományok vannak – eltérő fejlettségű tapasztalati szinten.

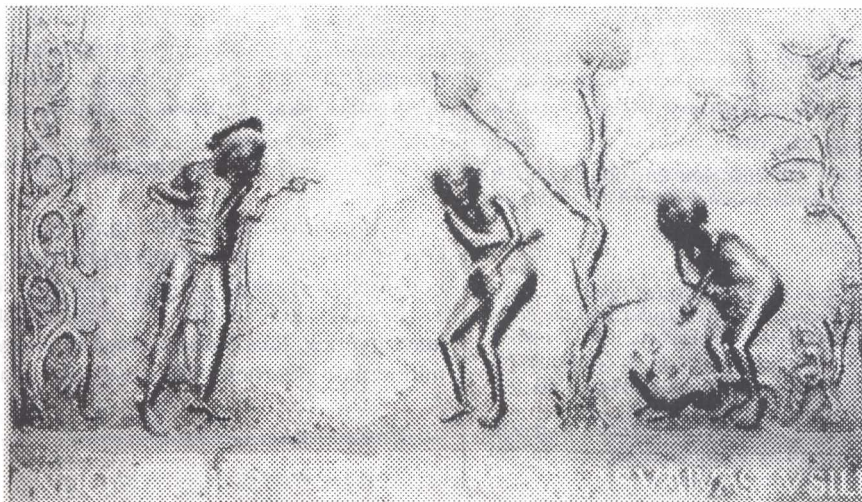
Az élet tiszteletének *etikája* – előző cikkünkben fejtettük ki – az ember belső fejlődésének a törvénye. A *pszichológia* az ember lényegét tevő lelki természet tudománya. A *pedagógia* pedig az emberség kibontakozását segítő fejlesztés természettudománya. Mindhárom embertudomány kimunkálásának – noha sok előzményre támaszkodhatunk, mégis kopernikuszi fordulatról van szó, – a kezdetén tartunk. Művelésüknek nem is annyira tudományos, mint inkább etikai feltétele van: bármilyen tudományos kérdésfeltevésnek ugyanis csak akkor van értelme, ha igaz emberek igaz ismereteket vetnek egybe.

Befejezésül *Franz Altnak*, az 1983-ban megjelent Jung-olvasókönyv szerkesztőjének néhány mondatát idézzük a könyv előszavából: „Napjaink *pszichológiája* – alapvetően Freud hatására – csaknem *istennélküli*. De napjaink *teológiája* is – alapvetően a felvilágosodás hatására – szinte *léleknélküli*. Jung útja az önismereten keresztül az egész-ség és az önmegvalósítás útja. Az önmegvalósítás, az embernek *végző válasza a mindenható Istennel való hasonképűségére*. Az, ami minden kor és minden kontinens emberét egymással összeköti, az lényének vallásos magva. Ezt jelenti az, hogy minden embernek van lelke. Vallás és pszichológia nem ugyanaz, de mindkettőnek gondja az emberi lélek.” Majd ezt mondja: „Számomra Jungon keresztül vált nyilvánvalóvá, hogy *Jézus főkérdése* nem az, hogy mit kell hinni, hanem hogy mit kell *tennem* és hogyan kell *élnem*.”

Rókusfalvy Pál

Jegyzetek, irodalom

1. V.ö. a Lelkipásztor 1998/5. számában: *Szabolcs Éva*: Új utak a pedagógiában. 162–165. o. *Nagy Zoltán*: Ahol a lélek, ott a szabadság? 186–187. o. *Gombocz Eszter*: Modern módszerek a Biblia megközelítéséhez. 187–190. oldalain lévő cikkeit.
2. V.ö. A Pszichológia és kereszténység című cikkemet a Lelkipásztor 1988. júniusi számának 339–344. oldalain. *Alt, F.* (Red.) 1983. *Das C. G. Jung Lesebuch*. Walter Verlag A. G., Olten. *Hark, H.* (Hrsg.) 1997. *C. G. Jung Alapfogalmainak lexikona* Kossuth Kiadó, Budapest (L. 1. köt.-ben: Istenkép. 152–157.o.) *Jung, C. G.*, 1946, *Theoretische Überlegungen zum Wesen des Psychischen*. Eranos Jahrbuch. *Jung, C. G.*, 1961. *Erinnerungen, Träume, Gedanken*. Walter-Verlag Olten und Freiburg im Breisgau. *Várkonyi Dezső*, 1958, *A pszichológia tárgya és feladata*. (Kiadatlan kézirat)

Bűnbeesés- Hildesheimi Szent Mihály templom bronzkapuja

Luther Márton a zsidóságról

1. A vízcspából is ez folyik¹

A pokol 1983-ban szabadult el. A téma addig békésen meghúzta magát a tudományos eszmecserében, ahol mintegy hét évtized alatt kialakultak a főbb nézetek táborai. A többség *Reinhold Lewin* rabbinak, a probléma első feldolgozójának álláspontja szerint² úgy látta, hogy a reformátomnak a zsidókhöz való korábban barátságos hozzáállása ellenségessé változott, a kisebbség *Wilhelm Maurer* evangélikus teológus nyomán³ amellet kardoskodott, hogy Luther gondolkodásában következetesség és kontinuitás figyelhető meg. Polemizáló és apologetizáló tendenciával egyaránt találkozhattunk, de mindez a tudományos publikációkhoz illő mértéktartással és józan érveléssel társult. Nem is lett volna semmi baj, ám a Luther-évben a téma az újságokba, a képernyőre került, s ezután mindenki kötelességének érezte, hogy kifejtse véleményét, akár volt mondanivalója, akár nem. A *Lutherjahrbuch* évről évre közli a kérdés bibliográfiáját:⁴ mára áttekinthetetlenül vált a keresztények és zsidók, teológusok és történészek cikkiradata, még *Bernhard Lohse* is kötelességének érezte, hogy kiváló kézikönyve⁵ végére egy semmitmondó "Luther-zsidó" fejezetet biggyesszen. A hangorkánból alig hallatszott ki egy-egy tiszta szólam, a vitát továbbvivő gondolat. Ilyen volt *Leonore Siegele-Wenschkewitz* figyelmeztetése: vitázhatunk róla, hogy antiszemita volt-e Luther vagy antijudaista, tény, hogy kollektíve ítélte el, tekintett elvetendőnek egy közösséget, s ebben saját elveit adta föl.⁶ *Edith Wenzel* irodalomtörténész azt mutatta be meggyőzően, mennyire meghatározták Luther zsidóképét a középkori misztériumjátékok negatív toposzai.⁷ Megrázóan őszinte volt *Albert H. Friedlander* rabbi rádióban elhangzott vallomása, mely több tanulmánygyűjteménybe is bekerült.⁸ A továbbiakban többször is idézem majd őt.

2. A skolasztika és a humanizmus mezsgyéjén

Az ifjú wittenbergi professzor a zsolttárok magyarázata közben (1513-1515) számtalan esetben kényszerült számot vetni Izrael múltjával és jövőjével. A zsidóságról alkotott képekben a megnyilatkozásokban következetesen negatív.

¹ Ez a megállapítás hazánkra egyelőre nem vonatkozik. Magyarul olvasható szakirodalom: Tekus Ottó: 1944 mementója: egyházunk és a zsidókérdés. *Lp* 59 (1984) 472-479; Jutta Hausmann: Egyeseknek vigasz - másoknak szitok? Luther magyarázata a 109. zsolttárhoz. In: Luther Márton: *Négy vigasztaló zsolttár Mária magyar királynéhez 1526*. MLK 5. Bp. 1996. 5-13. Ezen a helyen mondok köszönetet azoknak a teológiai hallgatóknak, akik aktívan dolgoztak a Luther-zsidók problémáról 1996 őszén tartott szemináriumomon.

² *Luthers Stellung zu den Juden*. Berlin, 1911.

³ *Kirche und Synagoge*. Stuttgart, 1953. A felfogás előzményének tekinthetjük: Walter Holsten: *Christentum und nichtchristliche Religion nach der Auffassung Luthers*. Gütersloh, 1932.

⁴ A Luther-Bibliographie 5h pontja alatt.

⁵ *Luthers Theologie*. Göttingen, 1995.

⁶ Wurzeln des Antisemitismus in Luthers theologischen Antijudaismus. In: H. Kremers (szerk.): *Die Juden und Martin Luther. Martin Luther und die Juden. Geschichte, Wirkungsgeschichte, Herausforderung*. Neukirchen, 1985. 351-367.

⁷ Martin Luther und der mittelalterliche Antisemitismus. In: A. Ebenbauer / K. Zatloukal (szerk.): *Die Juden in ihrer mittelalterlichen Umwelt*. Wien, 1991. 301-319.

⁸ Aus der Sicht eines Juden. In: H.J. Schultz (szerk.): *Luther kontrovers*. Stuttgart, 1983. 252-264. = Martin Luther und wir Juden. In: H. Kremers i.m. 289-297.

Luther képtelennek tartotta a zsidókat a megtérésre - másrésztől azonban a keresztények azon erőfeszítéseit is elítélte, melyek a zsidók békés vagy erőszakos megnyerésére irányultak. Ezen az állásponton volt akkor is, mikor elérték annak a vitának a hullámai, mely később "a sötét emberek vitája" (*Dunkelmännerstreit*) néven vonult be a történelembe.

1509-ben egy *Johannes Pfefferkorn* nevű konvertita I. *Miksa* császár megbízásából el akarta kobozni és égetni a zsidók "istenkáromló" könyveit, elsősorban a Talmudot. A mainzi érsek ezzel kapcsolatban kikérte több egyetem és tekintélyes tudós tanácsát, akik közül egyedül *Johannes Reuchlin* fogalmazott meg kritikus véleményt. Szerinte azokat a zsidó iratokat, melyek tudományos érdeklődésre tarthatnak számot, így a kabbalista, a jogi, a történeti írásokat és a bibliai kommentárokat nem szabad megsemmisíteni. Előbb Pfefferkorn, majd a mögötte álló kölni dominikánus teológusok támadtak Reuchlinra, aki derekasán védekezett, s ebben a régi és az új tudományosság erőpróbájának bizonyuló küzdelemben a németországi humanisták (elsősorban *Ulrich von Hutten*) is támogatták. *Georg Spalatin* (ekkor *Bölcs Frigyes* wittenbergi könyvtárosa) Luther is felkérte - mint a Szentírás professzorát - hogy, írjon Reuchlin védelmében. Ekkor ugyan Spalatin még nem állt közvetlen kapcsolatban Lutherrel, de tudhatott róla, hogy a humanista műveltségesezmény hatására ő is tanult görögül és héberül, többek között éppen Reuchlin héber nyelvtanából. Luther 1514 februárjában írt válaszában Reuchlinnak adott igazat kölni vádlóival szemben, ám érvelése egyáltalán nem a humanizmus arzenáljából származott:

"...Mivel minden próféta megmondta, hogy a zsidók Istent és királyukat, Krisztust átkozni és káromolni fogják, és aki ez nem olvassa ki és nem érti meg a Szentírásból, az - bevallom - még nem látott teológiát. Lefogadom tehát, hogy a kölniek képtelenek kibogozni a Szentírásból, hogy ennek így kell lennie, és az Írásnak be kell teljesednie. És ha megkísérlik megszacátítani a zsidókat káromlásaiktól, akkor azt fogják élni, hogy az Írás és Isten hazugnak tűnik. De bízzál, Istennek lesz igaza, még ha hiába verejtékeznek is ezerszer ezren a kölniek. Mert egyedül a belülről munkálkodó Isten cselekedete lesz ez, nem embereké, akik inkább csak játszadoznak kívülről, mint munkálkodnak. Ha elveszik a zsidóktól káromlásaikat, ezek csak még rosszabbakat fognak kitalálni, mert Isten haragjából annyira ki vannak szolgáltatva a fonák gondolkodásra, hogy a Prédikátor szerint javíthatatlanok, és minden javíthatatlan csak rosszabb lesz a javítgatással és soha nem javul meg."⁹ Ezeknek a gondolatoknak a fő elemei - a zsidók keményszívűsége, Isten haraga, a térítési kísérletek hiábavalósága - kisebb módosulásokkal később is megtalálhatók Luthernél.

3. A wartburgi félfordulat

A *Magnificat* magyarázatának (1521) záró szavaiban ehhez képest jelentős hangsúlyeltolódást figyelhetünk meg. "Azért nem kellene a zsidókkal olyan durván bánni, mert sok köztük a leendő keresztyén, s naponként lesznek közülük keresztyének. Ráadásul az az ígélet, hogy Ábrahám magvában mindenkor lesznek keresztyének, akik az áldott magot

⁹ WABr 1,23-24. Nr. 7.

felismerik, egyedül az övék, nem pedig a miénk, pogányoké. A mi ügyünk az ígélet nélküli, pusztá kegyelmen fordul meg, ki tudja, hogyan és mikor. Az lenne a helyes eljárásunk, ha keresztyén módon élnénk, s őket szeretettel Krisztushoz vezetnénk. Kinek volna kedve keresztyénné lenni, amikor azt látja, hogy a keresztyének milyen keresztyénietlenül bánnak emberekkel? Drága keresztyének, ez így nem megy. Szeretettel meg kell nekik mondani az igazságot, ha ez nem kell nekik, hagyj ott őket. Hány, de hány keresztyén van, aki Krisztust semmibe veszi, szavára nem hallgat, rosszabb a pogánynál és zsidónál is. Mégis békén hagyjuk őket, talpukat nyaljuk, majd hógynem bálványként imádjuk."¹⁰

A fenti sorokból nyilvánvaló fordulatban nagy része volt annak, hogy Luther 1515-1516-ban a Római levelet magyarázta, ahol nem kerülhette meg a Róm 9-11-ben kifejtett gondolatot, hogy a kiválasztottság nem csak átmeneti időre szól. Második, 1518-ban kezdett zsoltaérelőadását is ez a jóval pozitívabb Izrael-kép határozta meg. Súlyosan eshetett az is a latba, hogy az 1517 után kibontakozó reformátori mozgalomhoz valóban csatlakozott néhány zsidó is, mint pl. a wittenbergi egyetemen tanító *Bernhard Göppingen*, akihez 1523-ban így írt: "De mivel már felragyogott és világol az evangélium arany fénye, remény van arra, hogy sok zsidó komolyan és őszintén megtér, s ugyanúgy szívből ragaszkodik Krisztushoz, ahogyan Te is és mások, akik Ábrahám utódainak kegyelmeiből üdvözülő maradéka vagytok."¹¹

A mozgalom erejét, az általa csiholt tűz ellenállhatatlan terjedését Luther éppen Wormsban élte át, így joggal várhatta Róm 11 ígéréteinek közeli beteljesedését. Ezeknek a gondolatoknak 1523-ban egy külön könyvecskét is szentelt (*Jézus Krisztus zsidó származásáról*), melyet, ha figyelmesen olvasunk, nem minősíthetünk sem zsidóbarát, sem zsidómissziós iratnak, inkább polémiának. "Luthernek az ellen a vád ellen kellett védekeznie, hogy judaizál: a zsidósággal szemben kellett identitását megtalálnia. - mondja Friedlander - De a szöveg 'rejtett agendája', ahogy manapság mondanánk, a zsidósághoz való fordulás. És a zsidók kihallottak valamit már a címből: hogy a keresztyénység legszebb szava a kigúnyolt zsidó-jelzővel kerül össze, ez jelentett valamit."¹²

A hír futótűzként terjedt a zsidók között. Hollandiai zsidók üldözött spanyolországi testvéreiknek küldték el a könyvet.¹³ Egy névtelen spanyolországi menekült Jób könyvének parafrázisában tesz hitet a reformátor mellett: "Cófár, a naamá (Jób 2,11) azt az új hitet képviseli, mely a minap Németországban született. Cófár héberül a fény és pirkadat szóhoz hasonlít, mert az új hit hajnalpirként tündökölt. Alapítója Luther, ami németül fényt jelent [vö. lauter]. A naamá másrészt kedvességet jelent, ami arra a temérdek jóindulatra emlékeztet, amit az új vallás nyilatkozatai támasztottak ... További óment találunk abban a tényben, hogy Luther Saxoniából származik, ami a héber öröm (szasszon) szóval cseng össze."¹⁴ Asztali beszélgetéseiben arról számol be Luther, hogy regensburgi zsidók elküldték neki *Mélységes mélyből kiáltok* kezdetű zsoltaérfordítását héber betűkkel leírva.¹⁵

A reformátort több alkalommal is rabbik látogatják meg. Ezen találkozások alkalmával Luther világosan jelzi, hogy részéről szó sincs teológiai közlekedésről.¹⁶ Nem a zsidóság érdeklí, hanem az egyes zsidók mint leendő keresztyének; a többséget azonban továbbra is keményszívűnek tartja, s csak néhányuk megtérésében reménykedik. A korabeli megnyilvánulások közül mégis kirí az az önkritikus emberi hangnem, melyben a *Jézus Krisztus zsidó származásáról* c. könyv íródott: "Ha az apostolok - kik szintén zsidók voltak - ugyanúgy bántak volna a pogányokkal, mint mi, pogányok¹⁷ a zsidókkal, egyetlen pogány sem tért volna meg. Ha viszont ők testvérüknek tekintettek minket, nekünk is testvéreinknek kell tekintenünk a zsidókat, hátha megtéríthetnénk néhányukat, hisz még mi magunk sem jutottunk mindnyájan annyira, nem is szólva amazokról odaát. És még ha magasan is hordanánk az orunkat, akkor sem vagyunk egyebek, mint pogányok, míg a zsidók Krisztus vérei. Mi jövevények és mostohák vagyunk, ők ellenben a mi Urunk rokonai és édestestvérei. Ezért ha kérkedhet valaki egyáltalán rokonságával, a zsidók inkább tartoznak Krisztushoz, mint mi, ahogy Szt. Pál is mondja ... Ezért így szól szerény kérésem és tanácsom: ha méltányosan bánnánk velük és a Szentírásból tisztán oktatnánk őket, néhányuk megtérhetne. De mivel erőszakkal üzzük és rágalmakkal pocskondiázzuk őket, szemükre vetjük, hogy keresztyén vérből kellene származniuk ahhoz, hogy ne büzhödjének, s nem is tudom, még miféle egyéb ostobaságból bánunk velük úgy, mint a kutyákkal, mi jót érhetünk el ezek után náluk? Hasonlóképpen, ha tilos nekik közöttünk dolgozni, ipart üzni, s más emberi kapcsolatot fenntartani, amivel csak uzsorára ösztönözzük őket, hogy is várhatunk tőlük javulást?"¹⁸ Bármit is mondott környezete, Luther nem rekesztette ki a zsidókat az emberiség köréből.¹⁹

4. A reményből a kétségbeesésbe

Az 1530-as évek folyamán több nyugtalanító hír érkezik Luther wittenbergi környezetébe. A Hispániából elűzött zsidók egyre nagyobb számban keresnek Németországban megélhetést, a gazdasági nehézségekért - hol okkal, hol ok nélkül - a közvélemény őket okolja. Még inkább aggasztották Luthert a Morvaországból kapott levelek: "...Őn jelezte nekem, hogyan törnek be újra mérgező tanításukkal a zsidók a tartományokba, s néhány keresztyént már rá is szedtek, hogy körülmetélkedjenek és higgyék, hogy a Messiás vagy Krisztus még nem jött el, és a zsidók törvénye örökre áll, sőt a pogányokra is kiterjed..." - írta 1538-ban *Wolf Schlick von Falkenau* grófnak.²⁰ Ez az eset elszigetelt lehetett, de Luther számára reális veszélyként jelentkezett: még 1543-as irataiban is komolyan igyekezett keresztyén testvéreit lebeszélni a zsidó hit követéséről.²¹ Végül az a csalódás is közrejátszott a reformátor véleményének módosulásában, hogy az újrafelfedezett evangélium mégsem vonzott mindenkit magához. A zsidók még mindig vonakodtak. "*Aki pedig az Isten igazsága ellen küzd, az csak az ördög lehet.*" - foglalja össze Luther gondolatmenetét Friedlander.²²

¹⁶ WATR 3,3512; 4,5026.

¹⁷ A "pogányok" (*Heiden*) szót Luther nem a "keresztyén" ellentétéként (vö. lat. *paganus*), hanem a "zsidó"-val szembeállítva használja (vö. héb. *gojim*, gör. *ethnē*).

¹⁸ WA 11,315 és 336.

¹⁹ Friedlander in: Schultz i.m. 258.

²⁰ *Wider die Sabbather* WA 50, 312. Vö. WATR 3,3512 és 3597.

²¹ "Ezt akarom ezúttal megtenni hitünk tisztelőre és a zsidók ördögi hazugságai ellen, hogy azok is, akik zsidókká akarnak lenni, láthassák, miféle szép cikkelyeket kell az átkozott zsidóknál hinniük és betartaniuk." WA 53,579.

²² Friedlander in: Schultz i.m. 258.

¹⁰ Dr. Luther Márton: *Magnificat. Mária éneke*. Ford. Takács János. Hódmezővásárhely, 1989. 58-59.

¹¹ Luther levele Bernhardushoz, a kikeresztelkedett zsidóhoz (1523) WABr 3,101-104. Nr. 629.

¹² Friedlander in: Schultz i.m. 225.

¹³ Friedlander in: Schultz i.m. 257.

¹⁴ Pinchas E. Lapide: *Stimmen jüdischer Zeitgenossen zu Martin Luther*. In: H. Kremers i.m. 171-185, 177.

¹⁵ WATR 4,5026.

Amikor a birodalomban élő zsidók szószólója, *Josel von Rosheim* 1537-ben arra kérte Luthert, hogy bírja rá a szász választófejedelmet a zsidókat kiutasító rendelete visszavonására, Luther a közbenjárást - barátságos levélben - megtagadta azzal a megokolással, hogy a zsidók csak visszaéltek volna pártfogásával (azaz a keresztényekhez való közeledés helyett ők folytattak volna prozelitamissziót).²³ A következő években Luther a dialógusnak már ilyen csökevényes formájába sem hajlandó bocsátkozni. Ő, aki 1523-ban még a zsidók és keresztények együttélése, emberi kapcsolatai mellett tört lándzsát,²⁴ húsz évvel később már nem akar a zsidókkal szóba állni: "Mert amint előző könyvemben [*Von den Juden und ihren Lügen*] tettem, nem az a szándékom, hogy a zsidók ellen írjak, mintha reménykednék megtérésükben, ezért nem is azt a címet adtam neki, hogy a zsidók ellen, hanem a zsidókról és hazugságaikról, azért, hogy mi, németek tényszerűen tudhassuk, mi az hogy zsidó, hogy a mi keresztényeinket tőlük, mint magától az ördögtől óvjuk, hitünket erősítsük és tiszteljük, nem pedig azért, hogy a zsidókat megtérítsük, mely ugyanúgy lehetetlen, mint az ördögöt megtéríteni ... Mert egy zsidó avagy egy zsidó szív annyira tuskó-, kő-, vas-, ördögkemény, hogy semmiképp nem lágyítható meg." - írja *Vom Schem Hamphoras und vom Geschlecht Christi* c. műve bevezetéseként 1543-ban.²⁵ A zsidók elveszítik emberi arcukat, egyéni tulajdonságaikat, pokolbéli álarc takarja őket - ugyanúgy, mint a rajongókat vagy a pápát magát. Hogy a reformátor ellenfeleit egyetlen ördögi maszkbba öltözteti, ennek teológiai háttere van. A pápistákat, zsidókat és spiritualistákat egyrészt az köti össze, hogy fittyet hánynak Luther Szentírására, azaz Isten igéjére, másrészt az, hogy nagy hangsúlyt helyeznek a cselekedetekre, a külső dolgokra.

"Most minden beszűkül, fojtott lesz. - halljuk Friedlandert *A zsidókról és hazugságaikról* c. könyvről - Az emberek bűnei a zsidókra hárulnak, ők kirekednek az emberiség köréből, ellenségé, ördöggé válnak. És ezzel Luther még a keresztényeknek is megtiltja az emberiséget ... A zsidók a kétely, a tévhit, a megátalkodottság, a gonosz, tuskó-, kő-, vas-, ördögkemények. De hisz nem létezik ez mindenkiben, még Márton testvérben is? Miközben az ördöggel birkózik, nem vívódik egyben önmagával is? Sohasem kételkedik? Mindig magabiztos? És hirtelen felismerjük, hogy ez az írás is védekezés, hogy Luther megint, mint egykor, a zsidósággal szemben akarja megtalálni identitását."²⁶

Jóllehet *A zsidókról és hazugságaikról* szóló könyv - és folytatása, a *Schem Hamphoras* - jóval terjedelmesebb, mint Luther korábbi, barátságosabb állásfoglalásai, zárjuk ismertetését rövidre az érintett Friedlander kalauzolásával, aki ezt jegyzi meg a világi felsőbbségnek szóló hét "hűséges tanáccsal"²⁷ kapcsolatban: "Itt nem akarok sokáig időzni. Az eszközöket ismerem, hisz saját bőrömön tapasztaltam meg őket. •Először gyűjtsek föl zsinagógáikat vagy iskoláikat...• Kisfiúként Berlinben a kristályéjszakán szemtanúja voltam,

²³ "Hisz meg voltam róla győződve, s még vagyok is, hogy a zsidókkal barátságosan kell bánni, azon az alapon, hogy Isten hátha ezúttal kegyelmesen kíván rájuk tekinteni, s Messiásukhoz kívánja vezetni őket, nem pedig azzal a céllal, hogy az én pártfogásom és közbenjárásom révén csak tovább erősödjének tévhitükben és még ádázabbak legyenek." WABr 8,89-91. Nr. 3157.

²⁴ "Ha segíteni akarunk rajtuk, akkor nem a pápa, hanem a keresztény szeretet törvényét kell gyakorolnunk, barátsággal fogadva őket, hadd dolgozzanak és boldoguljanak, hogy lehetőségük és terük nyíljék körülöttünk és közöttünk keresztény tanításunkat és életünket hallani és látni. Ha néhányuk nyakas is, mit számít? Mi sem vagyunk mindnyájan jó keresztények." WA 11,336.

²⁵ WA 53,579. Ez a könyv *A zsidókról és hazugságaikról* c. ugyancsak 1543-as mű folytatása.

²⁶ Friedlander in: Schultz i.m. 260.

²⁷ WA 53,523-526.

mégsem értettem meg soha. Itt azt mondja nekem Márton testvér: •és ezt a mi Urunk és a kereszténység tiszteletére kell tennünk, hogy Isten lássa, hogy keresztények vagyunk.• Ere megdermedek én, a tuskó-, kő-, vas- és ördögkemény zsidó. Lássuk a következőt: •Másodsor házaikat is hasonló módon kell lerombolnunk ... és őket istállóba zárunk, mint a cigányokat.• Ebben volt részem nekem is, sorstársaimmal, a romákkal együtt..."²⁸ A további tanácsok: 3. vegyék el a zsidóktól a könyveiket 4. tiltsák meg rabbijaiknak a tanítást 5. korlátozzák szabad mozgásukat 6. tiltsák meg nekik az uzsorát, pénzüket, értékeiket vegyék el 7. az erős, fiatal zsidókat fogják fizikai munkára.

Nézetein a wittenbergi reformátor többé már nem finomított, halála előtt négy nappal tartott utolsó prédikációjában is a zsidóktól való félelme fogalmazódott meg: "Nyílt ellenségeink ők, nem szűnnek meg Krisztus Urunkat káromolni, Szűzmáriát szajhának, Krisztust fattyúnak hívják, minket meg ördögfajzatnak vagy hónapos bornyúnak, s ha megölhetnének, boldogan megtennék. Gyakran meg is teszik, különösen amikor orvosnak adják ki magukat, ámbár olykor segítenek is rajtunk; hisz az ördög segítségével végül úgysis eltesznek láb alól".²⁹

5. Eltussolt vagy eltűzött probléma?

Hogyan viszonyuljunk Luther fenti kijelentéseihez? Milyen következtetést kell levonnunk belőlük a "lutheránus" tanítás számára? *Gerhard Müller* püspök igen tisztán látott és egyértelműen fogalmazott ebben a kérdésben: "Luther nem tévedhetetlen és csatlakozhatatlan teológusnak mutatkozik, hanem embernek, aki kora felfogásának adózik - ahogy mindnyájan foglyai vagyunk tényezőknél, különösen azoknak, melyekről nem tudunk. Volt egy szakasz Luther életében, amikor a keresztényeknek a zsidókhöz való viszonyában új utakat tárt fel. A megváltozott körülmények között azonban a korabeli keresztények keresztényietlen antijudaizmusába esett vissza."³⁰

Igaz-e az a vád, hogy az evangélikusok évszázadokon keresztül titkolták reformátoruk zsidóellenességét; vagy helytálló-e másfelől az a figyelmeztetés, hogy a témát napirenden tartók bolhából elefántot csinálnak? Ami az első szemrehányást jelenti, titkolózásról szó sem volt. Az antijudaista iratok rendre megjelentek a Luther-kiadásokban, csak éppen senki sem olvasta őket. Ez az érdektelenség már a reformátor életében is jellemző volt: jóllehet a *Jézus Krisztus zsidó származásáról* c. irat németül és latinul egymás után 12 kiadásban jelent meg, addig *A zsidókról és hazugságaikról* című összesen hármát ért meg. *Justus Jonas* lefordította ugyan latinra, de a folytatás, a *Schem Hamphoras* fordítására már nem vállalkozott. Az utóbbi könyvtől még Luthernek olyan küzdőtársai is elhatárolódtak, mint *Melanchthon* vagy *Andreas Osiander*. Ahogy a reformáció korában, úgy később sem fejtettek ki hatást az 1543-as iratok, egészen a náciizmus fellépéséig. Az a tény viszont, hogy ez a rasszista ideológia Luther teológiai kijelentéseivel takarózott, állásfoglalásra kényszeríti azokat, akik számára fontos a lutheri örökség. Luther antijudaizmusa ugyan nem a legfontosabb szeleto gondolatrendszerének, mégis szerves része: kapcsolatban van a lutheri hermeneutikával és megigazulástannal.

²⁸ Friedlander in: Schultz i.m. 261-262.

²⁹ WA 51,195-196.

³⁰ Tribut an den Geist der Zeit. Martin Luthers Stellung zu den Juden.

Evangelische Kommentare 16 (1983) 305-308 = *Zwischen Reformation und Gegenwart* II. Hannover 1988. 38-44.

Hogy mégsem szabad Luther "antiszemizmusánál" leragadnunk - ahogy ezt sajnos 1945 óta sokan teszik -, abban jó példával jár elől Friedlander rádiós üzenete: a rabbi nem a hét "hűséges tanácsnál" és az eislebeni prédikációnál akar Luthertől elválni, hanem visszatér az Ószövetség fordítójához, akit annyira közelinek érez, s akinek értékelésül a németzsidó *Heinrich Heinét* idézi: "Nem volna igazságos nézeteinek korlátjait felhánytorgatnunk, ...még kevésbé hibáit gorombán elítélnünk; ezek a hibák többet használtak nekünk, mint ezer

más ember érényei. *Erasmus* finomsága és *Melanchthon* szelídsege sohasem vittek volna bennünket annyira előre, mint néha Márton testvér isteni brutalitása"³¹

Csepregi Zoltán

³¹ Friedlander in: Schultz i.m. 253-254.

Kovács Géza:

Egy győri nyomda rejtett kiadványai

Hol jelentek meg az 1730-as évek gazdag egyházi kiadványai? A kérdés nem újkeletű. *Szent-Iványi Béla* már a harmincas években felvetette a kérdést.¹ Egyházi vonalon *dr. Schulek Tibor* lelkész,² világi vonalon a *Széchenyi Könyvtár* tudományos munkatársa, *Szelestei Nagy László* foglalkozott ezzel a problémával.³ Gyanús volt ugyanis, hogy a sűrű egymásutánban megjelent énekes- és imádságos könyvek impresszumában a különböző külföldi városnevek (Halle, Jéna, Frankfurt) félrevezetőek és megtévesztőek. Kézenfekvőnek látszott a hamisítás, mert itthon tilos volt új könyvek kinyomtatása, míg a nyomdába adás előtt a kirendelt censorok a kinyomtatást nem éleményezték. Hasonló rendelet tiltotta külföldön nyomtatott könyvek behozatalát, míg censura alá nem vetették, vajon egyeznek-e a régi kiadványokkal, nehogy valami új eretnokséget hozzanak be az országba. A gyanú a győri nyomdára esett, a szerzők és kiadók ugyanis majdnem kivétel nélkül a győri evangélikus gimnázium rektorai, konrektorai voltak.

Az 1727-28. esztendőben telepedett le Győrben a magyar nyomda történetében jelentőssé lett *Streibig* család. *Streibig József* Sopronból települt át. Királyi privilégiuma, engedélye Sopronra szólt. Szabadalomlevelét Győrre csak 1731-ben kapta meg ugyanolyan feltételekkel, mint Sopronban. Az áttelepülést azzal indokolta, hogy Sopronban nincs annyi munkája, hogy családját eltarthatná. Győrről a püspök bizonyos egyházi iratokat, könyveket nyomtatna vele, úgyhogy megélhetését biztosítva látná.

A győri nyomdából került ki az 1729. évben többek között: *Torkos András* (győri evangélikus lelkész): Győri katekizmus. H.n. 1729.

Tomka Szászki János (a gimnázium rektora): Progymnasma de periodo...Jaurini 1729.

Hajnóczy Dániel (a soproni ev. gimnázium konrektora): Epithalamion Joh. Jac. Neuholdio Soproniensi Poliastro et Mariae Pamer. 1729 Jaurini.

A győri evangélikus gyülekezet lelkészei, az iskola rektorai és konrektorai (a kiadványok szerzői) a pietizmusnak nevezett megújulási mozgalom képviselői voltak és élénk irodalmi munkásságot fejtettek ki. A mozgalom dunántúli központja éppen Győr volt.

Hegyfalusi György (a győri iskola rektora 1692-1696) *Centifolia, az az Százlevelű Rósa* c. imádságos könyve is

1729-es impresszummal jelent meg. Az utolsó lapalji jegyzet így szól: "A mostani időnek alkalmatlan volta miatt a Kedves Olvasó legyen felőlünk nem bal-, hanem jó ítéllettel". A Toldalék viszont így kezdődik: "Az időnek mostohasága miatt ki-hagyatott egynehány Ur vég vatsorájára rendeltetett imádságokat, és valami kevés válogatott buzgó énekeket magába foglal. Nyomatott 1730. esztendőben." Nem szerepel viszont sem a könyvön, sem a Toldalékon a nyomda és a város neve. A kiadvány - megbízható forrás szerint - csak 1733-ban jelent meg, került ki a nyomdából.⁴ A nyomda tehát egy időre leállt a munkával. Mi volt az oka az idő alkalmatlan voltának, az idő mostohaságának, ami törést okozott az evangélikus könyvek kiadásában?

*Torkos András Győri katekizmus*a első kiadása 1709-ben történt Halléban *Orbán István* betűivel. A második kiadás (1729) szomorú történetét, sorsát *Torkos András* írja le egy a kancelláriához intézett folyamodásában 1730-ban.

"A mi vallásunkon levő könyveket, vagyis az alapfokú katekizmust először én adtam ki, és mint egyedül illetékes én árusítottam. Történt azonban, hogy a magyar nyelvű katekizmust a múlt évben újból minden változtatás nélkül kinyomattuk. Sajnos őeminenciája, kardinális püspök úr és győri főispán, milyen okkal, nem tudom, méltatlankodott és megparancsolta, hogy az összes példányt haladéktalanul szolgáltatassam be prefektusának. Én nyomorult, tehetetlen és erőtlén merészelttem-e ellene szegülni a hatalmasnak, engedelmeskedtem és körülbelül kétezer példányt őeminenciája prefektusának beszállítottam."⁵

Torkos hiába igazolta magát, hogy "minden változtatás nélkül", súlyosan esett a latba, hogy a censor nem véleményezte, így bár nem volt új könyv, mégis elkoboztatott. *Torkos* világosan leírta azt is, hogy győri nyomdában ("typis Jaurinensibus") készült a kiadvány, tehát a nyomdász is bajba került. Nem kétséges, hogy ez és a többi hely nélküli nyomtatvány *Streibig József* nyomdájából származik.

Igazolja ezt egy egyidőben zajló esemény is. Egy *Spaiser* nevű pozsonyi könyvvarús feljelentette a budai és a győri nyomdát. Az a panasza, hogy Budán és Győrött a folyó évre (1730) kalendáriumot nyomtattak, aminek az lett a következménye, hogy neki igen nagy kára származott a megmaradt kalendáriumokból, melyeket ő nyomtatott Pozsonyban. Neki erre szabadalma van, míg a budai nyomdásznak olvasókönyveken felül katekizmusokra,

vasámapi és ünnepi evangéliumokra van privilégiuma, a győri nyomdásznak azonban még nyomdai engedélye sincs. A kancellária utasítja a két város tanácsát, állapítsák meg, városukban kinek az engedélyével nyomatta ki a nyomdász a kérdéses naptárakat, a jövőre vonatkozólag pedig tiltsák meg neki.⁶

Streibignek volt ugyan engedélye kalendáriumra és névtára (titulárium), de Győrre még csak nyomdára sem, csak Sopronra. Sürgősen kérvényezte és meg is kapta: nyomtathat német kalendáriumot, latint is az előírt formában a hozzácsatolt tituláriummal. A győri tanács azt válaszolta, hogy a nyomdász kizárólag a győri püspök joghatósága alá tartozik, a tanács tiltását következetesen visszautasítja az említett kalendáriumok ügyében.⁷ Mindez bizonyára hozzájárult Torkos katekizmusa elkobzásához, és egészen bizonyosan a Centifolia munkálatainak a megszakításához.

1737-ben újra pörre ment a két nyomdász. Ezúttal *Streibig Gergely* vádolja meg Spaiser pozsonyi nyomdászt, mert tituláre kalendáriumot adott ki, holott erre neki nincs engedélye, nekik viszont van tíz évre szóló engedélyük, ami még nem járt le. Spaiser azzal védekezik, hogy csak 1735-től ad ki tituláre kalendáriumot, mert Streibigék elmulasztották kiadni. Ami még érdekesebb, azzal is vádolja Gergelyt, hogy csak az édesapjának van engedélye kalendáriumra, neki még nyomdai engedélye sincs. Tény, hogy Streibig Gergely 1737-ben kérvényezi, hogy az apjának szóló engedélyt a nyomdára ő is megkapja.⁸ Streibig Gergely tehát az apja cégére alatt folytatott nyomdai tevékenységet.

Fábrí Gergely (győri rektor 1732-1737) naplójában leírja, hogy 1733-ban nagy veszély fenyegetett. Megjelent a vármegye küldöttsége, s azt kérte Torkos András lelkésztől, hogy adja át a templom kulcsait. Torkos a kulcsokat nem adta oda nekik, arra hivatkozott, hogy jelenenie kell a dolgot a gyülekezet felügyelőjének és két hét haladékot kért... Nagy örömeikre elmúlt a két hét, ám a kulcsokért nem jöttek. A nyomdász éppen az *Aranylánc* nyomtatásán dolgozott. Vele kapcsolatban jelent meg minden alkalommal a gyülekezet énekeskönyve, a *Zengedező mennyei kar* is. A nyomdász leállt a munkával, Fábrí pedig a már kész példányokat mentette biztos helyre. Négy száz példányt adott *Fodor Istvánnak* a nyomdai költségek fedezésére, ő volt a mecénás, a többi meg szétosztotta a kollégáknak és a diákoknak. Amint a veszély elmúlt, a nyomdász folytatta a munkát.⁹

Ez a könyv, az egybekötött *Aranylánc* és *Zengedező mennyei kar* "Lötsén 1726" impresszummal ismeretes, de kétségtelenül a győri nyomdában készült, mint azt Schüle Tibor jeles himnológus feltételezte és azóta folytatott tipográfiai kutatások bizonyították.¹⁰ A gyülekezet temploma, iskolái és egyházi épületei a külvárosban, az Újvárosban vannak. Bizonyos, hogy a kész példányokat itt tárolták. Kísért a gondolat: nem itt volt-e a nyomda is? Ez ugyan valószínűtlen, de ha nem is itt volt, mégis ez lehetett az a "biztosabb hely".

Hogy mennyire kockázatos volt a nyomdai munka, mutatja Torkos András *Újtestamentumának* a sorsa 1733-ban. Torkos az Újtestamentum fordításában görög nyelvből 1710-ben már Pál apostolnak a Rómabeliekhez írott levelénél tart.¹¹ A terv szerint szerette volna Halléban a *Francke-féle* intézményben kinyomtatni. *August Hermann Francke Bárány György* győri konrektorhoz 1712-ben írott levelében azt írja, hogy mondja meg Torkosnak, hogy egyelőre nem kerülhet rá sor, legalábbis nem ígérheti, hogy kinyomtatják, mert a nyomda igen el van foglalva. Csak dolgozzék tovább is a fordításon. Azt ígérheti csak, hogy amennyiben erre lehetőség lesz, szolgálatával bőségesen kárpótolni fogja, teljesíti a magyar Bibliának a kiadását.¹²

Az Újtestamentum kiadására végül is Győrben került sor. 1733. február 2-án a konvent a következő határozatot hozta: "Tisztelendő és tekintetes Torkos András kérésére a kétszáz forint kölcsön ügyében a nyomás alatt levő Újtestamentumra a konvent határozott az elhalt Hochstott alapítványa terhére: utasítja Scheffer urat a 200 forint kifizetésére úgy, hogy őkegyelme [Torkos] mint adós kötelezi magát levelben, hogy a kinyomandó könyvek árából tartozását kiegyenlíti."¹³ Amint azonban Bárány György Laubánban 1754-ben kiadott Újtestamentuma előszavában olvashatjuk, a már nyomás alatt levő Újtestamentum kézírata idegen kézbe került, a kiadás meghiúsult. *Ribini János* soproni rektor szerint a korigált fordítás, melyet Wittenbergbe küldött ki, esett idegen kézbe. A fenti jegyzőkönyv szerint azonban világos, hogy az Újtestamentum már nyomás alatt van, tehát a kézirat a nyomdából tűnhetett el, itthon és nem külföldön.¹⁴ Figyelemre érdemes, hogy Torkos András, maga a kiadó kölcsönt vesz fel. A kötelezvényből pedig kitűnik, hogy tartozását az eladott könyvek árából kell megadnia. Ez különben gyakorlat volt.

Kísérjük figyelemmel az Újtestamentum sorsát. Wittenbergben jelenik meg, előljáró beszédét *Torkos József* írja alá 1736 pünkösdjén. A kiadás gondozását Torkos András bízta József nevű fiára, aki ekkor a wittenbergi egyetem hallgatója volt.

1735. május 22-én nyugtázta Torkos kötelezvény formájában *Christian Möllenhoff* bécsi dán követségi prédikátornak, hogy a magyar Újtestamentum kinyomtatására a kiadás költségeit felajánlotta és már háromszáz forintot el is küldött *Pohl Mátyás* egyetemi polgárnak és fiának, Józsefnek az ő kauciójára, és pedig a következő feltételekkel:

1. hogy a tőke, mivel kegyes célt szolgál, kamat nélküli,
2. hogy ő a jötevőnek hálával valóban visszafizeti,
3. mégis a tőke visszafizetésének abból az első pénzből kell megtörténnie, amely az Újtestamentum példányai előjegyzéséből összehozható. Erre kötelezi magát sajátkezű aláírásával.¹⁵

A konvent 1735. május 21-én Torkos András kérésére "pro secundanda impressione Hungarici Novi Testamenti", tehát a magyar Újtestamentum szerencsés kinyomtatására a Torkos által kiállítandó kaucióra 150 forintot kifizet.¹⁶ A "szerencsés" jelző utalás az 1733-ban szerencsétlenül járt próbálkozásra.¹⁷ Ismét láthatjuk, hogy a gyülekezet konventje kölcsön formájában hajlandó segíteni az Újtestamentum kiadását. Mindez az bizonyítja, hogy a szerzők többnyire maguk kénytelenek viselni a költségeket. Egyes esetekben azonban mecénások is szívesen támogatják őket (*Schuwaidli Mihály* konventtag, belvárosi kereskedő, *Johann Rudolf Eisenreich* bécsi kereskedő), és a szerzők nagy hálával nyugtázzák megjelent műveik előszavában - egyes esetekben külföldi adományokat is.

Fábrí Gergely rektor jegyzi föl naplójában (1734): "Miközben a fegyverek zaja megszabadította a sanyargatott gyülekezetet a klérus dühöngésétől, a nyári szünetben *Müller János* könyvtáros gondoskodott az *Aranylánc* és a *Zengedező Mennyei Kar* kinyomtatásáról, korrektor én voltam... Úgyhogy csak az "anno 1726 Lőcse" marad továbbra is bizonyos okok miatt (ob certas causas)."¹⁸ Ez esetben is látszik az óvatosság. Eddig az *Aranylánc* és a *Zengedező Mennyei Kar* mindig "Lőcse" jelzéssel jelent meg. Jellemző módon megtevesztésül az előző évi kiadás "1726-os" évszámát veszi át, bár már ez is titkos kiadás volt, censurát valószínűleg nem is látott. Ugyan annyiban megfelelt az előírásoknak, hogy nem változtatott a könyvek szövegén, de láttuk, az óvatos Torkos Andrást ez sem mentette meg. Fábrí úgy folytatja, hogy ő pedig, miután az előbbeni munkával végeztek, kinyomtatta a *Temetéskorra való*

énekeket az *Utítárrsal*. Az előbbi első kiadásának dátuma 1597. Mindkettő impresszuma: Norimberga (Nürnberg), 1734.¹⁹ Mindez a túlzott óvatosság jele.

Problémát jelent az, hogy az Aranyláncnak, mely mindig együtt jelenik meg a Zengedező mennyei karral, impresszuma "Jéna, 1734", míg a Zengedező "Augusta, 1735". Magyarázata az, hogy a Fábri szerint 1734-ben megjelent énekes- és imakönyvet még 1734/35-ben jelentősen bővítve újra kiadták, s a Jéna és Augusta (Augsburg) városnevek ezzel a bővített kiadással jelentek meg. Külföldi jelzésük dacára mindkettő bizonyosan győri nyomdából került ki.²⁰ Ezt bizonyítja, hogy a Zengedező a továbbiakban is az Augusta városnévvel jelenik meg 1747-ben és 1760-ban. Emellett szól az is, hogy a bővített kiadás gondozója minden valószínűség szerint *Sartorius Szabó János* nemescsói lelkész, aki korábban győri konrektor volt. (Nemescsó artikulás hely, hozzá tartozik Kőszeg, de ennek nincs nyilvános vallásgyakorlata, tehát *Sartorius* egyúttal kőszegi lelkész is.) Az 1760-as kiadás impresszuma: kapható Kőszegen *Ludvig János* könyvkötőnél.²¹ *Streibigék* leltárában 1781-ben is van egy Aranylánc, ez azonban már nem esett a kancellária rendelete alá.

1743-ban jelent meg az *Új zengedező mennyei kar* most már az Aranylánc nélkül, impresszuma "Francofurtum" (Frankfurt). *Torkos József* győri rektor egy példányt megküld ajándékba *Prónay Gábornak* és feleségének ezekkel a szavakkal: "Sustinui...hac...occasione exemplar unum Cantionalis Hungarici aucti et reformati, quod nuper prela nostra reliquit...submittere." (Nagy reményekkel küldöm ezen alkalommal a kibővített és átdolgozott magyar énekeskönyv egy példányát, mely a mai napon hagyta el a mi nyomdánkat.)²² Nem lehet kétséges, Győrött nyomtatták. Kérdés, ki volt a nyomdász. Nyomda csak egy van Győrött, *Streibig József* Antal püspöki nyomdász nyomdája. A már vázolt események mutatják, nyíltan nem tehette, ismételten veszély támadt. Tehát csak titokban dolgozhatott a győri evangélikusoknak. Névvél sehol sem találkozunk. A rendeleteket az ismert módon megkerülték. Rendszerint nem szerepel a nyomda, csak idegen, külföldi városnevek. Már megjelent mű ismételt kiadása esetén a régi impresszumot használják, vagy egyszerűen egy könyvárus (Kőszeg, Győr, Pápa, Sopron) nevével jelennek meg.

Feltűnő, hogy az 1729-1730-as események után szinte minden mű külföldi jelzéssel kerül ki a nyomdából:

Torkos András Engesztelő áldozata először 1709-ben jelent meg *Halléban* *Francke* támogatásával, öt részes. A második kiadás 27 évvel később jelent meg, már hét részes. Ebben a negyedik és az ötödik rész szerzője *Torkos* személyes engedélyével *Sartorius Szabó János*, impresszuma: "kinyomtatott Lipsiában *Ludvig János*, küszögi compactomak költségével 1736. esztendőben". A további kiadások már mind hét részesek. A harmadik *S. Szabó János* 1740-es előljáró beszédével "találtatik Sopronban *Schrabs Mihály* compactomál". Következő megjelenése: "Lipsiae 1764. *Ludvig János* compactor maradéki költségével."²³

Sartorius Szabó János további művei:

Magyar Lelki Óra. I. Fertály. Wittenberg. Nyomtatta *Hake János* 1730. esztendőben.

II. Fertály. Wittenberg, 1731.

II. Fertély. Wittenberg. Nyomtatta *Eisfeld Ephraim* az 1732. esztendőben.

Magyar Lelki Órák IV. Fertály, avagy része 1733. H.n. ny.n.¹

D. Luther Marton Kis katekismussa. Norinberga, 1735.

F. Rogallen és A. Wolf: Atyafiságos serkentések. Jéna, 1736. (Fordította és kiadta.)²⁴

Gyermekeknek kézi könyvcskéjek, mely németből magyarrá fordított és magában foglalja: az Idvességnek rendit, az Idvességnek kintseit, keresztyéni életnek 100 reguláit, külső erkölcsöknek 100 reguláit, imádságos könyvcskét. Jéna, 1740.

*Arnd János*nak Az igaz keresztyénségről írott négy könyvei. Egybekötve: Lelki, kiváltképpen pestises időre tartozó tanácsa oktatással együtt. Jéna, 1741. (Fordította és kiadta.)

D. Luther Marton Kis katekismussa. Norinberga, 1747.²⁵

Bárány György munkái:

Panoplia catholica, az az Lelki fegyverház. H.n. 1733.²⁶
Augustana Confessio. Jéna, 1740.

De hol működik a nyomda? Az 1733-as esetben úgy tűnik, mintha egyházi épületben volna, ez azonban a körülményeket ismerve kizárt dolog. Hiszen még az épületben tárolt anyagot is menti *Fábri*, mert nem látja biztonságban. Valószínűleg nem is *Streibig József* könyvnyomtató műhelyében, mert hiszen az szem előtt van és innen kobozták el két esetben a már kész és készülő műveket. Felmerülhet a *Prónay*-levélben említett "prela nostra"-ra hivatkozva, hogy a gyülekezetnek van nyomdája. Megint csak azt mondhatjuk, igen kockázatos dolog lett volna.²⁷ A kapcsolat *Streibigékkel* megvolt: *Torkos József*nek a nevével még győri rektor korában a tárgyalt időszakban jelentek meg nem egyházi kiadványok: 1747-ben *Commentarius, Dissertatio, Schediasma*, 1748-ban *Meletema*. (További művei: *Tentamen ortus, vitae interitus plantarum*; *De ferri candentino ordalio apud Hungaros usitate*; *De monumento Jaurino inter et Comarino*. Végül majd 1783-ban *Streibig* adja ki *Ráth Máttyás* első istentiszteleti rendjét.)

Tiszteletre méltó ez a minden áldozatot és kockázatot vállaló maroknyi sereg, akik egy evangélikus egyházi mozgalom élén eddig alig méltányolt kulturális, irodalmi szolgálatot is végeztek jelszavuk szerint: "pro Deo, ecclesiae et ad emolumentum patriae" (Istenért, az egyháznak és a haza gyarapodásáért).

Jegyzetek

1. Szent-Iványi Béla: Egy győri nyomda rejtett kiadványai 200 évvel ezelőtt. *Könyvtári Szemle* 1. (1934) 7.sz. 51.
2. Schulek Tibor: Kurzer Abriß der Geschichte des ungarischen Kirchengesangbuches. *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*. 13 (1968) 130-140.
3. Szelestei N. László: Hamis impresszumú könyvek a 18. századi Magyarországon. I-II. *Magyar Könyvszemle* 1983. 292-304, 1991. 343-352; uő: *Sartoris János* (1695-1756) nemescsói lelkész élete és működése. In: *Vas megye múltjából. Levéltári Évkönyv* 3 (1986) 107-123.
4. Szelestei 1991. 343-344, 350.
5. Győri Evangélikus Levéltár (GyEL), jegyzőkönyvi melléklet. A káténak egyetlen fennmaradt példányáról tudunk: *Budapesti Egyetemi Könyvtár* Ad 3535.
6. *Pitroff Pál*: A győri sajtó története. 1728-1850. Győr, 1915.
7. Uo.
8. Uo.
9. *Fábri Gergely* naplója 1732-ben kezdődik. A vadosfai evangélikus gyülekezet tulajdona. Letétben: GyEL. A naplót idézi és ismerteti *Payr Sándor*: *Fábry Gergely* naplója. *Theológiai Szaklap* 2 (1903/1904) 124-132 (az idézett hely: 129).

10. Egyetlen fennmaradt példánya ismert: OSzK 323.572-323.573. Ld. Szelestei 1991. 344-345; V. Ecsedy Judit: Titkos nyomdahelyű régi magyar könyvek 1539-1800. Bp. 1996. 103-105.
11. Torkos András levele A.H. Franckénak 1710. II. 6.
12. A.H. Francke levele Bárány Györgynek 1712. I. 11. Közli Eduard Winter: Die Pflege der west- und südslavischen Sprachen in Halle im 18. Jahrhundert. Berlin, 1954. 250-251.
13. GyEL, jegyzőkönyvi melléklet.
14. Talán az 1733-as kiadás is Wittenbergben kezdődött, mert 1732-től tanult itt Torkos András fia, József, aki végül az 1736-os kiadást sikerrel valósította meg. Ribini idézett közlése is ezt támogatja. (A szerk.)
15. Torkos András levele és kötelezvénye Christian Möllenhoffnak: GyEL.
16. GyEL, jegyzőkönyvi melléklet és Torkos kötelezvénye.
17. A "secundanda" szót félreértve Eöttevényi Nagy Olivér azt állítja, hogy az 1733-as kiadás is megvalósult, s 1736-ban már a másodszer jelent meg Torkos Újtestamentuma (A Győr Szab. Kir. Városi Ág. hitv. evang. keresztyén egyházközség története keletkezésétől 1904. dec. 31-ig. Győr, 1905. 71). A latin kifejezés azonban csak annyit jelent, hogy "a nyomtatás elősegítésére". (A szerk.)
18. Payr i.m. 129-130; Szelestei 1991. 344-345, 350-351; V. Ecsedy Judit bibliográfiája szerint ez a könyv is csak unikális példányból ismert.
19. Valójában Streibignél jelentek meg (Szelestei 1991. 344). Egyetlen példányuk ismert: OSzK 322.751.

20. Sopronból (Ecsedy i.m. 104-106). Egyetlen példányuk egybekötve (!) Budapesti Egyetemi Könyvtár Ad 3145. (A szerk.)
21. Szelestei 1983. és 1986.
22. Torkos József levele Prónay Gábornak 1743. X. 1. Közli Stromp László: Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek. I. Budapest, 1905. 394-396.
23. A kőszegi Ludvig János és utódai hűséges kiadói voltak a nemescsói Sartorius Szabó Jánosnak.
- ¹ Zoványi Jenő és nyomában mások a Magyar Lelki Órát nem a nemescsói, hanem egy másik Sartoriusnak tulajdonítják: Zoványi Jenő: Tájékoztató a Sartorius Jánosok között. ThSz 16 (1940) 570-574; Szelestei N. László: Egy fanatikus lelkész a 18. század első feléből (M. Sartorius János). Credo 2 (1996:3-4) 60-64. (A szerk.)
24. Ez a kettő és az Engesztelő áldozat fenti 1736-os kiadása V. Ecsedy Judit szerint Ludvig titkos (kőszegi?) nyomdájának terméke (i.m. 39-42). (A szerk.)
25. Ez a négy kiadvány V. Ecsedy Judit vizsgálatai szerint valójában Sopronban látta meg a napvilágot. (A szerk.)
26. Streibig nyomdájában készült. Vö. Szelestei 1991. 346-348.
27. Szelestei (1991) figyelte rá, hogy az 1733-1734-es evangélikus nyomtatványokban használt betűket Streibigék más könyvekhez nem használták, lehet, hogy külön épületben is tárolták. Az Ecsedy által feltételezett kőszegi titkos nyomda működése (1735-1736) sem azt bizonyítja, hogy az evangélikusok veszély nélkül maguk is nyomtathattak, hisz ez a kivételes vállalkozás tisztázhatatlan volt. (A szerk.)

K I T E K I N T É S

NAGY GYULA

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

X. évfolyam 7-8. szám

– 1999. április – május –

Évszázadunk, sőt az évezred utolsó tavaszán a világkeresztység egész területéről érkezett hírek között szinte minden mást háttérbe szorítottak a tragikus, újabb „balkáni háború” megdöbbentő híradásai és az egyházak, egyházi világszervezetek egyre újabb állásfoglalásai. Az elképzelhetetlenül kegyetlen népirtás, a lerombolt otthonaikból elűzött gyermekek, felnőttek és öregek százezreinek szenvedése és a megtorló légháború pusztításainak képei szinte hihetetlennek tűnnek ebben a haladására olyan büszke mai világban. Az egyházakat is rendkívüli módon megosztották politikai-katonai vonatkozásban ezek a véres, kegyetlen események, amint ez híreinkből kitűnik. De ugyanezekből a hírekből az is nyilvánvaló, hogy mindezek ellenére a keresztények két vonatkozásban egyetértenek. Egyfelől abban, hogy az egyházak speciális föladata ebben a mérhetetlen tragédiában a két fél közötti kiengesztelésnek és a békés tárgyalásokhoz való visszatérésnek a fáradhatatlan szolgálata. Másfelől pedig abban, hogy az egyházak és a keresztények legsürgetőbb föladata a segítő szeretet legmesszebbmenő gyakorlása a „koszovói háború” szenvedő áldozatai, a hontalanná vált, éhező és menekülő emberek százezrei iránt.

Riasztó hírek nemcsak a Balkánról, hanem a világ más részeiből is érkeznek, polgárháborúkról, súlyos faji, etnikai feszültségekről. Indiából és Indonéziából újabb keresztényüldözésekről, felgyújtott keresztény templomok százairól és elpusztított keresztény otthonokról érkeznek híradások.

A pünkösdi Szentlélek azonban még ebben a világban is teremt hitet, szeretetet és reménységet.

A sok rossz hír között ez a „jó hír”: az egyetlen igazán jó hír ennek a „rettenetes”, végére érő évszázadnak sok tragikus, megdöbbentő és bűnbánatra indító híradása között!

(A híryanag lezárása: 1999. május 20.)

I. EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

(Hét egyházi világszervezet közös genfi felhívása a koszovói vérontás befejezésére)

Április első napjaiban hét nagy egyházi világszervezet – az Egyházak Világtanácsa, az Evangélikus és a Református Világszövetség, az Anglikán Egyházközösség, a Baptista és a Metodista Világszövetség,

valamint az Európai Egyházak Konferenciája – közös húsvéti békefelhívást intézett a koszovói háború és a világban végbemenő fegyveres konfliktusok ügyében a szembenálló felekhez.

„Ebben a húsvéti időszakban mi, keresztények az egész világon, részt veszünk azok súlyos szenvedéseiben, akik áldozatai az olyan tragédiának, mint ami most Koszovóban végbemegy. Szívünk azok felé fordul, akik, mint Isten gyermekei, az erőszak rettenetes következményeit szenvedik el ebben a régióban és a világ más részeiben.

Sajnos, az ilyen hangok még nem találhatnak meghallgatásra a vádak és ellenvadok, a légbombák és a földaknák robbanása közben” – hangzik a fölhívásban. Az egyházak közös üzenete mégis fölhívja a világ vezetőit és népeit a vérontás mielőbbi befejezésére és a béke helyreállítására. Az egyházakat pedig mindenütt a világon fölszólítja a kiengesztelő, béke-teremtő szolgálat szüntelen végzésére és a véres konfliktusok, háborúk áldozatainak anyagi és lelki segítségére.

(ENI)

(Az ortodox egyházak és a koszovói tragédia)

A koszovói véres konfliktus erős visszahatásokat váltott ki a Kelet-Európában élő ortodox egyházakban. A Jugoszláv Köztársaság egyházi elsősorban a NATO-bombázásokat ítélik el és azok befejezését követelik. A Szerb Ortodox Egyház arra hivatkozik, hogy évek óta síkraszállt Koszovó „kantonizálásáért” és az albánok egyenlő emberi jogaiért. Elítéli az emberi jogok minden megsértését, de ezt most elsősorban a NATO-bombázásokban látja, és sürgeti azok azonnali befejezését.

II. Alekszij orosz pátriárka csatlakozott a hét egyházszervezet közös húsvéti felhívásához, és az ortodox zsinattal együtt kijelentette: kész a többi egyházzal együtt fáradozni a tartós és igazságos békéért. Ugyanakkor súlyosan elítélte a NATO-bombázásokat és Belgrádba utazott, hogy kifejezze a Szerb Ortodox Egyházak támogatását, a háború áldozatainak megsegítésében is.

I. Bartolomeusz ökumenikus pátriárka (Konstantinápoly) szintén elítélte a légitámadásokat; ugyanakkor sürgette az albánok egyenlő jogainak helyreállítását Koszovóban, a nacionalizmust pedig mint eretnokséget bélyegezte meg.

A Bolgár Ortodox Egyház viszont kijelentette: az új balkáni vérontásért a fő felelősséget az ex-kommunista Milosevics elnök viseli. Martin Verbanov, az egyház szóvivője szerint az ortodox egyháznak „előítéletek nélkül” kell mindkét oldalhoz viszonyulnia.

A Román Ortodox Egyház mélyen elítéli és sajnálja ártatlan emberek kegyetlen meggyilkolását, egész népcsoportok elűzését. A párbeszéd folytatásával a békés együttélésre hívja föl Koszovó és Jugoszlávia lakóit.

(ENI)

(Afrika egyik legismertebb ökumenikus vezetőjének halála)

Századunk második felének történetéhez elválaszthatatlanul hozzátartozik egy afrikai ismert ökumenikus vezető, Dr. Aaron Tolen több évtizedes szolgálata. A Kameruni Presbiteriánus Egyház tagja volt. 1960-tól Afrikában, majd a hetvenes évektől kezdve a világ-ökumené szintjén egész életét az egyházak egysége ügyének szentelte. Nem lelkész volt, hanem

neves tudós a politikai és társadalom-tudományok területén. Mégis mindenütt ott volt, ahol a keresztyének egységéért és a világban való szolgálatáért fáradoztak. A nyolcvanas években az EVT Központi Bizottságának egyik legaktívabb tagja volt, 1991-1998 között pedig az ökumenikus világ-szervezet egyik elnöke.

Dr. Raiser főtitkár ezzel búcsúztatta: „Aaron Isten drága ajándéka volt az ökumenikus mozgalom és különösen az Egyházak Világtanácsa számára. Hosszú időn keresztül egész életét és képességeit áldozta oda az egyházak és az embervilág egységéért.” Sokszor és sokféle nehéz kérdésben dolgoztunk együtt vele Genfben és a világ más részeiben az Ökumené ügyéért. Vele, aki a szeretet és az igazság iránt elkötelezett, testileg sérült, de lélekben annál erősebb Krisztus-tanítvány volt a mai világban.

(ENI)

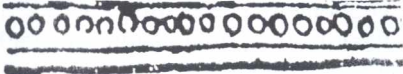
LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

(A Világszövetség felhívása a tárgyalások folytatására Koszovó ügyében)

Közvetlen a NATO-bombázások megkezdése után, március 26-án a Világszövetség főtitkára, dr. Ishmael Noko felhívással fordult a szembenálló felekhez.

Kifejezte sajnálkozását, hogy a diplomáciai tárgyalások nem vezettek eredményre és megkezdődtek a bombatámadások a véres erőszak megállítására Koszovóban. A Lutheránus Világszövetség – hangzott a felhívásban – mélyen elítéli Milosevics elnök brutális válaszáért az albánok jogos törekvéseire és megérti, hogy Milosevics hajthatatlansága után fegyveres intervencióra került a sor. A Világszövetség mégis úgy látja, hogy a katonai erő alkalmazása egymagában nem fogja megoldani a súlyos konfliktust, erősíti a szerb nacionalizmust és Koszovóban az albánok jogfosztásának a fokozására vezet. Ezért felhív a tárgyalásokhoz való mielőbbi visszatérésre, mert „az erőszak egymagában nem igazi válasz az erőszakra”.

(lwi de)

VATIKÁN

(Római katolikus – ortodox zeledés Bukarestben)

Május elején talán történelmi fordulatot jelentő látogatást tett János Pál pápa Bukarestben. A világmédia híradásai részletes beszámoltak „az 1054 óta első pápai látogatásról egy ortodox lakosság országban”, valamint ennek politikai és az erdélyi magyar katolikusok és az albán ortodox katolikus kisebbségeket érintő vonatkozásairól.

Ami azonban ökumenikus szempontból is kétségtelenül nagy lépést jelent előre, az az első találkozás a római katolikus egyház, és ortodox vezetők között nem Vatikánban, hanem egy erősen ortodox többségű kelet-európai országban. „Gyógyítsátok be a rándulásokat, szeretettel és a közérdekekkel, hogy a közös szenvedés gerjeszthessen elkülönülést. Tegyétek a magatokévá megbékélés csodáját” – hangzott a pápai felhívás a római katolikus és ortodox egyházzal a bukaresti Szent József katedrálisban.

A megfigyelők véleménye szerint a „bukaresti ökumenikus áttörés” megnyithatja az utat a kibékülés felé az Orosz Ortodox Egyházzal és más ortodox egyházakkal is Kelet- és Dél-Európában.

(EENI – epd-w)

(II. János Pál pápa a béke Koszovóban)

Húsvéti ünnepi miséjén, Rómában a pápa felhívással fordult a világ felelős vezetőihez és a katolikus hívőkhöz a világon. „Szomorú húsvét ez, amikor az emberek hazájuk elhagyására kényszerülnek. Véget kell vetni a vérontásnak! Ilyen abszurd konfliktusok véget kell állítani!” mondta. A fegyverek félelmét bevetése után a dialógusnak kell következnie. Fölszólította Milosevics elnököt, hogy Koszovóban nyissa ki „humanitárius folyosókat” a segély eljuttatására a szenvedőkhöz.

Előzőleg Tauran érsek Belgrádba utazott a húsvéti fegyvernagygyűlés előkészítésére. De a Vatikánnak az az előbbi, sem ez a kísérlete nem vezetett eredményre.

(epd-w)

(Személyi változások a Keresztyén Egység Bizottságában)

A 70 éves *Pierre Duprey* püspök utódja a Vatikáni Egység Bizottság titkári hivatalában *Walter Kasper* német püspök lett (Rottenburg – Stuttgart). A sajtóban valószínűnek tartják, hogy *Eduard J. Cassidy* bíboros, a Keresztyén Egység Bizottság elnöke is hamarosan távozik tisztségéből, és utána *Kasper* püspök veszi át a fontos vatikáni testület vezetését.

Walter Kasper, a tübingeni egyetem volt dogmatika-professzora, 1994 óta a LVSZ-Vatikán Dialógus Bizottság római katolikus társelnöke. Jelentős része volt a megigazulás kérdésében aláírásra kész Közös Nyilatkozat létrehozásában.

(MD)

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

(Az európai „*Charta Oecumenica*” előkészítés alatt a 2000-ik esztendőre)

Az Európai Egyházak Konferenciája és az Európai Római Katolikus Püspöki Konferenciák Tanácsa 1997 nyarán, Grazban a II. Európai Ökumenikus Nagygyűlésen határozatot hozott egy közös Ökumenikus Alapítvány (*Charta Oecumenica*) kidolgozásáról a 2000. jubileumi esztendőre.

Ennek az Alapokmánynak az lesz a feladata, hogy szabályozza az egyházak egymáshoz való viszonyát, egymás közötti jogait és egymás iránti kötelezettségeit Európában. Gyakorlatilag tehát olyan kérdésekben adjon útmutatást és kötelező szabályokat, mint például a többségi és kisebbségi egyházak viszonya egymáshoz, a vegyes-házasságok, a prozelitizmus vagy az egymással való kiengesztelődés gyakorlati megvalósítása.

A jövő év májusában újra Grazban találkoznak a két nagy európai regionális egyházi szervezet képviselői a már körvonalazódó *Charta Oecumenica* végleges szövegének elkészítésére.

(MD)

II. A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

(Erős megosztottság egyházi körökben a koszovói háború megítélésében)

A német protestáns egyházakból érkező hírek erős megosztottságról tanúskodnak a koszovói véres konfliktus megítélésében.

Az egyházi vezetők és a közvélemény nagyobb része elkerülhetetlennek tartja a NATO katonai közbelépését az albániai népiirtás és üldözés megállítására. A tiltakozásnak elsősorban „az ellen a gyilkos politika ellen kell irányulnia, amely a NATO közbelépését kiváltotta” – mondta *Wolfgang Huber* berlini evangélikus püspök. *Manfred Kock* EKD-elnök és *Hermann von Loewenich* bajor püspök elsősorban a tárgyalások folytatását sürgették, mivel a fegyverek egyedül nem teremtenek újra békét. *Maria Jepsen* hamburgi püspöknő viszont a bombázások azonnali beszüntetését követelte. Hasonló követelést hangoztattak egy *Drezdában* tartott egyházi nagygyűlésen Kelet-Németországban a volt egyházi békemozgalom vezetői és hívei, akik elítélték a katonai beavatkozást a Koszovó-konfliktus megoldására.

(ENI - epd-w)

(Püspökválasztás a Bajor Evangélikus Egyházban)

Április végén megválasztották a Bajor Evangélikus Egyház, hazai egyházunk német „társegyháza” (Partnerkirche) új püspökét *Johannes Friedrich* nürnbergi városi dékán személyében, aki mint *Hermann von Loewenich* püspök utódja, majd november 1-jén veszi át hivatalát.

A 2,7 milliós lélekszámú Bajor Tartományi Egyház megválasztott új püspöke kijelentette: fő feladatának a „hídépítést” tekinti mind az egyházban, mind a társadalomban. Fontosnak tartja a spiritualitás elmélyítését, az egyház nagyobb szerepét a társadalomban és a közvélemény formálásában, a városnap védelmét és a munkanélküliség elleni küzdelem támogatását a közéletben.

(epd-w)

(A bajor evangélikus tartományi zsinat új határozata)

Két fontos új határozatot hozott a tavaszi bajor tartományi zsinat. A fiatalok, szerepük növelésére az egyházban, ezután már 14 éves kortól részt vehetnek a gyülekezetek szavazásaiban. A lelkész számára pedig lehetővé vált, hogy már 58 éves korban nyugdíjba vonulhasson az aktív szolgálatból.

A koszovói háború ügyében a bajor zsinat elkerülhetetlennek tartotta a légitámadásokat, mivel tetlenül nézni az albán lakosság gyilkolását és hazájából való elűztetését, bűnrészességet jelentene mindebben. Ugyanakkor támogatta a német kormány békejavaslatát a tárgyalások fölvételére, a feltételek teljesítése után.

(epd-w)

(A júniusi 28. Protestáns Egyházi Napok fő témái)

A június 16-20. közötti időre tűzték ki az utolsó Protestáns Egyházi Napok megtartását ebben az évszázadban a reformáció egyházi, évzúttal Stuttgartban. Eddig közel 100 ezer résztvevő jelentkezett a nagy egyházi eseményre.

Az Egyházi Napok témaköre rendkívül széles. Legfontosabb témái: a keresztyén hit mai céljai, az egyház világméretű közössége és felelőssége a világért, a házasság, család és a nemek viszonya ma, valamint a bioetika mai kérdései. Egy egész nap témája „Az erőszak elleni küzdelem a világban”, elsősorban a koszovói tragédia és az egyházak és a hívők feladatai az új háborús konfliktusban.

(epd-w)

FINNORSZÁG

(*Simojoki* ny. érsek halála)

Kilencvenéves korában április végén meghalt *Martti Simojoki* nyugalmazott érsek Helsinkiben. Több mint 28 éven át volt püspök, 1964–1978 között pedig a Finn Egyház érseke. A Lutheránus Világszövetség alelnökeként (1963–1970) világszerte ismertté vált.

Jukka Paarma mai turkui érsek szerint „igazi lelki vezető volt, korunk egyik legjelentősebb egyházi vezetője nemcsak Finnországban, hanem egész Európában”.

(Iwi de)

CSEHORSZÁG

(Az első női püspök Közép- és Kelet-Európában)

Április 10-én nagy többséggel választották meg a Huszita Egyház püspökévé *Jana Silerova* lelkésznőt. A Cseh Huszita Egyházban 1940 óta avatnak fel nőket lelkészek és jelenleg 114 lelkész nő szolgál 195 lelkésszel együtt a 324 huszita gyülekezetben.

Jana Silerova az első női püspök Közép- és Kelet-Európában. Megválasztása után kijelentette, hogy püspökként is segíteni és nem hatalmat gyakorolni szeretne az egyházban.

(ENI)

SZENTFÖLD

(Vita Izrael és Jordánia között Jézus megkeresztelkedése helyéről a Jordánnál)

A millenium évében várható külföldi látogató-áradat miatt vita támadt Izrael és Jordánia kormányai között arról, hol történt Jézus megkeresztelkedése a Jordán folyó vizében. A jordán kormány szerint a keresztelési hely a Jordán keleti partja volt, amely ma jordán fennhatóság alá tartozik. Izraeli hatóságok és a sajtó viszont azt állítja, hogy Jézus megkeresztelése a folyó nyugati partján, Izrael mai területén történt. Ez a terület azonban mindeddig elzárt katonai terület, ahová a zarándokoknak tilos a belépés a határ közelsége miatt.

(epd-w)

(Ökumenikus sokszínűség Jeruzsálemben)

Manfred Kock Rajnavidéki praeses, a Német Protestáns Egyházszövetség elnöke, látogatást tett Jeruzsálemben, és fölkereste a német protestáns egyházi tulajdont képező Megváltó-székesegyházat, illetve más intézményeket. Látogatása végén kijelentette, hogy Jeruzsálem rendkívüli gazdagsága a különféle keresztény egyházak templomaiban, intézményeiben és mindenekelőtt a közös szent helyekben egyedülálló hely a közös ökumenikus találkozóknak és a milleniumi ünnepek megrendezésére.

A vezetés alatt ott járt protestáns egyházi delegáció látogatást tett Izrael állam parlamentjében is, ahol megemlékeztek a hitleri idők zsidó

áldozatainak millióiról és a német egyházak föladatairól a kiengesztelődés szolgálatában.
(epd-w)

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

(Amerikai egyházi – vallási delegáció Belgrádban)

Április végén az egyházak és más vallások 14 tagú, magasszintű delegációja kereste föl Belgrádot, keresztyén, zsidó és mohamedán vezetők részvételével. A küldöttséget *Jesse Jackson* fekete protestáns lelképásztor vezette, aki elnökjelölt is volt a közelmúltban és ismert emberjogi harcos az USA társadalmában.

Bár a küldöttség vezetője kijelentette, hogy utazásuk célja a három amerikai hadifogoly kiszabadítása, a szerb vallási vezetők és a háború áldozatainak meglátogatása, útjukat sok kritika érte amerikai hivatalos körökben, mivel a szerb propaganda látogatásukat erősen kihasználta a saját céljaira.

(ENI)

(Evangélikus – ortodox közös nyilatkozat a Filioque-vita kérdésében)

Az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) és az Amerikai Ortodox Püspöki Konferencia közös teológiai nyilatkozatot írt alá a másfél évezetes Filioque-vita kérdésében. Mivel magában a Szentháromság-tanban nincsen közöttük teológiai különbség és vita – hangzik a nyilatkozatban – a Szentlélek örök eredetére vonatkozóan, az Amerikai Evangélikus Egyház elismeri, hogy ebben a kérdésben a Niceai-Konstantinápolyi Hitvallás (325 és 381) eredeti görög szövege a hiteles szöveg és a „Filioque” nyugati latin nyelvű hitvallásokban későbbi betoldás. Az eredeti szöveg pedig ez: „A Szentlélek az Atyától származik”.

Utalunk arra, hogy a *Lutheránus Világsszövetség* VIII. Nagygyűlése (Curitiba – Brazília, 1990.) már hasonló határozatot hozott ebben a másfél évezetes kelet-nyugati teológiai vitakérdésben, amikor lehetővé tette a *Filioque*-betoldás nélküli, eredeti hitvallási szöveg használatát az istentiszteleti liturgiákban, különösen is az ökumenikus istentiszteletekben.

(Erős Vár)

EL SALVADOR

(Támadás a Lutheránus Világsszövetség emberjogi irodája ellen)

Április elején feltörték, szétrombolták és kirabolták a Lutheránus Világsszövetség irodáját a kis közép-amerikai ország fővárosában, San Salvadorban.

A Világsszövetség irodája az emberi jogok védelmére nyílt meg a véres polgárháború szenvedései között élő országban. Bár a tettesek a puszta betörés és kirablás látszatát akarták kelteni, a támadásnak minden bizonnyal politikai háttere is lehetett – mondta az iroda vezetője. Egy éven belül már negyedszer törtek be az emberi jogokat védő egyházi irodába, és egyedül azt a számítógépet vitték el, amely az iroda tevékenységére és san-salvadori kapcsolataira vonatkozó adatokat tartalmazta.

INDIA

(A kormány lemondása után megkönnyebbülés a keresztyének között)

India hindu nacionalista kormányának lemondása a parlamenti vereség után nagy megkönnyebbülést váltott ki az Indiában élő sok millió hindu keresztyén között.

„A veszedelem, a kard, amely a keresztyének feje fölött függött, nem fenyeget többé” – jelentette ki *dr. Kunchala Rajaratnam*, az Indiai Egyházak Nemzeti Tanácsának (NCCI) evangélikus elnöke. (A Nemzeti Tanácsnak 13 millió protestáns és ortodox keresztyén tagja.) A nacionalista hindu kormány nemcsak hogy nem állította meg az erőszakos támadásokat a keresztyén lakosság ellen, hanem még bátorította is azokat – mondta Rajaratnam. Egy év alatt több mint 150 erőszakos támadás, templomok felgyújtása, keresztyének bántalmazása, megölése és otthonaik elpusztítása történt e kormányzat alatt – több, mint azelőtt fél évszázadon át. Hasonlóan nyilatkozott az indiai helyzetről *A.B. de Lastic* püspök, a Római Katolikus Püspöki Konferencia elnöke is, 16 millió indiai római katolikus hívő nevében.

(ENI)

INDONÉZIA

(Az új indonéz elnök a keresztyének elleni támadásokról)

Az év elején az Egyházak Világtanácsának és az Ázsiai Keresztyén Konferenciának közös hivatalos delegációja kereste föl Djakartában a szigetbirodalom újonnan megválasztott elnökét, *J. B. Habibie* elnököt. A delegáció látogatásának fő oka az volt, hogy a legutóbbi hónapok során nagyszámú, súlyos támadás történt a 170 millió mohamedán között élő 20 millió keresztyén kisebbség ellen. Szélsőséges fanatikusok sok száz keresztyén templomot pusztítottak el, a legutóbb különösen Ambon szigetén. Hasonló támadások érték Indonéziában a buddhista és hindu vallási kisebbségek tagjait is.

Habibie elnök a delegáció előtt kijelentette: „A bűnös cselekedetek elkövetői nem a vallásos emberek”. Arra hivatkozott, hogy a keresztyének és az iszlám követői évtizedeken át békekességben éltek együtt az országban.

A delegáció tagjai azonban kifejezték aggodalmukat amiatt, hogy eddig még senkit sem ítélték el a templomok százainak fölgyújtása, a fanatikus csoportok gyilkosságai és vandál pusztításai miatt. Hazatérése után az Egyházak Világtanácsa delegációja hivatalos jelentésében megállapította: „Az ökumenikus küldöttség meg van győződve róla, hogy az erőszak Indonéziában elsősorban nem a vallási gyűlölködés kifejeződése, hanem inkább gazdasági és politikai tényezők következménye... A küldöttség kijelenti, hogy az indonéz helyzetet a teljes zűrzavar jellemzi, amelyben a hatalmon levő elit tagjai a saját érdekükben használják ki a vallási és etnikai ellentéteket.

(ENI - epd-w)

NAMÍBIA

(Egyházak kiengesztelődése a faji kérdésben)

A dél-afrikai politikai fordulat előtt a fehérek egyháza, a Holland

Református Egyház, a faji megkülönböztetés (*apartheid*) politikáját folytatta. Nemcsak gyakorolta, de még bibliai érvekkel, teológiaiilag is igazolni igyekezett azt. Mind a Dél-Afrikai Köztársaságban, mind Namíbiában (akkor Délnyugat-Afrikában) tiltotta a fehérek és feketék közös úrvacsoravételét, a vegyes házasságokat és vegyes gyülekezetekben élést is.

A Namíbiai Egyházak Tanácsa most – hasonlóan a Dél-Afrikai Köztársaság egyházaihoz – elfogadta a fehérek egyházának bűnvallását régebbi magatartásuk miatt. „Készek vagyunk megbocsátani, mivel a Holland Református Egyházban többé már nem a bűn, a vétkezés és az elszigetelődés uralkodik” – jelentette ki a Namíbiai Egyházak Tanácsa nevében *Ngeno Nakamala* főtitkár Windhukban, az ország fővárosában tartott kiengesztelődési istentiszteleten az egyházak vezetői előtt.

(ZdZ – epd-w)

Mennybemenetel ünnepén (május 13-án) a gödöllői református líceumban tartották meg a Hittantanárok és Hitoktatók Ökumenikus Találkozóját. A találkozó fő témája ez a kérdés volt: „Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?” Az alábbiakban az öt előterjesztést (római katolikus, református, evangélikus, baptista, metodista), valamint a zárónyilatkozatot közöljük.

Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?

Római katolikus szemmel

Bevezető

Engedjék meg, hogy először egy nagyon ismert szentírási résszel kezdjem. Ez a jézusi parabola, példabeszéd – aminek szeretném felolvasni egy részét –, sokunknak a „kedvence”. Biztos vagyok benne, hogy min-dannyian már nagyon sokszor hallottunk, olvastunk, és egyben végigelmékedtük... Lukács evangéliumából a 15. fejezetből a 11-től 32-ik versig terjedő szakasz. Bizonyára nem szükséges kimondanom a példabeszéd témáját, hiszen már ezekből az adatokból is valamennyien tudjuk: A tékozló fiú története.

Mégis most próbáljuk a konkrét szituációban értelmezni, úgy olvasni, mint a helyes ökumené, egységre törekvés egyik szentírási üzenetét. Csak a 25-től 32-ik versig olvasom fel. (A szentírási rész felolvasása)

Ez a példabeszéd azért nagyon fontos ma számunkra, mert az Atyával való találkozásról szól. De ennek az „Atyával való találkozásnak” egyik alappillére, hogy a testvérek egymással is találkozassanak. A példabeszéd-ben végig ott feszül a kérdés, hogy vajon az idősebbik

fiúban lesz-e elég erő, lesz-e elég alázat elfogadni a lázadó fiatalabbat, aki talán éppen őmiatta keresett más otthont magának? A fiatalabban lesz-e erő, lesz-e elég alázat, hogy elismerje az idősebbik fiú kétségeit, féltre- meit...

Ez az ökumenikus lelkiesség alapkérdése: *Fel tudom-e ismerni, el tudom-e fogadni a másik értékeit?*

Történelmi háttér

Az ökumené egyházainak megértéséhez nélkülözhetetlen a történelmi háttér ismerete. Volt egy évszázadokon át megélt, szoros egység. Különböző csalódások és kölcsönös emberi gyengeségek révén az egység felbomlott. A szétválók elkezdtek egymásra kígyót-békát kiabálni, egymást kiátkozni... Ezek az ellentétek nagyon mélyen beleivódtak a gyökereinkbe. Évszázadokon keresztül így, ebben a szellemben nőttek fel nemzedékek... Talán mára már megérett az emberek szívének többségében az egység megvalósítására törekvő igény.

Azonban ez a több évszázados „különélés” sok problémát okozott és megoldandó kérdést vet fel az egységre törekvésben.

Ott tartunk ma, hogy a legtöbb emberben megvan az igény az egységre törekvés iránt, viszont igazi gondot jelent, hogy miként viszonyuljunk egymáshoz. Ebben nagyon nagy szolgálatot töltenek be a katekéták, hitoktatók, akiknek hivatásuk, hogy helyes képet mutassanak az ökumené egyházairól és egyenes utat tárjanak fel az egység felé.

Mit tanítunk?

Engedjék meg, hogy a „hitoktatás” szó helyett – tudatosan – a „katekézis” szót használjam. Tenném ezt azért, mert a „hitoktatás” szavunkon elsősorban gyereknevelést értünk, a más egyházakról való tanítás viszont túlmutat ezen, sok esetben nem is a gyermekekkel kell ezt tisztázni, hanem fiatalokkal, felnőttekkel és családokkal. Ott viszont már inkább katekézistről, mint hitoktatásról beszélünk. Szeretném most korosztály szerinti lebontásban bemutatni, hogy a mi egyházunk mit tanít az ökumené egyházairól a katekézisben. A tanterv nagyon nagy szabadságot ad a katekéta (hitoktató) kezébe. Van ennek jó és rossz oldala is.

Általános iskola alsós korosztály: A korosztályra lebontott tanmenetet végignéve, hivatalosan először 6. osztályban az egyháztörténelmi ismeretek elsajátításánál kerülnek szóba a más vallások, felekezetek. A hitoktató rugalmasságától függ, hogy vajon a kisiskolásoknak egyáltalán sort kerít-e rá, vagy, hogy ezt miként tudja helyesen bemutatni. A saját tapasztalatom az, hogy ilyenkor nagyon szépen lehet tanítani a külsőségekben rejlő különbségeket. Ezek a gyerekek nagyon fogékonyak a látványra. Remekül megértik az ebben rejlő különbségeket. Nagyon fontosnak tartom – persze minden korosztálynál! – az értékbemutató hitoktatást. Mit értek ezen? Bármit tanítok a másik felekezetről, egyházzal, ott mindig mutassam meg a benne rejlő értékeket! Legyen az akár a nekünk idegennek tűnő csupasz fehér tiszta fal, vagy részünkről a túldíszítés. Mindegyik kifejez valamit, mindegyik érték, és a kisiskolás gyermek nagyon fogékony ennek felfedezésére és megértésére.

Általános iskola felsős korosztály: Egyháztörténelem. Az egyháztörténelmi oktatásban nem kerülhetjük meg a reformáció idején felmerült nehézségeket. Azt gondolom ma már túl vagyunk a történelmi sérelmeinken, nem kötnek már a társadalmi szokások annyira, hogy ez a helyes megítélést gátolná. Itt nagyon fontos az őszinteség és ismételten az, hogy értékbemutató legyek. Őszinte legyek abban, hogy mindkét oldalon komoly emberi gyengeségek, megérteni nem akarások és hiányok voltak. Nem őszinte az a hitoktatás, katekézis, ahol csak a másik a hibás. Ugyanakkor be kell mutatnom a mindkét oldalon levő értékeket is. Legyen az akár a megújhodni, megtérni, rossz dolgokon változtatni akarás, legyen az akár a hit féltése az újszerű, szokatlan dolgoktól.

Fiatalok, felnőttek: Itt nagyon nagy hangsúlyt kap a valláskülönbség a párválasztásban. Mit jelent az, hogy akivel összekötjük az életünket, az esetleg más felekezethez tartozik? Itt a katekétának nagyon helyesen kell látnia és láttatnia az egységet és különbségeket, akár a tanításbéli, akár a mentalitásból adódókat. Tudatosítani kell a fiataloknak, hogy az egységre törekvés, az ökumené nem összemosás! Tudják értékeiben tisztelni a

másikat! Próbálják megérteni, elfogadni a másikat, de anélkül, hogy ez a saját önazonosságuk feladásához vezetne.

Családok: Lényeges lelkipásztori törekvés a családok katekézise, hiszen gyakorlati kérdés, hogy „Mit jelent a gyermeknevelésben a valláskülönbség?” Sok mai szülőben még él a negatív hozzáállás a másik vallásához, hitéhez. Vagy pedig sajnálatosan, nincs tisztában sem a saját, sem házastársa hitével. Nagy felelősség van a katekétán, hogy helyesen tudja-e bemutatni a keresztyén felekezetek közötti különbségeket. Tud-e értéket egymásra építő lenni?

Problémák, nehézségek

◆ *Ellenségeskedés.* Ez remélhetőleg már egyre ritkább, főleg az idősebb nemzedéknél figyelhető meg. Egy idős hitoktató tanácsolta néhány éve fiataloknak, hogy amikor megismerkedsz valakivel, az első kérdésed ne az legyen, hogy „mi a neved?” hanem hogy „mi a vallásod?”. Nem hiszem, hogy halló fülekre lelt, de tény, hogy jelen még az ellenségeskedés, a másik idegenként kezelése.

◆ *Hitoktatók, katekéták felkészületlensége.* A hitoktatóképzők, szemináriumok ezen a téren nagyon kis mértékben készítik fel a növendékeket. Sok hitoktató nincs tisztában a különbségek teológiai kérdéseivel és válasszaival. Egyéni szorgalomtól, érdeklődéstől függ, hogy vajon továbbképzé-e magát...

◆ *Ökumené torz felfogása: „Térjenek meg!”* Egységre törekvés egyik hibás felfogása, amikor azt akarom, hogy a másik legyen olyan, mint én vagyok. Egy lelkipásztor mondta: „Ökumené azt jelenti, hogy mi kinyitjuk a templomaink kapuit, ők meg térjenek meg hozzánk!” A mienket teszem meg mércének. Akkor szép, akkor jó a másik, ha olyan, mint mi vagyunk.

◆ *Ökumené torz felfogása: „Összemosás.”* Ez nagy kísértése a mai embernek. Elsősorban talán a hétköznapi embernek, aki azt mondja, hogy „hiszen egy Isten van, olyan mindegy, hova tartozom, tartozunk”. Nem az értékek felfedezése és megőrzése vezet, hanem valami „egyházi egybeolvasztás”.

Céltűzések

◆ *Misszióban való összefogás.* A mai világban együtt vagyunk jelen. Krisztusi küldetésünk egyforma. Az Atyát hoz eljuttatni és elvezetni általa a Benne hívőket. A tanúságtétel mindig tettekben mutatkozik meg, azért a keresztyén karitás közös vállalása ma közelebb hozza a felekezeteket. Ennek munkálása mindig ad elég erőt ahhoz – Isten kegyelméből –, hogy együtt lehessünk az imában, a hitvallásban és a tanúságtételben.

◆ *Ne csak azt tanítsam, hogy mit tartok én róla, hanem azt is, hogy mit tart ő önmagáról.* Nagyon fontos céltűzés, hogy ne csupán saját gondolataimat, véleményemet tanítsam a másiról, hanem engedjem objektíven és az ő szempontjai szerint is megismerni a másikat.

◆ *A másik értékeinek a felismerése és elismerése..*

VI. *Pál pápától* hangoztatott ökumenikus felszólítás: „Járjatok szeretetben”. Valljuk, hogy ez az ökumené útja: Tettekben és szeretetben együtt tevékenykedni Krisztus követségében.

Dózsa István

Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?

Református szemmel

A mai találkozói címében megfogalmazott kérdésre akkor lehet átfogó és körülhatárolt választ adni, ha bevezetesként tisztázzuk a következőket: – milyen hatást gyakorolt a református dogma-értelmezés a hitoktatás anyagára? – mi az egyházzal vallott református felfogás lényege? – mit vallanak a reformátusok az ökumenéről?

Református felfogás szerint, mind az igehirdetés, mind a hitvallás Isten Igéjének alárendeltje, ami azt jelenti, hogy egyik sem függetlenítheti magát a Szentháromság Isten bibliai önkijelentésétől. A Szentírásban megfogalmazott hitvallások, Isten megelőző szeretetére adott emberi reflexióként jelennek meg. (1. Kor, 12,3b) Isten szava előbb volt minden Róla szóló bizonyágtételnél, ezért az ige tekintélye az egyház tekintélye felett áll. Katolikus testvéreink felfogásától talán ezen a ponton térünk el leginkább, és sok kisebb különbségnek is itt van a forrása. Hitünk szerint az írott, a testet öltött, és a hirdetett Ige hívta életre az egyházat, s nem az egyház alkotta meg az Igét, még akkor sem, ha formailag a már létező egyház tagjaiként vettek részt az evangélisták és az apostolok a kanonizáció folyamatában. Az üdvesemény ugyanis mind az Ó-, mind az Újszövetség esetében megelőzte az írásbefoglalást! Ebből következik, hogy azok a bibliai hitvallások, melyek a későbbi dogmák őseinek tekinthetők, nem egyebek, mint Isten Igéjének történelmileg, helyhez és korhoz kötött módon megfogalmazott emberi visszhangja. Így csak a Szentírás lehet számunkra „norma normans” – meghatározó mérce, a hitvallás és a dogma csak „norma normata”-ként, az Ige által meghatározott mércéként veendő figyelembe. Mi reformátusok azt valljuk, hogy nincsenek örökérvényű és megfellebbezhetetlen, isteni eredetű dogmáink, de vannak olyan örök bibliai igazságok, melyek hitvallásként és dogmaként megfogalmazódnak a történelmi keretek között élő egyházban. Amikor az egyházzal (egyházakról) és az ökumenéről, mint hitoktatásunk tananyagáról beszélünk, akkor ezt ennek a kettősségnek figyelembevételével tesszük. A református vallásánároknak és hitoktatóknak megvan az az objektív köztűtségük, hogy a Szentírásból felismert igazságokhoz ragaszkodjanak, de megvan az a belső elkötelezettségük és lehetőségük, hogy ezekről az igazságokról az ökumenikus hitvallások, az Apostoli Hitvallás és református hitvallásaink szellemében tanítsanak, és megvan az a pedagógiai és teológiai szabadságuk, hogy a Magyarországi Református Egyház által kiadott hittankönyvektől – az előző két megkötés határáig terjedően – mindennapos munkájuk során eltérjenek. Mindez azt jelenti, hogy Önöknek beszélni tudok hittankönyveinknek az egyházakra, az ökumenére vonatkozó kötetéről ill. részéről, és el tudom mondani, hogy egy gyakorló gimnáziumi hittantanár mit tanít ezekről a kérdésekről, de arra már nem vállalkozhatok, hogy megfogalmazzam a Magyarországi Református Egyház tanítását az ökumené egyházairól.

Az egyházzal vallott református felfogás szerint az egyház elsőrenden nem emberi mű, hanem Isten ajándéka. Egyik hitvallásunk, a *Heidelbergi Káté* szerint „Isten Fia a világ kezdetétől fogva annak végéig, Igéje és Szentlelke által” gyűjti össze magának kiválasztott gyülekezetét. A reformátorok az egyház sokféle életmegnyilvánulásából az Ige hirdetését emelték ki, mint az igaz egyház legfőbb ismertetőjegyét, mert úgy látták, hogy a hit – s ezzel az egyházzal tartozás is – a helyesen hirdetett Ige által születik. (Róm 10,17) Természetesen a református felfogás is sajátjának vallja a Nicea-Konstantinápolyi Zsinat meghatározását: „Credo unam sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam”. Mi is hisszük az „egy, szent, egyetemes és apostoli egyházat”, hiszen nem 1517. október 31-től számítjuk egyházunk születését, hanem a „világ kezdetétől fogva”, történelmi szempontból pedig pünkösdtől. Istennek ugyanis csak egy Egyháza van, s ez abból a szempontból is megáll, hogyha az Egyház Krisztus teste, akkor csak egy Egyház van. (Ef 4,4-6) Ebben azonban az is kifejeződik, hogy az Egyház egysége sokkal inkább hitünk és imádságunk, mintsem tapasztalatunk tárgya.

A Magyarországi Református Egyház a II. világháború óta lett elkötelezett képviselője az ökumené ügyének, ez azonban azt is jelentette, hogy a 80-as évek végéig inkább a Keresztyén Békekonferencia ideológiailag elkötelezett szellemiségében épültek ki ökumenikus kapcsolataink. Az 1948-ban Amszterdamban megalakult Egyházak Világtanácsának egyházunk alapító tagja, csakúgy, mint a Református Világszövetségnek, de kezdetől fogva részt veszünk az Európai Egyházak Konferenciája munkájában is. Széles körű és aktív ökumenikus kapcsolataink igazolják, hogy az ökumené ügyét egyházunk bibliai-teológiai, ill. gyakorlati-etikai szempontból is lényegesnek tartja. Hiszen az újszövetségi iratok nemcsak a lelki – láthatatlan Egyház egységéről tanítanak, hanem az evilági – látható egyház többféle – már az ősegyház idejében jelentkező – megosztottságáról, s e megosztottság elleni fellépés szükségéről is. Ha Jézusnak szívügye volt követőinek egysége – hiszen még főpapi imádságának is fontos részévé tette –, akkor mi sem mondhatunk le az ezért való közös imádság és cselekvés felelősségéről. De keresztyén emberként és közösségként erre kötelez bennünket a mai magyarországi és európai társadalmi és politikai helyzet is. Hiszen a kommunista-szocialista diktatúra összeomlásával egy olyan erkölcsi és szellemi romhalmaz maradt hátra, amelynek eltakarítása, és a romok helyén egy új, a zsidó-keresztyén tradícióból kinövő, demokratikus és etikus jogállam létrehozása legjobb erőink összefogását igényli nemcsak társadalmi, de egyházi szinten is. Az elmúlt 10 év világosan bebizonyította, hogy egyedül, magunkra utalva nem vagyunk képesek megbirkózni szociális problémáinkkal. Hiszen az egységesülő Európa, s a globalizálódó világ számos olyan eddig ismeretlen – információ-, gazdaság-, bio-, orvosi-, stb. etikai kihívást intéz hozzánk, amelyre csak az ökumenikusan

gondolkodó és cselekvő egyházak közössége képes érdemi válaszokat adni. A közelmúltban a vallásszabadságról és az új vallásos mozgalmakról megrendezett dobogókői konferencia szép példáját mutatja ennek a felismerésnek.

Református hitoktatásunk objektív, tárgyi részét illetően koncepcionális kérdés, hogy az egyetemes és magyar egyház történelmét is az „ökumené egyházairól” szóló tananyagnak, s így mai témánk részének tekintsük-e? Válaszom több okból is nemleges. Egyrészt azért, mert a reformáció megindulásáig terjedő egyháztörténeti korszakot mi nem a római katolikus egyház történeteként tanítjuk, hanem úgy, mint amely másfél évezredet mi minden eredményével és hibájával együtt magunkénak is vallunk. A reformációval kezdődő új egyháztörténeti korszakot pedig, amint azt mindnyájan tudjuk, túlzás lenne az ökumenikus párbeszéd időszakának nevezni. Másrészt azért, mert mai tanácskozásunk témája az ökumené egyházaira vonatkozó hitoktatási anyag, s így a hangsúlynak nem a múltbéli sérelmekre, hanem a mai ökumenikus kapcsolatokra kell kerülnie. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne ismertetnénk az egyes egyházak bemutatásánál azok rövid történetét, csak azt, hogy az ökumené egyházainak mai tanításai, szervezeti rendje, felépítése és egymáshoz való viszonya áll az oktatás előterében.

Ami hitoktatásunk ökumenikus jellegét illeti, abban – objektív szempontból – református hittankönyveink tartalma ad eligazítást számunkra. A nyolc osztályos iskolai rendszerben mind a gyülekezeti, (egyházközségi) mind az iskolai hitoktatásban a konfirmációra készülő 8. osztály tananyagában van szó először az egyház, ill. az ökumené témaköréről. Ebben az évfolyamban *Szénási Sándor: Megtaláltuk a Messiást!* c. konfirmációi olvasókönyve jelenti a tananyagot. A könyv XI. leckéjében, a pünkösdi esemény kapcsán kerül elő az egyház témája, illetve az igaz egyház 4 bibliai ismérveként az Acta 2,42 értelmezése. Eszerint leginkább az apostoli tanítás – igehirdetés, a közösséggyakorlás – diakónia, a kenyér megtörése – úrvacsora, és az imádkozás jellemzi az ősgyülekezet gyakorlata nyomán az egyház életműködését. A XIV. lecke már kifejezetten az Anyaszentegyház témájával foglalkozik és az Egyház újszövetségi meghatározásait sorolja fel, illetve magyarázza először úgy mint „Isten temploma”; „Krisztus menyasszonya”; „Isten háza”, „Isten szántóföldje”; „Isten népe”; „Krisztus teste”. Ezután a Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás már említett definíciójának elemzése következik. A szerző az Egyház egységének hitbeli valóságáról, szentségének küldetésében megnyilvánuló jellegéről, egyetemességének helyhez, időhöz, feltételhez kötetlenségéről, és apostoli voltának az apostoli tanításban és az apostoli küldetésben jelentkező megnyilvánulásáról ír a folytatásban. A könyv egy teljes fejezetet szentel az ökumené témájának is. Az „ökumené” szó etimológiai tisztázása után, a keresztyén-ség szétszakadozottságát illusztrálja a könyv egy ábra és néhány statisztikai adat segítségével. A megosztottság történelmi gyökereiről ugyan nem beszél a szerző – meghagyva annak bemutatását az egyháztörténészeknek –, de nem söpri szőnyeg alá a római katolikus testvéreink és köztünk lévő elvi és gyakorlati különbségeket. A tanbeli nézeteltéréseket „Róma” és „Reformáció” között a következő szempontok alapján tárgyalja: mi hitünk alapja; mi üdvösségünk alapja; mi az üdvözülés módja; kit tekintenek Közbenjárónak; ki az Egyház Feje; hogyan

van jelen Jézus Krisztus az úrvacsorában. A reformatori felfogás meghatározásai a „csakis” kitételrel kezdődnek, a katolikus felfogást pedig az „és” kötőszóval jellemzi; Szentírás és hagyomány; kegyelem és érdemeink; hit és jócselekedetek; Jézus és Mária és minden szentek; Jézus Krisztus és helynöke, a római pápa; Jézus Krisztus lelki és testi jelenléte. A gyakorlati különbséget „nem annyira a múlt emléke” határozza meg a szerző szerint, „mint inkább a jelenben is folyó reverzalisharc”. A könyv ugyanakkor részletesen tárgyalja azt is, ami a protestáns egyházakat és a római katolikus egyházat elvi és gyakorlati síkon összeköti. Leszögezi, hogy a „Szentháromság Istenről szóló bizonyágtétel”-nek az a magyarázata, mely az Apostoli Hitvallás és az ökumenikus, ógyházi zsinatok megfogalmazásában van előttünk, elválaszthatatlanul kapcsolja össze a különböző keresztyén felekezetek tagjait. A konkrét, gyakorlati szempontok közül hármat említ: az egységre törekvő ökumenikus lelkületét, melynek nem szervezeti, institutionális egységgé kell válnia, hanem közös imádságban, igeszolgálatban, és reménység szerint közös „eukarisztikus vendégségben” kell testet öltenie; a közös társadalmi, szociális célok munkálását, ezek közül kiemelve az állam által el nem érhető deviáns viselkedésű, kallódó fiatalok közötti tevékenység fontosságát, valamint „a világbéke megvalósulásának előmozdítását”. Ez utóbbit azonban csak a Hirosima-évforduló alkalmával megtartott imavirrasztás eseményére szűkíti le. A továbbiakban a felekezeti világszövetségek felsorolása és az ökumenikus mozgalomnak, illetve az Egyház Világtanácsának rövid ismertetése következik. A fejezet második részében a nagy világvallások legfontosabb tanításainak az összefoglalásával találkozunk. Tanulságos azonban a szakasz lezárását jelentő összefoglalás egyik kérdése: „Nem halványítja-e el az ökumenikus mozgalom a református hittudatot? Semmiképpen sem. Minden egyház a saját színével vesz részt a Krisztus dicsősítésében, ahogyan a szivárvány hét színe egybeolvad a fehérben.” – Ez a válasz szép példája annak a bibliai szemléletnek, mely ebben a fejezetben is érvényesül: „Az igazsághoz ragaszkodva növekedjünk fel szeretetben mindenestől őhozzá, aki a fej, a Krisztus.” (Ef 4,15)

Az állami, önkormányzati középiskolák fakultatív hitoktatásának anyagában, a Magyarországi Református Egyház Zsinata által 1995. júniusában elfogadott Országos Hitoktatási Tanterv – mely kerettantervnek készült – szerint a II. (10.) évfolyamon kerül elő *Cseri Kálmán: Református hitünk* c. könyve, mint dogmatikai tankönyv. Ennek 19. fejezete foglalkozik az egyház, s ezen belül az ökumené kérdésével. Mindkét témát hasonló felosztásban és nézőpontból tárgyalja, mint az imént ismertetett konfirmációi olvasókönyv, de természetesen a középiskolás korosztálynak megfelelő, mélyebb szinten. Az ebből adódó eltérések a következők: a szerző külön beszél az egyházzal mint organizmusról és mint organizációról; érintőlegesen említi az egyházszakadások okait és a legjelentősebb felekezeteket, az ökumenét illetően azonban mindössze *Nathan Söderblom* svéd evangélikus érsek, az ökumenikus mozgalom úttörőjének gondolatára szorítkozik, melyet ábrán is illusztrál: „A különböző keresztyén felekezetek és csoportok úgy helyezkednek el, mint egy kör kerületén levő pontok. A kör középpontja Jézus Krisztus. Ha egy felekezet a kör kerületén mozogva közeledni akar egy másikhoz, szükségképpen eltávolodik az ellenkező oldalon levő szomszédaitól. De

ha minden felekezet sugárirányba mozdul el, és egyre közelebb kerül Jézushoz, egyre kisebb sugarú körön elhelyezkedve: egyre közelebb lesznek egymáshoz is.”

Az Országos Hitoktatási Tanterv szerint református középiskolában a hatosztályos gimnázium V. osztálya, a négyosztályos gimnáziumban pedig a III. osztály (11. oszt.) foglalkozik fő témaként a keresztyén egyház történetével „az általános vallásismeretbe ágyazva”. A megadott tanegységek szerint ez azt jelenti, hogy az egyháztörténeti anyag előtt a tanulók megismerkednek a nagy világvallásokkal, a monoteizmus formáival, a zsidóság és az iszlám vallásosságával, illetve az úgynevezett szektákkal. A felsorolt tanegységek között nem szerepel az ökumené, az ökumenikus mozgalom, vagy a legnagyobb keresztyén egyházak témaköre, mégis elkerülhetetlen, hogy a vallásánár ne térjen ki ezekre, hiszen mind a négy, mind a hatosztályos rendszerben is van erre lehetőség. A tanterv készítői is valószínűleg gondoltak erre, mert az ajánlott könyvek között találjuk a katolikus *Hans Küng „Világvallások etikája”* c. könyvét, amely aktívan foglalkozik az ökumenikus gondolkodás szükségességével.

Meglepő módon azonban nem építi be, és nem is említi ez a központi Tanterv azt a konfirmáció utáni korosztály számára készült tankönyvet, amely a gyülekezeti és az iskolai hitoktatásban is használható, és kifejezetten azzal a céllal született, hogy ökumenikus és vallástörténeti áttekintést adjon! Szerzője *Dr. Bajusz Ferenc*, címe: *A keresztyénség és a világvallások*. A mű első részében tömören és tárgyilagosan összefoglalja az ökumenikus mozgalom történetét és célkitűzéseit, érdekes összefoglalását adva az ökumenikus mozgalom hazai és világbéli fogadtatásának. A szerző szerint akkor és most is voltak és vannak, akik „álmódoznak” a világegyház gyors létrejöttéről, mások céltalannak látva az ökumenikus törekvéseket lebecsülik az ilyen irányú igyekezetet, sőt olyanok is vannak, akik a konfesszionalizmust erőltetve ellenségesen viszonyulnak ezen fáradozásokhoz. A könyv második, fő része a keresztyén felekezetekkel foglalkozik, s ezek „családfájának” ábrája után a Magyarországon található nagyobb felekezeteket veszi sorra. Legrészletesebben a római katolikus egyházat tárgyalja, és következetesen – a „katolikus” szó eredeti jelentésére való tekintettel – csak Római Egyháznak nevezi. A szerző azokra a – református és katolikus hitelvek között legmarkánsabb – különbségekre helyezi a hangsúlyt, amelyek a köztudatban is legvilágosabban elválasztják a két felekezetet egymástól. Így kerülnek sorra a következő témák: a vallási türelem, a Biblia, a római pápa, a szentiségek, Szűz Mária, a szükségkereszttség, a purgatórium, a szentek és ereklyék, a cölibátus és a gyónás kérdése. Önkritikusan kell elismerni, hogy a tények és adatok objektív ismertetésén túl az apologetikus – polemikus él dominál a szerző megfogalmazásaiban, s ezt az is erősíti, hogy nem beszél a két egyház közti, a II. Vatikáni Zsinat, ill. a rendszerváltozás óta erősödő ökumenikus párbeszéd megnyilvánulásairól és az ökumenikus együttműködés szükségességéről. Az ortodox hit és liturgia sajátosságainak elemzése, illetve a katolikus vallásgyakorlattól való eltérései kerülnek elő. A szerző az evangélikus – általa csak lutheránusnak nevezett – egyházat illetően a történelmi háttér rövid és tárgyilagos bemutatása után az evangélikus tanítás azon pontjairól beszél, amelyek egyrészt a római, másrészt a református egyháztól elvi és gyakorlati vonalon megkülönböztetik Luther követőit.

Ebben a részben is inkább a református konfesszionalizmus bizonyos megnyilvánulásai érzékelhetők, mintsem az összetartozástudatot erősítő vonások, jóllehet kevésbé harcias módon, mint a katolikus egyházzal szemben. A baptista és a metodista egyház ismertetését hasonló jelleggel végzi a könyv, mint az evangélikus felekezetét: kialakulásuk történelmi gyökerei; tanításuk sajátosságai (bemerítkezés, ill. a megtérés pontos datálása); a református felfogástól való legélesebb eltéréseik, világszintű és magyarországi adataik, valamint ökumenikus kapcsolataik bemutatásának sorrendjében.

A református hitoktatók és vallásánárok ugyanakkor rendelkeznek azzal a pedagógiai és teológiai szabadsággal, hogy ezeket a hittankönyveket saját tapasztalataikkal kiegészíthetik, saját nézeteik szerint – a bibliai igazságok és az ökumenikus hitvallások szellemében – módosíthatják. Ezt a lehetőséget tovább erősíti a Nemzeti Alaptantervhez kötelezően elkészített helyi, kiegészítő tantervek sora, melyekben a református gimnáziumok vallásánárai részletesebben és helyi adottságokhoz (pl. nagy arányú nem protestáns diákság) igazított, időszzerű módon szólhatnak az ökumenéről. Tapasztalataim szerint ezek a tantervek legtöbb középiskolánkban így készültek. Példaként említhetem a Baár-Madas Református Gimnázium és Általános Iskola tavaly elkészült 12. osztályos helyi hittan tantervét, melyben az általános iskolában a 6. osztályban kerül elő az ökumené kérdése, mivel a tanév központi témája: „Isten népe a világban”. Ennek harmadik tanegysége hitvallásainkkal foglalkozik, külön is kitérve az első századok ökumenikus hitvallásaira. A hatosztályos gimnáziumi hittan tanterv pedig a 10. évfolyam vallástörténettel és a világvallásokkal kapcsolatos tananyagában biztosít helyet az ökumené problémáinak, mivel harmadik tanegységében a történelmi egyházakat és a kis felekezeteket veszi elő, hatodik tanegységében pedig a református egyház ökumenikus kapcsolataival foglalkozik.

Egyházunkban ez a tanbeli szabadság kettős irányban hat: részint a református – kálvinista ortodoxia, igazhitűség egyre erősödő megelevenedésében, másrészt a biblikus ökumenizmus jelentőségét felismerők gyarapodó táborában. Az első, teológiai fundamentalizmust valló álláspont képviselői – természetesen a Bibliára hivatkozva – vagy nagyon óvatosan közelítenek az ökumenikus egységtörekvéshez, vagy határozottan elzárkóznak előle. Meggyőződésük szerint az utolsó idők apokaliptikus jelei közé tartozik az egységes világbirodalom és az egységes világvallás létrejötte, mely nem lehet Isten Lelkének, csak a Sátán hatalmának megnyilvánulása, ezért minden erővel küzdeni kell ellene. Ez mindenekelőtt a katolikus egyház és *II. János Pál pápa* ökumenikus tevékenységének kritikájában jelenik meg közöttük. Ebben az „egy akol, egy pásztor” pontatlanul fordított bibliai igeversére épülő, római égisz alatt egyesülő világegyház veszélyét érzik, illetve a pápának más világvallások vezetőivel való aktív dialógusai miatt egy szinkretista világvallás megszületésétől tartanak.

Mégis többen vannak azok, akik saját hitvallásuk megőrzése mellett, készek az ökumenikus párbeszédre és belátják, hogy a meddő hitviták és dogmatikai csatározások helyett – melyek eddig is inkább csak senkinek sem tetsző elvi kompromisszumokhoz vezettek – a harmadik évezredben eljött a közös cselekvés ideje. Ahhoz ugyanis, hogy egy egyre démonizálódóbb világkorszakban hitelesen és vonzó módon hirdethessük az evangé-

lium üzenetét, komolyan kell végre vennünk Jézus szavainak igazságát: „Arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.” (Ján 13,35)

Az ötödik Magyar Ökumenikus Találkozóán, 1995-ben elfogadott zárónyilatkozat ennek a felismerésnek a szellemében fogalmazódott meg. Álljon itt befejezésül néhány mondat ebből a nyilatkozatból: „...kívánatosnak tartjuk a következőket: – minden hívő ismerje saját fele-

kezete tanítását, továbbá a különbségeket és eltérések a felekezetek között vitatott kérdésekben, hogy legyen manipulálható; – az ökumenikus szellemi nevelés kezdődjék el már gyermekkorban; – különböző felekezetek dolgozzák át hittankönyveiket: ökumené szellemében...” Meggyőződésem, hogy ez mai találkozó is ezen célok elérését fogja szolgálni.

Berta Zso

Hogyan tanítunk más felekezetekről?

Evangelikus szemmel

Előadás-vázlat

1. Ökumenikus háttér

Az elmúlt évek ökumenikus törekvései, az egyházak egymás felé fordulása sok embernek jelentett újdonságot. Azok a gyülekezetek, ahol például az *Ökumenikus Imahetet* rendszeresen megrendezik, évek óta kerülnek egyre közelebb egymáshoz és figyelnek fel egyre jobban a másikra.

Nemzetközi és hazai szinten is az ökumenikus kapcsolatok intenzitásáról beszélhetünk. Interkonfesszionális dialógusok alakulnak és dolgozzák ki a felekezetek közötti együttműködések sorát. Arról azonban kevés szó esik, hogy mindez milyen hatással van az egyházak tanítói szolgálatára. Az ökumenikus közeledés, vagy a kézzel fogható ökumenikus elkötelezettség hogyan jelenik meg az egyházak tanításának részeként?

Nagyon jónak és fontosnak tartom, hogy ez a kérdés ma így megvitásra kerül. Az oktatás és a tanítás megújulásának kérdése egyre nagyobb hangsúlyt kap egyházainkban. Világszerte folyik tudományos kutatás arról, hogy a XXI. század milyen új oktatási módszereket hoz, és hogyan alakulhat nagy valószínűséggel majd az oktatás tartalmi és formai rendszere a következő évszázadban.

A körülöttünk lévő világban, az országot összefogó szervezetek jövőtervezésében, egy szövetség, úgynevezett oktatási szövetség van kialakulóban. Ez a szövetség egyre inkább a *holisztikus oktatásra* mutat rá, mint a jövő oktatási trendjére.

1.1. Az oktatási szövetség

Az oktatási szövetség magába foglalja mindazokat és mindazt, akiknek és aminek az oktatáshoz köze van. Az egyetem például nem tanít úgy, mintha a diák soha nem járt volna óvodába, általános iskolába vagy középiskolába. Minden szint szervesen kapcsolódik egymáshoz, és felismerik a másik funkciójának szükségességét.

Ez az oktatási szövetség nagy kihívást jelent azoknak, akik a tanulást a középiskolával vagy a főiskolával, egyetemmel bezárulónak tekintik. A jövő diákja akár nyugdíjas korosztályú is lehet és megbecsült tagnak fog számítani az oktatási szövetségen belül. A megközelítés nagy előnye, hogy az új oktatási szövetség elismeri azoknak a létjogosultságát és hozzájárulását, akik részt

vesznek, vagy részt kívánnak venni az oktatás új kereteinek a kialakításában. Így az egyházak is aktív partnere lehetnek a szövetségnek és az egész életen át tartó oktatási folyamatban hangsúlyozott szerepet kaphatnak.

Ez nagy kihívást jelent majd az egyházaknak. Egyrészt azért, mert helyet kell találniuk a különböző oktatási szinteken, így pl. a felsőoktatásban, de a felnőtt oktatás kérdéseit is alaposabban kell megvizsgálniuk. A kihívás még azt is magában foglalja, hogy a többi egyházzal együtt egy szektort képviselnek majd a különböző felekezetű egyházak. Így jobban egymásra lesznek utalva, és közös erővel, szinte azonos érdekek alapján kell majd megfelelniük az oktatási szövetség elvárásainak is.

1.2. A holisztikus oktatás

A holisztikus oktatás tulajdonképpen magával az oktatási szövetséggel rokon fogalom. Az oktatási módszerek új típusát jelenti. Ahogyan az oktatási szövetségben egymásra épülnek a különböző szintek és egymásra vannak utalva, úgy a holisztikus oktatás keretein belül a tanuló, mint értelemmel és érzellemmel rendelkező ember szerepel, akinek egyszerre vannak szellemi, fizikai és lelki szükségletei. A holisztikus oktatás letette a voksot amellet, hogy ki kell dolgozni az egész embert figyelembe és igénybe vevő oktatást.

Felekezeteinknek egy új oktatási trend kihívásaira kell egyre jobban figyelniük, még akkor is, ha azt mondjuk, hogy Magyarországra még lassabban gyűrűznek be ezek az új irányzatok. Egyet azonban nagyon lényegesnek tartok: az egyház egységét új módon kell megélnünk ahhoz, hogy hiteles legyen szerepvállalásunk a modern oktatásban és a világ előtt való tanúságtételünkben is.

2. Milyen irányba mozduljon el a másik felekezetről szóló tanításunk?

Hitoktatói és gyülekezeti lelkesítő szolgálatom során sokszor kerültem már olyan helyzetbe, amikor szükségesnek éreztem, hogy egy másik felekezetet saját felekezetem diákjaival vagy híveivel megismertessem. Ezeket a tapasztalatokat próbáltam most ebbe a gondolatmenetbe belesűríteni. Nagy merészségnek érzem azonban a próbálkozásomat. Egyrészt abból a szempontból, hogy olyanok előtt kell erről beszélnem, akik már jelentős tapasztalattal rendelkeznek, és én legfeljebb csak vizs-

gázhatók most előttük. Merészségnek érzem azonban azért is ezt a kihívást, mert bár nem érzem magam tudósnak a témában, mégis nagyon szívesen beszélek róla. Katolikus gimnáziumban végeztem, nagyon sok hatás ért ott is, és szolgálatomban is többször kerültem nagyon inspiráló ökumenikus lelkészi közösségbe.

Először talán a felekezeti hitoktatás terén eddig adódó problémákat kellene sorra vennünk, hogy világosan lássuk, merre érdemes elmozdulnunk.

2.1. Hogyan tanítunk saját felekezetünkről?

A felekezeti hitoktatás mindig azt jelentette, hogy felekezeti öntudatot kell építenünk. A felekezeti öntudat azonban gyakran éppen a másik felekezettől való elhatárolódás során jött létre, a másik ellen szólt, hogy biztos talajon tudjon állni. Az öntudat építéséhez el kellett mondanunk, hogy milyen NEM vagyunk mi.

Ez a hitoktatásban sokáig azt eredményezte, hogy más felekezetekről egy-két mondatos leírást találunk, azokat is nagyon kategorikusan. A másik felekezetről szóló leírás tehát nem azzal a céllal íródott, hogy szimpátiát keltsen, hogy Krisztusban való közösségünkre rávezessen, hanem éppen ellenkezőleg. Különösen is így van ez akkor, ha egy felekezet, kisebbségi helyzetéből adódóan veszélyeztetve érzi magát.

Az előzőekben tárgyaltakról azért sem lehetett eltérni, mert az egyháztörténet tanítása során éles határvonalakat húztunk meg jó és rossz között. Ritkán esett szó saját felekezetünk hibáiról, így szinte egyértelműen került mindig a saját felekezet a jó, a sértetlen, a tökéletes felekezet köntösébe. Így adódott a folytatás, miszerint a másik felekezet már csak a másik, vagyis a rossz oldalon állhat.

Ide kapcsolódik újra a felekezeti identitás kérdése. Én azért lettem evangélikus, mert a katolikus nem volt jó. Én azért lettem református, mert az evangélikus nem felelt már meg a célnak. Én azért vagyok katolikus, mert az evangélikus és a református nem jár helyes úton. A felekezeti egyháztörténet-tanítás során kialakult a másik felekezetről szóló koncepció (sokszor előítélet), és ez meghatározta a másik felekezetről szóló tanítást is.

2.2. Az egyházak egymás felé közeledésének hatása

Az ökumené helyzete befolyásolta és befolyásolja ma is azt, hogyan jelentek és jelennek meg más felekezetek a tananyagban. A II. világháborúig az ökumenikus mozgalmat össze sem lehetett hasonlítani azzal, amilyen fejlődést mára elért. Természetes, hogy az egyházak egymás iránt nem voltak olyan érzékenyek, mint manapság, amikor közös célok fogalmazódnak meg és több olyan szolgálati terület is van, ahol a mindennapi életben kell kü-

lönböző felekezeteknek megtalálniuk a közös tanúságtétel hangját.

3. Mi a más felekezetekről való tanításnak a célja?

Az eddig megállapítottak alapján fogalmazzuk meg, hogy mire van szükségünk a jövőben!

Eles, tisztán megrajzolt határvonalak nélkül, a másik felekezetének pontos ismerete nélkül lehetetlen a közeledés. Az általánosításoknak, a néhány bekezdésben felületesen megfogalmazott tanításnak kevés manapság az értelme. Érdemes szánnunk egymásra elegendő figyelmet és megfelelő terjedelemben tanítani a másik felekezet életét, hagyományait és tanítását.

Itt kerülhet elő az a kérdés, hogy ki fogalmazza meg ezt a tananyagot. Kézenfekvőnek látszik az a gondolat, hogy a másik felekezetről szóló anyagrészt a másik felekezet segítségével állítsuk össze. Hiteles lehetne az a tankönyv, amelyik a másik felekezetről szóló tanításában lehetőséget adna a másik felekezetnek a bemutatkozásra.

Az eltérő tanítás történelmi feszültséget hordoz magában. Egy-egy kérdés nem mentes a hozzá kapcsolódó egyháztörténelmi eseményektől, és az abból adódó érzelmektől. Fontos, hogy a különbségeink a jövőben az ilyen feszültségek tudatos oldásával együtt jelenjen meg a tanításban.

Rendkívül fontos lenne, ha azok a diákok, akik tanulnak a másik felekezetről, „élőben” is tapasztalhatnák azt, hogy mi is történik a római katolikus misén, az evangélikus, református vagy baptista istentiszteleten. *A Budapesti Evangélikus Gimnáziumok Kollégiumában* vagy *a Keresztény Ökumenikus Diákmozgalomban* bevett szokás, hogy időről időre ellátogatnak a diákok más felekezeti istentiszteletekre. Itt aztán arra is lehetőség nyílik, hogy kérdéseiket feltegyék az istentisztelet után, aztán pedig később egymás közt is feldolgozzák élményeiket. Meg kell találni a lehetőségét annak, hogy mindez megvalósulhasson.

A másik megismerése azt eredményezi, hogy többet tudunk kezdeni ismert és ismerős tanításokkal, szokásokkal és hagyományokkal, mint az ismeretlennel. Az ismeretlen könnyen szül előítéletet és felületes vélemény kialakulását eredményezheti. A bizonytalan alapokon tájékozódó és elidegenedett világban komoly tanúságtétel lehet, ha keresztyén egyházak közös gyökerüket hangsúlyozzák, a tanításban közelebb kerülnek egymáshoz, és így a világ előtt valódi közösségként jelenhetnek meg, Krisztus szétszakíthatatlan testeként.

Krámer György

Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?

Baptista szemmel

Személyes tapasztalatok

Egy kis egyház lelkipásztoraként volt lehetőségem arra, hogy az elmúlt 9 évben Veszprém megyében bekapcsolódjak az iskolai hitoktatásba. Tanítottam református többségű település általános iskolájában, római katolikus többségű kisváros gimnáziumában, kollégiumában, állami nevelőintézetben. Természetesen ez azt jelentette, hogy diákjaim nagy része más felekezethez tartozott. Ez számomra is állandó megmértetést jelentett a diákokkal, szüleikkel, lelkészársaimmal való kapcsolatomban.

Mit tekintünk célnak az oktatásban?

Azt tekintem célnak, hogy a gyerekek és a fiatalok ismerjék meg a Bibliát, ismerjék meg Istent. Értsék meg, hogy a hit (vallás) hogyan illeszkedik a mindennapi élethez. Értsék meg, hogy a Krisztus-hit miként segít az emberi kapcsolatok gyógyításában és ápolásában. Értsék meg, hogy a keresztyén hit lényege Isten és az emberek szeretete, és hogy ennek a szeretetnek kimondhatatlan része az isteni igazság (evangélium) továbbadása, a többiek hithez segítése.

Hitét mindenki bizonyos megszorításokkal a maga felekezetének (egyházának) lelkiségén belül éli meg. Istenhez való közeledésünket alapvetően meghatározza felekezetünk stílusa, formája (hagyománya). Ennek a hagyománynak vannak biblikus (időtlen) és praktikus (időleges) összetevői. Úgy gondolom, hogy a ránk bízottakban az örök értékek iránt kell a fogékonyságot megerősítenünk.

Mit oktatunk?

Fontosnak tartom tehát a felekezetek hagyományában élő bibliai értékek tiszteletét. Fontos, hogy mint hitoktató értem a különféle hitgyakorlatok lényegét, a szimbolikus cselekményeket, tárgyak jelentőségét. A fiatal generáció tekintély-válsággal küszködik. Életkori sajátosságuk, de kortünet is. Ha helytelen módon ítéljük meg más felekezetek létét, azzal tovább mélyítjük ezt a krízist.

Ne kritizáljunk hát?

De, kötelességünk. Először is magunkat. Meg kell teremtenünk azt a harmonikus összhangot, amely helyes egyensúlyban tartja a saját felekezetünk iránti ragaszkodást, megbecsülést, azonosulást és közösségünk józan megítélését. Sajnos felekezeteink egyháztörténeti munkái ritkán önkritikusak, s kevésbé jellemzőjük az alázatos hangvétel. Ennek hiányában szükségszerű következmény az a baptista, római katolikus, református, evangélikus, ortodox, stb. felnőtt, aki öltre menne felekezetéért, amelyről nem is tudja, mit tanít igazán, tudományos és népszerűsítő egyháztörténeti íróinknak többet kellene tanulmányozniuk az ószövetségi prófétikus történelem-szemlélet írói hagyományát. Akiben sok a felekezeti

büszkeség, annak nem lenne szabad megengedni, hogy tovább fertőzze a következő generációt, hisz a büszkeség a balítélet édestestvére.

Természetesen más felekezetekről szólva is alkossunk józan ítéletet. De ez a kritikánk is legyen testvéri, szeretetteljes, és az elmarasztalható jelenségeknél is keressünk őszinte mentségeket. Mert magával tesz jót a szeretet embere. A felnövekvő ifjúság oktatóinak a kor szellemi zűrzavarára tekintve kötelező feladata a józan ítélőképesre nevelés, ami nélkül elvesznek a fiatalok.

Hol dől el a hitoktatás tartalma?

Helyben. Bármit oktathatunk, nagyra értékelhetjük más felekezetek hitét, mégsem lesz ennek addig jelentős hatása, míg az egy lakókörzetben, településen élő és dolgozó lelkészek az egyedül üdvözítő tudatot és a felsőbbrendű távolságtartás attitűdjét csöpögtetjük híveinkbe. Bár nem becsümeljük egymást, de mindent jobban tudunk a másiknál, s ritkán hisszük el, hogy lehetne együtt is dolgozni. Meg kell erősödnünk saját identitásunkban és a Krisztusban annyira, hogy ne érezzük szükségét annak, hogy a másik fölött, a másiknál különbnek érezzük magunkat.

Hogy mit is oktatunk?

Nézze meg ki-ki, hogyan viselkednek egymással szemben a helybeli lelkészek, missziómunkások, hitoktatók. Mennyiben fognak össze, mennyire becsülik egymást, s abból visszakövetkeztethet arra, mit is oktatnak az új generációnak az ökumené egyházairól. Nem mi fogjuk itt eldönteni az oktatás tartalmát, hanem a felekezetek helyi oktatói. Természetesen majd mindannyian Isten előtt felelünk legvégül, nem pedig az egyházi főhatóságunk vagy gyülekezetünk előtt.

Tudatosítani kell magunkban, hogy a más felekezeti lelkipásztor, hitoktató társunk, bár nem intézményen keresztül, de lényegileg munkatársunk a hitben. Partnernek, sőt mi több, barátunk kell egymást tekintenünk. Ehhez mindenképp át kell értékelnünk magunkban a felekezeti felségterületek és a territóriumok képzetét, s el kell jutnunk odáig, hogy mindannyian az egész település, lakótérség hitoktatói legyünk.

Háló Gyula

Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?

Methodista szemmel

Bevezető

J. Wesley 1749-ben közzé tette híres írását: „*Levél egy katolikus keresztényhez*” címmel. – A katolikus-ellenes hangulat ezekben az években szinte egész Angliában hisztérikus méreteket öltött. Különböző rémhírek keringtek az emberek között (a francia seregek élén a katolikus trónörökös készül visszajönni az országba) – és a metodistákat ennek megfelelően pápistának, jezsuita bérencnek, a trón ellenségeinek nevezték.

A nyílt levél azonban nem erről az ellenségeskedésről szól, hanem a minden keresztyén számára közös alapokat igyekszik felmutatni, sürgetve, hogy a Krisztus ügyében testvéreknek és küzdőtársaknak tekintsük egymást a szeretet törvényét követve mindenek előtt.

Ugyanez év őszén írja meg egyik legismertebb prédikációját „*The Catholic Spirit*” címmel (Az ökumenikus gondolkodás – azóta elterjedt címe). Ebben újra, még rendszeresebben járja körül Wesley a fenti problémát: az Apostoli Hitvallás kitételeit igyekszik az emberi szív nyelvén megszólaltatni („Őszinte-e a szíved Isten előtt? Hiszed-e, hogy hatalma szavával hordoz mindeneket? – Hiszel-e Jézus Krisztusban mint megfeszítettben? Szívedben lakik-e hit által?”) – hogy végül a legfőbb parancsolatra terelje a szót. Hiszen az a jézusi felszólítás, hogy Istent szeressük mindenek előtt „teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel és minden erőnkkel” és ez a szeretet határozza meg hitünket és szolgálatunkat – minden Krisztushívő ember számára jól ismert és elkötelező szó.

Az ebből következő emberszeretet – mindenek előtt ugyanahhoz a Krisztushoz ragaszkodó testvéreink iránt – világos és gyakorlati következményekkel jár: hogy imádkozzunk egymásért, hogy türelmesek legyünk egymás iránt, és támogassuk egymást a szeretet cselekedeteiben. Különböző kegyességi vagy/és istentiszteleti formák nem választhatnak el bennünket egymástól, ha ezek a gyökeres igazságok összekötnek.

Ez az a gondolkodásmód, amelyik a metodisták viszonyulását a keresztyén felekezetek iránt alapvetően meghatározza: az összekapcsoló közöst igyekeztünk mindig megtalálni és erősíteni, ha erre lehetőségünk volt.

Kiket tanítunk?

Gyerekeket, tizenéves fiatalokat – tele a friss kezdés elevenségével, ígéretes lehetőségeivel, és azokkal az igen közeli veszélyekkel, hogy életüket végzetesen elronthatják, megtörött gerincű és romlott sorsú, reménytelen nihilistákká válnak.

Ennek a felelőssége van azok szeme előtt, akik hitoktatással foglalkoznak. Az előttünk ülő gyerekek többsége már legjobb úton van a leromlás felé: szétzilált, tartalmatlanná vált családokból jönnek, érzelmileg elhanyagoltak, magukra hagyottak.

Tanítványaink legtöbbje nem methodista. Methodista gyerekek révén jutottunk be az iskolákba, de általános bibliaoktatást végzünk, a Krisztusban adott megváltás hitét és életgyakorlatát igyekszünk tovább adni úgy,

ahogyan azt mindegyik Krisztushívő egyházban megtalálhatják.

Hogyan tanítunk?

Isten elleni véték volna úgy hitoktatni, hogy közben mérgezett nyilakat lövöldözzünk ki a különböző felekezetek felé – egyes, tőlünk különböző hit- és kegyességi gyakorlatát olyan mértékben karikírozva, ahogyan azt a címzett egyház sohasem vállalná.

Ezzel éppen azt érnénk el, amit pedig mindenképpen elkerülni kellene: hogy a gyerekekben elültetjük a gyanakvás mérgét, bizalmatlan és kételkedő emberekké tesszük őket, ahelyett, hogy utat mutatnánk az Isten felé, aki „úgy szerette ezt a világot, hogy megszületett Fiát adta érte”. Azután a bizalom tiszta útját szeretnénk felmutatni, annak követhetőségére bátorítani – hiszen ennek célpontjában az egyedül teljes bizalomra méltó megváltó Krisztus látható!

Ennek valósága ragyog át a különböző keresztyén egyházak hit- és kegyességi gyakorlatában. Mindegyikben: töredékesen, sok emberi fogyatékossgal megterhelten. (A miénket ismerem a legjobban, és ez terhel leginkább.) De mindegyik Krisztushívő egyház életében és hitében kisugárzik a Krisztus-valóság, amely az egyházat élteni és fenntartja erőtlensége dacára. Ezek az értékek különböző színűkben és hangúlyukban az egy kegyelem gazdagságáról beszélnek – és ilyen értelemben mindnyájunkat meggazdagítanak, ha a kegyelem ajándékai felől tekintünk egymásra.

A keresztyénség egyetemes hitvallásában a Szentháromság Istenről beszél. Ez azt jelenti, hogy a megváltó és megszentelő Isten nem választható el a mindeneket Teremtőtől; egy ugyanazon Személyről van szó. A teremtés pedig maga a sokrétság és sokféleség kimeríthetetlen variációit mutatja: nincs két egyforma virág a réten, a hatmilliárdnyi embertömegben nincs két egyforma. Hogyan gondolhatnánk, hogy a kegyelem nagyságát és gazdagságát egyetlen egyházi közösség kimerítően felmutathatná, megélhetné? Mindegyikben sugárzik valami örök és éltető valóság, amint az Isten Krisztusáról van benne szó.

Ha ezeket az értékeket mutatjuk be, ezek gazdagságáról beszélünk és az azokban beszédes Krisztus-valóságot közelítjük a gyerekekhez – jó szolgálatot végeztünk közöttük. Mindenek előtt a saját, hozzájuk legközelebb álló egyház gyakorlatát kell közel vinni hozzájuk, hiszen legkönnyebben itt fognak kapcsolatot találni, ha keresztyén közösséget keresnek.

Két megjegyzés:

- Közben nem felejtsem el, hogy miért vagyok methodista: ismerem a weselyánus ébredésből fakadt teológia alapvető vonásait, egyházrendjének sajátosságait és egész életemet az innen eredő lelkeszi hivatás sajátos küldetésudatában és elkötelezettségében igyekeztem betölteni. Ha kérdeznak, illendően próbálok válaszolni. Saját gyermekeink előtt bemutatjuk ezeket a sajátosságokat. De jól tudjuk: ahol egy egyházi közösség

erősségei vannak, mindig ott vannak a gyengéi is. Vállaljuk a magunkét, de tanulni próbálunk a többiektől.

- A fiatalokat arra bátorítom, hogy hiteles embereket keressenek saját egyházukon belül lelki vezetőikül. Szeretnem kell a gyerekeket annyira, hogy erőm szerint megóvni igyekszem őket az izgága, erkölcsileg hiteltelen, saját személyi presztizsüket növelni akaró „lelki vezetőktől”, bármelyik egyházban legyenek is. Ezek a romboló vonások köztudottan nem felekezetsajátóságok,

mindenütt fellelhető. A legveszélyesebbek: amikor a saját szívéből törnek elő.

Fiatalok bíztattak ránk. A mindenható Isten legyen irgalmas hozzánk, hogy szolgálatunkban vétkeseknek ne találtassunk.

Hecker Frigyes

ZÁRÓNYILATKOZAT

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa közös rendezésében került sor 1999. május 13-án Gödöllőn a Református Líceumban a *Hittantanárok és Hitoktatók Ökumenikus Találkozójára*.

Az ökumenikus találkozó arra a kérdésre kereste a választ: „Mit tanítunk hitoktatásunkban az ökumené egyházairól?” Erről a témáról a római katolikus, református, evangélikus, baptista és metodista hittantanárok tartottak előadásokat. Ezek alapján a Találkozó résztvevői a következő gondolatokat ajánlották továbbvitelre és megvalósításra:

1. A hittanoktatásunkban – csakúgy, mint az Anyaszentegyház minden megnyilvánulásában – örömhírt (evangéliumot) adunk tovább, melynek rövid összefoglalása ez: „Úgy szerette Isten a világot, hogy az Ő egyszerűlt Fiát adta, hogy aki hisz Őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn 3,16) Ez minden embernek szól és az egész embert szólítja meg. A Találkozó felhívja a figyelmet az ún. „holisztikus oktatás” jelentőségére, melynek törekvései a hittanoktatásban hasznosíthatók.

2. Az Ökumenikus Találkozó hangsúlyozza, hogy a katechéták és hitoktatók lehetősége és felelőssége igen nagy a krisztushívők egységének munkálása terén. Nem mindegy, hogy milyen indulattal szólnak és milyen képet festenek a rájuk bízottaknak az ökumené egyházairól. Fontos, hogy tanításuk őszinte, értékbemutató legyen és kicsendüljön belőle az a hitbeli meggyőződés, hogy Krisztusban egy test tagjai vagyunk.

3. Az örömhírt a különböző felekezetek testvéri közösségben tudják csak hitelesen hirdetni. Ha Jézusnak szívügye volt követőinek egysége – imádkozott azért, hogy övéi „mindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,21), – akkor mi se mondhatunk le a közös imádság és cselekvés felelősségéről. Ezen kívül az egységre törekvő Európa és a globalizálódó világ számos olyan, eddig ismeretlen (információs, gazdasági, biológiai, orvosi stb.) etikai kérdést vet fel, amelyekkel a hittanoktatók és a rájuk bízottak lépten-nyomon találkoznak, s amelyekre csak az ökumenikusan gondolkodó és cselekvő egyházak közössége képes érdemi választ adni.

4. Ahhoz, hogy hittanoktatásunk ökumenikus szellemben folyjék, ismernünk kell saját vallásunkat és

egymását is. Éles, tisztán megrajzolt határvonalak nélkül, más felekezetek pontos ismerete nélkül lehetetlen az egymáshoz való közeledés. Két – újszerűnek tűnő és gyakorlatban megvalósítható – gondolat vetődött fel. Az egyik az, hogy a hittankönyvekben a másik felekezetről szóló anyagrészt a másik felekezet segítségével állítsuk össze. A másik: hittanosaink kölcsönösen részt vehetnének egy-egy alkalommal egymás istentiszteletén és így szerezhetnének saját tapasztalatot arról, hogy mi történik a katolikus szentmisén és liturgián, a református, az evangélikus, a baptista vagy a metodista istentiszteleteken.

5. Felvetődött a kérdés, hogy vajon nem halványítja-e el az ökumenikus gondolkodásmód a felekezeti öntudatot? A jelenlévők meggyőződése szerint semmiképpen sem, mert minden egyház a maga sajátos színével vehet részt a Krisztus dicsőítésében – mint ahogy a szivárvány színei egybeolvadnak a fehérben. Mindez akkor valósulhat meg, ha engedelmeskedünk az Igének: „Járjatok szeretetben, miképpen a Krisztus is szeretett minket.” (Efezus 5,2)

FIGYELŐ

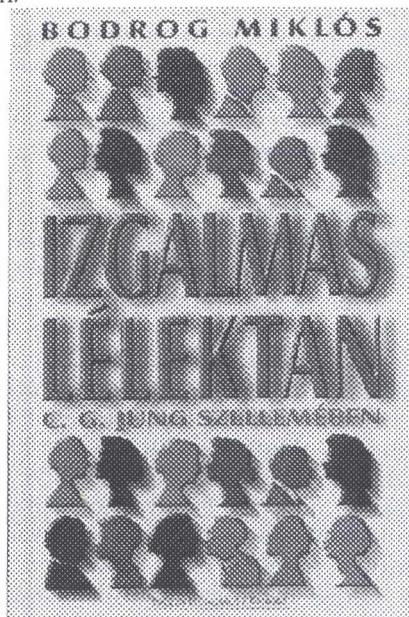
A KOMPLEXUSOK

Részlet Bodrog Miklós *Izgalmas lélektan* című,
a *Kairosz* kiadónál most megjelent könyvéből

Jung megfogalmazásában a *komplexusok a személyiség lehasadt lélekrészei*. „Eredetük etiológiája (kóroktana) gyakran egy úgynevezett trauma, emocionális sokk és más efféle.” „A leggyakoribb okok egyike mindenesetre valami morális konfliktus, amelynek végső oka az, hogy emberi lényünk egészére igent mondani látszólag lehetetlen.” A túl fennkölt attitűdök például, ha hordozójukat lebilincselte csábosságuk, alantásnak bélyegezhetik a köznapi élet anyagi és testi lényeit s követelményeit, ezért azokat „irrealizálják”: valós voltukat a maguk részéről tagadják, életükből kirekesztik, vagy legalábbis erősen csökkentik jelentőségüket, s nem veszik észre, hogy „magasröptűségükben” önmagukhoz sem őszinték (mondjuk pénz, szerelem, érvényesülés tekintetében). Úgy hiszik, hogy részükről a legcsekélyebb engedmény is árulás lenne, holott talán eközben a szellemi-lelki hiúságukat hízlalják egyoldalú felfogásukkal – s egyszerűen megjelenik az „érthetetlen” tünet, és nem óhajt elmúlni. Akkor aztán az a nagy kérdés: hajlandó-e alászállni az eszme vagy hit föld fölött járó rajongója? Manapság persze jóval többen vannak, akik épp ellenkezőleg azt rekesztik ki az életükből, ami egy kicsit is magasabb rendű földhözragadságuknál, s ezért a másik oldalra „borul ki” életük szekere.

Ha valami számottevő dolgot, tényezőt, igazságot képtelen az ember tudomásul venni önmagában, főleg ha még kritikailag sem képes elfogadni mint egyszerű, pusztán tény, akkor az tudatáról mintegy leválik, lepattan, letörik, „kiűzetik”, s amolyan partizán életet kezd. Mint ellenőrizhetetlen, „kóbor” energia *autonóm* lesz, hiszen a tudat törölte a létezők leltárából, így aztán gonosz manóként kedvére okozhat saját elismeretlen nagyságrendjéhez méltó bonyodalmakat. A komplexus a tudat számára „nincs”, ám a tünetekben annál jobban „van”. A büszke és buta tudat kitagadta, ellenzékbe lökte, most aztán ehetsi, amit főzött. (De nem akarja vállalni, hogy ő volt a szakács!) A léleknek ezek a „huligánjai” az élet bármelyik területére betehetik a lábukat, s megjelenésformájukhoz, a tünethez nem mellékelik a névjegyüket. Ez

tulajdonképpen nem is csoda, mert miért is volna neve annak, ami „nincs”? Nem elég, hogy büntetésül azértis van?

Minden komplexusnak megvan a központi *magja*, amely specialitásának megfelelően robban, ha a külső vagy belső helyzet ezt kiváltja belőle. Egy harmincas éveit taposó hölgy például, akinek rendkívül zaklatott, sőt feldúlt gyerek- és ifjúkora volt, akkor lett hirtelen súlyosan depressziós, amikor a gondjaira bízott gyerekek közül kettővel is kisebb baleset történt, amiről ő nem tehetett. A két gyereksérülési élmény belobbantotta a benne lakó sérült gyerek rettenetes bánatát, életfélelmet, meggyötörtséget. Egy buzgó hittérítő ifjában pedig akkor támadt szünni nem akaró szorongás sokféle fölösleges aggálllyal, amikor egy ateistát igyekezett megtéríteni a

vonatban. Tulajdonképpen elfojtott kétségei pattantak ki, amelyekkel addig sem nézett szembe, s mindazok a ve-gyes érzelmek, amelyekel kegyességi csoportjának túlzá-sai keltettek benne, de amelyeket ő feledésbe hessege-sai. Ha jóval kisebbek lettek volna intellektuális képes-ségei, még ámíthatta volna magát, ki tudja, meddig. Így azonban „sürgősséggel” egy differenciáltabb, magasabb szintű hitértelmezésre s ehhez igazított életstílusra kellett szert tennie, természetesen anélkül, hogy a fürdővízzel együtt a betlehemi kisdedet is kiöntötte volna.

A komplexus idegen testként viselkedik a tudatban, nagy mértékben besüppesztheti az én, az ész és akarat szintjét az elfojtás tudattalan tartalma javára, amellyel a személyiség retteg szembenézni, noha ezt tagadja. Ez a szüntelen önhódítás egyre több energiát köt le titkon, amitől csökken az egyén teljesítőképessége, s ennyivel is kevésbé úr a saját portáján. A komplexus olyan, mint egy váratlanul s nagy erővel támadó hadsereg, mely stratégiai pontokat igyekszik megszállni, s ha lehet, maga alá gyűri a mindaddig gyanútlan országot.

Élénken érzelmi-indulati színezetű, és az egyén szo-kott beállítottságával, tudati helyzetével összeegyeztethe-telen. Ez voltaképpen logikus, hiszen a tudat a saját „tűrhetetlen” darabját száműzte tudaton túlra, s az tér most vissza, mint egy elüldözött királyfi, de hadsereg élén, ellenségnek mutatkozva, pedig ha leülnének vele tárgyalni, egészen más lenne a helyzet. Ilyen az elfojtásos önámítás „bosszúja”, mert a valós, de lehazudott prob-lematika, ill. tényállás kiesik a tudati kontroll alól, és „hátbatámadja” letagadóját: „Na most mondd, hogy én nem is létezem!” De a delikvens akkor is tagad, olykor összeroppanásig, vagy más katasztrófaig, amelyet talán másoknak (hozzátartozóinak, vezetőitjeinek) okoz. Egy izzó kisebbségi komplexus egy tehetséges embert akár országpusztítóvá is tehet.

Hátborzongató kártevők lehetnek a komplexusok. Csak az tudja ezt igazán, aki kénytelen volt látni: évtize-dek során hogyan zúznak szét egész családokat moráli-san és fizikailag, s milyen példátlan tragikum és remény-telen nyomorúság jár a nyomukban – így lehet teljes képünk egy komplexus kemény valóságáról. (Ö3)

Más szóval: a tudattalan érzelmi nyomatékú képzet-csoportjai a komplexusok, s korántsem feltétlenül rosz-szak, hanem inkább csak akkor beszélünk róluk, ha baj van velük. Jung szerint a lélekhez vezető „királyi utat” nem az álmok képezik, mint azt Freud vélte, hanem a komplexusok, s tulajdonképpen mindenkinek vannak komplexusai, de csak az érdekes, hogy ezekkel mit kez-denek az emberek. Eddigi megfogalmazásokat kiegészít-endő azt is mondhatjuk: a komplexusok a lélek gyújtó-vagy csomópontjai. Amíg ezek csendben-rendben mű-ködnek, nincs tünet, mert ok sincs rá. Ugyan ki emle-getné a gyomoridegeit, amíg nincs gyomoridegessége? A faúsztatással sincs gond, amíg a jókora szálfá egy szűkü-letben keresztbe nem fordul, s a többi egyre fenyegető-ben torlódik fel. Bizalmas használatra a legjobb talán a komplexusos problematikára a lelki gubanc kifejezés, amelynek bogozása a pszichoterápia. Azt ugyanis nem tanácsos tépdésni-cibálni – annál „gordiuszibb” lesz.

Érhető, hogy aki lélekgyógyászhoz fordul, annak ál-talában egy csomó baja van. A jungi pszichológia szak-irodalmi „anyamestere”, *Jolande Jacobi* (sz. *Székács Jolán*) így fejtegeti témánkat:

A komplexusok a legkülönbözőbb mértékű önállósá-got tanúsíthatják. Némelyek még békésen szunnyadnak a

tudattalan eresztékeinek rejtekein, s alig vétetik észre magukat; mások a pszichikus „házi rend” igazi béke-bontóiként hatnak, ismét mások már a tudatban tartanak előrenyomulásukkal, ám ott sem zavartatják magukat s többé-kevésbé önféjűen, urasan viselkednek. (KAS)

Az én-komplexus képezi a pszichékre jellemző cent-rumot. Ez azonban csupán egy a különböző csomó-pontok közül. A többiek mikor milyen gyakran lépnek kapcsolatba az én-komplexussal, és ily módon tudato-sodnak. Ám sokáig is meglehetnek e kapcsolódás nélkül. (ÜE)

Észimádó korunk intellektualizmusa számára a komplexus – legkönnyebben – vagy nincs, vagy szegyen. „Értelmes, logikai képességgel bíró embernek nem lehet komplexusa. Ha én valamiről észreveszem, hogy ostoba-ság, akkor azt ezzel már ki is löktem az életemből!” – nyilatkozta enyhe indulattal egy sebészfőorvos. Egy átlag-osan művelt magyar pedig így próbálta besorolni ért-hetetlen tüneteit: „Valami sróf kilazulhatott az agyam-ban.” Kemény és egyöntetű tapasztalat viszont, hogy egy „valamirevaló” komplexus észérvekre érzéketlen, hiszen érzelmi-indulati síkon született a psziché prelogikus mé-lyeiben, ezért az értelem lövedékei elzúgnak fölötte. Lényünk emocionális kővéra hasonlíthatatlanul régibb és szilárdabb a logika palotájánál. S a komplexus nem arra való, hogy lőjünk rá, hanem inkább arra, hogy teszem azt így szóljunk hozzá: „Amikor dühösen kihajítottalak ma-gamból, nem gondoltam, hogy bumeráng vagy. Mond-hatom, jól fejbekölíntottál. De most már igazán elárulha-tod, mit is jelentesz, mert én, őszintén szólva, tényleg nem tudom, hogy benned-veled mit rúgtam ki magamból a szűklelkűségemben.”

A csupán intellektuálisan tudott komplexusoktól szigorúan meg kell különböztetni azokat, amelyeket való-ban „beláttak”, tehát valamilyen formában tudatosítottak, aminek révén elapad zavaró hatásuk. Az ilyen esetekben ugyanis már egyáltalán nem komplexusról van szó, ha-nem inkább csak olyan tartalmakról, amelyeket jobbára beépített magába a tudat, amint például egy feldolgozott anyakomplexus esetében, amely oldódván természetes anyaviszonyulássá gyógyulhatott. Mindazonáltal hang-súlyozni kell, hogy az a komplexus, amelyről már tud a „gazdája”, közelebb áll ahhoz, hogy belássák és meg-emésszék, azaz eltüntessék, mint az, amelyről a leghal-ványabb fogalma sincs az érintettnek. Mert amíg teljesen tudattalan, és az általa okozott tünetek még csak föl sem kelthették a tudat figyelmét, teljesen kívül esik a belátás lehetőségei körén. Akkor azonban magán viseli az auto-nóm hatás minden befolyásolhatatlan kényszerítő jelle-gét, amelynek az én kényre-kedvre kiszolgáltatottja, és feldúlja-szétszaggatja a psziché egységét. (...)

Minél távolabb esnek a tudattól a komplexusok, tar-talmukat a tudattalan annál jobban feldúsítja, minek folytán archaikus-mitológikus jelleget öltenek, s ezzel numinozitásuk (kb.: emberfölötti tekintélyük, fenségük) is nő, amint az szkizofrén hasadásoknál könnyen megál-lapítható. (KAS)

Egy példa az anyakomplexusra (Vö.: Ö 5!). Filozófiai kandidátus hölgy már húsz éve tartó alvászavarokkal, kínzó szorongásokkal, kétségbeesési rohamokkal, rend-kívül eltúlzott önvádásokkal küszködik. Sokszor szédül, ami azonban egy testi betegségének (is) tulajdonítható. Olyannyira önzetlen, hogy saját jogos igényeit is hajla-mos alávetni mások nyilvánvalóan önző óhajainak, ön-maga megvédésére szinte képtelen, amivel többen rútl

visszaélnék, mert nála csak a lelkiismeret nevű gombot kell megnyomni, s azonnal manipulálható. Persze hogy gyomorpanaszokkal s kimerültséggel is bajlódik, sőt munkaképtelen. Fő panaszja vallási jellegű: az a kegyességi kör, amelynek tagja volna, de inkább kitalált, nem ismeri el őt „igazi hívőnek” vagyis egyáltalán kereszténynek, mert nem „tért meg” az általuk megkövetelt formában, nem látja be például azt a „bűnét”, hogy operakedvelő, s nála fél évvel fiatalabb férfihoz ment feleségül, hiszen úgymond, Ádám nyilván idősebb volt Évánál, tehát ez a norma, kivétel nincs. „Meglásd: nem is lesz áldás ezen a házasságon – látom, mennyire békétlen vagy” – mondta az intenzív, fundamentalista közösség félistennői tekintélyű vezetője, aki még egyes lelkészeket is a markában tart, s akit nevezünk egyszerűen Szent néninek. Hite, buzgósága kétségtelen, nem egy kisiklott élet jött rendbe szolgálata révén, ám több jel utal arra, hogy megtérítettjei fölött korlátlanul uralkodik „az Úr nevében”, s kritikát nem tűr, ám ezt a spirituális hatalmaskodást bibliai idézetekkel „igazolja”, mint minden *szektoid* fanatikus. Páciensünk általános műveltség és logikai képesség tekintetében jócskán fölötte állt, Szent néni azonban (tekintsük őt típusnak) kegyes hevülettel és tetszés szerint értelmezett „igékkel” mindig lerohanta, elkarhózással fenyegette, és sikerült is őt kétségbeesésbe kergetnie.

Kegyetlen kegyesség az ilyesmi, vallási bántalmazás, visszaélés hittel-bizalommal, s ráadásul mindezt áldott szolgálatnak kell tekinteni. Szent néni másokat is sodort rendkívül súlyos válságba, sőt elmezavarba, mintegy bűvöletében tartva megtérítettjeit. Jellemző, mit rendelt a kandidátus hölgynek: „Akármilyen aljasul bánt is valaki veled, biztos vétettél te is, menj el hozzá, kérj tőle bocsánatot, és bízd a többit az Úrra!” (Vagyis: Maradj csak kiszolgáltatott mindhalálig!)

De hogy lehet egy kiemelkedően intelligens személy lelki rabja egy ilyen ellentmondásos „szentnéninek”? Ez volt a pszichoterapeuta számára is a kulcskérdés. A keserű forrás, ha nem is feltétlenül, de a legtöbbször a gyermek- és ifjúkorban fakad. A páciens anyja rendkívül kötelességtudó, szigorú, rideg, ellentmondást nem tűrő, okkal, ok nélkül büntető, örömtelen asszony volt, kislányának folyton a fejét verte. Apja ezt a kegyetlenséget nem akadályozta meg, úgyszólván hallgatólagos cinkos volt abban, hogy a lány permanens megfélemlítettségben nőtt fel. „Vagy vakon, azonnal engedelmességek, vagy nyomban zuhog rám a verés” – ez lehetett az alapérzése, ami beleivódott, s ami elkísérte a felnőttkorba is. Ezen csak valamit enyhített, hogy apjától kapott elismerést (anyjától nem). Fiúgyermekükkel kíméletesebben bánt

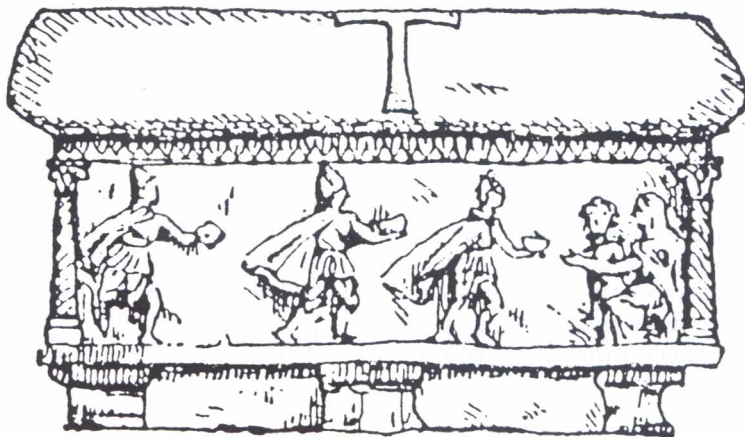
az anya. Lánya életében még annak doktorálása után is parancsnokolni akart, apróságokban is: ha például nem azt a cipőt húzta fel, amelyet bölcs és jószágos anyukája ajánlott, akkor erre hetekig tartó hisztérikus sértődöttséggel reagált az anya, akiből radikálisan hiányzott a szeretet. Amikor viszont megjelent a nagy tekintélyű *lelki anya*, akinek a páciens akkor még sokáig csak a szent oldalát látta (mely fényfüggönyként másokat is elkápráztatott), fenntartás nélkül hitt neki, miközben *anyaélményei „áttelepültek” (tudattalanul) a fennkölt anyaszemélyiségre*, Szent néniére, persze azzal az eredendő hibával, hogy ennek az „anyukának” is feltétel és zokszó nélkül kell engedelmeskedni, mert bűn volna szembeszegülni vele. Hogy mekkora bilincs lehet egy hosszú évekig tartó, szűnni nem akaró tetteles és lelki bántalmazottság, attól, akinek fészekmeleget kellett volna adnia elsősorban, arra íme a példa! (Számos részletre nem térünk ki, a lelkigondozó „anyával” kapcsolatban sem, aki nagyon valószínűen a saját egykori, de maradandó hatású lelki sérüléseit nem tudta feldolgozni, csak elfojtani – így azok szent szerepben „verődtek” tovább, valahogy úgy, ahogy a bacillusgazda fertőz: nem tudva róla.)

Természetesen számos mellékága is volt a vázolt problematikának. A szívós együttműködés – mert ez a páciens munkája is! – lassacskán meghozta gyümölcsét, s még a szédülés is meghátrált, pedig ez az adott testi betegségnek is volt tulajdonítható. (Ez azt szimbolizálhatja: már sokkal kevésbé szédíthető...)

„Terjedelműktől” és töltésüktől, illetve attól a szereptől függően, amelyet betöltenek a pszichikus háztartásban, mintegy „egészséges” és „beteg” komplexusokról beszélhetünk, miközben kizárólag a tudat állapotától, azaz a személy tudatos énjének többé vagy kevésbé szilárd egybefogottságától függ, hogy mennyire tudja ezeket feldolgozni, illetve hogy végtére is kedvező vagy káros lesz a hatásuk. A komplexusok mégiscsak mindig azt jelzik, ami „elintézetlen” az egyénben, „vagyis a kétségtelenül gyenge pontot a szó minden értelmében” Jung. (JP)

Idézett irodalom:

- Jung: Mélységeink ösvényein. Bp. 1993. (Ö)
 J. Jacobi: Komplex, Archetypus, Symbol. Zürich 1957 (KAS)
 Jung: Über psychische Energetik... GW 8, Zürich 1948 (ÜE)
 Jacobi: Die Psychologie von C. G. Jung. Zürich 1959 (JP)

Rát/h/ Mátyás

(1749-1810)

Ki volt Ráth Mátyás valójában? Lelkész, újságíró, mély érzésű humanista, matematika-tudós, szociológus, német vagy magyar? A válasz minden feltett kérdésre a rendelkezésre álló ismereteink szerint egyértelműen igen. Kazinczy „nemzetünk Prometheusá”-nak nevezte.

Ráth Mátyás evangélikus lelkész, az első magyar nyelvű hírlap, a *Magyar Hirmondó* szerkesztője, Ráth János mészáros mester és Raits Zsuzsanna első gyermekeként 1749. április 13-án született Győrött. Később még hat testvére látta meg a napvilágot Isten ajándékeként. Evangélikusnak szánták, de római katolikus templomban keresztelték, mert alig néhány héttel születése előtt királyi rendelet tiltotta be a protestánsok szabad vallásgyakorlását hazánkban. Szülővárosában, majd Modorban, Pozsonyban, Sopronban és Eperjesen tanult. Különösen nagy hatással volt reá *Benczur József*, kedves tanára, későbbi városi tanácsos, aki a magyar nyelv és irodalom szeretetét oltotta a különösen fogékony ifjú szívébe.

Gimnáziumi és teológiai ismeretei során a „pietista színezetű felvilágosultsággal” találkozott, amelyre jellemző volt a „dogmamentes vallásosság” és a célok világos megjelölése. Jeles képviselői között tartották számon *Bél Mátyást* - aki Pozsonyban a hazánkban megjelenő első latin nyelvű újság (*Nova Posoniensia*) szerkesztője és kiadója volt -, valamint *Thomka-Szászky Jánost* és a már említett *Benczur Józsefet*.

Hazai tanulmányainak befejeztével beutazta a történelmi Magyarország kies vidékeit, Debrecenben és Erdélyben hosszabb időt töltött. Tapasztalatai szociológiai jellegűek voltak, figyelvén a nép életviszonyait és nyelvét. Albumát, amely utazásáról készült, számos érdekes és a kor sajátosságait visszatükröző tanulságos bejegyzéssel, Nemzeti Múzeumunk őrzi. *Ráth Erzsébet*, pozsonyi rokona bejegyzése Ráth Mátyás albumába: „Azon légy, hogy Isten eleibe állhass, mint egy megpróbáltatott és olyan munkás, ki nem szégyenül, sőt igazán fejtegeti igazságnak beszédét.”⁽¹⁾

Kellő számú pártfogót találva tanulmányai folytatására Németországba utazott, ahol közel öt esztendő időzött. Nem a léha élet semmittevő üresjáratában teltek napjai, hanem kiváló professzorok tudós előadásait hallgatta, másokat is biztató szorgalommal.

A göttingai egyetem korának kiemelkedő tudományos fellegrája. Bár Ráth elsősorban teológus, így a neves *Michaelis professzor* előadásait is hallgatja, érdeklődése az irodalom, a felvilágosodás filozófiája és a politika iránt egyaránt kitüntetett. *Schlözer professzor* folyóirata és egész tevékenysége mély benyomást gyakorolt reá, és meghatározta későbbi életútját. Nála tanult publicisztikát. *Klopstock professzor* az a harmadik személyiség, akinek említése nélkül hiányos lenne a Ráth Mátyásra hatást gyakorolt pedagógusok hosszú sora. Ő két tételt hangsúlyozott: a tudomány igazi célja nem az utánzás, hanem az új keresése, és ezzel szoros összefüggésben a másik tétele: a genius szabadságának biztosítása. *Iessing* és

Herder művei a hatalmas könyvtár szellemi kincsei közé tartoztak, amelyek hatottak az éles elméjű ifjú gondolkodására.

Az 1777. esztendő végén tért haza Németonból. Rövid verse jelzi, mit jelentett számára Németország: „*Göttinga! Óh, dicső tudomány kormányja, Melytől elválását szívem most is bánja.*”⁽²⁾

Nem csoda, hiszen a *Georgia Augusta* egyetem angol hatású gondolkodásával a legelső szabadelvű és legfelvilágosultabb volt az akkori Németonban.

Rövid nevelői elfoglaltság után Pozsonyban *Windisch Károly Gottlieb*, a *Pressburger Zeitung* alapítója és *Benczur József* korábbi tanára - mindketten városi tanácsosok ebben az időben - segítségével jelent meg a *Magyar Hirmondó* 1780. január 1-én. A lap kiadója *Patzkó Ferenc* nyomdász volt. Ráth Mátyás írta a hetenként kétszer napvilágot látott újság minden cikkét, és szerkesztette a lapot. A *Magyar Hirmondó* választ adott pl. a következő kérdésre: „Vallyon hasznos-e a tudományoknak közönséges gyarapodására és a Magyar Nemzet betsületére nézve, ha azonn igyekezik, hogy a Magyar nyelv tudós és könyvbéli nyelvét tétessék?” Ráth így válaszolt: „Hogy ez igen-is hasznos, és egygy általában szükséges dolog legyen, hanemha még nagyobb tudatlanságba akarunk merülni, azt minden előbb s mostani virágzó népeknek példáikból igen könnyű megmutatni. Mindenkor egygyütt szokott járni a nyelvek ékesedése a nemzetnek tudósodásával és hiresedésével.”⁽³⁾ (MH 1782. ápr. 20. 245-247).

A lapot Ráth három éven át szerkesztette, mikor is a munkát *Mátyus Péternek* adta át, annak kezéből pedig *Révai Miklós* folytatta, magas színvonalon.

Ráth Mátyást szülővárosa bizalmával tünteti ki, amikor az evangélikus gyülekezet 34 év után ismét engedélyt kap a lelkésztartásra, s meghívja papjául. *Perlaky Gábor* szuperintendens Felpécen lelkésszé szenteli, majd 1783-ban beiktatja még a régi fatemplomban, melynek helyén két év múlva felépül a ma is torony nélküli győri öregtemplom. Benne Ráth Mátyás tartotta az első magyar nyelvű istentiszteletet 1785-ben.

A tudós lelkész és kiváló szónok hamarost ismertté válik a győri gyülekezet határain túl. *Perlaky Gábor* püspök halála után őt is jelölik a főpásztori tisztre a nemescsói kerületi gyűlésen, a választásnál azonban kisebbségben maradt *Hrabovszky Sámuel* nemesdömölki lelkésszel szemben. A választási kudarc nagyon megviselte az érzékeny lelkű tudós férfiút. A győri egyházközségben is feszültségek adódtak körülötte, amelyek hatására három és félévi szolgálat után elhamarkodott döntése nyomán lemondott állásáról.

Ezután a tudománynak élt visszavonultan, szülővárosában. Közben a pesti egyházközség báró *Podmaniczky Józsefnek*, Bács megye főispánjának, egykori göttingai diáktársának ajánlatára meg akarja hívni az első lelkészi állásra, de ismertté vált nehéz természete miatt a meghívás elmaradt. Sajátos személyiségét *Hrabovszky*

György várpalotai lelkész Ráth Mátyás ellen írt könyve mutatja be. Hadd idézzünk belőle:

„Az eddig lerajzolt Tudós Egyháziak közé számláltam eleitől fogva azt, akinek jelenlévő írásomat különösen ajánlottam. Meg is vagyok győzöttetve azeránt, hogy R-Úr valamennyi oskoláit jó végeztet úgy Németország egyik czimeres Akadémiáján tanult annyit, hogy ha a Tudomány mellé egyszersmind jóindulat, emberség, alázatosság, szelidség nem kellene, a mostani Magyar Egyháziak között Tájunkon némi-nemű tekintetben első-ségre méltó volna. Már akkor, midőn Magyar Új-Hirekkel kezdett kedveskedni a Hazának, eléggéppen megmutatta, hogy tud gondolkodni. Anyai nyelvünket úgy mint a németet érti, s más idegen nyelvekkel is képesen megismerkedett. Azt is megbizonyította, hogy a Görög és Római Tudósok olvasásában nem jövevény, a Históriait tanulta, a Mathesist gyakorlotta, a Természet vizsgálatát sokra vitte, legközelebb mint Egyházi Ember a Bibliát eredeti nyelvekből is alkalmassan esmérí, amint nevezet szerént az Új Testamentomnak némely könyveit Prédikatori-létében a nálunk szokott mindennapi könyörgések alkalmosságával úgy magyarázta, hogy a közönséges hibás fordítások ellen még a nép előtt is gyakorta pirongatódzott. Kitchensik az is, hogy a vallást Bibliánkból tanulta, nem a Compendiumokból. Tudta, mi egyezhet meg a józan okossággal, azt is tudta, mi nem egyezhetik meg azzal. Ezzel a népet nem is igen terhelte, amazt pedig annál nagyobb iparkodással hirdette, sőt úgy tetszett, mintha Tiszti-Társára azért is bosszankodott volna néha, hogy ez véle együtt aszerint nem cselekedvén némely Hít-Ágazatokban másképp gondolkodott. Erre nézvest nem csuda ha R-Úr következő vasárnapon tartott tanítását úgy intézte, hogy Tiszti-Társá rendszerént való Tudományát megcáfolta. A Külső isteni-tiszteletnek rende körül is kezdett R-Úr behozni némel hasznos szokásokat, csak hogy mindent a mit rendtelenségnek ítélt, nyakra-főre akarván kiirtani, ottan igenis heves igyekezeteinek nem láthatta mindenkor kívánt előmenetelét.

Ugyanaz is okozta a többi között, hogy alávalónak ítélvén a N-Győri népes Evangyél. Gyülekezetben való Prédikatori-Hivatal, időnek előtte kerekedőt fűjt, és az Ekklesiából Fő-Oskolákra ifjúság mellé Tanítónak kétfelé is kívánkozott. Ha valaki örült annak, hogy R-Úr különösen szándékozik használni az ifjúságnak, én örültem, mert említett úr eránt, már régen olly vélekedéssel voltam, hogy jobb az Ifjúság tanítására, mint a keresztyén Tudománynak valamelyik gyülekezetünkben való terjesztésére temett Ember. Azonban megcsalt a pünköszi öröm, mint hogy R-Úr minden jó igyekezete mellet a két Pad között egyre sem ült - a Püspökségtől is elesett - Budára sem mehetett - inkább otthon maradt, s mint magános életet kedvelő ember könyveket ír, azokkal kíván legalább használni a Publikumnak ...

Áldhatja R-Úr az isteni Gondviselést, hogy boldog idők s jó akarók segítségével Tudomány után az Egyháziak között nemcsak Tiszteletes hanem Tudós Nevet is viselhet, de azért Tiszti-Társait hogy némelyek közülük a Tudományokban annyira nem gyakorlottak, nagy büszkén meg ne vesse, se őket az emberi és keresztyéni jószívűség minden Törvényei ellen ne gyalázza, ne rágalmazza.”⁽⁴⁾

Visszavonultsága esztendeiben egy magyar-német-latin szótár szerkesztésén fáradozott. Műve érdektelenség és részvétlenség miatt nem jelenhetett meg. Kazinczy e szomorú tényt fájlalja, amikor így ír: „Örökös kár, hogy

ezen becses szándéka Ráthnak nem teljesedhetett.”⁽⁵⁾

Ekkor éri a váratlan megtiszteltetés, amikor a győri egyházközség bizalma újra felé fordul, s 1789-ben ismét papjukká választják. „Méltó bötsülettel vevén a meghívást, a melyek abban tölem kívántatnak, mind igazságos és illendő dolgok, miért is magamat azon hivatalnak főlvállalására szentül kötelezem, s mindazokat híven megtartandom”⁽⁶⁾ - olvassuk a *Győri gyülekezet története* c. munkában Ráth Mátyás vallomását.

A pozsonyiak 1790-ben megbecsülésük jeléül Ráth Mátyást kéri meg *II. Lipót* koronázásakor tartott istentiszteleten az igehirdetés szolgálatára. A győri gyülekezet képviselőjéül küldi az 1791-ben kezdődött zsinatra, ahol jegyzővé választották. Határozott hangú felszólalásai feltűnést és mély benyomást keltettek.

45 éves korában nősült meg, Sopronból a 22 éves *Reischl Zsuzsanna Rozinát* vette feleségül, aki azonban hét évi házasság után váratlanul, fiatalon elhunyt. Házasságukból egy fiúgyermek, *Socrates* született. A magára maradt Ráth Mátyás megcsendesedett ember lett. 1796-ban, 47 évesen hívják gimnáziumi igazgatónak és teológiai tanárnak. Eleinte hízelgőnek tűnt az ajánlat számára, de később mégis úgy döntött, későn van már egészen új hivatást vállalnia. Pedig talán tanárságra temett embernek született. Valaki így jellemezte: „Mély tudománya és matematikailag éles esze mindenkinek szembe tűnt.” Nem volt véletlen, hogy a budai egyetem matematika tanszékére is pályázott.

Nyugtalan természete, harciassága, keménynyakúsága nem tette őt könnyű emberre környezetében, de hívei kérésére haláláig, 1810. február 5-ig végezte lelkési szolgálatát. *Kis János* püspök és költő így értesítette Kazinczy Ferencet elhunytáról: „Ráth, az a sok jóval számtalan tsudálatosságot párosított tudós férfiú is elhagyta ezt a holdalatti világot.”⁽⁸⁾ Kazinczy így válaszolt: „Sajnálva hallám Ráth halálának híret. Áldott legyen emlékezete a jó hazafinak és világhosság fiának!”⁽⁹⁾

Halála után Pozsony és Pécs utcát nevezett el róla, Győrött, szülővárosában és legfőbb működési területén - ahol hamvai pihennek - teret szenteltek emlékének, az Evangélikus Ifjúsági Egyesület 1937-ben emlékművet állított tiszteletére. Az emlékmű egykori lakásával szemben látható. Egyszerű kőoszlop, két oldalából forrás csörgedez, másik két oldalát bronzfáklya díszíti. Jelképei a világhosságnak és a kezdetben cseppenként mutatkozó áldásnak. Akár újságírói, akár lelkési tevékenységére gondolunk, mindkét hivatását nagyszerűen szimbolizálják.

Sopron méltán büszkélkedhet egykori diákjával s a városból származó hitvessel, aki ha csupán rövid időre is, de boldoggá tette a tudós és tisztelendő Ráth Mátyást. Győr hálát adhat az egyház Urának, hogy kiválóságai közt Ráth Mátyást is számon tarthatja, mint templomépítő, a gyülekezetet újrászervező - romon virágot ültető - tudós polihistor papját. Közel 25 évet szolgált a nagymultú egyházközségben. Németül, franciául, latinul, görögül, héberül olvasott és beszélt a magyar mellett.

Nemzetünkhöz tartozása jeléül családnevéből a „h” betűt elhagyta.

„Pázmány és Szenczy Molnár Albert kora óta egy hazafi sem tett többet a magyar nyelv és kultúra gyarapítására, mint Ráth a Magyar Hírmondó által”⁽¹⁰⁾ írja róla Kazinczy. „Nemcsak politikai hírek közlője, hanem politikai érdekelttség és értelmesség terjesztője, az irodalmi

igyekezetek ajánlója, főleg pedig a nemzetiségnek hatalmas ébresztője volt. Missziót teljesített az, oly időben, midőn a nemzet sem a megyék gyűlésein, melyek felfüggesztve, sem a törvényhozás termeiben, melyek zárva voltak, eszméket nem fejthetett: előkészítette a szellemeiket azon nagy időmoccanatra, mely 1790-ben bekövetkezett, és szította a nemzeti lelket lankadási és meghűlései közt.”⁽¹¹⁾

Lelkészi munkásságát Kis János püspök így értékelte: „Általában valamíg élt, mindig az egész felekezetbeli egyháznak, mind különösen a győri gyülekezetnek, melyben a babonákat, s balvélekedéseket herkulusi bátorsággal, és erővel irtotta, nemcsak hasznára, hanem becsületére s díszére szolgált.”⁽¹²⁾ (Kis János: Emlékeim. 354.o.)

Alakja negyed évezred távolából élénk magaslik, mint világító fáklya. Magasra tartja a keresztény hit és tudomány, az irodalom és a hazaszeretet olthatatlan tüzét. Legyünk méltó utódai az új évezred küszöbén!

Szebik Imre

Jegyzetek

1. Horányi István: Rát Mátyás soproni kapcsolatai. 356. o.
2. Rát Mátyás: Búcsúztató versek Perlaky Gábor halálakor. Győr 1786
3. Magyar Hírmondó, Pozsony, 1782. ápr. 20. 245-247. o.
4. Hrabowszky György: Jobb egyházi emberek kevés tudománnyal bírnak, de a kevés tudománnyal használni, mint sokat tudni, de a sok tudomány mellett mind az emberiség, mind a kereszténység reguláit elhibáznák. Pest. 1787.
5. Dr. Ottylyk Ernő: Rát Mátyás. Lelkipásztor. 1960. 674. o.
6. Dr. Eöttevényi Nagy Olivér: A Győr szabad királyi városi ág. hitvallású evangélikus keresztyén egyházközség története. Győr 1905. 138. o.

7. Tudományos Gyűjtemény 1826.X. 72. o.
8. Dr. Ottylyk Ernő: Rát Mátyás. Lelkipásztor. 1960. 675. o.
9. Kazinczy Ferenc levelezése. VII. 357.1810.IV.7. Első benyomása nem volt a legjobb Rát Mátyásról, amikor 1803-ban Győrről megismerte. Később így ír: De mily tiszteletessé teszi ötletét az, hogy ő kezdte Magyar Újságot írni. Külön említi, Rát elfogulatlan volt vallási kérdésekben.
10. Kis János Emlékezései életéből. Budapest, 1890. második kiadás
11. Új Magyar Athenás Budapest. 337. o.
12. Kis János Emlékezései életéből. Budapest, 1890. második kiadás

Felhasznált irodalom:

- Kókay György: Göttinga, Rát Mátyás és felvilágosodás kori irodalmunk kezdetei. Bp. MTA
Irodalmi Osztályának közleményei 23, 1966.
Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, Bp. 1906.
Új Magyar Athenás: Rát Mátyás, Bp. 337. k.o.
A magyar hírlapirodalom fejlődésének első korszaka
Hrabowszky György: A dunántúli evangy. Aug. Conf. Superintendentia prédikátorai. Veszprém.
Hrabowszky György: Jobb egyházi embernek kevés tudománnyal bírnak, de a kevés tudománnyal használni, mint sokat tudni, de a sok tudomány mellett mind az emberiség, mind a kereszténység reguláit elhibáznák. Pest. 1787.
Kis János Emlékezései életéből. Budapest, 1890. második kiadás. 354. o.
Dr. Eöttevényi Nagy Olivér: A Győr szabad királyi városi ág. hitvallású evangélikus keresztyén egyházközség története. Győr, 1905.

Rát Mátyás megjelent munkái:

- Magyar Hírmondó, Pozsony, 1781, 1782, 1783
Első Isteni tisztelet rende, Nagy Győr, 1783.
Egy Istenfélő jó és gondos Anyának és Nagy Anyának Vatai Borbála, s, a t. életében, halálában és holtá után való vigasztalásai, Győr, 1785.
Búcsúztató Versek, melyeket néhai Fő T. és N. Perlaki Gábor Úrnak, s, a, t. Győr, 1786.
Keresztyén fűjér népnek való Imádságos Könyv, Győr, 1788. Frohe aussichten treuer Bürger in die feierlich angetraettene Regierung Ihres Erb-Königs den Gelegenheit der Krönung Leopold d. II. in Pressburg gehaltene Predigt. Pressburg, 1790.

Az úrvacsora szentsége a gyülekezeti életben *

A kérdés jogosságát nem vitathatjuk. Evangélikus Egyházunkban nem túl sok olyan gyülekezet van, ahol minden egyes istentiszteleti alkalommal ünnepelnék a résztvevők az Úr szent vacsoráját is, de olyan sincs, ahol soha ne kerülne sor erre a szentségi alkalomra. A két véglet között mindig szívesen keressük az arany középutat, de ebben az esetben a kérdés elsősorban nem a középutra vonatkozik, hiszen arról a végletről nincsen szó, hogy egyszer se ünnepeljük az úrvacsorát, pusztán arról van szó, hogy megfelelő súlyt kap-e ez a szentség a gyülekezeti életünkben, vagy sem. Egyrészt kérdés az alkalmak gyakorisága, másrészt kérdés az istentiszteleti szerkezetbe való betagozás.

Az *alkalmak gyakorisága* a legtöbb gyülekezetben a havonta egyszeri alkalom és a nagyünnep, ez nem is látszik kérdésnek. Az istentisztelet szerkezetébe való beillesztés sem okozhatna gondot, csak szoktatás kérdése lenne. Igaz, nagyon nehéz ügy ez. Legutoljára egy vendégszolgálat alkalmával az istentiszteletbe belefoglaltuk az úrvacsorát Orosházán, ám a gyülekezet nem úrvacsorázó része egyszerűen faképnél hagyott bennünket. Felálltak és kivonultak. Azokban a gyülekezeteinkben, ahol havonta egyszer és a nagy ünnepeken kerül sorra az úrvacsora szentségének ünneplése, ott beilleszt-

hetetlen az ún. rendes istentisztelet szerkezetébe. Hiába minden kísérlet, ott a gyülekezet úrvacsorával élni nem kívánó része távozna még akkor is, ha bezárnánk az ajtót.

Az úrvacsora jelentőségét a gyülekezetnek egy nagyon szűk rétege átéli, elfogadja, fontosnak tartja, de a sokkal nagyobb része szinte sohasem él vele, vagy csak nagyon ritka alkalommal.

Orosházán nem havonta egyszer és nemcsak nagyünnepen ünnepeljük az Úr szent vacsoráját, hanem az egyházi esztendő két bűnbánatinak tekintendő időszakában - amikor még az oltárterítők színe is azonos -, vagyis a 4 adventi vasárnapon, valamint a 6 böjti vasárnapon is. Ez azt jelenti, hogy a havi 12 alkalomhoz hozzá veendő ez a 10, tehát 22 alkalom, valamint az üdvtörténeti ünnepek, vagyis összesen 30 alkalommal ünnepeljük az Úr szent vacsoráját. Általában egy - egy alkalommal átlag 40 résztvevővel számolhatunk. Ez azt jelenti, hogy 1200 úrvacsorázó van a gyülekezetünkben. Viszont az a nagyon valószínű, hogy az alkalommal élők számában óriási az átfedés. Nem nagyon vagyunk messze a valóságtól, ha azt mondjuk, hogy egy esztendőben kb. 150-200 gyülekezeti tagunk él az Úr szent vacsorájával, s ez a gyülekezet méretéhez képest igen csekély.

* Elhangzott a Nyugat-Békési LMK ülésén Orosházán

A szegedi gyülekezetben - 1983-1992 között - egy - egy vasárnapon általában 20 úrvacsorázóval lehetett számolni, nagy ünnepeken mintegy 50-nel, amiből 1240 résztvevő adódik. Mivel minden csütörtökön is volt úrvacsoraszta, ahol átlagban 8 fővel lehetett számolni, s ez 416 főt tesz ki, így több, mint 1600 úrvacsorázó volt. Természetesen az átfedés itt is jelentős lehetett. De az alkalmak sokasága a résztvevők számát mégis jobban szórta, azaz ebből a több, mint 1600 úrvacsorából mintegy 200-250 lehetett az úrvacsorával élők száma.

Ha azt vesszük, hogy az orosházi gyülekezet 12.000 népegyházi lélekből áll, ahogy a hivatalos statisztikában megjelenik, a szegedi pedig csak 3.000 lélekből, akkor ez nemcsak a két gyülekezet lelki élete közti minőségi különbséget jelenti, hanem azt is, hogy Evangélikus Egyházunk két jelentős gyülekezetéről azt lehet megállapítani, hogy elvesztette az Úr szent vacsorájának spirituális értékébe vetett hitét.

Tehát eleve kijelenthetjük, hogy az igehallgatók száma sokkal magasabb, kb. 3-4-szer akkora, mint az úrvacsorával élők száma. Ez a valóság Orosházán még sokkal drámaibban fejeződik ki, hiszen egy - egy nagyünnepi istentiszteleten a résztvevők száma 600-1200 között lehetséges, de az Úr szent vacsoráját egy ilyen alkalommal csak mintegy 60-80 fő ünnepli, tehát az igehallgató résztvevők 10-14 %-a. Természetesen az még lehetne külön vizsgálati és töprengési téma, hogy akik nagyünnepen részt vesznek az istentiszteleten, milyen indítékból vesznek részt éppen akkor, sokszor már a liturgiai rendet sem ismerve, s ha akkor részt vesznek, vajon miért tartják magukat távol máskor? Mindenesetre az úrvacsora szentségének lelki helye a gyülekezeteinkben kritikus, éppen hogy nagyon fontos erről a kérdésről elgondolkoznunk.

Mi lehet az oka mindennek?

Talán református hatás, hiszen köztudottnak hisszük, hogy a református egyház teológiai értékelése eltér az evangélikus elmélettől és gyakorlattól (nemcsak tartalmi, de még formai kérdésekben is, vö. ostya - kenyér), s lutheránus körökben általában a Zwingli - féle felfogást azonosítjuk a reformátusokéval, holott Kálvin nem úgy gondolkodott, mint Zwingli (emlékvacsora és jelek). Csakhogy aligha lehet korrekt szellemi mérlegelésnek tekinteni azt, ha más, külső okra kívánjuk a saját krízisünket visszavezetni, és nem a saját belső lelki helyzetünket mérjük fel. Természetesen ugyanez vonatkozik a szekularizmusra is, azaz az egyháztól való elidegenedésre, csak ebben az esetben a meghökkenést az okozza, hogy jóval többen vesznek részt istentiszteleteinken igehallgatóként, mint amekkora az Úr szent vacsorájával élők száma. Tehát hogyan lehetséges az, hogy valakit a szekularizáció még nem űzött ki teljesen az egyházból, de abban már megakadályozza, hogy eljusson a szentségi ünneplésig? Sem az általunk tévesen „zwinglianizált” kálvinistákat, sem a szekularizációt nem okolhatjuk amiatt, hogy feltűnő és riasztó jelenséget tapasztalhatunk a szentségi alkalmakkal kapcsolatosan. Inkább a saját helyzetünket kell felmérnünk és átgondolnunk. Melyek lehetnek azok az okok, amelyek megkritikották a szentségi alkalmakat és mérsékeltek az azon résztvevők számát?

Alighanem *elsősorban* az, hogy gyülekezeti tagjaink többségének nincs meg a kellő ismerete, tudása,

felismerése, élménye, amely az Úr szent vacsorájának élményével függhetne össze. Az egyik okot a tudás, az ismeret hiányában látom. Mintha nem adnánk, vagy nem tudnánk időnként megfelelő és megragadó tanítást adni erről a szentségi titokról, és éppen ezért a kérdéssel nem igazán szembesülő gyülekezeti tagunk nem is érti, nem is tudja, hogy milyen lehetőségről marad le, amikor a hallható ige után a látható és érzékelhető ígét elutasítja magától, illetve egyszerűen nem tartja életbevágóan fontosnak.

A *másik okot* a modern ember felületességében, felszínességében látom, abban a kirakatpolitikában, ami eluralkodott korunkban. Hiszen a mi korunk „*action-kor*” lett, ahol idegen elem a meditáció, a befelé fordulás, a lelki elcsendesedés és hasonlók. Korunk szelleme (=Korszellem) állandó mozgásban van. *Just do it* a jelszava. Nem hagy békén senkit sem, nincs megállás. Feltehetően a korszellemmel nem sokat tudunk kezdeni, mert annak igazi ellenfele csak a Szentlélek lehet. (Éppen ezért fontos lenne egyszer azzal a kérdéssel is foglalkozni, hogy mi a jelentős különbség a Korszellem és a Szentlélek között.) A Korszellem olyan hatalmas erő, amivel szemben az egyedi ember mindaddig, amíg nem kerül a Szentlélek hatása alá, nem tud mit kezdeni, csak rabszolga módjára engedelmeskedik. A Korszellem egyik leghatékonyabb fegyvere a reklám, amivel elképesztő módon lehet manipulálni az egyéni kívánságok listáját, és ez eleve azt jelenti, hogy az egyént kivetkőzteti, elidegeníti önmagától, mivel a reklám által felébresztett vágyak és kívánságok a legtöbbször nem egyén-specifikusak, hanem termék- és kereskedelem-specifikusak, azaz az egyénnek tulajdonképpen nincsen szüksége rá, csak hamis illúzióknak köszönhetően ébred fel benne a vásárlási vágy. Tehát - a Korszellem elemezhetősége mellett - fontosnak érzem azt, hogy sokkal alaposabb tanítást, ismertetést kellene adnunk az Úr szent vacsorájával kapcsolatosan.

Harmadik okként a lelkészek lelki hozzáállását is meg kell említenem. Az LMK gyűléseken rendszeresen megterítjük az Úr asztalát. Gyakorta jutott eszembe, hogy nem kellene minden egyes alkalommal így cselekednünk, hiszen több mint furcsa az úrvacsorai alkalmak elhanyagolása, a késve érkezés, vagy a soha meg sem érkezés. Talán szabad még azt a tényt is megemlíteni, hogy olyan testvérünk is van, aki soha, egyetlen alkalommal sem él az úrvacsora szentségével a lelkészek közösségében. Ehhez természetesen joga van, csak éppen érdekes dilemmát ad elem, elénk.

Töprengéseimben tehát *három okot* fedezhettem fel: 1. gyülekezeti tagjaink és esetleg a saját hiányos ismeretünk miatt nem tudjuk igazán komolyan venni ezt a szentséget (persze a másikat sem nagyon, vö. a keresztség hasonlóképpen izgalmas kérdése), 2. a korszellemmel szembeni tehetetlenségünk, amely egyrészt az „*action-embert*” alakította ki, aki képtelennek látszik az elmélyülésre és befelé fordulásra, azaz felszínes és felületes, valamint 3. hogy a lelkészi kar maga sem veszi komolyan ezt a szentségi alkalmat, sőt azt lehet mondani, hogy mindig vannak, akik nemcsak a szentségi alkalmat, de a közösséget (koinóniát) is negligálják, valamilyen egyedi formában megkísérlik azt kikerülni és átlépni.

Lehet-e mindebben hibás az a lutheri teológia, amely bár csodálatos teológiai, illetve bibliai igazságokat fedezett fel, de teljesen felszabadította híveit az egyház gyámoltsága alól, mintegy mindenkinek szabadjára engedte a

hitélet megélését, ahelyett, hogy kötelezővé tenné akár az ige hallgatását, akár a szentségi alkalmakat? Hiszen rendkívül feltűnő az az egyszerű tény - pl. Orosházán -, hogy a 12.000 lélekszámú evangélikus gyülekezet mellett itt él a kb. 2.500 lelkes katolikus gyülekezet, és egy átlagos vasárnapi istentiszteleten az evangélikus gyülekezetben jobb esetben cca. 250 résztvevő van, amíg a katolikus templomban mintegy 300-350 résztvevő fordul meg a miséken. Természetesen ahogy az evangélikus gyülekezet esetében csak népegyházi adat a 12.000, ugyanígy szintén csak népegyházi a katolikus gyülekezet esetében is, de a templomba-járás különbségét látnunk kell a két felekezet között.

Az is nagyon valószínű, hogy az Úr szent vacsorájának értékét ott és akkor kezdtük rombolni, amikor elvettük, illetve a háttérbe szorítottuk a gyónás kérdését. Igaz, óriási dilemmák ezek: mennyire lehet lelki gyámja az egyre individuálisabb embernek az az egyház, amely arra érezhetne kísérletet, hogy lelkigondozó helyett lelki vezető legyen, azaz beleessen a dirigizmus kísértésébe. Ugyanakkor éretlen embereknek löktük oda a szabadságot, majdnem úgy cselekedtünk, mint az az idegenvezető, aki ismeretlen területen iránytű és térkép nélkül enged el kirándulni kiskorúakat, ráadásul nagyon veszélyes terepen.

Az úrvacsora gyülekezeti jelentőségéről

Tagadhatatlan, hogy a szakkönyvek az úrvacsora szentségének páratlan jelentőségét emelik ki. Éppen ezért nem lenne ártalmas, ha Evangélikus Egyházunk sokkal jobban koncentrálna erre a témára, ahogy a másik szentségre, a keresztségre is. Részben azért is, mert nagyon megváltozott világban élünk. Ennek egyik jelensége, hogy a gyülekezeti élet nagyon összeszűkült. Az ún. felvilágosodás - talán már többedik hulláma - nagyon jelen van felebarátaink fejében, még azokéban is, akik valamennyire a gyülekezethez tartozónak tekintik magukat. Másrészt azért is kellene foglalkozni a tanítással, azaz a tannal, hogy minél többször és minél mélyebben tudjunk szembesülni az Úr szent vacsorájának spirituális ajándékaival.

Nagyon valószínű, hogy nem sok kilátás van a lelki megújulásra mindaddig, amíg nem kezdünk hozzá egy lelki-szellemi megújuláshoz, azaz nem állunk rá arra a gyülekezeteinkben, hogy újra alapvető dolgokat tanítsunk. Mivel az emberek, a kortársaink többsége elvesztette a keresztyén fogalmak értésének lehetőségét is, nem tudnak mit kezdeni az igehirdetéseinkkel. Egyszerűen nem értenek bizonyos szavakat, nem értenek bizonyos képeket és fogalmakat. Csak a számomra legszebb képek egyikét említem: Jézus Krisztus meghalt értünk a kereszten és megváltott bűntől és haláltól - nem régen az egyik temetés után módomban volt a gyászoló hozzátartozókkal beszélgetni, szépen idézni tudták a mondatokat, de fogalmuk sem volt, hogy miről beszélek. Azaz minden szót értettek, még talán a mondatokat is, mégsem állt össze számukra értelmes egésszé, mert bizonyos szavakkal, fogalmakkal, képekkel egyszerűen nem tudnak mit kezdeni. Számukra a keresztyén aranyból van, legfeljebb a templomtorony villámhárítóját emeli még magasabbra.

Hogy annak idején mit jelentett, hogy Jézus a keresztre ment, hogy életét adta értünk - egyszerűen nem értik, hogyan lehetséges az, hogy valaki az életét adja másokért és hogy ebből üdvösség lenne, s egyáltalán mi az, hogy üdvösség. Mondhatnám bármelyik alapfogalmunkat, a hozzánk kíváncsiságból betérő ember nem érti a beszédünket, nyelvünket. Az úrvacsora szentségével még nagyobb bajban van, mert képtelen felfogni, hogy miről szól a történet, hogyan és mit és miért kell "venni és enni."

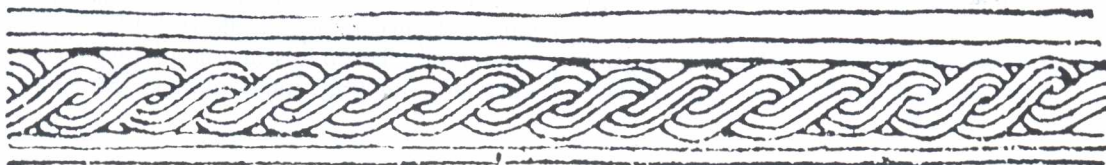
Régi szegedi történetem zseniálisan mutatja a fogalmak, képek, kifejezések megváltozását. Egy kedves közepepiskolás diák érdeklődni kezdett a gyülekezeti alkalmak iránt, és nemcsak beszélgetésre járt el hozzám, hanem a vasárnapi istentiszteletekre is. Egyik alkalommal azt kérdezte tőlem, hogy mennyibe kerül az úrvacsora? Nem értettem a kérdést, és akkor idézte a vasárnapi hirdetésem, amelyben kb. egy ilyen mondat szerepelt: ma is lehet úrvacsorát venni, szeretettel hívogatok stb. Tehát ő a "venni" szót a vásárlás értelmében 'vette' és azt gondolta, hogy fizetni kell érte...

Mindezek ellenére azt állítom, hogy ha nem változik az úrvacsora szentségével szembeni alapállásunk, nem leszünk képesek megújulni. Vagyis igehirdetéseink elmélyülése érdekében koncentrálnunk kellene az úrvacsora szentségének lelkibb definiálására. Tanító igehirdetések kellene annak érdekében, hogy minél világosabban tudatosulhasson számunkra az úrvacsora jelentősége. Itt lenne az ideje egy evangélikus liturgiai reformnak, ami szintén visszatérést jelentene a helyes egyensúlyhoz. Az evangélikus istentiszteletnek kettős középpontja van: az egyik az igehirdetés, a másik az úrvacsora szentsége, azaz a hallható és a látható, érzékelhető ige. Mind a két esetben az igéről van szó, azaz mind a két esetben Isten akar velünk és bennünk valami nagyon fontosat cselekedni. Nekünk nagyon vigyáznunk kellene arra, hogy egyetlen olyan egyház vagyunk, ahol teológiai értelemben kettős középpontú istentiszteletről beszélhetünk. A református istentisztelet egyetlen középpontú, lényege egyedül és kizárólag az igehirdetés, és „mellesleg” van az úrvacsora. A katolikus mise egyetlen középpontú, a miseáldozat, a szentség áll a középpontban és „mellesleg” esetleg van igehirdetés. Egyedül az evangélikus egyházban lenne meg a kettős középpontúság, de egyelőre mi is a református módszert alkalmazva mellékkéssé tettük az úrvacsorát.

Olyan új liturgiai szerkezetre lenne szükség, ahol az igehirdetésnek van mintegy 15-20 percnyi ideje, az úrvacsorai liturgia jóval tömörebb lenne a mainál, és így lassan kialakulna a két középpontú istentisztelet, ahol a hallgatott ige után következhetne az ünnepezt ige.

Megkockáztatom a kijelentést, hogy az úrvacsora szentségének igénylése már a hallott igének bensőbb megértését és megszívlelését jelzi, és kifejezi azt a kívánságot, hogy minél szorosabb kapcsolatba kerüljünk az Úr Jézus Krisztus által a mi Atyánkkal, a Szentháromság egy igaz Istennel!

Ribár János

SPANYOLORSZÁGTÓL JAPÁNIG

Bonhoefferrel foglalkozó nemzetközi bibliográfia

Neves teológusok hagyatékának összegyűjtése és gondozása aprólékos utánajárást és sok türelmet igénylő, fáradságos munka. Érvényes ez Bonhoeffer hagyatékára is. *Eberhard Bethgenek* köszönhetjük, hogy nemcsak nyomtatásban megjelent munkáit, hanem kiadatlan kéziratait, leveleit, sőt az előadásairól készült jegyzeteket is – közöttük pl. egyetlen külföldi tanítványának, *Lehel Ferencnek* feljegyzéseit is – összegyűjtötte. Mindezt 1987-ben *Dietrich Meyerrel* együttműködve, több kötetben közzétették. Ugyancsak ő kezdte meg a „szekundér” irodalomnak, vagyis a Bonhoefferrel foglalkozó írások, tanulmányok, értékelések összegyűjtését. Az összegyűjtött anyagot *Ernst Feil* professzor rendelkezésére bocsájtotta, aki azt kiegészítve hozzácsatolta 1971-ben „*Die Theologie Dietrich Bonhoeffers*” címen megjelent könyvéhez. 1980-ban határozták el egy lehetőleg teljes nemzetközi Bonhoeffer bibliográfia kiadását. A munka megszervezése és a kiadás anyagi feltételeinek biztosítása sok nehézségbe ütközött. A különböző nyelvetterületeken keletkezett fordítások és a szekundér irodalom összegyűjtését közben folyamatosan végezte. A magyar nyelvű bibliográfia összeállítására már 1977-ben felkérte Lehel Ferencet, aki *Jánossy Imre* debreceni református professzorral, vállalta a feladatot.

Miután többfelől érkezett támogatás a könyv kiadása költségeinek fedezésére, a szerkesztés és sajtó alá rendezés munkáját *dr. Barbara Fink* vállalta. Így 1998-ban a müncheni Chr. Kaiser kiadásában megjelenhetett a 340 oldalt kitevő *Internationale Bibliography zu Dietrich Bonhoeffer* szép kiállítású kötet, amely spanyol, portugál, katalán, holland, német, dán, norvég, svéd, angol, magyar, olasz, francia, cseh, szlovák, koreai és japán Bonhoeffer-anyagot hoz.

A német és angol nyelvű, szép kiállítású nemzetközi bibliográfia 3907 Bonhoefferrel foglalkozó munkát vett számba 1933-tól 1996 elejéig. Nem országok, hanem évszámok szerint, abc-rendben közlik a szerzők nevét, az írásk címét (német fordításban is), a könyvvezetési adatokkal együtt. Figyelmen kívül hagyják a szerkesztők a teológiai elemzést mellőző könyvismertetések és jubileumok alkalmával a napi sajtóban olvasható ünnepi megemlékezéseket. A teológiailag jelentős írások számbavételére törekedtek. 80 oldal terjedelmű regiszterben kereshetjük meg a szerzők nevét, a tanulmányok címében szereplő témákat, személyneveket és bibliai idézeteket.

A Bonhoefferrel foglalkozó írások száma 1955-től évről évre növekszik. 1933–1954 között mindössze 51 esetben foglalkoznak vele. Sajnos elkallódott Münchenben *Urbán Ernőnek* 1938-ban a *Nachfolge*-ről írt és a *Keresztényen Igazságban* közölt cikke. 1955-ben, egyetlen év folyamán már 38 tanulmánnyal találkozunk. Ebben az évben jelent meg hazánkban is Bonhoeffer neve Lehel Ferencnek az *Evangelikus Életben*, majd *Groó Gyulának* a *Lelkipásztorban* közölt írásában. Első ízben 1933-ban találkozunk vele nyomtatásban *Regin Prenter* dán professzor Heidegger filozófiájáról készült tanulmányában. 1935-ben már közvetlenül vele foglalkozik *Karl Heim*

tübingeni professzor, aki angol nyelvű folyóiratban válasszol, amikor Bonhoeffer kritikusan elemzi a vele sok tekintetben azonosan, de a Biblia használata és a keresztyén etika értelmezése tekintetében tőle eltérően gondolkodó Bonhoeffert; első ízben 1945-ben, a KD III/1 kötetében. Szélesebb nyilvánossághoz az *Egyházak Világtanácsa* által 1945-ben a *Zeugnis eines Boten* címen kiadott füzet fordul. 1965-ben 116, 1995-ben 167 a különböző nyelveken megjelent tanulmányok száma.

Nem meglepő, hogy a szekundér irodalom szerzői között mindenkit meghaladó mértékben, közel 300 alkalommal szerepel Bethge neve. Ugyancsak érdekes, hogy ez jellemzi a spanyol *José J. Alemany* (33) és a japán *Zen-emon Morino* (27) publikációit is. Jelentős mértékben találkozunk szekundér irodalommal a skandinávok körében. A dán *Jörgen Glenhøj* már 1951-ben foglalkozik vele és 36 közleményét tartják számon. Érthetetlen, miért maradnak említés nélkül a finnek, noha ők is fordították Bonhoeffer műveit és foglalkoztak vele.

Más nyelvre lefordított könyvei közül a *Nachfolge*, az *Ethik*, a *Widerstand und Ergebung* és a *Gemeinsames Leben* emelkedik ki. Az egyházi énekeskönyvekbe felvett énekeiről és imádságairól nem közöl külön kimutatást a bibliográfia. – A Bonhoeffert foglalkoztató teológiai témák közül a krisztológia és ennek kapcsán Krisztus követése, a Biblia értelmezése (hermeneutika), az ekklesiológia és ennek kapcsán a németországi egyházi harcok és hitvalló egyház, az etika és ennek kapcsán a közéleti felelősség, a politika, a béke ügye, az ellenállás, a zsidókérdés, a szekularizmus, a modernség, az „Istenhalála” teológia, a nagykorúvá vált világ, a „religiionsloses Christentum”, a spiritualitás kérdései érdeklik leginkább a tanulmányok szerzőit.

A magyar nyelvű szekundér irodalom összegyűjtésén odaadón fáradozott a 90 éves Lehel Ferenc szombathelyi ny. evangélikus lelkész és az időközben (1988-ban) elhunyt Jánossy Imre református professzor, aki maga vagy 67 oldal terjedelemben elemezte és értékelte Bonhoeffer teológiai hagyatékát, elsősorban a *Theológiai Szemlében* megjelent tanulmányaiban.

Megkérdeztem Lehel Ferencről, hogy figyelembe vette-e a környező országokban megjelent magyar Bonhoeffer irodalmat. Csak Romániából és Burgenlandból, valamint Rómából kapott anyagot. Úgy gondolta továbbá, hogy – kis lélekszámú egyházakról lévén szó – figyelembe veszi nemcsak a szorosabb értelemben vett teológiai tanulmányokat, hanem – jelzésértékük miatt – a kisebb lélegzetű írásokat is. Szándéka felemás módon érvényesülhetett, mert a könyv szerkesztői – pusztán a címek ismerete alapján – nem tudtak következetesen dönteni. Így kimaradt néhány jelentős munka említése és felvettek kisebb jelentőségű közleményeket. Mindezt tetézte az is, hogy 1996 elején zárták a szekundér irodalom közzétételét 23 írás felvételével. Lehel Ferenc pótlólag küldött 18 újabb adattal szolgáló közlését nem tudták figyelembe venni. Így pl. *Hafenschér Károly* három írása említés nélkül maradt és csupán a Református Tiszántúlból megjelent *A sokoldalú Bonhoeffer* c. tanulmánya vétetett fel. Az anyagközlés lezárásának korai időpontja

miatt kimaradt a könyvből *Donáth Lászlónak* az Üzenetben, *Fükö Dezsőnek*, *Pákozdy Lászlónak* a Theológiai Szemlében, *Benczúr Lászlónak Veöreös Imrének* a Lelkipásztorban megjelent írása.

„Érthető – írja a bibliográfia bevezetésében Feil professzor –, hogy a teljességet nehéz elérni. Az a szándék, hogy a bibliográfia kiegészítését rendszeresen közöljük a tervbe vett Bonhoeffer évkönyvben, s így két-három évi időközben a világszerte folyó Bonhoeffer-kutatás dokumentálhatóvá válnék.” A kimaradt anyag, valamint az újabb munkák, pl. *Böröcz Enikő* Nachfolge fordítása és egyéb tanulmányok már ebben jelennének meg.

Lehel Ferenc – hivatkozva *Szigeti Jenő* felvetésére (Lelkipásztor, 1987/4) – javasolja a Bonhoeffer legismertebb műveiből 1988-ban kiadott válogatáshoz írt utószavában, hogy jöjjön létre a magyar Bonhoeffer Munkaközösség, amely interkonfessionális és interdiszciplináris lehetne, tehát nem csupán teológusokat tömörítene. Erre gyakorlati szempontból is szükség lenne. Ismertté válnék, ki mivel foglalkozik és az átfedéseket is

el lehetne kerülni. 1997-ben pl. megjelent a Harmat kiadónál *Boros Attila* fordításában a Nachfolge „*Szentek közössége*” címen. Ugyanezt a könyvecskét lefordította előbb *Scholz László* is. Fordítását leköszölte Veöreös Imre a Lelkipásztor 1958. évfolyamában és a nemzetközi bibliográfiában.

Lehel Ferenc elsősorban a jövő nemzedékre gondol: „Atyák, fiak, unokák ápolhatnák a drága örökséget” – írja. „Bonhoeffert egyébként is a jövő egyháza, az új, az eljövendő generáció szolgálata izgatta!” Olyan kérdéseket vetett fel ő, amelyek múltunk jobb megértéséhez és a jövő felé vezető út elszánt bizakodó kereséséhez segítenek. A nemzetközi bibliográfia hihetőleg nemcsak segíteni, hanem fokozni is fogja az általa feltett kérdésekkel való foglalkozást. Nyilván ez késztette a most angliai tanulmányúton tartózkodó *Csepregi András*t arra, hogy Bonhoeffer hatásával foglalkozó disszertációt írjon.

Benczúr László

„Emlékezzetek meg előjáróitokról... Gondoljatok földi vándorlásuk végére és kövessétek hitüket.”

(Zsid 13,7)

A történelemben számtalan hasonlóságot fedezhetünk fel, amely nem csupán metafora, analógia, hanem az általános azonosság korok szerinti értékelése. A korábbival kisebb vagy nagyobb mértékben való azonosság. Ezért van az, hogy a mai, a mában történő, minden új volta ellenére sem egészen más, mert benne fellelhetők a múlt nyomai, törekvési irányok, megoldási kísérletek.

Mai istentiszteletünk a *Magyarok Világszövetsége Küldöttközgyűlésének* ünnepi záróalkalma. Örömmel adunk hálát Istennek azért, hogy egy függetlenné vált hazában a háromtagoltságú – a hazai, a kisebbségben és a világszórványban élő magyarság képviselői a napokban Magyarországon találkozhatnak. Feladatuk általános, több szinten való felmérése annak, hogy mit tehetnek közösen egymásért és együtt a hazáért, amely otthont nyújt gyermekeiknek és az elszakadtakat újra keblére ölelheti. E helyen Isten színe előtt állva a hálaadás mellett egyéni és nemzeti elesettségünket is megvallva, múltunkat idézzük és Isten ígétjén tájékozódunk.

60 évvel ezelőtt, az utolsó békeévben találkozót adott egymásnak a világ magyarsága. Az államalapító Szent István halálának 900. évfordulója kapcsán került sor arra a világtalálkozóra, amelyen közel 30 befogadó ország küldötteként, 200 egynéhány külföldi magyar szervezet képviselője gyűlt össze a magyar fővárosban.

Együtt és egymásért gondolatkörbe foglalható össze az, amit akkor tettek vagy tenni akartak. Az ünnepi megnyitón *Gróf Teleki Pál* szónoki kérdése az volt: „*Mi az, hogy magyar?*” Majd folytatta: „Magyar minden, amit mi, apáink és őseink egyaránt magyarnak örzünk és magyarnak tudunk. Magyar minden, amire mi magyarok emlékszünk, magyar minden, amiért és ami által egymáshoz kapcsolódunk, egymásért érzünk, egymást testvérünknek valljuk.” Itt meg kell állnom, hogy időnk legyen be-

legondolni ebbe, valóban mit jelent ez: egymáshoz kapcsolódunk, egymásért érzünk, egymást testvérünknek valljuk. Valahogy úgy, ahogy *Reményik Sándor*, Erdély lázas lelkű költője mondja – szabadon idézem –: Testvér, testvérem, ez a legszebb szó a világon, ahogy kitágul ősi jelentése és túlnő véren és családon, az nekem békeségem és boldogságom. Történt ez akkor, amikor még túl közel volt a Trianon általánosabb politikai bölcsességet is nélkülöző kíméletlensége, amit még máig sem hevertünk ki. A nemzet lelkülete is átélte a csonkított nemzettest fantomfájdalmát. Ebben a helyzetben vállalva egymással a sorsközösséget, rádöbbenni az egymásra utaltság tényére, olyan összetevők, amelyek a nemzetet az egymásra találás útjára állították, annak világtávlati értelmében. Az egymásra találás további útját törte meg a háború kataklizmája és tette járhatatlanná az azt követő 40 éves idegen megszállás. Nyilván nem feladatunk az '56-os magyar szabadságharc bármiféle analízise, de annyi idetartozik, hogy megállapítsuk: a magyar világszórvány óriásivá növekedett. Mi most a nemzeti feladat és mi benne az egyház sajátos üzenete?

A magyarság mint népközösség történelmének egyik legsúlyosabb válságába sodródott. Biológiai erejében megroppant, önhitében és tartásában megrendült. A köznormák meglazultak, óriási szegénység van az országban. Etnikumát példátlan széttagozottság sújtja. Nem kétséges, hogy megmaradásának és megújulásának ügyére kell koncentrálnunk legjobb erőinket. Itthon, a kisebbségben és a nagyvilágban egyaránt.

Egy hozzánk hasonló kis nép, ha akarja és tudja vállalni, egyértelműen minőségre predestinált. Ezt a *Németh László*-i gondolatot ébren kell tartanunk. Mindig és mindjobban rá leszünk szorulva arra, hogy a világban való jelenlétünk – amennyire lehet – az anyaországba is visszaáramló erő és értékforrás maradjon. A szétszórtság

bizonyos mértéke minden nép számára természetes, és ami fontos, hasznos. Pontosabban, hasznossá tehető. Az egészséges életösztonnel rendelkező népek soha nem feledkeztek meg az érvényesülésnek, önfogadásnak erről a messzebbre tekintő életgyakorlatáról. Mert egy nép történelmi jelenlétét és fontosságát nemcsak az szolgálja, amit szűkebb határain belül teljesít.

Egyházainkat a keresztény hit Krisztushoz kötött értelmezése tette mindig is nyitottá társadalmi és nemzeti kérdések iránt. Igénket újra magunk elé állítjuk: „*Emlékeztek meg előljáróitokról... Gondoljatok a földi vándorlásuk végére és kövessétek hitüket.*”, majd a nemzet fogalmának és irányító gondolatának legszebb ótestamenti igéjét (Péld 14,34): „*Az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek.*”

Emlékezet és igazság. Amikor e két fogalomra gondolunk, tudnunk kell, hogy a mi nemzeti, vagy éppen személyes igazságunk semmilyen vonatkozásban nem különíthető el az egyetemes emberi igazság egészétől. Napjainkban vagyunk fájdalmas tanúi annak, hogy a déli határainkon túli szelektív szerb jogérzékenység mennyire életromboló, ha semmibe veszi az igazság egy és oszthatatlan valóságát. Ezért nekünk következetesen vállalnunk kell az egyetemes emberi igazság, emberi jogok minden mást megelőző fontosságát. Abba pedig sorsdöntően beletartozik, hogy ha bennünket érnek jogfosztások, diszkriminációk, az eleve többet jelentsen számunkra magyar sérelemnél. A bárhol megsértett emberi igazság kapcsán hangsúlyos részünk kell legyen a tiltakozó kiáltásban, szellemi szolidaritás vállalásában. Ilyen nemzetpolitika és állampolgári magatartás a magyar sérelmek orvoslásához is kedvezőbb nemzetközi hajlandóságot tud ébreszteni. Kedves testvéreim! A humánus, a szolidaritás, az igazság, az erkölcs zsinórmértéke, a szellem és a szószerk igaza már nem csupán fölöttünk lebegő eszmény és mérce, amit délutáni kávézás közben szóba hozunk, hanem számunkra a legreálisabb követelmény. Ez egyénileg azt jelenti, hogy gyarló világunkban csak a személyes vállalás és felelősség ad értelmet és értéket a létezésnek és válik társadalmat formáló erővé.

Ha olyan büszkén beszélünk a természettudományok forradalmáról, vajon társadalmi adottságaink ismeretében milyen reális indokkal akarjuk hinni, hogy erkölcsi forradalom nélkül képesek leszünk élni és életben maradni?

Hogyan taníthatja az egyház a mai társadalomban hitelen Isten szeretet-történetének titkát? Mindenekelőtt a kiengesztelés szolgálatával. Erre nagyon nagy szükség van. A világjelenségen belül a hazai társadalmat is mételeyezi a minden emberi kapcsolatot rontó bizalmatlanság, nyers önzés, mohó anyagiasság, politikai törtetés. Egyéni és családi életben nap mint nap tanúi lehetünk ki nem engesztelt családi gyűlölködéseknek, romlott légkörű hivatali, munkahelyi kapcsolatoknak. Az egyház ebben a helyzetben hirdeti és újra hirdeti, hogy lehet másként. A Krisztusban való hit által történik az a súlypont-eltolódás, amit megtérésnek nevez a Biblia, s amely szükséges ahhoz, hogy másként lássam a másik embert. Nem polarizáltan, vagy teljesen feketén vagy fehéren, hanem Krisztuson keresztül, aki élénk élte a kereszténységet és közel hozta hozzánk Isten kegyelmes szeretetét.

A hit próbája a kiengesztelődés képessége. Csak akkor bízhatunk az életben, azaz társadalmi megbékélésben, ha a társadalom megbizonyosodhat a kiengesztelődés lehetőségéről. Ezt Pál apostol, a nagy kiengesztelés hirdetője így foglalja össze: „Mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi tovatűnt, lám valami új valósult meg. Minden Istentől ered, akit Krisztus kiengesztelt irántunk, s aki ránk bízta a kiengesztelés szolgálatát... Tehát Krisztus követségében járunk. Isten maga buzdít általunk. Krisztus nevében kérlek: Engesztelődjétek ki Istennel!” (2 Kor 5, 17-20)

Pátkai Róbert

Elhangzott a 60 éves Magyarok Világszövetsége Küldöttgyűlése ökumenikus istentiszteletén, 1998. augusztus 30-án.

„*Evangélikus lelkiség Magyarországon*” témában dolgozott az Evangélikus Hittudományi Egyetem V. évfolyamos gyakorlati teológiai szemináriuma az elmúlt tanévben. E számunkkal kezdődően három dolgot adunk közre e témakörben.

Kézdy Péter

Keken András lelkész hatása budapesti evangélikus értelmiségiekre a Deák téri gyülekezetben

I. Bevezetés

Nehéz feladat a budapesti Deák téri evangélikus gyülekezet tagjainak lelkiségére általános megállapításokat tenni. A hagyományokat inkább megőrző vidékeken, falvakban, kisvárosokban jól megragadható külső jegyek alapján leírhatók annak a vidéknek a sajátosságai. Különbözők lehetnek a

gyülekezetekben például az istentiszteleti szokások, az énekeskönyv-használat, ünnepek megtartása, a szóhasználat, a ruhaviselet. A gyülekezeti tagok egyházhoz, valláshoz való kötődésükben a hagyományos szokásokon kívül nagy szerepe van a közösség állandóságának. A sok generációra visszaemlékező családi hagyományok megőrzői a lelkiségnek. A budapesti Deák téri evangélikus

gyülekezet tagjairól és különösen az értelmiségi foglalkozásúakról nem lehet ebben az értelemben leírni módon beszélni.

A nagyvárosi ember mobilitásából adódik, hogy nem kötik régi hagyományok közösségéhez. A közlekedés miatt egyszerűbb és gyorsabb más kerületekből eljutni a Deák térre, mint az ott lévő gyülekezetek templomaihoz. Gyengíti a közösségi összetartó szálakat a nagyvárosban, hogy az emberek különböző kollektívákban dolgoznak a munkahelyükön, másokkal találkoznak a lakóhelyükön a szomszédságban, megint mások a telekszomszédok, amikor hétvégén menekülnek a városi zsúfoltságból. Óriási a kulturális kínálat és a szórakozási lehetőségek kínálata, ahol az érdeklődés alapján megint más arcokat látni.

Jellemző a gyülekezeti tagokra a kettős (vagy többes) kötődés. Több gyülekezethez tartoznak egyszerre. Egyik helyen istentiszteletet látogatnak, egy másik gyülekezet bibliáorai közösségébe tartoznak, máshol presbiterek és máshol énekkari tagok.

Sokan első generációs budapesti lakosok. A Budapestre érkezők előtt kínálatként állnak az evangélikus gyülekezetek. Választhatnak, hogy milyen prédikációt szeretnek hallgatni, közösségre vágnak vagy éppen az egyedüllét csendjét keresik. Jellemző sok városi értelmiségi hívőre továbbá az ökumenikus nyitottság. Előttük nemcsak az evangélikus gyülekezetek állnak kínálatként.

A lehetőségeknek ebben a kavalkádjában emlékeznek sokan *Keken András* Deák téri lelkészre mégis úgy, mint akinek a személye meghatározó volt vallásosságukban, gondolkodásukban, egyházhoz való kötődésükben.

Dr. Andorka Rudolf professzor életinterjújában¹ szülőcsaládjá és a piarista gimnáziumi tanulmányok mellett a Deák téri gyülekezetet és ezen belül *Keken András* lelkész szerepét tartja személyiségfejlődése szempontjából a harmadik lényeges tényezőnek. Az interjúban elmondja, hogy mind apai, mind anyai ágon evangélikus családból származik. Apai ágon régi soproni evangélikusokat találni, dédapja Ágfalván volt lelkész. Az anyai ág a Szepességéből jött. Első emlékei az evangélikus egyházzal Spanyolországból származnak, ahol édesapja a háború idején diplomata volt. A madridi német evangélikus kápolnába jártak, ahol egy bátor, náciellenes lelkészt hallgattak. Amikor 1941-ben hazajöttek, elmentek a legközelebbi evangélikus templomba, és mindjárt az első istentiszteleten *Keken András* prédikált. A továbbiakban így vall:

„Ha evangélikus egyházzal beszélek, *Keken András* az, akiről beszélni kell, mert akkor gyerekként, aztán később serdülőként, fiatal felnőttként, majd felnőttként is az ő haláláig, amely 1974-ben volt, vele elég szoros kapcsolatban álltam.

Keken kiváló ember volt. Szintén egyértelműen szemben állt a náciizmussal, a szélsőjobboldallal. Ez abban is megnyilvánult később, hogy ő legalább megpróbált az üldözött zsidókon segíteni. Nevezetes volt arról, hogy aki keresztlevelet kért tőle, annak gondolkodás nélkül kiállította a hamis keresztlevelet. Tehát nem teketóriázott. Állítólag el is dugtak a Deák téri templomban, épületben zsidókat. Közel volt a gettó, ezért lehetőség is volt. Egyértelmű, politikai állásfoglalása

a lehető legjobb volt, ami nagyon nagy jelentőségű ezekben az időkben. A másik nagyon fontos elem vele kapcsolatban, hogy ő az evangélikus egyháznak ahhoz a szárnyához tartozott, amelyik a legközelebb állt a felvilágosodáshoz, legkevésbé volt fundamentalista. Legmodernebbül gondolkozott, ezt az evangélikus egyházon belül úgy szokták hívni, hogy liberális teológia. Hitkérdésekben és morális kérdésekben vallott határozott felfogása rám nagyon erősen hatott. Az egész gondolkodásomat alakította. Másrészt ez az egyik oka, hogy ma is kötődöm az evangélikus egyházhoz, ezek a gyerekkori, fiatalkori élmények. (...)

Amikor *Ordas* letartóztatták és *Keken* leváltották a Deák téri gyülekezeti lelkészi pozícióból, gyakorlatilag kidobtak minket a Deák téri gyülekezetből, mert ott ifjúsági csoportba jártunk minden szombaton. (...) Felkerekedtünk és *Gusztáv Adolf* dalát énekelve: "Ne csüggedj el kicsiny sereg..." kivonultunk az udvarra, azután az utcára. Ez teatrális és gyerekes dolog volt, de azért mutatja, hogy hogyan gondolkoztunk ezekről a kérdésekről. Akkor évekre meg is szakadt a Deák téri gyülekezettel a kapcsolat. *Keken* *Andrást* később elhurcolták. Akkor kezdtem újra a Deák téri gyülekezetbe járni, mikor 1956-ban *Keken* újra visszatért a Deák téri gyülekezethez."

A Deák téri értelmiségiek lelkiségének vizsgálatakor ezt a vonást választottam ki, *Keken* *András* hatását egyes gyülekezeti tagok gondolkodásában, és erről kérdeztem *dr. Nagy Zoltánt*, *dr. Réthelyi Miklóst* és *Réthelyi dr. Szentágothai Klárát*, *Selmeci Jánost* és *Herényi Istvánt* interjúmban. Dolgozatomban kifejezetten a laikus evangélikus értelmiségiek evangélikusságához, gyülekezethez való viszonyát vizsgáltam, ezért nem kérdeztem *Keken* *András* közeli lelkézmunkatársait, elsősorban *Kovácsházi Zelmát*, akit az interjúmban többen említettek úgy, mint aki még képviseli azt a szellemiséget, amit *Keken*től tanultak.

Keken *András* a Deák téri gyülekezetben lelkésszé avatása után rövid ideig segédlelkészként szolgált. Azután Hódmezővásárhelyen volt lelkész, ahol feleségével, *Magyar Erzsébet*tel árvaházat létesítettek. Tábori lelkészi szolgálat után a Deák téren választották meg, ahol 1941-től 1950-ig, illetve 1956 októberétől 1974-ben bekövetkezett haláláig szolgált. 1950. március 29-én az ÁVO letartóztatta az *Ordas*-üggyel kapcsolatban, majd májusban Kistarcsára internálták. Október 12-i szabadulása után nem végezhetett lelkészi szolgálatot. Először segédmunkásként dolgozott az építőiparban, majd egy ipari szövetkezet irodáján kapott munkát. 1956. október 6-án térhetett vissza a Deák térre. Azok, akikkel az interjúkat készítettem, 1956 és 1974 között hallgatták *Keken* *Andrást* igehirdetéseiben, bibliáorai előadásokon és személyes beszélgetéseiben. Beszédeiben nem utalt közvetlen módon élete eseményeire, mégis, minden interjúban megfogalmazódott, hogy szavait a háború idején és az 50-es évek alatt tanúsított bátorsága és hűsége hitelesítette.

Prédikációi és előadásai szellemi izgalmat jelentettek intellektualitásukkal, ugyanakkor érthetőek és megszólítóak voltak a legegyszerűbb emberek számára is. Az egyszerű emberekkel való közös gondolkodás képessége szintén élete eseményeiből fakadt. Részletes életrajza *Fabiny Tamás* *Keken* *András* *életregénye* című alapos munkájában olvasható. Fontos adalékok

¹ Oral history interjú, készítette Javomiczky István, 1991

találhatók ezen kívül a MEVISZ kiadásában megjelent *Nem voltam egyedül* című interjúkötetben, amely egyházunk közelmúltját mutatja be személyes vallomásokon keresztül, tudományos gondossággal.

II. Interjúk

1. Dr. Réthelyi Miklós és Réthelyiné dr. Szentágothai Klára

Dr. Réthelyi Miklós egyetemi tanár a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen. Réthelyiné dr. Szentágothai Klára gyermekorvos. 1963-ban költöztek Budapestre pályakezdő értelmiségiként. Valódi ökumenikus értelmiségi család, ahol a katolikus és református szülők gyermekeit a Deák téri gyülekezetben Keken András keresztelte, és akik azóta is a Deák téri és a Kelenföldi gyülekezetekhez kötődnek. Keken András a legidősebb gyermek keresztapja. Dr. Szentágothai Klára Pécsen választotta az evangélikus egyházat, ahol Káldy Zoltán volt a gyülekezet lelkésze. A református egyháztól politikai okból távolodott el, az ottani református gyülekezetnek a hatalomhoz való viszonyából adódott meg hasonlása miatt. Budapesten párhuzamosan egy ideig a tabáni katolikus gyülekezetet is látogatták. A Deák téri gyülekezetben az istentiszteleteken kívül a felnőttek keddi bibliaórájára jártak. Ezek a bibliaórák irodalmi, filozófiai szabadegyetemnek beillettek, máig őrzik az ott hallott előadások jegyzeteit. Nagy jelentőségűek voltak ezek abból a szempontból is, hogy munkába állva már nincs lehetőség olyan sokféle irányban tájékozódni, mint az egyetemi évek alatt. Budapestre érkezve ebben a közösségben volt lehetőségük baráti kapcsolatok kialakítására is.

Keken András előadásaiban Magyarországon hozzáférhetetlen műveket, filozófiai, történetfilozófiai, és a legmodernebb teológiai gondolatokat ismertette. Nem könyveket adott kezükbe (ez abban a korban lehetetlen is volt), hanem egységes világmépébe integrálva, feldolgozva, tudományos ismeretterjesztő előadás formájában előadta ismereteit.

Jellegzetesek voltak, és visszacsengnek ma is igehirdetési fordulatai. Az ige átfogó értelmezése után kérdése: "Mit jelent az ige nekem, Keken Andrásnak személyesen?"

Emlékezetes prédikációinak szerkezete is. 1. Mit gondolnak erről a kérdésről a köztudatban? 2. Nagy gondolkodók véleménye. 3. Mit mond Pál? 4. Mi Jézus állásfoglalása?

Empátiája mutatkozott meg más felekezetekhez való toleráns viszonyában, amikor ez még nem volt magától értetődő. Hétköznapi természetességgel támogatta katolikus templomban kötendő esküvőjüket. A katolikus kegyességgel összehasonlítva itt inkább a személyes, intellektuális motívum volt erősebb. Ott a közösségi élményen van a hangsúly. Ez jellemzője a protestantizmusnak, de hátránya is abból a szempontból, hogy a liberális hagyományú protestantizmus gyakran nem tudja megtartani az értelmiségi híveket. Keken András empátiájával és karizmatikus egyéniségével pótolni tudta ezt a hiányt.

Politikáról nem beszélt. Ha mégis szó esett meghurcoltatásairól, azt mindig humorosra fordította. Azonban előadásaira tiszta és erőteljes hangot hallgatni

jártak hívei a 60-as, 70-es évek hazug világában. Így vált szinte politikai állásfoglalássá minden, akár filmesztétikáról, az egyháztörténet nagyjairól vagy természettudományról volt szó.

2. Dr. Nagy Zoltán

Dr. Nagy Zoltán klinikai neurológus, egyetemi tanár, főorvos az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézetben. Anyai ágon a régi burgenlandi német evangélikus családban számos lelkész volt. A család ugyanakkor ökumenikus hagyományokat is őriz ezen az ágon. Nagypapa is, apja is katolikus vallású. Felesége is katolikus, gyerekeik közül leányuk katolikus, a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészhallgatója, fiuk evangélikus, orvostanhallgató. Nagy Zoltán a konfirmáció után 1957-től járt a Deák tere a szerdai ifjúsági órára.

Mint praktikus gondolkodó orvos, konkrét kérdéseire vár a templomban is konkrétan megfogalmazott válaszokat. Pragmatizmusában hatással volt rá amerikai tanulmányútja is. Keken András prédikációiban az fogta meg, hogy nem elvont, templomos, kegyes beszédet hallott, amibe nem tudott volna kapaszkodni, hanem viszonyulási pontokat kapott az életben való eligazodáshoz. Munkájában konkrét betegségekkel találkozik, ahol konkrét döntéseket kell hozni, amelyek egyúttal súlyos etikai döntések is. A tudománynak olyan szédületes fejlődésével kell szembenézni, amely a *science fiction* regényekhez sem mérhető. Mégis az igazán nagy egzisztenciális kérdésekben a szaktudós ugyanolyan esendő, mint az egyszerű emberek. Az ember végső kérdései tekintetében nem vagyunk előbbre, mint Pál apostol idejében.

Keken lényeglátása és az ahhoz való egyértelmű viszonyulása minta számára, hogy a napi döntésekben világosan megkülönböztesse: ez igen, ez pedig nem.

Bátran és spontán könnyedséggel beszélt a különböző teológiai irányzatokról. Szigorúan ítélve indexre lehetett volna tenni egy-egy kiragadott gondolatát. De koherens világmépe és gondolatainak életével való egysége hitelesítették az elmondottakat.

3. Selmeczi János

Selmeczi János építészmérnök. Családjá a Budapest Zuglói gyülekezetbe járt, ő is az ottani ifjúság tagja volt. Scholz László zuglói lelkész eltávolítása után² többen kerestek más ifjúsági kört Budapesten, és találtak új közösségre a Deák téri gyülekezetben. Egy volt zuglói ifjúsági tag mutatta őt be Keken Andrásnak, 29 éves korában. Keken javaslatára a férfiak csütörtöki bibliaórájára járt, ahol ő volt a legfiatalabb. 1973-ban Keken András eskette.

Néhány jellemző vonás, ami megragadta:

Keken András elször a zuglói ifjúsági órán hallgatta, ahol meghívott előadóként a házasságról tartott előadást. Meglepetést okozott számára az előadás. Arra számított, hogy jön egy öreg lelkész, aki majd szokás szerint arról beszél, hogy milyen jó, ha a fiatalok bibliaórán ismerkednek össze, egyik ahitben és együtt vesznek úrvacsorát. Ezzel szemben Keken arról beszélt, hogy a jó

² 1959. okt. in: *Nem voltam egyedül*, 230. old.

házassághoz az kell, hogy egyforma legyen a gyermekszobájuk. Akkor nagyon világiasnak tűnt számára ez a kijelentés, azóta azonban látja, hogy milyen fontos szempont ez, nemcsak a házasságban, de az élet fontos területén is, és mennyire figyelmen kívül hagyják ezt. Általában a legmagasabb végzettséget nézik, és azt, hogy mit ért el valaki, pedig ez csak a felület. A másik ember nyelvében, gondolkodásában hordja múltját, családja történetét.

Prédikációira úgy emlékszik vissza, hogy szinte parodizálni lehetne, mert jellegzetesek és egyéniek voltak. Egy adott témát különböző irányzatokból ismertetett és így közelített a lényeg felé.

Kiemeli, hogy Keken András nem volt mézes-mázos. Ez őt elriasztotta volna. A bibliaórán, ahol ő volt a legfiatalabb, háromnegyed évig nem szólt hozzá senki, de szerencsére ezt nem is hiányolta.

Megragadta még a kulturális légkör, amit a bibliaórákon tapasztalt. Ez ad reményt arra, hogy az egyházban a gondolkodó emberek is otthonra lelhetnek, és útmutatást kaphatnak. Keken idegen nyelvű folyóiratok alapján megismertette velük az aktuális tudományos kérdéseket, és a különböző világi témákat keresztyén szempontból értékelte. Képet adott a különböző teológiai irányzatokról, vitákról, egyéniségekről is.

Politikai kérdésekben nem igyekezett maga mellett szimpátiát kelteni, olcsó népszerűséget szerezni ellenzéki célszavakkal. Nem konfrontálódott, de visszahúzódság sem volt magatartása, inkább felülemelkedés a mindenkori egyházpolitikán és állami politikán.

4. Herényi István

Herényi István matematikus, evangélikus családból származik. Felesége is evangélikus, magyar-angol szakos tanár a Deák téri evangélikus gimnáziumban. Mindketten a Lutheránia énekkar tagjai, két gyermekük van. A Herényi család 1956 előtt Keken András eltávolítása miatt a Fásori gyülekezetbe járt. Ebben az időben egy másik baráti családdal Keken Andrást lakásán látogatták rendszeresen, ahol a még óvodáskorú gyermekeknek Keken András házi bibliaórákat tartott. 1956-tól ismét a Deák téri gyülekezetbe jártak. Keken András és *Hafenschner Károly* voltak konfirmáló lelkészei. A konfirmáció után a szerdai ifjúsági órára járt, amelyet *Poós László*, *Bizik László* és *Kertész Géza* vezetett. Itt hallgatta Keken András előadásait irodalomról, a tudomány legújabb eredményeiről, filmművészetről, teológiáról.

Keken széles világlátását jellemzi, hogy Herényi István matematika - fizika szakos egyetemi hallgatóként is több új tudományos eredményt tőle hallott először. Ha pedig megnézett egy *Antonioni-filmet*, és nem értette, Keken András magyarázta el neki.

Középiskolás és egyetemi éveiben a választások, keresések idején a metodista egyházzal és *Sréter Ferenc* körével volt kapcsolata.

A beszélgetésben hangsúlyos volt, hogy a különböző kérdésekre adott kekeni válaszok értéke tulajdonképpen nem maga a válasz volt, hanem az, hogy ezek "végigjárt" válaszok voltak. Nem hivatkozott tekintélyre, sem az egyházra, sem a Bibliára. Megtanította, hogy ne fogadja el készen a dolgokat. Ezzel segítséget adott ahhoz, hogy a rengeteg hatást, ami éri az életben, fel tudja dolgozni.

Bibliaértelmezésében megismertette őket a bibliakutatás eredményeivel, és összevetette azokat más nézetekkel. A döntést azonban rájuk bízta.

III. Általános következtetések az interjúk alapján

1. Egyház és politika viszonya

Andorka Rudolf *Értelmiség és vallás* című előadásában³ az egyházi értelmiség egyik sajátosságának és feladatának tekinti a hatalomhoz való viszony kritikus vizsgálatát és állásfoglalások megfogalmazását. A hatalom igényli az egyháztól saját legitimálását. Ezáltal az egyházat állandóan fenyegeti a veszély, hogy összefonódik a hatalommal, összetéveszti Urától kapott feladatát politikai célokkal. Ezenkívül a szocialista diktatúra sajátossága volt, hogy legitimációs igénye mellett tiltotta az egyházakat a konkrét társadalmi kérdésekben való állásfoglalásoktól. E kettőt élesen meg kell különböztetni egymástól. A választóvonal gyakran láthatatlan, ezért állandó feladatot jelent annak meghatározása. A kompromisszum etikai kérdése ez is, ahol "naponkint viaskodnunk kell, mikor s miben legyünk engedékenyek, mikor s miben legyünk hajthatatlanok?"

Keken András állásfoglalása társadalmi és politikai kérdésekben egyértelmű. A zsidók bűjtatása, keresztlevelek "gyártása", Ordass melletti kiállása, gyermekotthon, hadiárva-ház létrehozása. Mégsem vált politikai vezérré. 1957. február 3-i körlevelében világosan elválasztja a világra és az Istenre tartozó dolgokat, a láthatót és a láthatatlant. "Világosan meg kell látnunk, hogy egyházunknak az adott történelmi helyzetben kell szolgálatát végeznie. A hely és idő sajátossága módosíthatja szolgálatunk *formáit*, de *lényegét* és *tartalmát* nem. A formához való merev ragaszkodás ellenséges magatartás lenne a hely és idő urával szemben - a lényegben véghezvitt változtatás pedig hűtlenség az egyház Urával, Jézus Krisztussal szemben."

A beszélgetésekben kritikaként fogalmazódott meg, hogy ma túlságosan sokat foglalkoznak a lelkészek közegyházi kérdésekkel, a látható egyház helyzetével, ugyanakkor az élet által fölvetett szociális, etikai, filozófiai kérdésekben magukra hagyják a híveket. Elvárnák, hogy az egyház elmondja: "értjük, hogy mi a probléma és erről mi így gondolkodunk."

2. Pozitív értelmű liberális teológia

Andorka Rudolf előadásában⁴ a pozitív értelmű liberális teológia fontosságát hangsúlyozza. *Walter von Loewenichre* is hivatkozva az egyes ember értékességét, a kritikus magatartást és a tudományok iránti nyitottságot hangsúlyozza. Elgondolkodtató volt a beszélgetésekben laikus hívőktől hallani *Bultmannról*, *Tillichről*, *Zahrntról*. Olyan teológiai irodalmat ismertek meg Keken András bibliaóráin harminc évvel ezelőtt, amelyeket csak most kezdenek magyarul kiadni, és még mindig a legmodernebbeknek számítanak a teológiai hallgatók között is.

³ 35. Magyar Pax Romana Kongresszus, 1993. in: Megújuló egyház a megújuló társadalomban 35.-36. old.

⁴ Megújuló egyház..., 29. old.

Andorka a teológia tudományos igényű művelését alapvető feltételként fogalmazza meg ahhoz, hogy az egyház válaszoljon tudjon a világ kihívásaira és ne veszítse el híveit. Különösen fontos feladat ez, amikor sokan a tudományellenes vallásos fundamentalizmussal azonosítják az egyházakat.

3. Keken probléma-megoldási módszere

Minden beszélgetésben megfogalmazódott, hogy Keken András gondolkodására egyfajta kívülről a centrum felé haladás volt jellemző. Konkrét kérdésekről beszélt, amelyeket több szempontból járt körül, egyre közelítve ahhoz, mi legyen a Krisztust követni vágyó, az igazságot Krisztusnál kereső ember válasza. Közös utazásra invitálta ezzel hallgatóit, együtt gondolkodásra, amelyben együtt keresik a lényegét. Prédikációinak az a szerkezete, amelyben ismerteti a különböző vélekedéseket és azt, hogy "mit mond ez nekem, Keken Andrásnak", nem elhatárolódás a különböző nézetektől, hanem a gondolkodás lépcsőfokai. Minden lépcsőfok egy stáció ahhoz, hogy mit gondoljak én erről. Minden stációnál előadó és hallgató együtt tesz kísérletet arra, hogy megérkezzenek a válaszhoz. De nem pihennek meg, hanem bátran továbblépnek egy ellenvélemény, ellentét segítségével. A nem végiggondolt válasz elfogadása vallásos formalizmus lenne. Ez a megközelítési mód figyelhető meg *A történeti Jézusról* című munkájában.⁵ Az írás válasz Hafenscher Károly lelkész 20 pontjára Stauffer teológiájáról folytatott vitájukban. Először ismerteti a kor filozófiai irányzatait, az ezekben megfogalmazott kérdéseket. Azután írók és tudósok véleményei következnek Jézusról. A következő fejezetek címei pedig: Jézus és Pál, Jézus és a modern ember, végül Jézus és mi.

Hasonlóan vezeti a gondolatmenetet *A kompromisszum, mint etikai probléma* című előadásában.⁶ Egy könnyed sztorival indít az alkudozás és a kompromisszum különbségéről. Azután megvilágítja a kérdést pszichológiai oldalról. A következő lépcső a teológiai etika szempontja. Teológusok véleményét ismerteti arról, hogy miért lehetetlen Isten parancsát betölteni. Mit tehetünk tehát? 1. Szakítani a világgal. 2. Szakítani Istennel. 3. Etikai kompromisszumot kötni. Ezután három vélemény és azok cáfolata következik. *Ernst Troeltsch* 19. századi teológus és vele szembehelyezve *Tillich* álláspontja. *Neumann* kísérletét *Bonhoefferrel* cáfolja, harmadikként pedig *Soe* dán teológus dialektikus próbálkozásával Jézust állítja szembe. Így jut el a kompromisszum végső lényegéhez, három alapvető feltételhez. 1. Isten akaratahoz való hűség, 2. a szeretet abszolút követelménye, 3. a bűnbocsánat kegyelme. A három feltétel alapján ismertet egy példát, amelyből kiderül, hogy "egészen gyakorlati kérdéssről van szó. Nekünk is naponkint viaskodnunk kell, mikor s miben legyünk engedékenyek, mikor s miben legyünk hajthatatlanok? Isten adjon nekünk bölcs hajlékonyságot minden dologban a szeretet kivételével, a szeretet dolgában pedig adjon megalkuvás nélküli hajthatatlanságot."

Kívülről a centrum felé közelít tehát. Az ember konkrét kérdésére keresi a keresztyén választ. Ha

becsületesen tovább kérdezzük, csak akkor jutunk olyan válaszhoz, amelynek egyszerre életünket megváltoztató ereje van és egyszerre nyújt vigasztalást. Ahogyan Keken a kompromisszumról szólva eljut a piaci alkudozástól a szeretet abszolútumáig és a bűnbocsánat hirdetéséig.

Ellenkező irányú megközelítés lenne a centrumból az élet konkrétumai felé haladó prédikáció. A lényegét erőteljesen hirdetni, és annak fényével megvilágítani hétköznapi élethelyzeteket. Sok példát hallunk erre is, köztük nagyszerű és igaz beszédek is. Ebben az esetben az élet konkrét kérdései illusztrációi a mondanivalónak. Keken András előadásait a beszélgetések és írások alapján a kérdező ember beszédeként lehet jellemezni. Kérdező előadó és kérdező hallgató együttgondolkodásaként. Egy füllel lehetne ábrázolni. A második típust a válaszoló előadó és a választ elfogadó hallgató modelljeként jellemezhetjük. Egy szájjal ábrázolhatjuk. Mindkét típus lehet igényes és igénytelen. Ha készületlen az előadó, mindkettőre jellemző lehet az, ami a beszélgetésekben így fogalmazódott meg: "Közhelyes. Ha előveszem a Bibliát, ilyet én is össze tudok hordani. Kegyeskedő, álszent beszéd." Mégis azt gondolom, a laikus értelmiségre jellemző, hogy kérdez. Elvárása, hogy segítséget kapjon a kérdés pontos megfogalmazásában. Nem feltétlenül a választ várja, hanem megoldási módszereket, mintákat a válaszok kereséséhez.

4. Ökumenikus gondolkodása

Előadásában Andorka Rudolf a keresztyén értelmiség felelősségének nevezi az ökumenizmust. Keken András előző pontban ismertetett megközelítési módja - a konkrét kérdés felől a centrum felé - modellje lehet a közös gondolkodásnak. Alternatívája annak a modellnek, amelyben precízen megfogalmazzuk a lutheránus tanítást, és keressük azt, ami összeköt és azt, ami elválaszt. Keken lutheránussága gondolkodásának dinamizmusában mutatkozott meg, és nem a hitelvekhez való statikus ragaszkodásban.

A beszélgetésekben azonban leglényegesebbnek mindenki Keken empátiáját, nyugalmat és szeretetet árasztó egyéniségét tartotta. Ez volt az alapja a felekezetekhez való viszonyának, lelkipásztori munkájának, politikai és szociális állásfoglalásainak.

IV. Felhasznált források

1. Fabiny Tamás : Keken András életregénye, Budapest, 1992.
2. Javomiczky István : Oral history interjú Andorka Rudolf szociológussal
3. Interjúk : Dr. Réthelyi Miklós és Réthelyiné dr. Szentágothai Klára, Dr. Nagy Zoltán, Selmeczi János, Herényi István - beszélgetések Keken Andrásról, (készítette Kézdý Péter, 1998.)
4. Keken András : Deák téri esték, Budapest, 1989.
5. Nem voltam egyedül, szerk.: Mirák Katalin, Budapest, 1995.
6. Megújuló egyház a megújuló társadalomban, szerk.: Békés Gellért és Horváth Árpád, Pannonhalma, 1993.
7. Keken András : A történeti Jézusról ... Ethelbert Stauffer Jézus könyvei alapján, Deák tér, 1964.

⁵ Keken, 1964.

⁶ Deák téri esték, 65. old.

A világvallások ismeretének jelentősége az evangélikus hitoktatásban

*A gyávaságtól, ami nem mer szembenézni az igazsággal.
A lustaságtól, ami megelégszik a fél igazsággal.
A gőgtől, ami azt hiszi, hogy tökéletesen ismeri az igazságot.
Jó Urunk, szabadds meg minket.
(kenyai imádság)*

Itt és most? Hogyan?

A hitoktatás eredményessége nagyban függ attól, hogy a hitoktató felteszi-e magának ezeket a kérdéseket. Egyáltalán nem mindegy, hogy egy mai gyermek számára hogyan szólaltatjuk meg a kétezer éves üzenetet, hiszen nem létezik olyan semleges beszédmód, ami egyaránt alkalmazható minden helyzetben, minden korosztályra. A hitoktatónak először is ismernie kell a tanulók kognitív, pszicho-szociális és lelki fejlettségét, illetve a korára jellemző kérdéseket, esetleg kríziseket.¹ Másodsor, a mai magyar pluralista társadalom mint a hitoktatás kontextusa² nem hagyható figyelmen kívül, ha a hitoktatás el szeretné kerülni az életidegenség kényelmes, azonban a keresztyénség lényegétől messze eső útját.

A hitoktatás – amennyiben figyelmet szentel az előbb említett szempontoknak – természetétől fogva mindig más. Más, mert a gyerekek igényeihez és érdeklődéséhez képest differenciál, és más, mert a társadalom, melyhez szintén igazodik, koronként változik. Ez a mobilitás nem jelenti az alapokról való elmozdulást, hanem rugalmasságot és hajlandóságot arra, hogy nem sémák szerint dolgozik, hanem kész minden igyekezetével az eredményességre törekedni.

Szenteljünk figyelmet most a környezet, a társadalom változásának. A tudományos és technikai fejlődéssel a társadalom szemlélete nagyban változhat akár egy évtizeden belül is. Amennyiben a hitoktatás nem szakadt el a társadalom valóságától, természetesen befolyásolja a világ a katechézist módszereiben, és bizonyos fokig szemléletében is. Ez magyarázza azt, hogy a történetkritikai gondolkodás megerősödésével a hatvanas években a nyugat-európai hitoktatást is a történetkritikai szemlélet jellemezte. A hetvenes években a probléma-orientált hitoktatás vált uralkodóvá, összhangban az akkor modernnek számító pedagógiai irányzattal. A következő évtizedet a vallásosság és a spiritualitás értékeinek újrafelfedezése határozta meg, mind a szélesebb társadalomban, mind pedig a hitoktatásban. A kilencvenes években viszont a hitoktatás már túltekint a keresztyénség keretein és a nem keresztyén vallásokkal való foglalkozást is feladatának tekinti. Központi téma a párbeszéd, a határokon való átvétel, a vallási pluralizmus és a közös tanulás.³ A korunkat jellemző globalizáció, pluralizmus, és az ezek ellenpontjaként jelentkező vallási fanatizmus tette szűkessé a szemléletváltást a nyugati hitoktatásban.

Dolgozatom célja rávilágítani arra, hogy a világvallásokkal való foglalkozás, melynek Magyarországon sem az állami oktatási intézményekben, sem az evangélikus hitoktatásban nincs hagyománya, a tanuló szocializációja, személyiségfejlődése és hitbeli növekedése szempontjából fontos pozitívumokkal jár. Továbbá, hogy a világvallásokkal való foglalkozás elhanyagolása a későbbiekben mind a kognitív fejlődés, mind a hit alakulása során hiányterületként jelentkezhet. Dolgozatom feladatának tekintem annak felmutatását, hogy hitünk teljessége, gazdagsága nagyban múlik nyitottságunkon, és ezt a gyermekeknek tanítani lehet és kell.

HITOKTATÁS EGY PLURALISTA TÁRSADALOMBAN

Az angol modell

Az angliai hitoktatás jellemzőinek ismertetése előtt tudatosítanunk kell, hogy a brit társadalom kivételesnek mondható olyan szempontból, hogy összetétele nagyon rövid idő alatt jelentősen megváltozott. A változást az 1950-es években a gyarmatokról nagy számban érkező bevándorlók idézték elő. A korábban egyöntetűen keresztyén ország mai vallási megoszlása gyökeresen megváltozott. Felmérések szerint a „templomos” keresztyének 5 százalékaival szemben 5,4% más vallású. A vallási pluralizmus az iskolákban kézzelfogható, ezért a korábban konfesszionális keresztyén hitoktatás új helyzetbe került.

Az ötvenes években a konfesszionális hitoktatás egyrészt eredménytelennek bizonyult az erős szekularizációval szemben, másrészt a megváltozott társadalmi helyzetben életidegenné vált.⁴ Ezért az 1960-as években ún. objektív vallásoktatást vezettek be Nagy-Britannia iskoláiban, mely a különböző vallásokat és felekezeteket egy szinten kezelte. A vallásoktatás célja az volt, hogy „a tanulókat a mások hitével kapcsolatos tájékozottsághoz, megértéshez és tisztelethez juttassa el”.⁵ Az új típusú vallásoktatásról hamarosan kiderült, hogy a társadalomban való eligazodásban ez a fajta, különböző kultúrákkal és tradíciókkal is foglalkozó tárgy a tanulóknak nagy segítséget jelentett. Ezért ettől kezdve a hitoktatás a különböző vallási megnyilatkozások közötti eligazodás képességének kialakítását tekintette elsődleges céljának, és nem a konfesszionális keresztyén jelleget.

¹ Tamminen, K.: Hogyan tanítsunk hittant? Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 1998. 46. o.

² Szabó Lajos: Bevezetés Tamminen vallásdidaktikájához: 24, 27. o.

³ Szabóné Mátrai Mariann: A Biblia a katechézisben. Lelkipásztor, 1998. 290. o.

⁴ Cairns, Josephine M.: Religious Education and the Humanities. In: Teaching the Humanities. Szerk.: Gordon, Peter. The Woburn Press: London, 1991. 72. o.

⁵ Cairns: 73. o.

Ennek az irányzatnak a hátulütői azonban hamarosan jelentkeztek. A fiatalokban értékviszály jelentkezett, és a biztos értékrend hiányában nehezen birkóztak meg lelki életük problémáival, vallási tapasztalataikkal. Mindez odáig vezetett, hogy az 1980-as években a pedagógusok a vallásokkal kapcsolatos objektív tájékozottság fontosságát szem előtt tartva ismét figyelmet szenteltek a szubjektív vallásosság kérdéseinek. Ettől kezdve napjainkig a vallásoktatás célmeghatározása az angol iskolarendszerben kettős: a vallások és felekezetek, a vallási jelenségek ismerete mellett elengedhetetlen a tanuló lelki fejlődésének elősegítése, a személyes vallásosság feltételrendszerének megteremtése. A Redbridge-i és London-Belvárosi Oktatásügyi Hatóság által elfogadott tanterv megfogalmazása: „A tanulókat segíteni kell abban, hogy a vallások tapasztalataikat, megfigyeléseiket és gyakorlatokat értelmileg felfogják és megértsék, hogy képesek legyenek saját vallásosságukat kialakítani úgy, hogy más, tőlük eltérő meggyőződést valló embereket tiszteletben tartsanak.”⁶

Ennek a pedagógiai elképzelésnek az lett az eredménye, hogy hívő és hitetlen háttérrel rendelkező tanulók egyaránt komolyan vették a vallásosságot mint jelenséget. Az egyetemes vallási jelenségek – különböző ünnepek, a papság fogalma, a szent könyv, a felnőtt hívővé avatás, a templom, az imádság, hithősök stb. – megismerése által a tanulók nem pusztán az egyes vallásokkal kapcsolatos ismereteket sajátíthatják el, hanem az élet vallási vonatkozásaival is megismerkedhetnek, és így saját vallási életükhöz is kapnak útvalót.

Természetesen ennek a megközelítésnek is vannak hátrányai, és azokat is meg kell említenünk. Először is sok tanuló azt a képet alakíthatta ki magában, hogy minden vallás egyformán értékes és igaz. Más szavakkal, a tanuló nem kapott hangsúlyos késztetést arra, hogy megtalálja annak a módját, hogy hogyan lehet egy bizonyos vallás igazságáról meggyőződni. Ez a felkészültség-beli hiányosság fenyegető veszély egy pluralista társadalomban. Másodsor, a vallástán száraz, érdektelen⁷ és elégtelen tanításával a tanulók nem kapták meg a saját lelki életük vezetéséhez elengedhetetlen transzcendens valóságról való referenciát. A fenomenológiai szinten mozgó tantárgy kétségtelen választ ad arra a kérdésre, hogy mi az értelme az empirikus alapokon álló, materialista nyelvet használó társadalomban a világvallásokkal kapcsolatos tájékozottságnak, viszont a transzcendenssel való találkozásnak nem enged teret.

További modellek

A német és finn, korábban szintén felekezetinek mondható hitoktatásra is hatott a vallástudományos szemléletmód. Ezért a keresztyénségről szóló tanításon túl néhány világvallás ismertetése is a tanterv részévé vált.⁸ A finn általános iskolák evangélikus hitoktatásának célmeghatározása (részlet): „A hitoktatás célja, hogy ismereteket adjon nem keresztyén vallásokról, tanítson az emberek más vallások meggyőződésének tiszteletére az ENSZ emberi jogok nyilatkozata szellemében, neveljen szeretetre a felebarát iránt, valamint együttélésre és együttműködésre a másképpen gondolkodókkal a pluralista

társadalomban.”⁹ Hogy ezt a komoly célt elérjék, mindkét országban a fokozatosság elvét választották, mely a következőképp valósul meg. A gyerekek először otthonos területen mozognak, csak az evangélikus tanítással ismerkednek. Egy idő után megismerkednek az első, evangélikustól eltérő tanítással, amely még nem túl idegen számukra: a katolikus egyházzal. Utána újra evangélikus keresztyén területen maradnak, majd az iszlám vallással ismerkednek. Németországban ez olyan anyagnak számít, amely kicsit terjedelmesebb, mint a katolikusokról szóló rész, viszont földrajzi értelemben még mindig saját országuk vallásait vizsgálják. A következő lépések már egyre távolabbra visznek: a hinduizmus, a buddhizmus, Kína és Japán vallásai következnek. Végül, az utolsó középiskolai évben, egy vallási tájékozottságot követelő téma, az új vallási mozgalmak kérdése következik, melybe német tanterv szerint a nyugati buddhizmus, a mormon egyház és Jehova tanúi tartoznak.

Látható tehát, hogy a tanulók számára ismert keresztyénségtől az egyre ismeretlenebb vallások felé haladnak, egyre inkább olyanok felé, amelyek megítélése fejlettebb kritikai érzéket, érettséget követel. Úgy vélem, hogy helyes az a hitoktatási koncepció, amely az alapok lefektetésének különös figyelmet szentel. Elengedhetetlenül fontosnak tartom egy biztos evangéliumi alap kialakítását az evangélikus hitoktatásban, mert ez az alap a tanulóknban a későbbiekben ismertetett világvallások kritikájának alapjává válhat.

Érdekes, hogy az angliai vallásoktatás ebből a szempontból is eltér a többi ország koncepciójától azzal, hogy kezdetben egyforma hangsúllyal tárgyal minden vallást és felekezetet, viszont az utolsó évben főleg a keresztyénség tanításával és a Bibliával foglalkoznak a tanulók. Így a keresztyénség olyan megvilágításba kerül, amely a pluralizmus realitása miatt nagyon valóságos – egyfajta vallási párbaj kereszttüzébe.

A magyar gyakorlat

A vallási pluralizmussal kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy hazánkban a keleti bevándorlók száma nem magas.¹⁰ A nem keresztyén vallások közelsége és hatása ennek ellenére történelmi tény – gondoljunk csak az izraelita és muzulmán vallásra.

Köztudott, hogy zsidók évszázadok óta élnek közöttünk. A keresztyén hitoktatás mégis többnyire csak az Ószövetség és hitünk hátere kapcsán tér ki vallásukra. Szükség lenne egy olyan szemléletváltásra, amely a mai zsidóság hitének önmagában is szentel figyelmet. A nem keresztyén vallások tanulmányozását Magyarországon talán éppen a zsidó valláson kellene kezdeni, mert az nem idegen számunkra sem keresztyénségünk, sem magyarságunk szempontjából. Ugyanilyen fontos lenne még egy harmadik monoteista vallást is figyelembe venni: az iszlámot. Az iszlámmal való foglalkozást nemcsak az egykori török megszállás, hanem sajnos a szomszédos országokban zajló háború is szükségessé teszi.

A keleti és más, keresztyénségtől eltérő gondolkodásmód és életszemlélet megnyilvánulásai – Európa és a világ felé nyitottságunk természetes velejárójaként – már régen létjogosultságot nyertek hazánkban. A hitoktatás-

⁶ Cairns: 73. o.

⁷ Eredetiben: insensitive

⁸ Tamminen: 32. o.

⁹ Tamminen: 93. o.

¹⁰ Andorka Rudolf: Merre tart a magyar társadalom? Antológia Kiadó, Lakitelek, 1996. 66. o.

nak véleményem szerint a mai helyzetben fel kellene vállalni azt a feladatot is, hogy rámutasson: keresztyén-ségünköt idegen eszmék férkőztek be észrevétlenül gondolkodásunkba. A pluralizmus zűrzavarában meg kell különböztetnünk az értékeket, és a hitünknek el- lentmondó értékekkel szemben határozottan kell kiáll- nunk. Annál is inkább, mert a legújabb felmérések szer- rint a történelmi egyházak képviselői kisebbségbe szo- rultak az idegen értékek képviselőikkel szemben.¹¹

Protestáns hitünket valamiért magánügynek minősít- jük, és a szélesebb társadalomban nem hallatjuk han- gunkat. Szükséges tehát, hogy erősebb hangsúlyt fektes- sünk az evangélikus értelmiség képzésére, hogy az hité- ben biztosan gyökerezve párbeszédképes legyen és szembe tudjon szállni a vallási pluralizmus kihívásaival. Ennek érdekében elengedhetetlen a világvallásokkal és az új vallási mozgalmakkal kapcsolatos ismeretek elsajá- títása, amelynek – mivel annak jelenleg egy iskolai tan- tárgy sem biztosít helyet¹² – az evangélikus katechézis lehetne a helye.

Evangélikus Egyházunkban az újraindult katechetikai gyakorlatnak négy fő területe van: a gyülekezeti és isko- lai hitoktatás, a konfirmandus-képzés és a felnőttképzés. A gyülekezeti hitoktatás a 6–12/13 éveseket szólítja meg egyházunkban. Ugyan létezik, de ritka a gyülekezeten belüli óvodás-hittan és a konfirmáció utáni korosztály hitoktatása.¹³ Tehát a gyülekezeti hittan fő korosztálya az általános iskola alsó tagozatos tanulói. Ezek a gyermekek egyértelműen éretlenek ahhoz, hogy a más vallások tanulásaiba kezdjenek. Először is, a tanulóknál nincs még meg az erős hitbeli alap. Másodszor, a tanulók szellemi felfogóképessége alkalmatlan az összefüggések átlátására és az elvont fogalmak megértésére. Harmadszor, a többféle vallással való együttes foglalkozás inkább zavart okoz a gyermek lelki világában, minthogy kérdéseket tisztázná. Végül, nem várható el egy általános iskolai tanítótól, hogy ilyen felkészült legyen.

A hitbeli, vallási sokszínűséget azonban már nem le- het a felső tagozatos tanulók előtt eltitkolni, hiszen azzal már sok helyen találkozhattak. Gyakran maguk a tanulók igénylik a témával való foglalkozást, a hittantanár tanács- adását. A konfirmációban a gyermekek Jézus személyé- vel, egyházunkkal, felekezetünkkel, egyéb gyülekezet- ismereti anyaggal ismerkednek meg. A keresztyénséget már világméreteiben mutatja fel nekik a lelkész. Ugyan megismerkednek az ökumené fogalmával, de a vallások közötti párbeszédéről nem esik szó.

Az ifjúsági órák azonban szinte minden gyülekezet- ben a fiatalok érdeklődéséhez igazodnak. Ha az ifjúságot foglalkoztatja a vallások kérdése, akkor már semmi sem áll a téma útjában. Ki kell emelnünk, hogy igaz későn, de az alapok megerősítése után, és a beszélgetéseknek, vitáknak teret engedő körben kerül elő a világvallások kérdése.

A felnőttképzést mai evangélikus egyházunk sajnos nem tekinti komoly feladatának. Az egykori belmissziós munkaprogram és a népfőiskolai mozgalom helyébe

napjainkban jóformán semmi sem lépett.¹⁴ Pedig a társa- dalmon és sajnos a gyülekezeten belül elhatalmasodó vallási intolerancia és tudatlanság ellen valahogyan küz- deni kellene.

Amint már korábban megfogalmaztam, a világvallások témája új kérdésként jelent meg a magyarországi hitok- tatásban, korábban e kérdéssel a hittanórákon nem fog- lalkoztak. Egyházunk részéről az első úttörő lépés az volt, hogy a gimnáziumi hittan tanterv-tervezetében már figyelembe vette a probléma létezését.

Az evangélikus gimnáziumokban elfogadott hittan tantervben a világvallások kérdése már megjelenik. Elő- ször a kilencedik évfolyam végén nyernek a tanulók betekintést más vallások tanításába. A Jézus korának vallásosságával foglalkozó témakör először a zsidóság vallásának alapjaival, mindennapi gyakorlatával, valamint a palesztinai zsidóság szellemi irányzataival ismerteti meg a tanulókat. A témakör utolsó célkitűzése a filozófiai és a pogány vallások megismertetésén keresztül a tanulókat olyan információkkal ellátni, amelyek alapján azok képe- sek lesznek különbséget tenni a Jahve-hit jellegzetessé- gei és a beszűremkedő idegen vallási elemek között. A keresztyénség, az izraelita és a pogány vallások közötti összehasonlító képesség elsajátítása elengedhetetlen a világvallásokkal való kritikus foglalkozáshoz, mely majd a következő évben történik meg. Így az ismeretől az ismeretlen felé való fokozatos nyitás elve szépen valósul meg a gimnáziumi gyakorlatban.

A világvallások kérdése másodszor – és érdemben – a tizedik év végén kerül a tanulók látókörébe. A tananyag- rész első célja a vallással, a vallásossággal, a vallási fo- galmakkal való megismerkedés. A tanulók csak ezután térnek rá az egyes vallásokkal való ismerkedésre. A vi- lágvallásokon belüli elrendezési elv követi a német gya- korlatot: a történelmi Isten-kinyilatkoztatás vallásai (zsidó vallás, iszlám, keresztyénség) után az örök világtörvény vallásait veszi sorba (hinduizmus, a szikh vallás, budd- hizmus, a tibeti lámaizmus, a kínaiak és japánok vallása), végül korunk új vallási jelenségeivel foglalkozik. Befeje- zésül, a világ vallásföldrajza segítségével a tanulók szá- mára átfogó képet ad a világ jelenlegi vallási helyzetéről. Az oktatási célkitűzés túlmutat a tárgyi tudás átadásán, mélyreható átgondolást, kritikai munkát igényel a tanu- lóktól. A témakör 22 órát ölel fel, s ez az óraszám kellő rugalmasságot biztosít a tanárnak időigényesebb mód- szerek alkalmazására is (film, vendégelőadás, templom- látogatás).

E tematika szerint a valódi azonosságok megfogalma- zására is sor kerülhet. Felülnézetből kirajzolódnak a val- lások olyan azonos, alapvető etikai kódjai, mint a Tízpa- rancsolat vagy az aranyszabály.¹⁵ A módszer ugyanakkor ügyesen elkerüli a vallásfenomenológiai megközelítés gyakori csapdáját, melybe beleesve a tanuló azt hiszi, hogy minden vallás egyformán igaz.

Ugyan felületes tanulmányozás alapján nagyon ha- sonlítanak egymásra a vallások – legtöbbször egy Istenben hisz, szent könyvük számukra mérvadó, imádkoznak, stb. – de ezek a motívumok sokszor igen eltérő jelentést hordoznak.¹⁶ A vallások Istenbe vetett hitükről tanítanak

¹¹ Az egyház mozgástereiről a mai Magyarországon. Szerk. Lukács László. Vigília, Budapest, 1998. 9. o.

¹² Tamminen: 15. o.

¹³ A református egyházban éppen a konfirmáció utáni korosztály foglalkozik a keresztyén felekezetekkel és a világvallásokkal. Ezt segíti Bajusz Ferenc könyve: A keresztyénség és a világvallások. Ökumenikus és vallástörténeti áttekintés a konfirmáció utáni korosztálynak. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1991.

¹⁴ Szabó Lajos: A tanítás szolgálata a gyülekezetépítés tükrében. Doktori disszertáció. Budapest, 1992.

¹⁵ Jeffrey Moses szemléletesen bizonyítja ezt könyvében, Oneness: Great Principles Shared by All Religions. New York, Fawcett, 1980.

¹⁶ Bavinek: An Introduction to the Science of Missions, Presbyterian and Reformed Publishing Co., Phillipsburgh, New Jersey, 1960. 228. o.

– de hogy pontosan mit hisznek erről az istenről, az sokszor eltér attól, amit a keresztények Istene kijelentett magáról. Kraemer szerint a hiábavalóság, a bűn, a kegyelem, az imádság és az áldozat fogalma a buddhizmusban egész más, mint amit a keresztények a Biblia tanítása alapján vallanak.¹⁷ Továbbá, miközben minden vallás Istent és az élet értelmét kutatja, és ugyanazokat alapvető emberi igényeket szeretné kielégíteni, más és más megoldást ajánlanak az emberi problémákra. Az első látásra lenyűgöző hasonlóságok tehát komoly eltéréseket rejtnek magukban.

BEFEJEZÉS

Befejezésül dolgozatom témáját három pontban szeretném összefoglalni. A világvallásokkal való foglalkozás először is segít a tanulónak a társadalomba való beilleszkedésbe. Másodsor, a világvallásokkal való foglalkozás saját hitünk megismerését segíti elő. Harmadszor, a dialóguskészség elsajátításához feltétlenül szükséges a másik és a saját magunk kritikus ismerete. Ezt a három érvet az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a következő címekkel helyettesítem: társadalom, hit, párbeszéd.

I. TÁRSADALOM

A kereszténység lényegéhez tartozik, hogy környezetére hatni akar. Célja tehát az, hogy Isten akaratát megvalósítsa a társadalomban. Ezért a keresztény teológia soha sem kulturális vákuumban létezett, hanem mindig igyekezett az őt körülvevő társadalmat mint kontextust figyelembe venni. Jelen korunk fejlett társadalmainak legfontosabb jellemzője a pluralizmus. A pluralizmus természetének ismerete ezért jogos kíváncsi. Ehhez természetesen hozzátartozik a vallások ismerete is.

A vallások megismerése egy olyan folyamat, amit már gyerekkorban el lehet kezdenünk, mert a megismerést sok minden akadályozza. A vallások megismerésének, a közvetlen kapcsolatoknak, ill. a misszióknak a legfőbb gátja leginkább a félelem, az előítélet, az önhiúság, és a vallásba vetett hit, és az, hogy nem mutatunk hajlandóságot a tanulásra. A félelem a legnagyobb erejű a fentiek közül, mert rögtön két irányban is megmutatkozik. A párbeszédet folytatók egyrészt félnek a számukra idegen tanoktól, másrészt megrémítik őket az, hogy hitüket mások megvizsgálják, kritizálják. Azonban „nem a félelemnek a lelkét adta nekünk az Isten, hanem az erőt, a szeretet és a józanság lelkét.” (2Tim 1,7)

Ere a lelkületre kell a tanulókat elsegítenünk, hogy felnőve majd a vallási széthúzásoktól szenvedő társadalomban a béketeremtés eszközei lehessenek.¹⁸

II. HIT

Tamminen a világvallásokkal való foglalkozás szükségességét a tükör-effektussal indokolja: mások hitének megismerése által saját hitünket is jobban megismerjük.¹⁹

Max Müller, a vallástudomány atyja mondta egyszer, hogy aki csupán egy vallást ismer, az valójában egyet sem ismer.²⁰ Mégis sokan ragaszkodnak ahhoz az elvhez, hogy az

információk visszatartásával vonják el a tanulókat a nem keresztény vallások csábításától. Szándékosan alig beszélnek más vallásokról. Az ilyen tanítási módszer amellett, hogy becsapja a tanulót, önkényesen a szűklátókörűség állapotában tartja. Nem készíti fel későbbi személyes élményekre, melyek egyre inkább elkerülhetetlenek pluralista világunkban.

Sokan a szinkretizmus veszélye miatti aggodalomból eredően nyúlnak félve a világvallások témájához. Igaz, megvan az esélye annak, hogy a gyermekek más vallások elemeit is beépítik keresztény hitükbe, de a szinkretizmus inkább a tudatlanság, mint az objektív tájékozottság következménye, és ezért világvallások tanítása éppen a szinkretizmus megelőzésének módját jelentheti.

Mások idő- és energiahiányra való hivatkozással hagyják ki a hittantervből a világvallásokat. Szerintük olyan nagy anyagot kell megismertetni a kereszténységgel kapcsolatban, hogy luxus a világvallásokra pazarolni az időt. Ere válaszként Müller mondását megfordítva ezt mondhatjuk: ha más vallást tanulmányozol, valójában a sajátodról tanulsz.

III. PÁRBSZÉD

A párbeszéd²¹ alapja, hogy a beszélgető felek egyenrangúak. A világvallások közötti viszonyban semmiképpen sincs helye annak, hogy bármelyikük elnyomó hatalmat gyakoroljon a többi fölött, és hogy kizárólagos missziói küldetését hangsúlyozva ne vegye figyelembe az emberi szabadságot. A párbeszédetől való elzárkózás, és a hatalmi vetélkedés szelleme csak lejárhatja a világvallásokat, és ha ezt tennénk, a kereszténységet is.

Nem lehet elfogadni a vallások vegyülésének az elvét sem, hiszen azok tanaikban jórészt összeegyeztethetetlenek, azonkívül az igazságot is csorbítanánk, hiszen az csak egyféle lehet.

A keresztényeknek önálló és önfeláldozó szolgálatot kell teljesíteniük azok javára is, akik más vallásúak. Ennek jellegzetessége a nyitottság, amely nem tagadja meg saját vallási meggyőződését, de nem is kényszeríti másokra. A helyes keresztény magatartáshoz hozzátartozik az is, hogy a külső kritika hatására önkritikát gyakorol a régebbi túlzott merev felfogással szemben. Továbbá nem rombolja le a más vallásokban rejlő értékeket, viszont nem helyesli azt, aminek nincs értéke számára.

A kereszténységnek a különböző világvallások között katalizátori feladata van: kristályosítja, felszínre emeli a vallási, erkölcsi, elméletképzési és esztétikai értékeket. Eről a szerepről Tomka Miklós így vélekedik:

„Az egyházaknak (...) meg kell felelniük annak, ami egyszerre Jézustól kapott küldetésük és a társadalom igénye: az emberek szolgálatának. Ez megköveteli mások elfogadását, a megértő párbeszédet, a saját igazságnak nem annyira intellektuális érvekkel, mint inkább az élet példájával történő bizonyítását. S ha az egyházak azonosulni tudnak az átlagemberekkel s főleg minden rászorulóval, akkor hatalomra talán nem tesznek szert, de az emberek a szívükbe zárják őket. Az így születő béke és szolidaritás pedig a társadalom egésze és a jövő szempontjából sem mellékes.”²²

¹⁷ H. Kraemer: *The Christian Message in a Non-Christian World*, Kregel: Grand Rapids, 1938, 137. o.

¹⁸ A társadalom kísérleti helye az osztály. Egy vallási szempontból vegyes osztályban elképzelhető egy „kontraszt-társadalom” felépítése, mely a kisebb csoporton belüli, szorosabb összefogás által az iskolában már képes megvalósítani egy emberibb társadalmat.

¹⁹ Tamminen: 131. o.

²⁰ Tamminen: 130. o.

²¹ Benkics József gondolatmenete alapján. A világvallások és a kereszténység. Márton Áron Kiadó, 1997. 36. o.

²² Tomka Miklós: *Egyházak az ezredfordulón*. Theologiai szemle, 1995/2. 82. o.

ANDORKA Rudolf: Merre tart a magyar társadalom? Antológia Kiadó: Lakitelek, 1996.

BAJUSZ Ferenc: A keresztyénség és a világvallások. Ökumenikus vallástörténeti áttekintés a konfirmáció utáni korosztálynak. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya: Budapest, 1991.

BAKER, D. L.: Két szövetség, egy Biblia. Hermeneutikai Füzetek 15. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 1998.

BALDERMANN, Ingo: A Biblia, a tanulás könyve. A bibliai didaktika alapja. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya: Budapest, 1989.

BAVINCK, J. II.: An Introduction to the Science of Missions. Presbyterian and Reformed Publishing Co., Phillipsburgh, New Jersey, 1960.

BENKICS József: A világvallások és a keresztyénség. Márton Áron Kiadó: Budapest, 1997.

BRIGHT, John: Izráel története. Kálvin János Kiadó: Budapest, 1993.

ELIADE, Mircea: Vallási hiedelmek és eszmék története I-II-III. Osiris Kiadó: Budapest, 1995.

HAMILTON, Malcolm: Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallászociológia. Megújuló világképek sorozat, Adu Print: Budapest, 1998.

HEUSSI, Karl: Az egyháztörténet kompendiuma. Evangélikus Teológiai jegyzet – belső használatra.

Hitvédelmi füzetek. Igaz-e, hogy... Szerk. Szabó Ferenc és Kiss Ulrich, Agapé: Szeged, 1994.

UNTER, Alastair G.: Christianity and Other Faiths in Britain. SCM Press Ltd: London, 1985.

KIRK, Andrew J.: Loosing the Chains. Religion as Opium and Liberation. Hodder and Stoughton: London, 1992.

Konkordia könyv. Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály: Budapest, 1957.

Life Application Study Bible. New Living Translation. Tyndale House Publishers, Inc: Wheaton, Illinois, 1996.

Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek, 1994. Művelődési és Közoktatási Minisztérium: Budapest, 1995.

MUCK, Terry: Those Other Religions in Your Neighbourhood. Loving Your Neighbour When You Don't Know. Zondervan Publishing House: Grand Rapids, Michigan, 1992.

MUSSEN, P. II.: Child Development and Personality. Harper and Row Publishers: New York, 1979.

NEWBIGIN, Leslie: The Gospel in a Pluralist Society. WWC Publications: Genf, 1989.

Ószövetségi bibliai teológia. Összeállította: Dr. Tóth Kálmán. Egyetemi jegyzet. KGRE Hittudományi Kar, Ószövetségi Tanszékének egyetemi jegyzete: Budapest, 1994.

SLEETER, Chrisine – GRANT, Carol: Making Choices for Multicultural Education: Five Approaches to Race, Class and Gender, Columbus: Ohio, Merill, 1988.

SMART, Ninian: The World's Religions. Cambridge University Press: Cambridge, 1989.

SÓLYOM Jenő: Luther és Magyarország. Magyar Luther Könyvek 4. Magyarországi Luther Szövetség: Budapest, 1996.

Támasz és talpkő. Tanulmányok az erkölcs tanításához. Kálvin János Kiadó: Budapest, 1995.

TAMMINEN, K. – VESA, L. – PYYSIAINEN, M.: Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika. Teológiai Irodalmi Egyesület: Budapest, 1998.

Teaching the Humanities, Szerk. Peter Gordon. The Woburn Press: London, 1991.

TOZER S. – VIOLAS P. – SENESE, G.: School and Society Educational Practice as a Social Expression. McGraw Hill inc.: New York, 1993.

VON GLASENAPP, Helmuth: Az öt világvallás. Gondolat: Budapest, 1984.

ARIARAJAH, Wesley S.: Pluralism and Harmony, Current Dialogue. 1993. december, 17. o.

BASSET, Jean-Claude: Decalogue of Dialogue, Current Dialogue. 1992. december, 29. o.

BÖLCSKEI Gusztáv: Az egyházak jelenléte, jelentősége és hatása a második millennium végén (Ahogy a teológus látja). Teológiai Szemle, 1995/2. 83. o.

KORÁNYI András: Az egyház mozgástereiről – a mai Magyarország (könyvismertetés). Lelkipásztor 1998. 224. o.

LAMB, Christopher: A Report on Inter-Religious Situation in Britain, Current Dialogue, 1992. december, 4. o.;

MULDER, Nick: View from the Netherlands, Current Dialogue. 1992. december, 29. o.

RAJAN, Sundarara R.: Negations: an article on dialogue among religions. In: Religions and Society. Bangalore, XXI. (4) Religious Education in a Multi-Faith Society: An English Experience (Davison Anne), Working Together in Europe (Speelman, Ge), Current Dialogue. 1993. június, 19. o.

SELVANAYAGAM, Israel: Interfaith Dialogues: A Clarification of Perspectives and Issues in Current Dialogue. 1992. december, 24. o.

SZABÓNÉ Mátrai Marianna: A Biblia a katechézisben. Lelkipásztor 1998. 290. o.

UCKO, Hans: Into a New Millenium with Inter-Religious Dialogue, Current Dialogue, 1993. december, 1. o.

Szolgálat, szolgáltató

A kazuálék problémája egyházunkban

„Amikor Händel Messiását először adták elő Londonban, a jelenlevő királyt annyira elragadta a vallásos érzület a „Halleluja” énekzése alatt, hogy felrúgva a hagyományokat, felállt, és úgy hallgatta végig a mesterművet. A nemesek ezt látva követték a király példáját, és ők is felálltak. Természetesen ez mindenki számára jel volt, és az egész közönség felállt. Azóta él az a szokás, hogy a „Halleluját” mindenki állva hallgatja végig, belső irányultságától és az előadás minőségétől függetlenül.”

Anthony De Mello

A kazuálék kérdésének vizsgálatát egy kicsit messzebbre szeretném kezdeni. Egy Jürgen Moltmann által használt kifejezést szeretnék most kölcsönvenni a témánk bevezetéséhez: „Egyház közösség nélkül” - ez lehetne rövid mondatban a válasz a címben felvázoltakra. Nevezetesen ez a kazuálék problémája egyházunkban és minden egyházban, amely egyház csak mint intézményesített szervezet és nem mint a Krisztusban hívők közössége él és működik sok esetben az egyes településeken.

A kazuálék problémája a népegyház problémája, amely valójában nem a „nép egyháza”, hanem „egyház a népért”. Egyfajta vallásos szupermarket, ahol isteni eredetű árukat kínálnak. Az emberek megfizetik, ha tudják a megrendelt szertartásokat, de magával az üzlettel semmi tennivalójuk nincsen. Ezért kérdezik újra és újra, hogy mibe kerülhet egy keresztesítés, esketés, vagy éppen egy temetés. Mindazok, akik ezt kérdik, nyilvánvalóan nem érzik magukat az egyház felelős alanyának, hanem csupán tárgyai lesznek az egyháznak, mint – ebből egyene-

sen következően – annak a szolgáltató cégnek, amely valójában nem tesz mást, mint megfelelő ellenszolgáltatás mellett kielégíti a nép minden igényét és vágyát.

Ez a vágy pedig nem más, mint egy szép esküvő vagy akár egy szép temetés... Merthogy a hagyományok – hogy a templomi esküvő azért egészen más stb. – igen elevenen élnek ma is. Ugyanakkor itt, ennél a gondolatnál véget is ér az egész. Mert arra már abszolút nincs igény, hogy valamiféle kapcsolatba is kerüljön az ember az egyházzal. Nem-nem, az a legbiztosabb, ha nem történik semmi.

Kazuális alkalmaink három fő változatában azért mindenképpen különbséget kell tennünk. Én legalábbis fontosnak tartom, hogy külön beszéljünk a házasságok megáldásáról, a temetésekről, valamint külön beszéljünk a keresztelesekről. Míg az előző kettőnél inkább el tudom fogadni azt, hogy ezek egyfajta szolgáltatásként működjenek. Olyan missziói alkalmakként, amikor lehetőség kínálkozik arra, hogy valakit/valakiket megérintsen Isten igéje. Sőt ezen túlmenve én azt gondolom, hogy nem csupán ezzel a szándékkal kell nekünk lelkészeknek végeznünk az esküvői és temetési szolgálatokat, hiszen az, hogy kit érint meg Isten Szentlelke – éppen a tegnapi igehirdetési igében hallottuk („a szél arra fúj, amerre akar...”) – Isten kegyelme. Viszont ezeknél az alkalmaknál maga a kázus is olyan, hogy nem történik semmiféle szentségtörés akkor sem, ha szép lesz az esküvő vagy temetés, úgy, amint azt kérték tőlünk. Hiszen miért is kellene nekünk elrontanunk mások örömét vagy még inkább fokozni bánatát (a vigasztalás helyett) valami nagyon rossz, unalmas, hosszú, vagy éppen vádaskodó, nem éppen tiszta múltat feszegető prédikációval.

A keresztelezés esetében azonban logikusan végiggondolva mindazt, ami a keresztségben történik, valamint a Biblia tanítását is alapul véve teljesen elképzelhetetlennek tartom (legalábbis elvben) azt, hogy a keresztelest kérő család ne legyen (vagy ne kerüljön) kapcsolatba az egyházzal. Azt mondtuk: „egyház közösség nélkül”. Ennek egyik alapvető oka éppen ez, hogy egyházaink gyakorlatából adódóan kell, hogy megéljük a „keresztség

közösség nélkül” alapján véve lehetetlen – mégis a valóságban létező – gyakorlatát. Vagyis azt, hogy olyan emberek gyermekeit kereszteljük meg, akiknek semmi közük sincs az egyházzal, sőt lehetőség szerint a szolgáltatás elvégzése után sem akarnak kapcsolatban maradni a gyülekezettel. A megoldás, úgy érzem, nem a felnőtt keresztség gyakorlatában keresendő. Hiszen tudjuk mindnyájan – nyilván ismerünk baptista vagy más, csak felnőtteket keresztelő gyülekezeteket –, hogy ott is milyen kínos és kellemetlen, ha pl. Horváthék fia, aki bár már elmúlt 16 éves, mégsem keresztelkedett meg. Így hát alámerítkezük ő is...

De mit tehetünk akkor azért, hogy a kazuális szolgálatainkat igénybe vevők közül minél többen találjanak otthonra az egyházban, közösségre gyülekezeteinkben? Felkészítés! Akár esküvői, akár kereszteleési felkészítés, (hitvesoktatás stb.). Nem tudom, hogy mennyire sikeres módszer. Az én tapasztalatom azt mutatja, hogy igen, természetesen eljárnak az egyházi szolgálatot kérők ezekre az alkalmakra, de hogy mi lesz azután? Ez megint csak kérdés marad. Ez persze nyilván nem azt jelenti, hogy ne is beszéljünk a minket megkeresőkkel, de hogy önmagában ez még nem megoldás, az biztos.

Én sokkal fontosabbnak tartom azt, hogy az a közösség, ahová hívjuk a minket megkeresőket, az legyen olyan, ahol megszólítva érzik magukat az emberek. Akár egy temetés utáni istentisztelet, amikor eljön a gyászoló család, akár a kereszteleői alkalom, legyen olyan, amelyben nem csak valamit kap az ember közösség nélkül, de akár meg is érezhet valamit az Istenhez való tartozás jó ízéből!

Ha ez nem történik meg – ha nem érint meg a Halleluja –, akkor marad a hagyomány. Az esküvő, a temetés, sőt még a keresztelezés is „belső irányultágtól függetlenül”, csak azért, mert sokan így csinálják. Kérdés az, hogy meddig?

Baranyay Csaba

(Elhangzott a Somogy-Zalai LMK ülésén)

A kazuálék szolgálat és szolgáltatás mezsgyéjén

Mottó: „Egy szolga sem szolgálhat két úrnak, mert vagy az egyiket gyűlöli, a másikat pedig szereti, vagy az egyikhez ragaszkodik, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.” (Lk 16, 13)

Mai lelkészi szolgálatunk egyik legnehezebb kérdése előtt állunk, amikor a kazuálékról beszélünk. A szolgáltatáshoz szokott környezetünkben kell egyenes derékkal, emelt fővel és igaz hittel megállnunk, hogy mindig Krisztus evangéliuma maradhasson előtérben, igazi fény sugárként.

Rengeteg példát tudunk felsorolni arra, hogy mi mindent kértek már tőlünk, milyen másodlagos

helyzetekben kellett ígét hirdetni – amikor a díszsortűz fontosabb volt, mint az evangélium –, és mik voltak azok a kérések, amelyeknek, ha nehezen is, de engedtünk. A példák hol ijesztőek, hol nevetségesek, de van amikor már csak kínunkban nevetünk, bár jobb lenne sírni, és főleg imádkozni: „Jöjj, újjáteremtő Szentlelke, és fújd el szeleddel a sötétség felhőit a mi igazi Napunk fényessége elől!”

A kazuálékról beszélve nem mehetünk el szóltanul – bár nem mai témánkhoz csatlakozik – a lelkészi visszaélések mellett sem. Amikor a lelkész egy temetésen addig beszél a halott életéről, kedvességéről, míg a gyászolók nem sírnak; amikor a koporsót körülállók lelkészcsalád megdöbbenve hallgatja az igehirdetés

kezdeten: Ez most olyan, mint amikor a hóhért akasztják... Talán ez a téma is megérne egy gondolatot!

Most azonban beszéljünk azokról a helyzetekről, amikor tőlünk szolgáltatást várnak, de mi „csak” szolgálatot nyújthatunk.

A lelkész szemszögéből

Elsősorban le kell szögeznünk azt, hogy bármilyen kazuális, vagy egyéb külső szolgálatot végzünk, amíg az Isten szava szól, addig *istentisztelet* van. Istentisztelet abban az értelemben, hogy az Isten szól hozzánk és mi válaszolunk erre, akár a hitvallásban, akár az imádságokban, énekekben. És istentisztelet abban az értelemben is, hogy missziói alkalom úgy, ahogy azt *Groó Gyula* írja le *Homiletika* jegyzetében: „...missziói alkalom-e a kazuális prédikáció? Semmi esetre sem az a „prozelitálás”, a lélekalhálászás értelmében (tekintettel a jelenlevő másvallásúakra, vagy a felekezet nélküliekre). Ez méltatlan gondolat volna. Feladatunk semmiképpen sem egyházi propaganda (propaganda fidei!), hanem a jó Pásztor szavának hirdetése, aki végtelen szeretettel hívogat magához mindeneket.” (Gyakorlati teológia III. Dr. Groó Gyula: *Homiletika* Bp. 1974. 55. old.)

Lelkészi szemszögéből tehát, ugyanaz a feladatunk, ami a többi istentiszteleti alkalmon is: „... az Úr Jézus Krisztus evangéliumát a teljes Szentírás szerint egyházunk hitvallásai értelmében tisztán és igazán hirdetem...” (Lelkészi eskü)

A kazuálét igénylők szemszögéből

A kazuálék sokszínűségében nagyon nehéz egyforma elvárásokat felsorakoztatni. Csak vázlatosan a tapasztalatokból:

1. *Keresztelés* (Ebből a szempontból sajnos, ez is ide tartozik): Csütörtökön jön a nagymama, hogy vasárnap meg kéne keresztelni az unokáját, aki a messzi nagyvárosból érkezik szüleivel aznap reggel. Lesz-e keresztelő?

2. *Konfirmáció*: A gyermekem soha nem járt hittanra, de szeretném ha meg lenne konfirmálva Pünkösdkor – mondja egy elérzékenyült anyuka április elején – ígérem, megtanul mindent, amit fel tetszik adni!

3. *Esküvő*: Minket csak az hozott ide, hogy bensőségebb a hangulat, ha az orgona szól és égnek a gyertyák. Felőlünk mondhat, amit akar.

4. *Temetés*: Ez talán a legkényesebb terület. Fekete ruhába öltözött asszony állít be a hivatalba délelőtt 10-kor: Tisztelendő úr! Szeretném, ha eltemetné a testvéremet! Adatfelvétel közepén derül ki, hogy a temetés aznap 14 órakor lesz. A másik, főleg nagyvárosokban elterjedő szokás a KFT-s temetés. Egy telefon, jobb esetben egy fax jön, hogy mikor és hol lesz X.Y. temetése. S végül még egy általánosabb (egy vastag boríték kíséretében): Tisztelendő úr! De arról ne beszéljen, hogy alkoholistá, szédelgő stb. volt!

5. *Egyéb alkalmak*: Tudomásom szerint szenteltünk mi már emléktáblát, tűzoltó zászlót, stb. Hányszor mozgattak minket, mint bábokat egy-egy ilyen nagy rendezvényen csak azért, hogy szó ne érje a ház elejét, mármint az ő házuk elejét.

Mit tehetünk?

Ezek után térjünk rá arra, hogyan maradhatunk az Isten szolgálói úgy, hogy nem megbotránkozunk, hanem elvégezzük küldetésünket.

1. Maradjunk meg a lelkészi szolgálat területén!

Az elmúlt rövid szolgálati időm tapasztalatai alapján azt tudom mondani, hogy mindig jó visszhangja volt annak, amikor megtartottam a lelkiismereti határokat, és nem léptem át a szolgáltatók közé. A „kapók” utólag mindig meglátták és belátták, hogy fontos volt az a mondanivaló, amit Isten akart közölni velük. Fontosabb, mint a saját örömük vagy bánatuk.

2. Előre közöljük, tanítsuk meg, hogy mi miről-kiről fogunk beszélni!

Ahhoz, hogy a kazuális szolgálatunk ne okozzon feltűnést, vagy megbotránkozást, szükséges a tanítás. Istenhez, gyülekezethez legközelebbnek tudott testvéreinknek is fontos az, hogy a rég megtanult kátészöveg gyakorlati alkalmazására felhívjuk a figyelmet, megmutassuk azt, hogy ez most az az idő.

3. Fontos az utógondozás!

Sokszor okoztam kisebb-nagyobb sebeket a szolgálatok alatt. Egyik legemlékezetesebb: temetés utáni vasárnap a nagy részben katolikus család beült az istentiszteletre. A szűkebb körrel hiába tudatosítottam, hogy csak a végén egy megemlékező imádság szól majd a szomorú eseményről, a család egy másik része a szószéki szolgálat után tüntetően kivonult. Később tudtam meg, hogy az volt a baj, hogy az igehirdetés a tékozló fiúról szólt, és az ő halottjuk azért nem volt olyan rossz! Az utógondozással ezeket a kisebb rossz nyomokat is el lehet tüntetni, sőt Krisztusra mutatva élette lehet alakítani.

4. A stóla-rendszer reformálásra szorul!

A lelkész kiszolgáltatottságát nagyban elősegíti, hogy kézbe, közvetlenül kapja a stólát – tetszik, nem tetszik – a szolgáltatás árát. A temetés-bejelentések, keresztelő felvételek legizgalmasabb kérdése a bejelentő számára: mennyivel tartozom. Jó lenne, ha a gyülekezetek adományként vennének át ilyen összegeket (befizetni a pénztárosnál kell!), és a szolgáltató nyugodt lélekkel mondhatná: nem függök a „mammtól”.

5. Egyéb szolgáltatásokkal kapcsolatban

Nagy öröm volt számomra, hogy az ez évi nagy nemzeti ünnep (március 15.) után megjelenő megyei napilap azzal volt tele, hogy hol milyen módon ünnepeltek, s kötötték össze ezt az ünnepséget faluünneppelel, címer- és zászlóavatással, vagy kultúrház megnyitóval, és nem azzal, hogy az egyházak milyen módon vettek részt ezeken. Itt szeretném idézni *Luther Márton Schmalkaldeni* cikkeinek végét: „Végül hátra van még a pápa bűvész-zsákja, amely tele van bolond és gyermekes holmival. Ilyen: a templomszentelés, a harangkeresztelés, az oltárkő-keresztelés és erre keresztülők meghívása, akik adakoztak reá stb. Az ilyen kereszteléssel megcsúfolják a szent keresztiséget, s ezért nem tűrjük.

Van azután gyertyaszentelés, palma-, fűszer-, zab-, kalács- stb. szentelés. Ezt talán mégse volna szabad szentelésnek nevezni! Nem is az, hanem merő gúnyolódás és csalás!

Az ezekhez hasonló szemfényvesztésnek se szeri, se száma. Mindezt rábizzuk az ő Istenükre és rájuk magukra, hogy imádják, amíg bele nem fáradnak! Ebben mi

nem akarunk résztvenni! (Luther Márton négy hitvallása Bp. 1983. 307. old.)

A mottó érvényessége

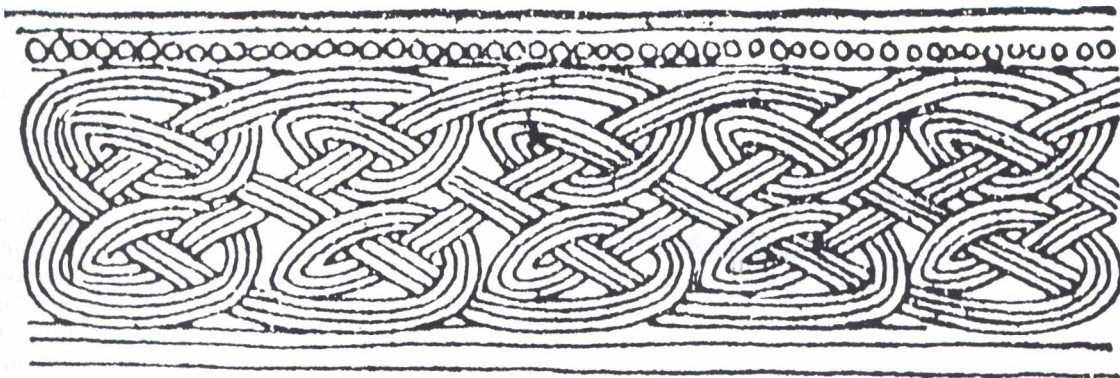
„Figyeljük meg: nem a mammon áll szemben Istennel, hanem a mammon szeretete és szolgálata Isten szeretetével és szolgálatával. Aki az anyagi javakat szereti, és annak megszerzését teszi élete céljává (ide tartozik az embereknek megfelelés is – a szerző), az nem tudja Istent szeretni és neki szolgálni. És megfordítva: aki Istent szereti és neki szolgál, az nem teheti élete céljává a vagyon-

gyűjtést. Ehhez hozzá értendő, hogy az Isten szolgálata magába foglalja embertársaink megsegítését is. (Dr. Pröhle Károly: Lukács evangéliuma Bp. 1966. 255. old.)

Embertársaink megsegítése ebben az esetben azt jelenti, hogy továbbadjuk azt az örömhírt, amelynek továbbadása a mi feladatunk: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn. 3,16)

Koczor György

(Elhangzott a Vasi LMK ülésén)

SZOLGATÁRSAKTÓL BÚCSÚZUNK

Csonka Albert lelkésztestvérünköt Szeverényi János esperesnek a temetésén elmondott szavaival és Hafenscher Károly igehirdetésével búcsúzunk.

Gyászoló gyülekezet!

Ma *Csonka Albert* evangélikus lelkésztestvérünk hamvait e templom kriptájában való elhelyezésére, gyászszertartásra jöttünk össze.

Albert testvérünk 2 hónap híján 77 évet élt, ennek felet aktív lelkészi szolgálatban. A lelkészi hivatás iránt már kisgyermek korában vonzalmat mutatott, mégis a történelmi, háborús körülmények miatt csak 25 évesen kezdhetette meg lelkészi-teológiai felkészülését. 1952-ben szentelték pappá. Nyolc éven át több gyülekezetben káplánként szolgált, így Kapolcson, Taliándörögdön, Veszprémben, Óriszentpéteren, Budapest-Józsefvárosban, Pécsen és Budahegyvidéken.

1959 adventjétől a szági gyülekezet lelkésze. Szerzetesi életvitellel a gyülekezet pásztorolása, lelkigondozása, a lutheri istentisztelet liturgiájának megszerettetése, a liturgia megújítása, helyreállítására törekvés, gyülekezet és pásztorja bensőséges egységét, közösségét hozta meg az egész falu számára. Az ökumené itt természetes volt.

Szerzetesi habitusa, az istentisztelet és liturgia megújítására és megerősítésére törekvés hozta közel a német nyelvterületen az 1. világháború után formálódott *Evangelische Michaelis Bruderschaft*hoz. A keresztyén egységre törekvés, az ökumené elkötelezettjeként és gyakorlójaként a taizéi közösség is maga közé fogadta.

Ezek a másságok vezettek idő előtti nyugdíjazásához. Nyugdíjasként főleg liturgikával foglalkozott, tudományos munkája részben befejezetlen. A II. világháború utáni német nyelvű teológiai irodalomból párját ritkító könyvtárat gyűjtött össze, amelyet az Evangélikus Hittudományi Egyetemre hagyományozott és a liturgikát tovább tanulók számára ösztöndíjat alapított.

Élete utolsó éveiben a győri Evangélikus Szeretetház lakója volt, ahol környezetével, sok-sok látogatójával folytatott lelki beszélgetésekkel tovább szolgált.

Négy hónapos kórházi kezelése, súlyos műtétje előtt és után, kórházi környezetében is az élet Uráról tett csendes tanúságot és készült Urához való hazatérésre.

Szeverényi János

Jézus Krisztus mondja: Én vagyok a jó Pásztor... Mindaz, aki bennem hisz, ha meghal is él...

Csonka Albert Benedek evangélikus lelkész, testvérünk és atyánk hamvai körül, Isten templomában jelenlevő gyülekezett, Krisztusban Testvéreim!

Pásztort temetünk, de a jó Pásztor nevében jöttünk össze. A középben hitem szerint nem egy evangélikus lelkipásztor hamvai, de a *Feltámadott Krisztus* áll, csakúgy, mint a húsvét utáni újszövetségi történetekben. Így a jó Pásztor erőterében és nem a halál, pusztulás jeleinek szomorúan lenyűgöző vonzásában vagyunk együtt. Az Élet Ura, a halált legyőző Krisztus, jó Pásztorunk hatalmának, a testet öltött evangélium bizonyosságában élt a földön és halt meg nagyszombaton délben Csonka Albert Benedek szolgatársunk magatervezte, szokatlannak mondható gyászjelentése szerint.

Ebben a bizonyosságban végzem most az előre megszabott szent szolgálatot, a meditatív jellegű *evangélium-hirdetést*.

Amikor felhozták Győrből életveszélyes állapotban Csonka Albertet, a Kardiológián kétórás testvéri beszélgetésben egyszerűen és őszintén szólt temetéséről, részleteiben is tagolva az alapigét és a kívánsága szerinti liturgiát, ami az ősi egyházi gyakorlatnak és ezen belül az evangélikus egyházunknak is megfelel. Szavaiban nem egy vallási külön, hanem Isten népét szerető, Jézus Krisztus egész nyáját komolyan vevő, evangélikus identitását megtartó, de az egész keresztyénség felé nyitott testvér, szolgatárs hangját hallottam. Mindketten megnyugodtunk, békességre lertünk. Búcsúzás helyett megáldottam ott, a kórházi ágyon.

Most nem tehetem, hogy a csaknem *megdőbbentő konstellációról* ne szóljak anélkül, hogy szenzációt hajhásznék. A jó Pásztor vasárnapja hetében vagyunk. Egy másik felekezet (római katolikus) következő vasárnap ünnepli ugyanezt. Csonka Albert előre így jelölte ki az alapigét. Ő ismerte a jó Pásztor hangját és ezt akarta megismertetni másokkal is egész életében, és erre akart emlékeztetni még halálában is. *Így holta után is Róla prédikál.*

Nagypéntek és húsvét ünnepe között halt meg – a megerősödés orvosi ígérete ellenére – a csönd napján, s ma *péntek* van, ismét Jézus Krisztus halálára figyelünk, de már tudunk a Föltámadotról, s Róla valljuk Tamással: Én Uram és én Istenem!

A már eljött és az eljövendő, de igéjében és szentségeiben valósággal jelenlevő, közöttünk Lelkével munkálkodó Krisztusnak valljuk, hogy noha nem látunk most még színről színre, de hiszünk és ezért lehetünk *boldogok*, és ezért hihetjük, hogy a mi elköltözött Testvérünk *megboldogult*.

Ma Adalbertről, a középkor jelentős szentjéről emlékeznek meg a középkori hagyományokban gazdag testvér-egyházban. Három nép (cseh-lengyel-magyar) egyik misszionáriusa, István király nevelője a 997-ben mártírhálált halt, ezen a napon vértanúvá lett püspökért adnak hálát. Az Albert név, Csonka Albert neve (csakúgy mint a Béla név) az Adalbert név származék-neve, egyik magyar változata. Adalbert bencés szerzetes volt, s a felvett Benedek keresztnév elhunyt testvérünk saját megjelölésében ugyanerre s a bencés regulára utal. Egyházunkban szokatlan érzékenységgű, a középkori egyházzal és 2000 év keresztyénségével együttélő s haló Szolgatársunk hamvai mellett erre a *konstellációra* és *kontextusra* ma figyelniünk kell, akár szándékoltuk, akár sorsszerűnek tekintjük is.

Ki volt Csonka Albert közöttünk, amíg itt járt? Itt élt elvonulva. Lelkész? Lelkipásztor? Pap? Mindhárom, a történelmi egyházakban szokásos titulus érvényes. Magányos vagy közösségi lény? Író vagy olvasó? Tudós vagy gyakorló tanítvány? A jó Pásztor öreg bojtárja? (Gyökössy Endre nevezte így magát). Megkeseredett öregúr vagy másokat vigasztalni tudó testvér, aki komolyan vette a *consolatio fratrum* lehetőségét. Szakrális terek építész? Középkori órákat megtartó evangélikus szerzetes? Hiába studírozó, disszertációját végleg befejezni nem tudó kutató? Kényszer-nyugdíjas -aktív. Csonka Albert tudta még a gúnyneveit is: volt aki pópának, más sztarecnak, sőt XXIII. Piusnak nevezte – békében viselte e jelzőket.

Biztosan másképp válaszol a Testvér, a családtag, a lelkésztárs, a Michaelis Bruderschaft tagja, a száki, vérteskethelyi gyülekezet tagja, a győri szeretetház vezetője vagy lakója, a barát, az evangélikus és más felekezetű Krisztus-tanítvány. Pontosan csak Isten, a Teremtő, Megváltó és Megszentelő Úristen tud válaszolni. Ő ismerte egészen. Ő szerette mindennél jobban, övé volt (ahogy a tépelődő Bonhoeffer is elmondta magáról: *Ki vagyok én?*)

Kik vagyunk mi? Isten előtt megkérdezett emberek Csonka Alberttel kapcsolatban. Ha *coram Deo* magunkra nézünk, elsősorban a bűnbánat hangját érzem jogosnak, méghozzá a *mea culpa* és nem a *tua culpa* értelmében, a *culpa nostra* és nem a *culpa vestra* tenorján. *S csak azután a hálaadás!* Most elsősorban *mulasztásainkra* gondolok. Hány órát szántunk a pásztor testvér figyelésére, gondozására? Csak annyit, amennyit az ideutazás jelentett? Vagy annyit sem a 77 év alatt? *Hány napot? Hetet?* Nem beszélhetek az egész egyház nevében, még kevésbé kérhetek bocsánatot mások nevében, kollektív bűnbánatot gyakorolva, mégis érzem, hogy legalább hangot kell adnom fájdalomnak: *Nem becsültük meg Csonka Albert testvérünket* úgy, ahogy megillette volna, úgy ahogyan Ő becsült minket. Lelkipásztor-szerkesztő korom-

ban kaptam egy levelet tőle – ma is őrzöm, nem közlésre szánta. Csak ámultam, mennyire ismeri egyházunk legkényesebb kérdéseit és mennyire él együtt egyházunk népével ott, szeretetházi szobájában, bizonyos mértékig exiliumban. Kétórás beszélgetésünk során szóba került pazarlásunk: 126 nyugdíjas lelkészünk van a 270 aktívval párhuzamosan. Ezek a kollégák nyugdíjas állományban vannak, de nem akarnak mind dologtalanok lenni. Csonka Albert neve előtt nem szerepel a "nyugalmozott."

Vajon jól gazdálkodunk öreg szolgatársainkkal, figyelmünk-e rájuk, felhasználjuk-e bölcsességüket, tapasztalataikat, vagy Chrizosztomuszokat tartunk exiliumban, mert a juridizmus szava szerint: „aki nyugdíjas – legyen nyugdíjas”. Püspök urak! Esperes urak! Aktív lelkészek! Ránk is figyeljetelek!

Ki Jézus Krisztus most itt ma közöttünk? A jó Pásztor, a sokszor rossz és hűtlen pásztorok jó Pásztora. Ha mi hitetlenkedünk és szeretetlenek vagyunk, Ő hű marad és magát meg nem tagadhatja. Marad, aki volt – van – lesz. János 10-ben bemutatkozik, hangját felismerjük, Ő ránk ismer és mégis szeret, életet ad: értelmes, tartalmas, sőt

örök életet. Ebben az értő gyülekezetben most nem kell menteni Őt s hogy industrializált világunkban már idegen a pásztor-kép, hiszen nincsen regisztereinkben sem ilyen foglalkozású, mi értjük a képet, a bibliai-őszö-vetségi-újszövetségi képet, a korai keresztyénség kataka-komba vagy mozaik ábrázolásait, sok művészi képet róla, de leginkább tapasztalatainkból ismerjük Őt, az Ábel-típusú embert, aki áldozattá lett és az irgalmas Isten inkarnációját, aki teljes volt és marad kegyelemmel. Ez az evangélium! Méltatlanok öröme.

És csak ezután olvasom fel Csonka Albert szolgatársunk kívánsága szerint a napi két igeverset Útmutatónk-ból: „Nagy és igen félelmetes az Úrnak ama napja. Ki bírja ki azt? De még most is így szól az Úr: Térjetelek meg hozzám teljes szívvel.” (Jóel 2,11-12). „Az éjszaka múlik, a nappal már közel van. Tegyük le tehát a sötétség cselekedeteit és öltük fel a világosság fegyvereit.” (Róma 13,12).

Hafenschner Károly

Botta István

(1918. ápr. 10. – 1999. márc. 15.)

Tordason kísértük utolsó útjára márc. 23-án hatalmas gyászoló gyülekezetben, sokak együttérzésével. Családját a jelenlévők és a távolról szeretettel rájuk gondolók serege vette körül, amikor életútját *Zászkaliczky Pál* ismertette, a liturgiával *Füke Szabolcs* helyi lelkész-utódja szolgált, és az ígét *D. Dóka Zoltán* hirdette 2Tim 4,6–8 versei alapján: „*Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltételezt nekem az igazság koronája, amelyet megad nekem az Úr, az igaz bíró ama napon, de nemcsak énnekem, hanem mindazoknak is, akik várva várják az ő megjelenését.*”

Éppen tíz éve – 1989. júl. 12-én – írta *Klaniczay Tibor* akadémikus méltató szakvéleményét, amelyben Botta István „*Huszár Gál élete, művei és kora*” c. kéziratát értékelte. Ezt állapította meg róla: Botta István könyve a monográfia klasszikus típusába tartozik, egy olyan műfajba, mely sajnos egyre ritkább a humán tudományok újabb produkciójában. Ez érthető is, hiszen a témának minden vonatkozásban, elágazásban, összes részleteiben való végigkutatása több tudományzakban való jártasságot követel... A könyv a magyar reformáció egyik legjelentősebb képviselője életének és munkásságának teljes feldolgozását nyújtja, minden lehetséges aspektusból, mely ily módon irodalom-, nyomdászat-, egyház-, teológiai-, és himnológiatörténeti egyszerre!... Huszár Gál életének és életművének bemutatásával a szerző a magyar reformáció történetének egyik *alaplát* hozta létre...”

Botta István tehát ezzel az 1992-ben megjelent munkájával beállt azoknak a sorába, akik századunkban a nagy irodalomtörténeti alapműveket közreadták. A sort

Schulek Tibor kezdte Bornemisza Péterével (1939), majd *Klaniczay Tibor Zrínyi Miklósa* (1954) és *Balázs János: Sylvester János és kora* (1958) című műve folytatta. Mindannyian evangélikus egyházunk szülöttei-tagjai!

De miképpen is alakult Botta István életútja, munkálkodása, míg idáig eljutott? Már teológus éveiben is az egyháztörténet és liturgia foglalkoztatta meghatározóan. Telkesen vett részt a falukutató szemináriumi munkában is. Segédlelkési évek után vallástanárként szolgált előbb Kelenföldön (1942), majd Óbudán (1944). A fővárosi lehetőségeket kihasználva az egyetemen jogot és bölcsészetet tanult. Az 1948-ban megüresedett lelkési állásra az óbudai gyülekezet egyhangúan meghívta, de a pártállami vezetés parancsára vissza kellett lépnie, hogy helyet adjon a püspökjelölt *Dezséry Lászlónak*. Így 1949-ben ismét Kelenföldre helyezték vallástanító lelkésznek. Ez évben jelent meg első hittankönyve, a gimnáziumok 3. osztálya számára tervezett hit- és erkölcsstan: „*Keresztyén hit és élet*” címmel. Később az általános iskolák részére is készített bibliai történeteket feldolgozó korszerű tankönyveket (1954, 1957). De már ekkor megtörtént az egyházi iskolák államosítása, korlátozták a tanintézetekben való hitoktatás lehetőségét.

Tankönyveiből és a gyülekezeti ifjúsággal való foglalkozás intenzitásából kiderült komoly felkészültsége, nagyszerű pedagógiai készsége. Azok a fiatalok, akiket Kelenföldön a jelzett években maga köré gyűjtött, s akikkel bibliaórán vagy konfirmációi előkészítőn foglalkozott, évtizedek múlva is hűséges tagjai maradtak gyülekezetüknek, és örömmel jöttek össze találkozóra volt lelki vezetőjükkel meg társaikkal még az elmúlt években is.

Ez az ifjúság segítette, támogatta Botta Istvánt liturgikai munkájában, mert megértette és értékelte az egyházi múlt nagyszerű kincseit, a reformátori hagyományt. Botta István ugyanis *Sulyok Imre* kántorral, aki frissen végzett orgona- és egyházzenezőként zeneszerzést is tanult Kodálynál, és dr. Schulek Tiborral a kéziratokban maradt ősi graduálok dallamait elevenítette fel szombat estéknél templomi „vecsernyék” keretében. Igehirdetései és a liturgikus alkalmak megkapó „újdonság” volta az időközben Budapestre telepített Teológiánk hallgatóit is vonzották, bizony sokukra nagy hatással volt. A „Cantate”-mozgalom, az egyházzenei konferenciák aktív résztvevője, kimunkálója és mozgatórugójaként Botta István pezsgő életet hozott ezzel Kelenföldre és továbbgyűrűzve az egész egyházba. Élményszámba mentek egyháztörténeti előadásai, kutatási eredményeinek ismertetése, bemutatása.

Ám elmélyült reformáció-történeti kutatásai közben is lelkipásztor maradt. Felkarolta azokat, akiknek életét megtépázta az egyházellenes erők politikai felülkerekedése nyomán következett sokféle igazságtalanság, üldözés, megbélyegzés, sőt az internáló táborok, kitelepítések, bebörtönzések. Botta barátaival és a fiatalokkal szervezte ezek támogatását, hogy a lehetőségek szerint legalább ingóságaikat menthessék. Mi sem volt természetesebb, hogy lelkésztársának, a kitelepített *Kendehcsaládnak* segítségére sietett, ami egyáltalán nem volt rizikómentes akkor. Felelősségre vonták, s egyházvezetők részéről megintésben részesült, amikor samaritánusként a jézusi irgalmat gyakorolta.

Az 1956. szeptemberi szárszói lelkész-konferencián nyíltan szót emelt a félreállított szolgatársak érdekében, s az akkori vezetőktől önkritikát kívánva követelte *Ordass Lajos* püspök visszatérését. Mindezért nemsokára szálla lett a kommunista restaurációban hatalomra kerültek szemében, és nemcsak sajtólelkészi tisztéből váltották le erőszakkal, hanem kelenföldi lelkészi állásából is eltávolították.

Kényszeráthelyezéssel iktatták be Tordásra 1959 augusztusában. Ebben a gyülekezetben szolgált 27 esztendőn át nyugdíjazásáig. A csendesebb, pestközeli lelkészi munka mellett folytatta irodalmi, történeti kutatómunkáját, s 1970-ben meghívták az MTA Irodalomtudományi Intézetének akkoriban alakult ún. *Reneszánszkutató* csoportjába. Ekkor kapcsolódott be régi irodalmunk értékeinek megismertetésébe. 1971-ben már *Körmeny Fráter Gáspár* énekszerzőről tartott előadást *Holl Béla* piarista irodalomtörténésszel együtt, majd 1972 októberében bemutatta *Melius Juhász Péter* ifjúságával kapcsolatos felfedezésének igazolását, alapos filológiai munkával erősítve a régi feltevést, hogy azonos *Somogyi Péter* vágselyei üldözött tanítóval. Aztán a „*Reformáció és a nyomdászat Magyarországon*” c. tanulmányával keltett feltűnést, mert a lutheri teológiai szemlélettel tárgyalta azt. Bemutatta a reformátor társadalmi programját, gondolatait Isten kétféle kormányzásáról, és a keresztyén nevelés jogosultságáról. Megvilágította ennek társadalmi indítókait, s feltárta, milyen nagy lendítő szerepe volt a reformációnak a nyomdászat hazai kibontakozásában.

A hatalmas Huszár Gál-monográfia elkészülte után 1990-ben jelent meg egy kisebb lélegzetű, de igen lényeges és sokat vitatott kérdést tisztázó munkája: „*Dévai Mátyás, a magyar Luther*” címen. Ebben a hazai reformátor felé irányuló hajlásának vádjával kapcsolatban alapos filológiai s teológiai történeti vizsgálat alá

vetette a forrásokat, a közismert hagyományt, s megállapította, hogy ezek helytelenül, sőt céltudatosan félreértelmezettek voltak mindeddig. Bebizonyosodott, hogy Dévai haláláig megmaradt igaz lutheránusnak.

Temetésén okkal-joggal mondhatta *Jankovics József*, az Irodalomtudományi Intézet igazgatója, hogy sokat nyertek, kaptak Botta Istvántól, az evangélikus teológustól.

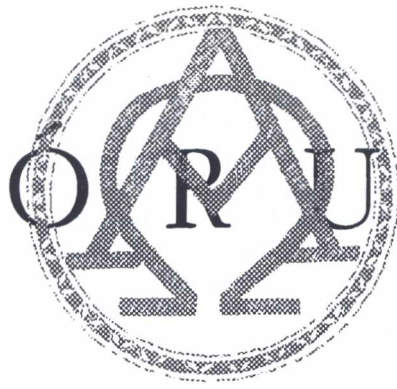
Egyházunk megújulásának gondját vették fel azok a lelkészek és nemlelkészek, akik 1986-ban a „*Testvéri szó*” nevet nyert iratban foglalták össze hitvallásukat és reménységüket. Aláírói között találjuk Botta Istvánt is. De az *Ordass Lajos* emlékét és hagyatékát őrző, s közkinccsé tevő *Baráti Kör* alapító tagjai között is ott volt 1989-ben, hiszen közeli munkatársa volt, mint a Sajtóosztály vezetője, a hamarosan ismét törvénytelenül félreállított püspöknek. Így az OLBK folyóiratának, a Keresztyén Igazságnak szerkesztőjeként jelentős szerepet vállalt, amíg egészsége engedte.

A csendesen dolgozó, félreállított lelkipásztor, a lutheri teológus, s a hazai reformáció tudós kutatója a köztudatba irodalomtörténészként írta be nevét könyveivel, írásaival. Szerettei, barátai, tanítványai szívébe szeretetével írta be magát felejthetetlenül. De hisszük, hogy Isten is „felírta nevét a mennyben” Jézusért, mindnyájunk Megváltójáért.

id. Bencze Imre

F O R M U L A

Levéltáraink értékei

– Megjegyzések Bencze Imre cikkéhez –

A Lelkipásztor 1999/5. 177. kk. oldalain jelent meg *Bencze Imre: Levéltárunk rejtőzködő értékei (Ordinációs matrikulák)* című írása. Az egyháztörténeti kutatómunkában jeleskedő kollégánk azzal tisztelt meg, hogy szeretné ha hozzászólnék cikkéhez. Annál is inkább, mert egy olyan hibát vétett, amit mindenképpen helyre kellene igazítani. A korigálendő adatot azonban nem árulta el, hanem mintegy feladatomból szabta meg, hogy észre vegyem. Így aztán vizsgálódásom következtében a távlatok szélesebbre táglultak.

Nyilvánvaló elírás lehet az a közlés, miszerint „*Janda Tamás* takács 1430-ban Csernyén hunyt el 46 évesen az anyakönyv szerint”. A helyes évszám 1730 lehet.

Aligha lehet *Nádasdy Ferenc* konverziója (1643) következményeként számon tartani a Felvidék tót gyülekezeteinek XVIII. század eleji megpróbáltatásait. Egyrészt azért nem, mert a Nádasdy birtokok zöme Vas és Sopron megyében – azaz a Rábaköz és Kemenesalja vidékén – terült el. Másrészt azért nem, mert a katolikus restauráció a Rákóczi-szabadságharc leverése után *III. Károly* (1711–1740) uralkodása idején kezdődött 1714 táján a Rábaközben, illetve 1732 táján Kemenesalján, és éppen a Felvidéken *Mária Terézia* (1740–1780) idején erősödött meg és terebélyesedett ki. A különböző német fejedelemségek-ből verbuválódó telepések mellett jelentős számban ke-restek új helyet maguknak tót telepések is az Alföldön, valamint a Dunántúl elnéptelenedett (Tolna megye), vagy vadregényes (Bakony) vidékei. A gazdasági privilégiumok mellett természetesen szerepet játszott az a körülmény, hogy az evangélikusok szabad és nyilvános vallásgyakorlatát biztosították. Hozzáteszem: A XVII–XVIII. századból tucatnyi adat bizonyítja, hogy még a színmagyar Kemenesalja evangélikus gyülekezeteiben is szinte egymást váltják a tót, sőt morva származású lelkészek, tanítók.

Kutatásaim során 12 ordinációs anyakönyv, illetve anyakönyvmásolat – részben mint magántulajdon (*Szabó József* püspök), részben mint közgyűjteményi anyag (EOL) – került a kezembe. A legrégebb a Biccsei Egyházkerület anyakönyve (1610–1729). Nem, illetve csak részben tartozik ide az a lelkészlista, melyet mint „legrégebb dunántúli ordinációs anyakönyvet” említ a Szerző. Létre-

jöttének nem az ordináltak nyilvántartása volt az oka és célja, hanem – a Szerző helyes megállapításával egyezően – az, hogy a Vas és Sopron (valamint Győr, Zala és Moson, ritkábban Veszprém) megyében szolgáló lelkészek lutheránus elkötelezettségéről szolgáltatson bizonyosságot. A Formula Concordiae magyar példányának – mint ordinációs dokumentumnak – aláírására már csak azért sem kerülhetett sor, mert ilyen fordítás nem létezett. *Pálházi Göncz Miklós* (?–1619) lefordította ugyan a bevezető rövidebb részt (Epitome), de kinyomtatását már nem érte meg. Az ordinált, vagy ordinálandó lelkészek tehát nem a Formula Concordiae egy (magyar) példányát írták alá, mintegy az ordinációjuk bizonyosságául, hanem egy külön iratban a Formula Concordiae – azaz az elsősorban a kálvini tanítással szemben kifejtett lutheri tanítás – melletti elkötelezettségüket igazolták. Erre *Beythe István* püspök 1591-es „kálvinista konverziója”, s a protestantizmus végleges kettészakadása drámai időszakában különösen nagy szükség volt.

Az előterjesztés másik problematikus pontja az a megállapítás, mely szerint – legalábbis a Dunántúli kerületben – az esperesek (seniorok) hosszabb-rövidebb időszakokban rendszeresen lelkészeket ordináltak. A példaképpen idézett két időszak – *Beythe István* – 1591-es és *Szenczi Fekete István* 1673-as konverziója utáni néhány évtized – kétségtelenül hordoz sajátosságokat, melyek közé sorolható az esperesek ordinálási gyakorlata. Adataim szerint azonban mindenkor „kivételes esetekről” volt szó. *Beythe* kálvini irányba való elhajlása után a Kerület nem választott új püspököt, hanem 1612-ig *Réczés János*, *Thokoich György*, *Klaszakovits István* és *Vidos Lénárd* szeniorokat bízta meg a püspöki teendők végzésével. Egy olyan esetről tudok, amikor *Beledben Réczés* szenior lelkészt ordinált. A XVII. század végén a Kemenesaljai egyházmegyét megszervező *Asbóth János* szenior Nemesmagasi gyülekezetének előjáróit megfeddette amiatt, hogy lelkészüket – mivel nem járt külföldi egyetemen és nem ordinálta püspök – meneszteni akarták. A nagytekintélyű esperes szavai szerint „ha megfelelt a lelkész a nehéz török időkben német egyetem és püspöki ordináció nélkül, akkor elégedjenek meg szolgálataival most is”. *Szeniczai Bárány György* 1725/1730 táján

ordinálta egy szolgatársát, mivel az semmiképpen nem tudott életveszedelem nélkül eljutni Felsőmagyarországra, valamelyik püspökünkhöz. E példákkal mondanivalóm lényegéhez értem. Általános gyakorlat szerint lelkészeink külföldi (német) egyetemeken fejezték be teológiai tanulmányaikat. Ha papszentelési gondok merültek fel idehaza, az ordináció is külföldön történt. Az is tény, hogy sok dunántúli lelkészünk *Zabler Jakabhoz* utazott el Bártfára, sőt száműzetése egyéb helyeire is, hogy tőle kapja a püspöki áldást és felhatalmazást. Zárópéldám is egy ilyen érdekes felsőmagyarországi kapcsolatot mutat be.

Inkább kiegészítésként, semmint kritikaként szeretném közölni azokat az adatokat, melyek *Schwarzwalder Jeremiással*, Bakonycsernye első papjával kapcsolatosak. Körmöncbányán született 1684-ben. Nincs adatom gyermek- és ifjúkoráról, tanulmányairól, munkálkodásáról. Viharos idők jártak: török kiűzetése, Rákóczi szabadságharca, majd a Habsburg-hatalom megerősödése és a katolikus restauráció kiteljesedése. Első hír felőle az, hogy Nagyszokolyban volt iskolamester (tanító) 1717/1720 táján. A bizonytalan időpont mellett bizonyosnak látszik, hogy Nagyszokolyból ment Míavára, ahol 1720. szeptember 29-én ordinálta *Krman Dániel*, a bicsei kerület püspöke. Rejtély, hogy miért és hogyan, de – a bakonytamási anyakönyv Pro Memoria szövegéből kitűnően – tény, hogy Bakonytamásiban lett predikátor 1720–1721-ben. 1721-ben viszont már Varsádon találjuk, ahonnan 1722-ben ellenreformációs üldöztetés következtében távoznia kellett. Majoson lelkészkedett

1722–1723 között, míg a megye hivatalosai távozásra nem kényszerítették. Bárány György esperes „interimális predikátorként” Gyöngyös gyülekezetébe helyezte, de – hiányos nyelvtudása miatt – 1725-ben távozott, s talált végleges helyet Bakonycsernyén, ahol 1726–1731 között szolgált. Hrabovszky (Presbyterologia II. 214.) szerint nem „betegeskedés”, hanem konkrétan egy bélcसारodás következtében vitték a móri kapucinus barátok kórházába, de már nem tudtak rajta segíteni. A megmérgezés vádjának cáfolataként említi forrásom azt, hogy a barátok kiadták a holttestet, amit nyilván nem tettek volna, ha valamilyen kapitális bűn terhelte volna őket.

A részben ellentétes adatok is bizonyítják, hogy egy olyan életút áll előttünk, melyben rendkívül sok zavaros esemény történt.

Sok új adattal gazdagodik a már közel három évtizede formálódó egyháztörténeti gyűjteményem. Különösen érdekes a Csömörrel kapcsolatos közlés.

Közérdekű tanulságot jelenthet a közvetlenül nem érdekelteknek is az, ha feltáruznak egyéni életsorsok, illetve gyülekezetek küzdelmei. Eltűnnek az évszázadok és a kilométerek szabta távolságok és a testvéri közösség erősödik közöttünk.

Látásunknak ebben a formálásában van talán a legnagyobb értéke Bencze Imre érdekes és értékes dolgozatának.

id. Magassy Sándor

Levéltárunk rejtőzködő értékei

(Észrevételek Magassy Sándor megjegyzéseihez)

Köszönettel és örömmel olvastam *id. Magassy Sándor* lelkésztestvérem alapos és részletes megjegyzéseit a Lelkipásztor idei 5. számában megjelent írásomhoz. Bizonyos voltam abban, hogy a leggazdagabb onomasztikon-anyaggal rendelkező társunk igazán alkalmas arra, hogy esetleges tévedéseimet helyreigazítsa. Pontokba foglalt megjegyzéseit hálásan fogadva, hadd reagáljak néhány mondatban gondolataira és megállapításaira.

1. A megjelent cikkben sajnos néhány sajtóhiba között szerepel a jelzett téves évszám. *Janda Tamás* valóban 1730-ban hunyt el.

2. Ami Nádasdy Ferenc hitehagyását (1643) illeti, természetesen nem az „egész Felvidék tót gyülekezeteinek megpróbáltatásait” vonta ez maga után, de saját Nyitra vármegyei birtokain és következképp a Dunántúlon döntő változást hozott ez felekezeti tekintetben. Legyen szabad néhány példával illusztrálnom. Míg *Nádasdy* 1942. szeptember 5-én a miavai lutheránus prédikátornak megengedte, hogy házat építsen a tőle kapott területen, s ezt szabadon használja az egész család (MOL E 185 Nádasdy lt. 47.cs. 6.p.), addig 1660-ban már egy sereg jobbjágyával ugyanez a Nádasdy Ferenc a vágújhelyi lutheránusok templomát irgalmatlanul leromboltatja. (Ethéy Gyula: Vágújhely

története, Nyitra 1926.) Ifjúkori nevelőjét, *Zvonarich Istvánt* birtokáról elüldözte és 1645-ben occupálni akarta a közben Kassára hívott prédikátor keresztúri birtokát. Zvonarich a távolból tiltakozott, hogy házat, malmát, földjét elidegenítsék. (v.ö. Bencze: Zord idők feledett órállója, Budapest, 1998.)

A katolikus restauráció már a 17. században olyan lendülettel hódított tért, hogy nemcsak a főnemeseket nyerte vissza a pápás egyházba, hanem megakadályozta, zavarta a szabad vallásgyakorlatot a nép között is. A Wesselényi-féle összeesküvés megtorlása pedig kirobantotta a „gyászos évtized” sok tragédiáját, az embertelen üldözést. Szóban forgó írásomban is említettem *Szérmay István* fiatal lelkészt, aki a cserényi szláv gyülekezetből 1709-ben exiliumba kényszerült, néhány év múlva Pest megyében húzódik meg.

3. A *Formula Concordiae*-nek a tárgyalat időben valóban nem készült magyar fordítása, de a „kivonatát” az ún. EPITOME-t bizony már 1596 táján *Reczés János* esperesék átültették magyarra, sőt 1598-ban *Manlius János* ki is nyomtatta azt Keresztúrott: „*Summája azoknak az articulusoknak, kikről vetekedések támadtanak*” címmel. A magyar fordítás ezzel zárul: „*Sequentur nomina eorum, qui Libro Concordiae in eodemque contentae huic Epitomae praemisso solenni*

iuramento Anno 1596 subsripserunt". Az aláírók azonban ezt az iratot egyszerűen Egyezés Könyvének, *Liber Concordiaenек* vagy Formula Concordiaenек nevezték, amint az aláírók szövegéből kitetszik: „huic orthodoxae Confessionis Libro Concordiae” – írják például. *Samarjai Vidos Lénárd*, a hírneves *Magyari István* sárvári elődje így fogalmazott: „iam dudum ab Ecclesia Christiana receptae”, vagyis az egyház által már régen elfogadott hitvallásnak nevezte.

4. Egyetértek Magassy Sándor gondolataival, hogy lelkészavatás csak rendkívüli esetekben lett az esperesek feladatává. Így *Beythe István* kálvini elhajlása után sem bármely senior ordinált, hanem megszabták ennek rendjét, és a „supremus senior” feladatává tették azt. Ám éppen az említett ordinációs áldás szövege mutatja, hogy az a seniorok részére készült és fogalmazódott 1600-ban. Egyébiránt nagy utakat is készek voltak megtenni a lelkészavatás érdekében, hogy arra felhatalmazott szuperintendens, püspök végezze azt.

5. Végül nagyon köszönöm a *Schwarzwalder Jeremiással* kapcsolatos helyesbítő és kiegészítő életrajzi

adatokat. Írásom fogalmazásában megtévesztett egy német egyháztörténeti munka (Deutsches Luthertum in Ungarn, Düsseldorf 1955) állításának kritikátlan átvétele nyomán az ordinációs anyakönyv hibás olvasata. Ennek szövege valóban azt mutatja, hogy Schwarzwalder Körmöcbányán született. Az anyakönyvben ez áll: „Jeremias Schwarzwalder n. Cremnitz 1684 patre Mich. matre Sus. Kuhlmaniana Varasdinum ad mirum voc. Et ord. 1720 circa fest. Michaelis”. A bejegyző tehát nem közli az avatás helyét, de valószínű, hogy helytálló Magassy Sándor feltételezése: Krmann Dániel püspök szolgálati székhelyén, vagyis Miaván történt a lelkészavatás.

Az egyháztörténet alakjainak aprólékos adatait összegyűjteni, rendezni csak közös erővel, egymást kiegészítve, segítve lehet. Mindig öröm az, ha a támogató jóindulatot tapasztalhatjuk.

id. Bencze Imre

Egy lélek története

Bérczi Margit: Angéla zsoltára

Martin du Gardnak, A Thibault család Nobel-díjas írójának van egy ilyen című regénye is: *Egy lélek története*. Benne az író egy nagyon szimpatikus férfi lelkébe enged betekinteni, aki a múlt század optimista racionalizmusában elveszített hitét egy sorsterhes pillanatban visszanyerte.

Angéla útja fordított. Az Isten iránti izzó, szenvedélyes lobogásból és önmegtagadó odaadásból sorssújtottan jut el odáig, hogy Isten emlék lesz számára...

Valóban? Angélának lehet, Bérczi Margitnak nem, különben nem ilyen Confessio-t írt volna. Azt gondolom, Bérczi Margit úgy írta meg *Angéla zsoltárát*, ahogyan Goethe *Az ifjú Werther szenvedését*. Werthernek bele kellett hálnia reménytelen szerelmébe, hogy Goethe túlélje a magát és kivethesse a gyilkos kínt szívéből. Angélának emlékké vált Isten, hogy Bérczi Margitnak ne az legyen...

Egy lélek története mindig konkrét időben, egy bizonyos korszakban játszódik le. A lélek nem szemlélhető külön, valamiféle laboratóriumi sterilításban, hanem csak azzal a sorssal együtt, amit kor és környezet kirótt rá.

„Angéla zsoltára”-ban ez a kor a 40-es évek végétől a 70-esek közepéig tartó esztendőket jelenti. Nagy sorskihívásokkal terhes ez a kor nálunk. Mindenki számára. Az egyházi emberek számára különösen. Az egyházon belül pedig a nők számára még inkább.

Arnold Toynbee angol történész szerint vannak, lehetnek akkora kihívások az egyes ember s közösség számára is, amibe bele kell pusztulni, mert erőn felüli. Ez tragikus. Vannak viszont, s lehetnek egyedek és közösségek, akik ill. amelyek nem kapnak kihívást a sorsból. Könnyen, kényelmesen, biztonságban élhetnek. Csak éppen satnyák, csenevésznek, fejletlenek maradnak,

mert nem voltak érlelő, edző erőpróbáknak kitéve. Ez is veszteség. Az a jó – mondja Toynbee –, ha akkora kihívást kap sorsában az egyes és a közösség, hogy minden erejét össze kelljen szednie és mozgósítania, hogy helyt állhasson. De ha megteszi, akkor túléli és közben igazán önmagává lesz, eléri identitását és betölti rendeltetését.

Sajnos a mi századunk általában nem, az Angélának jutott fele pedig különösképpen nem ilyen megfelelő sorskihívásokat osztogatott nálunk se egyesnek, se közösségnek.

Túl nagy volt a kihívás. Voltak, akik áldozatul estek. De a túlélők is csípőficammal sántikáltak tovább, mint Jákób a jabbókrévi éjszakai birkózás után.

Saját életkorából következően és a századforduló s az ezredforduló kapcsán el-elgondolkodik az ember múlttól és jövőről. Mi lett volna, ha...? Mi lenne, ha...? Mi lenne, ha a Toynbee-féle három különböző kihívást választásra elének kínálnák? A túlságosan nagyot, a belepusztulással fenyegetőt biztosan nem választanánk. De volna-e erőnk a túlságosan kicsit vagy éppen a kihívástól való mentesség lehetőségét elutasítani? Nem szeretnénk-e a kisebb ellenállás irányában könnyen s gyorsan haladni? S nem érnénk-e be szívesen az élet „olcsó kiadás”-ával?

Ha választanunk nem is lehet, mégis vágnunk arra kell, s kérnünk s remélnünk azt kell, hogy egyesként és közösségként is a megfelelő kihívást kapjuk, amellyel – erőfeszítés és odaadás árán – megbirkózhatunk s azzá válhatunk, aminek lennünk kell az új évezredben.

Ami legjobban elgondolkozott engem „Angéla zsoltára”-ban, e lélek történetében, az lutheránus identitásunkat, evangélikus teológiánkból vagy éppen annak ellenére létrejövő istenképet érinti. Angélat gyermekkorától az evangélikus egyházban nevelték és

tanították, majd az evangélikus Teológián tanult, és évtizedeket egyházi szolgálatban töltött kollégák és testvérek között, és közben olyan Istennel viaskodott, hol lázadva ellene, hol megadva magát neki, akitől – úgy érezte – félténie kell a boldogságát, aki nem engedi, sőt megakadályozza, hogy eljusson igazi önmagához, aki lenyom és nem felemel, aki megfoszt és nem megajándékozik... És akitől megkönnyebbülést jelent végre megszabadulni...

És nem Angéla az egyetlen, aki így érezte. Hasonló vallomással leírva is (ha nem is nyomtatásban, de lelvélben) és élőszóban is nem egyszer találkozottam.

És ettől vetődik fel bennem a kérdés, hogy nincs-e valami hiba, baj az istenképpel, az Istenről való elképzeléssel, amit hittanórák, prédikációk, teológiai tanulmányok, lelkipásztori beszélgetések és tanácsadások indukálnak? Nem tévesztjük-e össze a keresztyény hit Istent, a Biblia Istent, Jézus Krisztus Istent a görög Olymposz kicsinyes isteneivel, akiknek a mitológiai Polükratész – jóakarató barátjának tanácsára – áldozatul a tengerbe dobja legértékesebb és legkedvesebb gyűrűjét, hogy gazdagságával, sikereivel és boldogságával ki ne hívja maga ellen irigységüket és pusztító kedvüket?

Nem vagyunk-e bizonytalanok afelől, és ennek következtében nem maradunk-e adósok annak a létbátorságot adó üzenetnek az elmondásával, hogy Isten azt akarja, hogy az ember elnyerje igazi Én-jét, eljusson igazi önmagához, hogy kibontakoztassa a benne rejlő képességeket, hogy megtalálja helyét a világban, s betöltse hivatását és boldog legyen?

Biztosan sok akadállyal kell közben megküzdenie. De azt bírni és győzni lehetne abban a hitben és bizonyosságban, hogy Isten nem áldozatot kíván, hanem irgalmasságot, azaz nem lemondást, öncsonkítást,

visszahúzódot –, mintha erre neki szüksége lenne, hanem teljes odaadást az embertárs javára. Az akadályokat az életpályán az emberi irigység, féltékenység, kicsinyesség s önkényesség emeli. És csak az tud megküzdeni velük, aki valami biztos bázison meg tudja vetni a lábát, aki eljutott igazi önmagához – egyrészt passzivitásban azáltal, hogy Istentől elfogadottnak tudja magát, másrészt aktivitásban azáltal, hogy teret és szabadságot kap kezdeményező cselekvésre.

Hangzik-e a mindenkori Angéla felé az örömhír, hogy Isten ebben az itteni mostani világban teljes és emberi életet szánt nekik, és ha ezért küzdenek, akkor nem Isten ellen küzdenek, hanem éppen az ő akarata megvalósulásáért? A saját boldogságért való küzdelemnek a másik ember iránti szeretet szab határt, a másinak a java és boldogsága. De aki elnyeri igazi önmagát, s eljut igazi Én-jéhez és ezzel a boldogsághoz, az nem fogja elrontani a másikat, hanem éppen elősegíteni.

Nem bizonytalanul szól-e a trombitánk és ezért nem kullognak-e el és vonulnak-e vissza sokan csüggedten, rezignáltan, s megszegyenülve az életért és a boldogságért folyó küzdelem mezejéről? És nem is csak nők...

Kovácsné Zelma

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem könyvtárának könyvajánlata

Duncan
Forrester

The True
Church
and
Morality
Reflections on
Ecclesiology
and Ethics

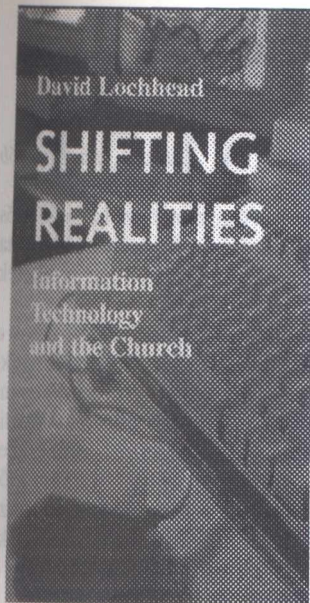
Duncan FORRESTER: *The true church and morality: Reflections on ecclesiology and ethics*
Geneva: WCC Publications, 1997. 96 p.

A skót teológus műve az egyházi tanítás és az erkölcsi cselekvés kapcsolatát elemzi.

Martin Luther's basic theological writing
(edited by Timothy F. Lull)
Minneapolis: Fortress Press, 1989. 755 p.

A nagyszámú angol Luther-kiadásból azért emeltük ki ezt az alapos válogatást, mert kézikönyvként jól használható (németül és latinul kevésbé tudók számára).

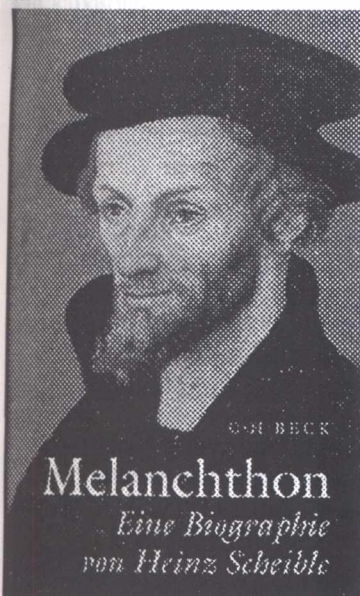

**David Lochhead: Shifting realities:
Information, technology and the church**
Geneva: WCC Publications, 1997. 110 p.

Egyház az információs társadalomban: a nagy téma rövid, áttekintő összefoglalása egy rendszeres teológus tollából.

**Gottfried Adam – Friedrich Schweitzer (Hg.):
Ethisch erziehen
in der Schule Göttingen:
Vandenhoeck&Ruprecht, 1996. 473 p.**
Az erkölcsi nevelés napjaink égető feladata.
Mit tehet a német iskola?
Magyar olvasó számára is tanulságos olvasmány.

Heinz Scheible: Melanchthon: Eine Biographie
München: Beck, 1997. 294 p.
A Melanchthon-levezés kiadójának műve.

**Boda László: Inkulturáció, egyház, Európa.
Az evangélium és a kultúrák átültetése.**
Mundecon Kiadó, Budapest, 1994

A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanszékvezető tanára, teológus. A kötet úttörő vállalkozás. Az Európában egyre nagyobb visszhangot keltő „inkulturáció” filozófiai és történeti megalapozottságú kidolgozása, különös tekintettel a keresztény missziók hatalmas tapasztalatára. A múlt azonban csak „példa” kíván lenni abban a folyamatban, amely során a kereszténység egy „új” Európával találkozik napjainkban.

Az alkalmazkodó szeretet embere

A „Hallássérültek” című lap márciusi számában olvashattuk: „A siketek oktatásának hazai megteremtője az evangélikus vallású Cházár András, pontosan 200 évvel ezelőtt (1799-ben) írta meg levelét, amelyben kérte a császárt, hogy nekik legyen „oskolájuk”. Az evangélikus Cházár András szeme nemcsak az értelmet sugárzó szemű hallássérülteken akadt meg, de észrevette a koldulásra kárhozott vak fiatalokat is. Ezt bizonyítja 1802. február 2-án a Magyar Kurir 10. számának 157. oldalán megjelent verse is, melyből álljon itt egy szakasz:

„Ami vagyok: lehetsz: bennem szánd magadat:

Öszd fel, míg módod van, velem a javadat!

Örülj míg adhatsz, s van időd az adásra.

Örülj, míg just tarthatsz a hálaadásra!”

Bibliát szerető, ismerő és rendszeresen olvasó ember volt Cházár András.

Jakab Miklós református lelkész 1937-ben végezte el szép eredménnyel Budapesten a teológiát és vállalta egy életre a siketek és vakok lelkigondozását. Még teológusként ismerkedett meg a pontírással a Mexikói úti, volt zsidó vakok iskolájának kerítésén található pontírásos szövegek segítségével. (A ma Mozsásjavító Iskola kerítésén újra látható két helyreállított táblán a régi szöveg.) Jakab Miklós a szövegek segítségével összeállította a vakok írásának jelrendszerét. Szabadidejének jelentős részét a VII. ker. Nefelejcs u. 62. sz. alatt, a volt „Cházár András” Országos Siketnéma Otthonban töltötte, ahol személyes kapcsolatteremtés révén ismerkedett a „siket emberrel” és kommunikációs eszközével, a jelyelvel.

Amikor azután a gyakorlati tanszék professzora arról beszélt a hallgatóknak, hogy a rövidesen 100 éves Akadémia még nem akadt senki, aki vállalta volna a vakok és siketek lelkigondozását, az ifjú Jakab Miklósban megerősödött az elhatározás: ő vállalja ezt a szolgálatot! (Hazánk első, siketeket oktató iskolája 1802-ben nyílt meg Vácott, amely a világ negyedik ilyen intézménye volt Párizs, Lipcse és Bécs után.)

Jakab Miklós volt tehát Magyarországon az első, szakmailag is felkészült, gyógypedagógiai diplomával rendelkező, siketnéma és vakok között missziót végző lelkész. Ez a munka ökomenikus volt, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül gondozta a sérült embereket. Önálló gyülekezete soha nem volt, de hitoktató lelkészként több gyülekezetben is működött. A sérült emberek között végzett különleges missziói munkáját megszervezte és egyre nagyobb ismertségre fejlesztette. A vakok egy-egy csoportja pl. hónapról-hónapra más-más gyülekezetben szolgált szeretetvendégségen vagy más gyülekezeti alkalmon színvonalas előadásokkal, bizonyágtétellel, versekkel, énekekkel. Az istentiszteleteket rendszerint a Faszorban tartották a református, illetőleg az evangélikus templomban. Több, mint félszázadon keresztül folyt ez a szolgálat, Jakab Miklós 81 éves koráig.

A pontírás és a jelyelv az „alkalmazkodó szeretet” két eszköze volt Jakab Miklós szolgálatában. Felesége, *Jakab Miklósné* több vallásos irodalmi mű mellett Luther Márton Kis Kátéját, a Heidelbergi Kátét, a teljes Újszövetséget írta le pontírásban. Az Ószövetségből Jób, Dániel és Zakariás könyve minden nemlátó

rendelkezésre áll. Elkészült *Dr. Ravasz László: Jób mellett* című prédikációs kötete is vakok részére.

Jakab Miklós tovább nem végezheti szolgálatát idős kora és megromlott egészségi állapota miatt. (1996 óta csak tolmáccsal folyik istentisztelet hazánkban a siketek között.)

Társadalmunk egyre sérültebb. Változó világunkban a legkiszolgáltatottabb embereknek egyre nagyobb szükségük van a hitre és az evangélium üzenetére. Mi, evangélikusok is köszönettel tartozunk Jakab Miklósnak évtizedeken át végzett hűséges szolgálatáért, embereket mentő „alkalmazkodó szeretetért”, amivel sokakat erősített, vigasztalt elesettségükben és tartott meg a Krisztusban való hitben és az igazi emberségben. Lesz-e, aki ezt a - sérült emberek között egyre fontosabbá váló - munkát folytatja?

Kinczler Irén

Felhívás a lelkészekhez, hitoktatókhoz!

Az Obermayer Alapítvány a következő tanévre is meghirdeti a pályázatát elsősorban árva és félárva evangélikus középiskolás tanulók ösztöndíjára, tanulmányi támogatására. Az alapítók szándéka szerint valóban rászoruló diákok támogatása a célunk, akik talán nem is tudnának továbbtanulni anyagi ellehetetlenülésük miatt.

Kérjük a lelkész és hitoktató testvéreket, hogy szolgálatuk során megismert és valóban rászoruló diákok pályázatát segítsék elő. A gyermek vagy gyám (szülő) pályázatához mellékeljék lelkészi, hitoktatói ajánlásukat.

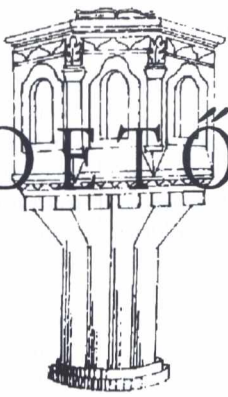
A pályázatokat szeptember végéig kívánjuk elbírálni és a támogatást a tanévre, (10 hónapra) vagy egyszeri beiskolázási segélyt még a tanév elején folyósítani.

A pályázatokat kérjük a
Budahegyvidéki Evangélikus
Egyházközség címére
Budapest,
1126 Tartsay Vilmos u. 11.
küldeni.

A borítékra írják rá: Obermayer Alapítvány.
Az Alapítvány Kuratóriuma bízik a lelkész és hitoktató testvérek megértő segítségével.

Csonka Géza

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság ünnepe utáni

6. vasárnap

Róm 6,3–11

Exegézis

„Az egész szakaszra döntően jellemző a ‘syn’ prepozíció. Ötször hangzik, hogy ‘Vele együtt’. Ez a ‘syn’ a kapcsolat, sőt közösség, sőt elválaszthatatlanság, sőt sorsazonosság kifejezője. A megigazultak új élete Krisztussal van kapcsolatban. Azért, annyiban és addig megigazultak, mert amennyiben és ameddig ‘syn christo’ vannak. Részesültek a sorsában: meghaltak és eltemették vele, de részesültek a dicsőségben is: feltámadtak s élnek vele. Mivel meghaltak vele, megigazultak a bűntől, mivel fel is támadtak vele, megkezdődhetik új életük Isten dicsőségére.”

„Szakaszunk másik jellemzője a sok passzívum.” (Megkereszteltettünk, eltemették, feltámasztatott, megfeszített stb). „Olyan cselekmények ezek, amelyeknek ha nem is ellenünk vagy nélkülünk, de Isten az alanya. Csak miután Isten végbevitte rajtunk Fia által ezeket a nagy tényeket, kezdhettünk új életben járni.

Ez a textus a keresztség legmélyebb és legvaskosabb teológiája. Zugcselekménnyé nyomorodott, varázsszerré torzult és szokássá üresedett keresztelesekhez szokott gyülekezeteink igen rászorulnak ennek a perikópának hatalmas tanítására.” (Szabó József: Lp. 1947/186).

„A ‘keresztelni’, ‘keresztség’ szavaknak megfelelő görög kifejezések a görög köznyelvben annyit jelentenek, mint belemeríteni, alámeríteni, ill. alámerítés. Azonban megállapítható, hogy már az apostol, valamint olvasói nem vízben való akármiféle alámerítésre gondoltak, ha ezt a szót használták, hanem kimondottan és kizárólag a keresztségre. A Pál apostol által használt kifejezés tehát azt mondja, hogy a keresztségnél a megkeresztelt mintegy belemerül Krisztus halálába. ‘Eltemetik’ Krisztussal a halálba. Más szóval részesévé lesz Krisztus halálának.” (Kamer: Isten igazsága).

„Mit jelent ez a keresztvízbemerülés? – Felelet: Azt jelenti, hogy a bennünk lévő régi embernek naponkénti bűnbánattól és megtéréstől vízbe kell fulladnia és meghalnia minden bűnével és gonosz kívánságával együtt, és viszont naponként új embernek kell előjönnie és feltámadnia, hogy Isten színe előtt igazságban és tisztességben éljen örökké.” (Kiskáté).

„Ma talán jobban megértjük, mint valaha az apostol két síkon mozgó mondatait: meghaltatok a bűnnek (tény) – tehát haljatok meg a bűnnek (követelmény); új életet kezdtek Istennek (tény) – ezért éljtek új életet Istennek (követelmény). Az ilyen mondások – ma világosan látjuk – nem foglalnak magunkban ellentmondást, hanem csak az ellentétek feszülését jelzik a keresztes egzisztencia mélyén: megváltott létünk megvalósulása már megkezdődött, de még folyamatban van (Farkasfalvy Dénes: A római levél).

Ahogy az alapige mai üzenetét értem

Halálra ítélni gyerekeket? A törvény is tiltotta addig is, amíg halálbüntetést még kiszabhattak bíróságok. Ez kizárólag nagykorúak büntetése volt, halmazati büntetés, amikor az elkövetett vétek súlyossága mellett már nem volt remény arra sem, hogy a vádlott megváltozik. Ismerős volt nálunk is a büntetőjog gyakorlatában: halálra ítélni valakit, visszaállításának jogosságát vitatják a halálbüntetés eltörlése után is. De gyerekeket?!

Ilyeneket csak mint az eltorzult élet elborzasztó eseteit tartjuk számon. A koncentrációs táborokban már megérkezésükkor halálra ítélték voltak, útjuk többnyire egyenesen a gázkamrába vezetett. Vagy külön járt a lopásért halálbüntetés kortól független. Szerencsétlen, kihezett gyerekek hogyan is tudtak volna uralkodni magukon, ha valahol egy darab kenyert láttak. Az anyjukkal együtt kellett jelentkezniük az irodán. A szolgálatos unott arccal akasztotta le a géppisztolyát. Egy sorozat... Számított ott egy asszony és egy gyerek? Riasztó rá gondolni is: halálra ítélni gyerekeket.

1. *Pedig a keresztség is Isten halálos ítélete a bűn miatt.* És mert gyermekeket keresztelünk (ritkább kivételként felnőtteket) – a halálos ítélet már a gyermekekre is vonatkozik.

Pál a keresztséget Jézus halálával hozza összefüggésbe (3). A halál a bibliai gondolkodás szerint mindig Isten ítélete (Kamer). Krisztus halálában is Isten tartott ítéletet: „Az Úr őt sújtotta mindnyájunk bűnéért” (Ézs 53,6). Mögötte ott van Isten felettünk kimondott ítélete, hiszen Jézus nem saját bűneinek büntetését hordozta.

A keresztség ehhez a Krisztushoz kapcsol (5a). Alapigénkben végighúzódik ez a totális kapcsolat: vele... vele... Krisztussal... Mindez azért, mert meg vagyunk keresztelve. Ez pedig Krisztus sorsában való osztozást jelent: halálába kereszteltettünk meg. Akkor pedig rajtunk is ugyanaz az ítélet megy végbe. Felettem is elhangzott megkeresztelésemkor az ítélet a bűnök miatt, hiszen „bűnben születtem, anyám vétekben fogant engem” (Zsolt 51,7). Igénk halálba küld Jézussal. Ez természetesen nem testi halál. Aminek meg kell halnia, az „a mi őemberünk”, „a bűn hatalmában álló test”, megromlott

voltunk, amelyik kedveli a bűnt, elkerüli Istent, hitre és igazi jóra nem képes. Ezért egygé lenni Krisztussal nem felszínes formalitás, hanem ennek a halálos ítéletnek a vállalása.

2. *De a keresztséggel az életbe is követjük Krisztust* (8). A keresztség ebben is Krisztushoz kapcsol, az élet is „vele”, „ővele” lehetünk (5). A bűn miatt ott vagyunk ugyan Krisztussal elítélten, de haláláért felmentve, életre mentve. A keresztség ennek a nagyszerű meghirdetése is: szeret az Isten! A bűn miatt elítélt, de Jézus haláláért felment.

Ezért kereszstelünk gyermekeket is: őket is szereti. Meg sem kell értenie még. Ahogyan a szülő szeretetéből él, bár még azt sem fogja fel, él mindenekelőtt Isten szeretetéből, bár ezt sem tudhatja még. Együtt igaz: a keresztség halálos ítélet a bűn miatt, és a keresztség élet, sőt örök élet (9). Ha egyek vagyunk Krisztussal a feltámadásában is, a halál többé rajtunk sem uralkodik. Amikor megkeresztelkedünk, követjük Krisztust mind a halálba, mind az életbe.

3. *Mindezzel nemcsak sorsot, hanem feladatot is vállalunk* (10–11). Egyrészt, hogy meghaljon bennünk a megítélt ember, a régi, az óemberünk. Mindig folyamatosan mindaz, amit bennünk Isten megítél: a vele szembenálló ember, a parancsaival nem törődő ember, a bűnnek élő ember. Nem kell a bűnnek közbotrányt okozónak lennie. Elváltasz Istentől a képmutató szenteskedés, sok kegyes hazugság, titkos gondolatok, hívő gőg, önelégült büszkeség, szerettünk fogyatékosága, aggodalmaskodásom és mindenek előtt gyenge hitem. Ennek mindnek meg kell halnia, mert meg vagyok keresztelve. Harc ez, napi küzdelem. A másik irányban pedig feladattá válik, hogy Istennek éljek. Feltámadjon bennem az új ember, mert meg vagyok keresztelve.

Keresztségünk Krisztus sorsához kapcsol. Az ítéletben is, de a kegyelemben is. A halálban is, de a feltámadásban is.

Édesanyára emlékszem. Egy régi konferencián elmondta, hogy két szellemi fogyatékos gyermeke van. Kedvesek, nincs velük baj, csak éppen semmit fel nem fognak. Ha nem tudnak hinni, hogyan üdvözülhetnek? Vívódó töprengéseire egyszer váratlanul a keresztség jelentett vigaszt: meg vannak keresztelve.

A keresztség megtartó ereje pedig nem tőlünk függ, Isten az alanya: megkereszteltettünk.

A prédikáció vázlatául a fenti gondolatmenet pontjait javaslom.

Zászkaliczky Péter

Szentháromság ünnepe utáni

7. vasárnap

Róm 6,19–23

Az alapigéhez

„A Római levél a címzett gyülekezet *konkrét történeti helyzetéhez* alkalmazott keresztyén tanítás, missziói igehirdetés.” Így foglalja össze a levél célját Karner a levélhez írt kommentárjában. A helyzetnek megfelelő mondanivalót igazolja, hogy témája a törvény és evangélium körül forog. Mit jelent a keresztyén ember szabadsága és mi következik ebből?

Az apostol fokozottan *aggódik* a római gyülekezetért. Ez abból adódik, hogy levelét Korinthusból írja. Itt zavart keltett, hogy a tévtanítók hamis, libertinista (szabadgondolkodású) következtetést vontak le Pál evangéliumhirdetéséből. Félreértették a hirdetett szabadságot. Szavai mögött az az aggodás húzódik meg, hogy a római keresztyének is hasonló kísértésbe esnek. A félelmét indokolja, hogy a római keresztyének is, hasonlóan a korinthusiakhoz, egy erkölcsileg különösen laza, nagyvárosi környezetből származtak. A korinthusi rajongás átragadása a fővárosban élő keresztyénekre az apostol egész eddigi munkáját veszélyeztette volna. Pedig további missziói terveiben stratégiaileg fontos szerepet szánt ennek a gyülekezetnek.

Az aggodás mellett azonban a *hála* is kicsendül az apostol szavaiból, hogy a római gyülekezet tagjait eddig elkerülte ez a veszély. A textust megelőző 18. v. a legyőzött veszélyre utal. Ez ad alapot az apostolnak hálaadásra.

A 19. verset szinte bocsánatkéréssel kezdi: „Emberi módon beszélek”. Részben azon sajnálkozik, hogy egy nagy dolgot gyarló emberi képpel kénytelen kifejezni, részint meg tapintatból azok felé, akiknek – lévén maguk is rabszolgák – a rabszolga életből vett hasonlat esetleg fájdalmat okozhatott.” (Szabó József)

Mégis ez a hasonlat fejezi ki legjobban az apostol mondanivalója lényegét. A különbség az emberek közt csupán az, hogy kinek szolgálnak. A *παρεστησατε* (aor. *παριστημι*) nem csupán passzív átadást jelent, hanem valakinek a rendelkezésére, szolgálatára készen állni, segíteni, sőt kiszolgáltatni magunkat. (zur Verfügung gestellt, surrendered yourselves). A szabadság tehát nem azt jelenti, hogy a magam ura vagyok – Istentől is szabad –, hanem az *Isten számára lettem szabad*. Ezt az evangéliumot hirdeti Pál; ezt értették meg világosan a római gyülekezet tagjai. Az „amikor” és a „most” közti választóvonal Krisztus halála, személyes életükben a keresztségükben vált valóra. Az így nyert szabadság azonban állandóan és maradandóan veszélyeztetett szabadság (1 Kor 10,12). A hívő ember előtt két lehetőség áll: visszakerül, vagy Isten ajándékának megfelelően él. Az egész textusra jellemző, hogy sokkal inkább kijelentésekből (indikativus), mint felszólításokból (imperativus) áll. Tényeket állapít meg, s ezzel akarja erősíteni olvasói hitét.

A megváltás elfogadásából azonban a megszentelődés (*αγιασμος*) következik. Ennek megvalósulása állandó küzdelmet jelent. A megszentelődés *Isten munkája* rajtunk, de egyúttal a *keresztyén feladata* is. Ezért használja Luther is, a magyar fordítás is a „gyümölcs” (*καρπος*) szót. T.i. „Isten a megszentelődést nem nélkülünk, hanem *velünk együtt* végzi.” (Asmussen)

A „*τελος*” nem egyszerűen valaminek a végét jelenti, hanem célt is. Az emberi élet minden esetben célra törekszik, nem egyszerűen a „végéhez”. Nagy a tét: halál vagy élet? A halál (*θανατος*) nem biológiai halál, hanem Istentől való végleges elszakadás, a kárhozat.

23. v.: „zsold” (*σπρωνια*) fizetség: a görögöknél olykor a katona egy napi élelmezésének jelzésére használták. Pál inkább „azok vak vágyait rója meg, akik vesztükre úgy tele eszik magukat a bűn csalétkével, mint a halak a horoggal”. (Kálvin)

Az örök élet viszont nem megszolgált zsold (*opsónia*), hanem ajándék (*χαρισμα*), ami a „rendkívüli kegyelmi

zsold", külön adomány, pl. az uralkodó hatalomra lépésekor.

Meditációs gondolatok

1. Ma a *gyorsuló életempójú életforma kevés időt hagy az élet nagyobb távú átgondolására*. A mindennapi anyagi gondok és a fölpörgetett életstílus sok embert arra kényszerít, hogy mindig csak a napi feladatokra figyeljen. Ez a napi túlélésre koncentrált élet nem számol gyakran a távolabbi következményekkel. (Nem teszem-e idő előtt egészségileg tönkre magamat, nem vonom-e meg a családomtól azt, amire a pénznél is jobban lenne szüksége, nem mulasztok-e el visszahozhatatlan alkalmakat az emberi kapcsolataimban? stb.) De a felelősség tudata is sokszor máttérbe kerül. Milyen világot hagyunk magunk után a következő nemzedéknek? Még inkább hiányzik az a tudat, hogy életemről Valakinek számadással tartozom. Egyik német hittankönyvben található történet egy elfoglalt üzletemberről szól. Határidőnaptárában napról-napra sokasodnak az elvégzendő feladatok. A naptár végére azonban Isten ezt írja: „Te bolond, ezen az éjszakán az én határidőnaptáromban állsz!” (Lk 12,13 kk modern parafrázisa). Hagyunk-e időt magunknak, hogy átgondoljuk tetteink következményeit? Számolunk-e a felelősségrevonással?

2. *Szabadság kérdése*. A szabadság örök emberi ideál. Csak a mi századunkban is számtalan emberáldozatot követelt. A liberális gondolkodású, önmagát megvalósítani akaró ember számára különösen is kívánatos életcél: lerázni minden kötöttséget. „A szabadságmíthoszban azonban egy jó adag önbecsapás rejlik.” (Doerne) Ez a mindennapi életben is tapasztalható. Gondoljunk csak a szenvedélyek rabjaira, akik nem tudnak szabadulni. De ilyen rabság a pénz, a hatalom vonzása is. Pál józanul ítél: nincs olyan szabadság, ami nekünk a jó és rossz között középutat engedne. Még határozottabban mondja: nekem Istenért kell lennem (élnem). Ha fenntartással élek, akkor már tudva vagy tudatlanul Isten ellen vagyok. (Luther: Szolgai akarat) Pál szerint az igazi szabadság az Isten akaratához kötöttség.

Ennek tárgyilagosan (nem patetikusan) hangot kell adni a prédikációban.

3. *Tabutémák: bűn és halál*. A *bűnről* ugyan sok szó esik, de ez többnyire a kriminalitással kapcsolatos témaként kerül szóba. Bűnön rendszerint gazdasági bűncselekményeket, rablásokat, ember elleni erőszakot értünk. Ezeket elítéljük és nevén nevezzük. Ezekhez mérve magunkat természetesen könnyen tudjuk önmagunkat igazolni. Ha be is látjuk, hogy a bűnnek más alakjai is vannak (szeretlenség, közömbösség, gyűlölet stb.) ezeket ártalmatlanoknak gondoljuk. Tévedésnek, jelentéktelen hibának tulajdonítjuk, ami a külső körülményeinkből („hátrányos helyzet”) adódik. Vagy mentjük magunkat: mi is csak emberek vagyunk, nem angyalok.

A bűnnek azonban az a tulajdonsága, hogy az „egyszer” magában hordja az ismétlés kényszerét. Könnyen a bűn kereké közé kerülünk. A belesés könnyű, de a kijövetel nehéz. Hogy egyáltalán lehetséges-e, nem rajtunk múlik (Doerne). Ez áll a bűn minden formájára: a durva, emberi törvényektől elítélt bűnöktől kezdve az Isten elleni lázadásig.

A *halál* kérdését is szeretné a ma embere megkerülni. Nem akar szembesülni kikerülhetetlen tényével. A közeli halál tényét letagadja, a haldoklót gyakran a kórház falai közt magára hagyja, a gyermeket nem viszi temetésre stb.

Sok új vallási mozgalom reinkarnáció tanítása is a halállal való szembenézést igyekszik megkönnyíteni. Többek szerint a materializmus egyik legsebezhetőbb pontja is ez: nem tud feleletet adni a halál kérdésére.

A bűn vonzásából, a halálfélelemtől egyedül Krisztusban szabadulhatunk meg. Ezért biztatja és bátorítja az apostol a római keresztyéneket: „Isten kegyelmi ajándéka pedig az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban”. (23. v.)

4. A *„tagok” szerepe*. Nem véletlen, hogy Pál ismételtelen a test tagjainak átadásáról beszél. A megszentelődés, a Krisztus-követés a mindennapokban valósul meg. A test tagjai az élet eszközei. „Az éles szemre és az idegrendszer reakciókészségére szükség van, hogy az ember autót vezethessen. Amilyen benyomásokat egy filmnél a szem és a fül felvesz a moziban, meghatározzák a lélek életét; az ajak és a nyelv az, amivel minden éppen kiszemelt problémát megtárgyalunk, az igazságot mondjuk vagy hazudunk, gyalázkodunk vagy alakoskodunk, halatlan ostoba dolgokat fecsegünk vagy jót beszélünk. Egy ember kezére pillanatva, ahogy az nyugodt vagy idegesen játszik, felismerhetsz valamit a belsőjéből... tagjaink, mi magunk vagyunk. (Dietzfelbinger)

Gondolattöredékek az igehirdetéshez

Kinek szolgálok?

Azt teszem, amit akarok! Ez a mondat a ma emberének vágyát és életeményét tükrözi. Így gondoljuk, így szeretnénk. Nem önbecsapás ez, hogy az ember korlátlan ura a lehetőségeknek? A tudomány és technika eddig ismeretlen lehetőségei nem ragadtatnak el a valóságtól?

1. Az ember néha csak későn döbben rá a valóságra: *a függetlenség vágyalom marad*. Csak abban választhat, hogy „kinek engedelmességek, nem pedig, hogy engedelmeskedik-e?” (Brunner)

Gyakran éppen az Istentől elszakadva gondolja szabadnak magát, mint a tékozló fiú az atyai háztól. Szabadnak érzi magát Istentől, de ez a szabadság a bűn rabszolgatartó hatalmának kiszolgáltatottságához vezet. Erre döbbsen rá a tékozló fiú és emiatt szégyenkeznek múltjuk miatt a római keresztyének.

2. *Van más lehetőség is!* Pál minden aggodalma ellenére hálát ad. Hálát mond a gyülekezet megváltozott életű tagjaiért. A gyülekezetnek kísértés lehetett volna pogány múltjuk és az emberi természetük gyengesége, de a Krisztusban való hit győzedelmeskedett bennük. Ezért tudnak és mernek újat kezdeni. „... a bűntől megszabadultatok, és az Isten szolgálói lettetek...” (22. v.) Az Istentől való elszakadtság ördögi köréből van szabadulás. „Ismerjük a kört, az ördögi kört, amelyen mindnyájan függünk. A húsvét reggeli üres sír ezen a körön lyukat szakított Krisztus Jézusban, ezt jelentik a végén Pál szavai Jézus Krisztusban, a mi Urunkban!” (Fröhlich in Hoffnung)

3. *Ez a „szabadság”, Isten szolgálata a hétköznapiokban is valóság lesz*. Amíg tagjaimat a bűnnek bocsáttam rendelkezésre, ez láncreakciót oldott ki. Egyik cselekvés a másikat vonzotta maga után. (Lásd a bűneset története.) A hitnél is hasonló a helyzet. Az *„átadás” mindig dinamikus*, a hit e megszentelt életben realizálódik. Tükröződik a keresztyén egész életén. Ha a megszentelődésben nincs előrejutás, úgy a kapott szabadság veszélybe kerül. Újra elszakadhat az ember Istentől. De: „Ha a kegyelem azt jelenti: Isten velünk! akkor a megszentelődés: mi Istennel!” (Iwand)

Egy modern novella falusi asztalosról szól, aki egy felesületet állít, aminek fakeresztjét maga készítette. A keresztet azonban valamilyen okból nem vitték el. Hétről-hétre ott állt a műhelyben és jelenléte nem maradt hatás nélkül... a gúnyolódókból a házban komoly emberek lettek, a kereszt az egész ház légkörét megváltoztatta.

Ha egy fatárgy ilyen hatást gyakorol, hogyne tudná az élő Krisztus otthon, a munkahelyen, az emberek közt megváltoztatni életünket?

4. *Számolunk-e döntéseink végső következményeivel?* Pál félreérthetetlenül fogalmaz: „a bűn zsoldja a halál, az Isten kegyelmi ajándéka az örök élet.” Gyümölcscről beszél. Ez nem a fa érdeme, de nélküle nem keletkezhet. Ha a halál a bűn jutalma, akkor ezzel világos lesz, hogy a halál nem úgy jön az emberre, mint egy vihar – váratlanul –, hanem tettei konzekvens következménye.

Isten azonban más utat ad nekünk. Pál nagy felismerése, amiben a római keresztyéneket is meg akarja erősíteni: Isten ajándéka az örök élet. Az, hogy egész életemet vele élhetem, tagjaimmal neki szolgálhatok. „Ennek a ténynek az ereje kiszakít a bűn útjáról és odaállít, ahol Isten cselekszik, ajándékozik, parancsol egyedül. Nekünk nem kell mást tennünk, mint élő emberként az élő Isten logikája számára nyitva lennünk.” (Barth)

Sárkányné Horváth Erzsébet

Szentháromság ünnepe utáni

8. vasárnap

Róm 8,12-17

A perikópa

A kijelölt textus első két szava (*ara ún - ezért tehát*) az eddigiekkel való összefüggésre utal. ALTHAUS¹ pl. így osztja szakaszokra a 8. részt: Szabadság a bűntől és haláltól Krisztus Lelke által (1-11.v.) - A Lélekben való élet (12-17.v.) - Az üdvösség beteljesedésének bizonyossága (18-39.v.) - Befejezés: a keresztyén ember szabadságának ára (31-39.v.). Ha ebből az összefüggésből kivesszük a 12-17. verset, akkor nyilván arra kell figyelniünk, hogy az egyházi évben hova tették a textust. Agendánk így határozza meg a vasárnap jellegét: "Isten sötétségből világosságra hív - Szeretet által Isten gyermekeivé."

Meg kell próbálnunk arra koncentrálni, ami az utóbbi mondatból textusunkban megtalálható.

a) Az "Isten gyermekei" kifejezést könnyen megtaláljuk: a 14. versben a *hűjőj theu*, a 16.-ban a *tekna theu*, a 17.-ben a *tekna*, a *kléronomoj* és a *szünkléronomoj* - különböző összefüggésekben és kifejezésekkel, ezt a gondolatot tartalmazza. A *hűjőj* általában "fiú", a *tekn* inkább "szülött"-et, általában "gyermek"-et jelent² - nyilván ilyen értelemben állnak ezek a szavak a mi fordításunkban. A *kléronomosz* az, aki megkapja az ókori családi törvény, rend szerint neki járó

részt, a *szünkléronomosz* az, aki valakivel együtt részesül az örökségben.³ Textusunk persze a kifejezést az "Isten gyermekei" összefüggésében alkalmazza, nem pedig családjogi összefüggésben. Nyilván erre utal, hogy ezt a gondolatkört kapcsolja a *pneuma*-val. Ez a szó négyféle értelemben szerepel itt: a *pneuma theu* és a *to pneuma* a Szentlélek, de tőle megkülönböztetve mellette szerepel a *pneuma hémón*, valamint a *pneuma dulejasz* és a *pneuma hűjőthesziasz*.

Ehhez még hozzájön az, amit a 12-13. versben olvassunk: ahhoz, hogy Isten gyermekei legyünk, le kell számolni a "test szerinti" étellel.⁴ Mindez talán teológusok számára érthető, bár mindenki érzi, hogy rendkívül komplikált gondolatmenet. De nem szabad elfelejteni, hogy az egyszerű bibliaolvasó emberek alig-alig értik ezeket a fejtegetéseket.

Ezért az látszik járható útnak, hogy az "Isten fiai" vagy "gyermekei" értelmezésében a 14. és a 16. versre koncentrálunk.

A 14. versben a magyar fordítások a "vezérel" kifejezést alkalmazzák, az angolok "are led" és a legtöbb német fordítás a "sich leiten lassen" szóval fordítják a görög *agontaj*-t. A revideált Luther fordítás meghagyja a régi "treibt" szót, a Vulgata pedig a görögnek megfelelő "aguntur"-t használja. A görög szó nagyon sok jelentésű⁵ de talán szabad arra gondolnunk, hogy itt olyasféle dologról van szó, amit a Biblia a pásztor tevékenységének mond. Ez a gondolat vezetett a magyar fordításhoz is. A mondatból világos, hogy a Szentlélek vezetése, irányítása határozza meg az "Isten fiai"-nak életét.

A 16. vers pedig azt fejezi ki, hogy a Szentlélek tesz bizonyossá afelől, hogy Isten gyermekei vagyunk.

b) De hol van szó ebben a textusban a *szertet*ről? Amit az előzőkben megállapítottunk, nem engedi meg, hogy ilyesmire gondoljunk: az tesz minket Isten gyermekeivé, hogy szeretet van bennünk, hogy szeretjük embertársainkat. Az Agenda szerkesztői se gondolhattak erre. A Szentháromság utáni 6-9. vasárnap összefoglaló témaköre: "Isten sötétségből világosságra hív" - és az egyes vasárnapokon arról van szó, hogy mi "által" hív. A megelőzőknél a keresztségről és a hitről van szó, ezek Isten művei. Itt is ezt kell keresnünk. Csak arra gondolhatunk, hogy a "szertet" téma itt *Isten szeretete*, az, hogy Isten szeret minket. Ha így vizsgáljuk ezt a textust, akkor a "fiúság" gondolatánál megtaláljuk a szeretetet. És még egy helyen: a 15. versben, ahol arról van szó, hogy "a fiúság lelke" által szólíthatjuk Istent Atyának. ALTHAUS ezt írja: "Amikor a keresztyének Istent így szólítják meg: Abba, kedves atyám, ez a szó a szívbeli, gyermeki bizalom szava, ahogyan Jézus, a Fiú imádkozott, ez (a megszólítás) a szívből fakad - a Lélek az, aki így enged imádkozni. Az arám *abba* az apa nevének egészen bizalmas formája..."⁶ Nyilván nem véletlenül maradt meg itt a görög szövegben ez az arám szó.⁷ Az imádkozásra használt *kradzó* (kiáltani) szó, amely az ÚSz-ben sokszor előfordul, megfelel az ÓSz nyelvhasználatának is, ahol a *qará* a hangosan elmondott imádságot, sokszor az Isten nevének hirdetését is jelenti.

³ vö. uott a megfelelő cikkeknél

⁴ a *szarx* összefüggéseiről v.ö. Kerner Római-levél kommentárjának megfelelő fejezetét.

⁵ vö. a Varga Zsigmond-szótárt

⁶ NTD/6 80. lp

⁷ Mt 14,36 és Gal 4,6 is tartalmazza. vö. Varga Zsigmond magyarázatát

¹ NTD 6. Göttingen 1954 74kk lp

² vö. Varga Zsigmond Újszövetségi görög-magyar szótár

Mindenesetre az imádságban Istenhez bizalommal fordulás tartalmazza a "szeretet" motívumot, és mert Pál az ilyen imádságot a Szentlélek művének mondja, úgy érthetjük, hogy Isten irántunk való szeretete indít ilyen imádságra.

Ez talán megmagyarázza azt is, hogy miért állítja szembe Pál a rabszolgának félelemmel teli magatartását, amikor ura elé áll, és a gyermeknek bizalommal apjához való fordulását.

c) Innen nézve talán jobban értelmezhető a 12-13. vers, amely arra hív fel, hogy vegyük fel a harcot a test cselekedetei ellen. Igaz: Pál itt a tőle szokott módon az "indicativusból az imperativusba" vált át. "A Lélekben vagytok, éljétek a Lélek szerint! A test halott, öljétek meg a testet!"⁸ Nyilván itt is arról van szó, hogy az "istenfiúság" nem nyugalmi állapot, hanem tele van küzdelemmel. Talán szabad így értelmeznünk: Isten gyermekei vagyunk, de vigyázzunk, elveszíthetjük Istennek ezt az ajándékát!

Gondolatok a prédikációhoz

Érdemes megnézni a textus régebbi feldolgozásait a Lelkipásztorban.

Van, aki a *Pünkösddel*, vagy a *Szentlélek munkájával* kapcsolatban próbálja kialakítani a prédikációt. Lehet a Szentlélek munkájának jeleiről beszélni és ehhez kapcsolni azt, hogy Isten gyermekei vagyunk.⁹

Vagy: Állandó pünkösdben élünk, a Lélek tesz bizonyosságot arról, hogy Isten gyermekei vagyunk, a Szentlélek meggyőz arról, hogy adósok vagyunk, de nem a testnek, és meggyőz az örökélet reménységéről.¹⁰ Van olyan megközelítés, hogy arról kellene beszélni, mit jelent Isten gyermekének lenni, kik Isten gyermekei (azok, akik a Szentlélek hatalma, vezetése alatt élnek, imádkoznak, nyernek bizonyosságot).¹¹

Egy régebbi feldolgozás két irányba vinné a prédikációt: a keresztyén ember harcol az erkölcsi élet tisztaságáért - Isten gyermekeinek reménysége az, hogy örökösök, Krisztus örökösstársai.¹²

Sok segítséget találunk a prédikáció tartalmi megtöltéséhez LUTHER írásaiban. *A Jer örvendjünk keresztyének kötetből*, *A Római levél magyarázatából* és az *Asztali beszélgetésekből* vett idézeteket közli textusunk egyes mondataival kapcsolatban.¹³

Sok jó gondolatot találunk SCHOLZ László írásában, aki 8,1-17 mondanivalóját "a Lélek himnusza" témával foglalja össze, textusunkkal kapcsolatban így fogalmaz: "Krisztus Lelke megelevenít" és "Krisztus Lelke megbizonyosít".¹⁴

Érdekes feldolgozás RIBÁR János prédikációja, "Mégis" címmel,¹⁵ jellegzetes rövid gondolatmenetekkel, mai problémákat érintve.

Itt kevés a hely ahhoz, hogy a fenti anyagból mondatokat idézzünk, de mindez mindenki számára könnyen hozzáférhető.

Tudom, hogy aki egy prédikáció előkészítőjétől kész anyagot, vagy biztos vázlatot vár, az ezek után csalódik.

Ez az írás csak még több munkát ad annak, aki a prédikációra készül. Ki-ki a maga gyülekezetének ismeretében kénytelen válogatni a különböző feldolgozások, vagy a bennük található gondolatok között.

Biztos, hogy az ember érzi: ahhoz képest, ami a mai embert eltölti, valami egészen mást szólaltatunk meg. Ez általában minden igehirdetésnél így van, de a Pál leveleiből vett textusoknál különösen is érződik. Talán abból lehetne kiindulni, hogy a legtöbb ember ma nem is tudja, hova tartozik, talán keresi a helyét, talán már nem is törődik vele, éli az életet, ahogyan a napok hozzák.

Megpróbálhatnánk azt az üzenetet megszólaltatni, hogy *Istenhez tartozunk, az övéi vagyunk*. Nem hiszem, hogy sokat segítene valami tanítás arról, hogy a Szentlélek munkája az, hogy megerősít a bűn elleni harcban, megtanít imádkozni, hitet ébreszt arról, hogy Isten gyermekei vagyunk stb. Inkább *úgy* kellene prédikálni, hogy akik az igehirdetést hallják, felvegyék a harcot, imádkozzanak, megtalálják a helyüket az életben, bizonyosakká legyenek afelől, hogy Istenéi vagyunk.

A textussal való további vívódásból megszülethet egy ilyen prédikáció is.

Muntag Andor

Szentháromság ünnepe utáni

9. vasárnap

1Kor 10,1-13

Exegézis

Ebben a fejezetben Pál ismételtelen visszatér a bálványáldozati hús evésének problémájára. A háttér a korinthusiak hamis elbizakodottsága: részesültünk a keresztségben, úrvacsoráztunk, így egyek vagyunk Jézussal. Krisztusban vagyunk, ő mibennünk, így teljes biztonságban vagyunk. A bálványáldozati hús evése semmi veszélyt nem jelenthet számunkra.

Az apostol ószövetségi példákön szemlélteti tévedésüket, tudatlanságukat. Rámutat a veszélyre: azonkívül, hogy megbotránkoztatnak „erőtleneket”, olyan kapcsolatot hoznak létre, amely megtöri a keresztség, de főleg az úrvacsora által teremtett Krisztus-közösséget.

Pál teológiájára jellemző, hogy a keresztyén gyülekezetet tartja az „igazi Izraelnek”. Innen érthető okfejtése, hogy a történelmi Izrael története előre mutatja a keresztyén egyház életét, s hogy mindkettő ugyanabba az üdvösség-történetbe tartozik. Izrael történetének eseményei „példa-események”, „tipikus események”, „prototípusok”, amelyek a mi tanulságunkra irattak meg. Így tanítja a korinthusiakat is. (A magam részéről sajnálom, hogy évek óta nem prédikálunk délelőtt ószövetségi textusok alapján.)

A fenti tipologizáló alapállásból nagyon fontos dolgokat mond el az apostol a keresztségről és az úrvacsoráról. Ezek Isten szabadító cselekedetei. Maradandó érvényűek, de nem hatnak mechanikusan, mágikusan azokra, akik részesülnek bennük.

⁸ Althaus im. 79. lp

⁹ LP 1966. 376kk lp

¹⁰ LP 1983. 416kk lp

¹¹ LP 1990. 203k lp

¹² LP 1974. 421k lp

¹³ JÖK 239. 240. 241. 279. 293. 421. lp

¹⁴ Az evangélium Pál szerint Budapest 1998. 55 kk lp

¹⁵ Keresztszets Budapest 1997. 188kk lp

Megkeresztelkedni Mózesre azt jelentette, hogy Izrael fiai feltétel nélkül Mózesre, az Isten által rendelt vezetőre, szabadítóra bízta magukat. – „Lelki eledelt ettek, lelki italt ittak”, bár a manna és a víz nagyon is testi szükséglet volt, lelki értéket hordoznak: tápláltak és fenntartották a népnek Istennel való kapcsolatát. Szabadításukat, megmentésüket munkálta általuk Isten – mint a keresztyénekét a keresztségben és úrvacsorában. Mégsem mindnyájan mehettek be az ígéret földjére. Intő példa ez minden keresztyén számára. Ne gondoljuk, hogy a keresztség és az úrvacsora attól függetlenül biztosítja üdvösségünket, hogy hogyan élünk és mit cselekszünk. Azt nem mondja Pál, hogy a szentségek engedelmisségünk által válhatnak hatékonyá, de azt igen, hogy ítéletünkre lesznek, ha visszaélünk velük.

A pusztai vándorlás felsorolt intő példái csak megerősítik az előbbieket. Hitbeli állapotunkkal soha nem kérkedhetünk. Mindnyájan veszélyben vagyunk, ha lebecsüljük a kísértéseket, és „utat engedünk annak a felfogásnak, hogy a bűnnek nincs jelentősége”.

Az utolsó időkben élünk, azaz a Krisztus utáni korban. Minden keresztyén nemzedéknek úgy kell élnie, hogy az utolsó nemzedék lehet. A történelem lezárul, és folytatódik újként Isten új világában.

A kísértések sokfélék: kívánságok, embertől eredők vagy magától a kísértőtől származnak. De Isten hűsége olyan mértékben engedi érvényesülni őket, hogy egyrészt el bírjuk őket hordozni, másrészt a szabadulást is megadja belőlük.

(Részletes exegézist és meditációs anyagot találunk a Lelkipásztor régebbi számaiban, főleg 1966, 379kk; 1974, 426kk; 1983, 416kk.)

Meditáció

„Aki tehát azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!”

Isten elhívott bennünket Fiával, a Jézus Krisztussal való közösségre. Hitre, bizalomra ébresztett iránta Lelke által. Eljegyzett magának a keresztségben. Elindított a keresztyén élet útján. Ajándékaival elárasztott. Krisztus szent testével és vérével táplált, erősített. Mégis olyan hamar, olyan könnyen el lehet esni, tévútra lehet jutni. „Hitem pedig mint a változó hold...”

Izrael népét nagy Isten-tapasztalatai sem óvták meg az elbukástól. A szentségekkel való élés sem garantálja, hogy Isten útját járjuk, azon megmaradunk. Az segít egyedül, ha Istenre, az ő Jézus Krisztusban értünk véghezvitt nagy cselekedeteire támaszkodunk szüntelen. Az, ha lelki táplálkozásom megerősít arra, hogy komolyan vegyem Isten országának rendjét, rendelkezéseit.

Úgy látom, ma gyülekezeteink többségében sokkal több az erőtlenség vagy éppen közömbös, mint a magabiztos keresztyén. Még jobban tekintettel kell lennünk egymásra – miközben magunk is napról-napra kísértetünk.

Gonosz dolgokat kívánunk. „Túláságosan csábító például a gondolat: minden rendbe fog jönni, Isten megbocsát nekünk.” Önmagunkat sodorjuk veszélybe, ha megfeledkezünk arról, hogy Isten nemcsak szerető Isten, de szent is.

Új és új bálványainkkal is Isten szentsége, de szeretete ellen is vétünk. „Én vagyok az Úr a te Istened, aki kihoztalak...” Ő a mi Urunk, aki kiszabadított sokféle megkötöttségből, az örök halálból... Mégis olyan könnyen visszaesünk. A bálványt kényelmesebbnek

tartjuk. Talán mert „... lerövidíti az istenséghez vezető utat. Olyan mankó, amelyre a láthatatlan Isten után vágyakozó lélek támaszkodhat... s ahol bálvány van, ott nem csak hinni kell, ott látni is lehet” – mondja egy mai igehirdető. (Cseri K.) Mindenből tudunk bálványistent csinálni. S bár az „aranyborjúk” rengetegbe kerülnek, a magunk alkotta bálványainkra – melyeket Isten helyébe teszünk –, sokat vagyunk képesek költeni...

Szívünket könnyen engedjük át a tisztátalanságnak. Aligha jobb az általános helyzet ma nálunk, mint hajdan Sittimben vagy Korinthusban. A csapból is szennyes áradat folyik... Hirdessük erőteljesen: a Jézus-közösségben a másik nemmel való tiszta és fesztelen kapcsolattal is megajándékoztatunk...

Hova tartozunk? Azok közé, akik állandóan csak zúgolódnak, hiánylistájukat írják, azon keseregnek, ami nincs? Vagy azok közé, akik észreveszik és hálásan élvezik Isten mindenféle testi-lelki ajándékait?

Kísértéseink megpróbálnak bennünket. Olyanok, mint a „tesztek”. Elbukhatunk bennük, de megerősödve is kikerülhetünk belőlük. Ez utóbbira nézve reménységünk Isten hűsége. Irgalmával, hatalmával mindig számolhatunk. Mellettünk áll mindaddig, amíg egyszer a kísértéseknek vége szakad, és „eljön az idők vége”. Most még „átfedésben” élünk, de várjuk a teljességet, amikor Jézus előtt minden térd meghajol, és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr!

A Kőszikla-Krisztus

- lelki eledelünk, italunk
- biztos alap keresztyén életünkben
- hűséges segítő kísértéseinkben.

Bárdossy Tibor

Szentháromság ünnepe utáni

10. vasárnap

1Kor 12,1–11

Egzegézis

A korinthusiakhoz írott első levél 12-14. része a lelki ajándékok problematikáját tárgyalja. Ennek élén találjuk 12,1–11-et, mely vasárnapunk igehirdetési alapigéje.

A levélrészlet szemünk elé tárja a korinthusi őskeresztyén gyülekezet élő, eleven voltát, ám az abból adódó veszélyeket is. Pál szembehelyezkedik bizonyos körök entuziazmusával, akik a lelki ajándékokat azonosítják az extázissal. Ők nyilván azon a véleményen vannak, hogy a feltűnő jelenségek – mint például a nyelveken szólás – bizonyítják leghitelesebben azt, hogy Isten Lelke jelen van valakiben. Bennük teszi helyre a dolgokat az apostol. Ne tegyék őket beképzeltté a különleges lelki ajándékok, inkább azt fontolják meg, hogy azok Isten adományai. Ne is becsüljék alá azokat a hittestvéreket, akik kevésbé különleges lelki ajándékokkal bírnak. Más lelki ajándékokat kaptak Istentől, amelyek azonban semmivel sem kevesebbek, mint az övéik.

12,4–7,11 világossá teszi, hogy a különböző lelki ajándékok nem játszhatók ki egymással és nem válhatnak egymás „riválisaivá”. Az ajándékok sokfélék, de ugyanaz az Isten és ugyanaz az Úr adja, és ugyanannak a gyülekezetnek és egyháznak az épülésére adtak.

Mindenekelőtt 12,2–3 száll síkra az extatikus entuziazmus ellen. Nem csak az a kérdés, hogy valakiben működik-e a lélek vagy sem, hanem az is, hogy milyen lélek működik benne. A pogányok között is léteznek egy-egy istenséggel való megtelésnek önkívületi kifejeződései, amelyekben azonban nem az igaz Isten szólal meg (2. v.) A Lélek minden megnyilvánulásának normája és mércéje a Krisztusba vetett hit és a róla való vallástétel. Éppen a Lélek Krisztushoz kötöttségéből következik 12,4–11 vezérgondolata, mely 12,12kk-ben folytatódik: a lelki ajándékok a gyülekezet épülését szolgálják, nem vezethetnek a gyülekezet szétszakadásához vagy vallási egoizmushoz.

Meditáció

Általában zavarban vagyunk, ha olyan ígerésekről kell ígét hirdetnünk, mint a mai vasárnap ígéje. Nem csoda, hiszen a lelki ajándékokkal kapcsolatban a legkülönbébb nézetek jelentkeztek és jelentkeznek ma is. Gyakran teszik az egyház élő, eleven voltának mércéjévé a Lélek rendkívüli megnyilvánulásait. Ez időnként nagy erővel jelent meg a pünkösdi mozgalomban. Ez jelenik meg ebben a teológiai koncepcióban is, mely az őskereszténységet idealizálja és az „első szeretet” idejeként emlegeti.

Figyelemre méltó, hogy Pál apostol éppen a Lélek rendkívüli megnyilvánulási formáiból adódó veszélyekre hívja fel a figyelmet és teszi apostoli útmutatása tárgyává. De egyoldalúan gondolkodnánk, ha hitünkben és életünkben számítani szeretnénk a rendkívüli lelki ajándékokat. Már csak azért is, mert minden lelki ajándék – legyen látványos vagy kevésbé látványos – rendkívüli. Rendkívüli, hiszen bennük Isten Lelke van munkában.

Igehirdetés vázlata

1. Élő és eleven gyülekezet vagyunk!

Mind a mai napig turisták tömkelege keresi fel Korinthus, hogy megcsodálja a régmúlt idők emlékeit. Annak idején különböző népek, nemzetek, kultúrák és vallások fiai találkoztak itt és vittek a város életébe valami egészen különleges zsongást és nyüzsgést. Talán ennek tudható be, hogy a város idővel hírhedt is vált. Ha valakit „korinthusi lány” címmel illettek, nem számított a legnagyobb dicséretnek. Ha valakiről azt mondták, hogy „korinthusi módon él”, züllött életmódjára kívántak utalni.

Korinthus híressé teszi az is, hogy benne élő, eleven gyülekezet él. Mennyi minden történik ott! Némelyek nyelveken szólnak, mások azt magyarázzák. Az egyik prófétál, a másik bölcsességével és különleges ismereteivel van otthon Isten dolgaiban. Sokan a gyógyítások ajándékát kapták, mások képesek megkülönböztetni a legkülönbébb lelkeket. Micsoda gazdagság, melyek egy gyülekezetet élővé és elevené tehetnek!

Mielőtt elkezdenénk irigyelni a korinthusiakat és sajnálni önmagunkat, higgyük el, hogy mi is ilyen élő és eleven gyülekezet vagyunk. Talán azért tűnünk magunk szemében is élettelennek, mert nem tulajdonítunk elég

jelentőséget azoknak a lelki ajándékoknak, melyek életre kelnek bennünk. 477-es énekünkben ezt énekeljük: „Sokféle nép, sok ember sokféle múltból jő. Eggyé lehet kezdetben s épülhet a jövő...” Sokféle múltból jöttünk. Sokféle arc és arculat rajzolódik ki bennünk. Hozunk sokféle gondot ebbe a gyülekezetbe. De sokféle ajándékot is, melyeket joggal nevezhetünk lelki ajándékoknak. A Korinthusból megszokott lelki ajándékok helyébe bátran behelyettesíthetjük azokat, melyek minket éltetnek: nevetni, olykor sírni, bölcsességgel szólni, olykor hallgatni és meghallgatni, erővel énekelni, olykor csendben imádkozni, reményt kelteni, reménykedni, vigasztalni... Ettől élő és eleven a mi gyülekezetünk.

2. Hol és mivel használhatok gyülekezetemnek?

Nem kell nagy képzelő- és átélő erő ahhoz, hogy beleéljük magunkat a korinthusi gyülekezet problémájába. Egyesek félvállról vetik oda „Mi többek vagyunk, mint ti!” A többiek pedig fogcsikorgatva mondogatják magukban: „Mi pedig többek akarunk lenni nálatok!”. Előbbiek a minden emberi és isteni értelmet meghaladó gőg miatt „nem bírnak létezni”. Utóbbiakat pedig a sárga irigység eszi meg. Így vált a korinthusi gyülekezet híressé és hírhedtté. Híressé, mert benne gazdagon áradt a Lélek. Hírhedtté, mert benne a Lélek munkája ellen dolgozva versengtek a Lélekért.

Gyakori kérdés, amit felteszünk: „Mit használ ez nekem?” Legalább ilyen gyakran kellene feltennünk azt a kérdést, hogy mit használnak a lelki ajándékok másoknak és a gyülekezetnek. Hiszen „a Lélek megnyilvánulása mindenkinek azért adatik, hogy használjon vele”.

3. A legnagyobb ajándék, hogy ki tudjuk mondani: „Jézus Úr”.

A korinthusi gyülekezet úgy működött, mint bármely más gyülekezet. „A kegyelmi ajándékok között ugyan különbségek vannak, de a Lélek ugyanaz. Különbségek vannak a szolgálatokban is, de az Úr ugyanaz. És különbségek vannak az isteni erő megnyilvánulásaiban is, de Isten, aki mindezt véghezviszi mindenkiben, ugyanaz”. Ezt a gyülekezetet is Isten Lelke éltette. Ő mondatta ki sokakkal a hitvallást: „Jézus Úr”.

Korinthus városa messze földön hírnevet szerzett magának. Csakúgy mint a városban élő gyülekezet, ahol Isten Lelke gazdagon áradt. A Lélek sok-sok ajándéka között a legnagyobb volt, hogy újra meg újra hangzott a hitvallás: „Jézus Úr”. A mi gyülekezetünket is Isten Lelke élteti. Vasárnapról vasárnapra, istentiszteletről istentiszteletre kimondatja velünk, amit mi nem tudnánk kimondani: „Jézus Úr”.

Adjunk hálát Istennek, hogy újra meg újra ki tudjuk mondani: „Jézus Úr”.

Péter Attila

Szentháromság ünnepe utáni

11. vasárnap

1Kor 15,1–10

„Győzelem, élet Krisztusban miénk lett...”

Bár nem húsvéti időben járunk, a gregorián himnusz dallamának ereje és *Türmezei Erzsébet* szövege előtör a Szentháromság után egymást követő vasárnapok vastag rétegei alól. Ébresztő, megmozdító, a tehetetlenséget, a fásultságot, az augusztusi szieszta hangulatot felpeszdtő, az eredménytelenség érzését elsöprő, friss gondolatokat hív elő.

„Győzelem, élet Krisztusban miénk lett.
Örvendezzünk vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk.
Ővele járunk. Erőt ad szolgáljunk.
Diadalmas szent erőt! Énekünk dicsérje őt!”

Pál bizonyágtétele a legrégebbsként számon tartott tudósítás Jézus megjelenéseiről. A feltámadásról szóló tanítás megerősítését, megismétlését a Feltámadott megjelenéseinek hitelesítését az apostol azért látja rendkívüli jelentőségűnek, mert Korinthusban gnosztikus tévtanítás ütötte fel a fejét. Ennek tartalma 2Tim 2, 18-ban is megfogalmazódik, miszerint „a feltámadás már megtörtént”, akik a keresztség vagy a „gnózis” által részesültek ebben, azok már a tökéletesség állapotában vannak. Ebből érhető a testi feltámadás tagadása és az elharapódzó szabados életvitel gondolati megtámogatása is.

Pál ezzel a rendszerrel szemben a bűneinkért keresztre feszített és megigazulásunkért feltámadt Krisztus új életet teremtő hatalmát hirdeti meg. Erre emlékeztet, ezt juttatja eszébe a gyülekezetnek. Hiszen a hirdettet, megismert, elfogadott, megtartott evangélium az alapja a gyülekezet hitének, a közösség megmaradásának, életképességének. Ha ez eltorzul, ha ezt megmásítják, ha ezt félredobják, vagy legalábbis felhígítják, akkor a lényegvész el és a hit károsodik. (Rosszul hangolt hangszerrel nem érdemes még a legtökéletesebben megkomponált dallamot sem eljátszani, mert az sem a hallgatónak, sem a zenésznek nem válik hasznára.)

Az ősgyülekezet „credo”-ját, hitvallását „ismétli át” a feledékeny korinthusiakkal, amikor Jézus valóságos haláláról és valóságos feltámadásáról beszél. A feltámadással kapcsolatban a megjelenések tanúira hivatkozik, és ezzel tudatosítja, hogy olyan eseményről számol be az apostoli hagyomány – amit Pál maga is átvett –, mely nem a levegőben lóg, hanem a valóságban alapszik.

Az apostol maga is ott áll a tanúk sorában. Igaz, ő a saját találkozását a Feltámadottal a többi tanútól eltérő módon élte meg. Ellenfelei éppen ezért vitatják is apostolságát. Hiszen megtérése nem a húsvétot követő megjelenésekhez kapcsolódott, hanem később történt. Nem tagadja le, nem szépíti a múltját. Maga sem tartja méltónak magát az apostolságra. Ezért a legkisebb az apostolok közül. Mégis a többiek megerősítése nélkül is tagja az apostolok közösségének, hiszen elhívását

közvetlenül a feltámadott Jézustól kapta, tulajdonképpen „soron kívül”. Így ő is a szem- és fültanúk közé tartozik. Maga is vallja; annak a csodának a részese, amely nem emberi erőlködésből vagy igyekezetből, hanem Isten kegyelméből születik meg és indít el. Nem saját kiválósága (magát „ektróma”-ként, torzszülöttként, későnszülöttként emlegeti), hanem a feltámadott Krisztus evangéliumának megragadó, sodró, új életet ajándékozó lendülete állítja oda utolsóként a hiteles tanúk közé, mint akinek az életén, munkáján, állóképességén, teljesítményén is meglátszik, hogy a neki ajándékozott kegyelem nem marad hiábavaló.

Gondolatok az igehirdetéshez

„Igen nagy hiábavalóság!
Minden hiábavalóság!” (Préd 1,2b)

Reznált, dekadens hangszín. Túlhajtott, elfáradt, lemondó, kiüresedett ember szólal meg így. Aki mintha a Danaidák lyukas fenekű hordóját töltögetné vízzel, vagy Sziszifusz módjára bűnei levezekléseként sziklát görgetne a hegytetőre, mely újra és újra visszagurul. Terhes és eredménytelen erőlködés. Terméketlen, gyümölcstelen munka. Céltalanság és irányvesztés. Igazi értékek, lendületbe hozó, mozgató erők, lelkesítő találkozások nélküli élet. Much Ado about Nothing – Sok hűhó semmiért.

Az „ürességtől való irtózás” mégis odavezet, odahajt, odakényszerít különböző hitek és önmegváltó gondolatok, a szabadság eszményével kecsegtető meggyőződések csapdáihoz. Ezért életbevágó fontosságú ügy, hogy az az irány, amelyet az apostoli bizonyágtétel letéteményesei ebben a világban képviselnek, egyértelmű, minden mástól jól megkülönböztethető, világosan érzékelhető legyen. Az unalom, a passzivitás, a tétlenség, a közöny, a fogyasztás, az igénytelenség és az ezekhez kapcsolódó öntörvényűség ellenében valami egészen egyedülálló, rendkívüli, nagyszerű dolog az evangélium ereje. Annak a meghirdetése, hogy a „Győzelem, élet Krisztusban miénk lett.” Itt nem némulhat el a személyes bizonyágtétel szava, hiszen nemcsak hittételek bemagolt felsorolása hangzik, hanem az érintettség, a megragadottság, az élmény lendületével, meggyőző erejével szólhatunk. Pállal együtt vallhatjuk, hogy a feltámadott Jézus életet fordít és formál. Isten irtalmának mélysége és emberszeretetének nagysága lenyűgöző, semmi máshoz nem hasonlítható és mérhető. Ő fölhasznál, munkába állít, feladatot ad, még akkor is, ha kézenfekvő az alkalmatlanságom, a méltatlanságom. Valahogy úgy, mint az a generális, aki arról volt híres, hogy felismerte mások képességeit és ki tudta használni azokat. Amikor ellenség támadt rájuk, a generális katonái elindultak, hogy visszaverjék a támadást, de háromszor is szétkergették őket. A stratégiák éjjel-nappal azon törték a fejüket, mit tegyenek. Az ellenség eközben egyre erősebb lett. Ekkor előlépett egy betörő, és kérte, hadd vegyen részt ő is a védelemben. A generális megadta az engedélyt. Éjnek idején a betörő átlopódzott az ellenség táborába, besurrant a táborkor sátrába és kilopta az ágy feletti függönyt. Másnap reggel azzal az üzenettel küldték vissza függönyt, hogy a katonák tűzifagyújtás közben akadtak rá. Következő éjjel a betörő ellopta a táborkor párnáját. Reggel ugyanazzal az üzenettel visszaküldték. Harmadik alkalommal a betörő elcsente a táborkor törét.

Ezt is visszaküldték. Aznap a tábormok összehívta főtisztjeit: – Még egy ilyen éjszaka és a fejemre kerül a sor! – mondta. Parancsot adott a tábor lebontására és seregével visszavonult.

Isten kegyelme nem passzivitást, nem tétlenséget eredményez, hanem lehetőséget ajándékoz; még rajtunk keresztül is hatásossá válhat az evangélium ügye.

Pál hitelesíti, hogy Krisztus feltámadásának hirdetése tényeken nyugszik. Feltámadt, megjelent, és ennek tanúi is vannak. Ha nem így volna, akkor hiábavaló lenne a hit és az igehirdetés. „...Ámde ő feltámadott...” Ezért az Ő nevében végzett munka, fáradozás nem hiábavaló, nem sziszifuszi erőlködés, hanem értelmes tevékenység, hathatós erőbevetés, amely távlatot nyit és célt ad az ember elé.

Smidéliusz Gábor

Szentháromság ünnepe utáni

12. vasárnap

2Kor 3,4-9

Exegézis

Az "ilyen bizalom" nem önbizalom, nem öndicséret. Pálnak és munkatársainak nincs szükségük ajánlólevelekre (1-3. v.). A bizalom alapja nem a saját kiválóságuk, hanem Krisztus egyedül. A "logizaszthai ti hósx ex heautöv"-t nehéz szabatosan lefordítani, de a lényege: nem az számít, hogy ő és munkatársai mit gondolnak. Úgy is mondhatnánk: az igehirdetés nem az önértékelés alkalma. Pál 12,1-10-ben is minden látszat ellenére ezt nyomatékosítja. Minden *hikanotész* Istentől származik. Ez nemcsak alázatos, hanem merész kijelentés is (5. v.). Az apostol azonban rögtön meg is indokolja, a textusunk előtti 3. vershez hasonlóan: az alkalmasság az új szövetség szolgálatát jelenti. Azaz: Isten akaratának, szeretetének hirdetésében nem álltak meg, nem ragadtak le Mózesnél, a törvénytől. Ma már nehéz elképzelni, micsoda merészség volt Pál (valójában előtte Jézus) részéről, hogy nem csak Mózes mellé, hanem fölül helyezte szolgálatát, illetve saját magát.

Pál nyilván azért beszél ennyit (az egész 3. fejezetben) Mózesről, mert a gyülekezet bizonyos, zsidókeresztyén körökben nem volt világos Mózes és Jézus, törvény és evangélium viszonya. Mózes persze Jézus tanítványai számára is kikerülhetetlen és szükségszerű előzménye a Mester szolgálatának. Azoknak, akik Jézust hirdetik, a Sinai, illetve a Tízparancsolat csak a régi szövetség lehet. Pál, aki a Római levelet, benne a 9-11. fejezettel éppen Korinthusban írta, minden hívő zsidóval együtt lenyűgözve állt Isten jósága, választása előtt (5Móz 7,7). Isten azonban az oly jól ismert Jer 31,31-ben arról beszél, hogy szükség van/lesz új szövetségre.

A régi szövetség, a "betű", pontosabban az írás, az írott törvény kevésnek bizonyult. A törvény nem az élet útja, még akkor sem, ha az élet szolgálatára adatott (Róm 7,9-10). Csak a Szentlélek által menekülhetünk meg a halál szolgálatától (6. v., v. ö. Róm 8,1-17).

A törvény halálos *diakonia*-ja is dicsőségessé lett, hiszen Mózes arca sugárzott (2Móz 34,29-35). Mennyivel inkább van "dicsőségben" (*en doxa*), dicsőségesen a Lélek szolgálata, vagyis a Szentlélekkel ajándékba kapott örök élet (8. v., ismét hadd utaljunk Róm 8,1-17-re). A 9. (és a textusunkhoz már nem tartozó 10-11.) v. a 7-8. v. alap gondolatát, hasonlatát ismétli meg más szavakkal: a mulandó törvény kárhóztató, halálos szolgálata semmiképpen sem mérhető dicsőségében ahhoz, ami újat Isten Jézus Krisztusban cselekedett, és amiről, akiről a Szentlélek bizonyítást tesz. A *dikaioiszüné* (9. v.) *diakonia*-ja a törvény betűjén túlmutat, túlrad (a *perisszeuó* ígét használja, v. ö. Róm 5,15; 15,13; 1Kor 14,12; 15,58; 2Kor 1,5; 4,15; 8,7; 9,8.12; Fil 1,9.26; Kol 2,7; 1Thess 3,12).

Textusunk tehát Pál teológiájának foglalata: egész életünk, minden cselekedetünk alapja a hálaadás Isten szeretetéért (akkor is, ha a 3. fejezetben az *agapé*, *agapaó* nem fordul elő, 5,14; 9,7 és 13,11 ismeretében nyugodtan fogalmazhatunk így). Ez a dicsőség útja, amely mérhetetlenül több a törvény cselekvésénél. Egyedül Isten cselekedete által részesülhetünk örök, maradandó dicsőségben.

Meditáció

Legszívesebben a 10-11. v-t is felolvasnám, hiszen, mint említettem, a 9. v. mondanivalóját ismétli meg, más szavakkal. Ettől függetlenül azonban úgy tűnhet, hogy ígénket nem olyan egyszerű "problémásítani". A mai rendszeres igehallgatóknak az ige mondanivalójának rövid összefoglalásán túl nemigen szükséges magyarázni, hogy az Újszövetség, pontosabban maga Jézus mennyivel többet "hozott" a törvény vallásánál. Egészen addig, ameddig valaki meg nem kérdezi: Miért bánik velem így az Isten, ezt érdemeltem?

Többet mondhatnánk arról, hogy az új szövetség szolgálata nem önbizalom, önértékelés, önmegvalósítás kérdése, hanem elkötelezettség(é). Ígénk útmutatás, biztatás minden igehirdető számára (persze az egyetemes papság értelmében): Hogyan lehet a saját gyengeségünk, vélt és valós sikertelenségünk ellenére megmaradni az új szövetség szolgálatának dicsőségében? Hány embert érünk el? Hány embert szólítunk meg azok közül, akiket elérünk? Gyakrabban tudunk-e segíteni, közbelépni, vigasztalni, bátorítani, mint utólag sajnálkozni és szomorkodni?

"...hanem a mi alkalmasságunk Istentől van..." - ez nem megnyugtatás, vállveregetés, sokkal inkább állandó felhívás. Aligha van okunk elbizakodottságra, de ha kicsit körülnézünk, akkor elégedettségre sincsen. Pál azonban, ha egy bizonyos korban és egy bizonyos gyülekezetnek is írta ezeket a mondatokat, érvényességüket nyilvánvalóan nem korlátozta a saját korára és körére. A keresztyénség történetében Isten igazi munkatársai nem azok, akik az emberi értelmet, cselekvést "fejelik meg" az Ő (néha akár el is hagyható) áldásával. Hanem azok, akik mindent az Ő már elvégzett megváltó és elvégzendő újjáteremtő cselekvésére építenek. Luther sekrestye-imádsága tanítja ma is az ige minden (szóval és cselekedettel) hirdetőjét: "En ugyan készségesen állítom szolgálatodba szívemet és számát" - hadd tegyük hozzá: mert szolgálatodat mindennél fontosabbnak tartom - "csak el ne hagyj, mert ha magamra maradok, hamarosan elrontok mindent."

Mit jelent tehát alkalmasságom (bár sok kívánnivalót hagy maga után) alapja, az, hogy hiszek a teremtő Istenben, a megváltó Jézus Krisztusban és a megszentelő Szentlélekben? Azt, hogy e hit minden más hitet, okoskodást, dicsőségvágyat kizár, vagy pedig azért az utóbbiaknak is kell egy kis helyet hagyni? A hit azt jelenti, hogy rábíztam magamat Istenre, és életem minden kérdésének megoldásához elegendőnek tartom az Ő dicsőségét.

Szentpétery Péter

Szentháromság ünnepe utáni

13. vasárnap

Gal 3,15-22

"A galatákat Szent Pál térítette a keresztyén hitre és vezette őket a törvénytől az Evangéliumig. Am alighogy búcsút vett tőlük, megjelentek náluk a hamis apostolok... és elfordították a galáciaikat, akik újra azt hitték, hogy a törvény cselekedetei által kell megigazulniuk, és akkor vétkeznek, ha nem így tesznek... Mindannyiunknak érdekem, cselekedetek és törvény nélkül, egyedül Krisztus által kell megigazulnunk. A harmadik... fejezetben mindezt írással, példákkal és hasonlatokkal is megtámogatja és megmutatja, hogy a törvény csak bűnt és kárhozzátást hoz az igazság helyett, amelyre egyedül Isten kegyelméből kaptunk ígéretet, s Krisztus a törvény nélkül töltötte be azt, így adatott nekünk."

Luther Márton: Előszók, Előszó Szent Pálnak a galáciaiakhoz írt leveléhez (1522) MLSz, 1995. 147.old.

Egzegézés

15. vers: a 3.1kk után (anóétos, esztelenek) szeretetteljes, közvetlen megszólítás (adelphoi, testvérek) célja a visszاسzerzés a tévtanítóktól, hamis apostoloktól, mert Pál egész apostoli munkálkodására jellemző az ügy érdekében a szívós érvelés, vitázás, a meggyőzni-akarás. Ezért alkalmaz egy hasonlatot: a végrendeletet (diathéké) nem lehet megszegni, nem lehet hozzátenni, elvenni belőle (kuroó - perfectum és passzív, mert az alanyt csak sejteti.)

16. Az ígéretet (hé epangelia, üdvösség is) Isten Ábrahámnak adta (1Móz 12,7; 22,18), tehát ennek a ténynek végrendelet értékű jelentősége van. Az Ábrahámnak adott ígéret üdvtörténeti távlatban bontakozik ki. 'To szperma' az OT új magyar rendelkezésemre álló fordítása zavaró, hiszen az 1Móz 12,7-t többes számmal fordítja (a te utódaidnak), ami azért is szükségtelen volt, mert a LXX-ban ugyan az a nyelvtani forma van, mint a Galata levélben (tó szpermati), és Károli is következetesebb, amikor a "te magodról" (egyes szám) beszél, hogy Pál nyomán gondolkodjék. De még a magyar fordítással ellátott Haftárakban is ezt olvassuk: "A te magzatodnak adom ezt az országot" - egy kollektív fogalomnak az egyes száma, amit minden további nélkül egy személyre lehet

alkalmazni. (vö még 1Móz 13,15; 17,7; 24,7. - mindenütt egyes szám az LXX is). Pál apostol esetében a 'to szperma' perszonalifikálása egyértelmű és nem meglepő: Krisztus.

17. A 'diathéké' Istennek olyan ígérete, amely nincs kötve semmilyen feltételhez, tehát evangéliumi ígéret (Zsid 11,8; Rm 4,13k), azért is, mert az epangeliában evangéliumi, üdvtörténeti távlatok bontakoznak ki, egészen Krisztus személyéig. Miután az üdvtörténelem egyik, vagy első nagy fejezete végbement (ősatyák, Egyiptom, Mózes, exodus), elérkezett a nép a Sinai hegyhez, ahol Mózes hozza a hegyről a Törvényt (2Móz 20). Lényegében éppen hogy kijutottak a rabszolgatartók földjéről, ahol az egyiptomi törvények uralkodtak, az egyiptomi törvényeket azonban le kellett tenniük, ehelyett következnek a Dekalógus, a Tóra törvényei és később értelmezései. Tehát elsősorban "praktikus eszközről" van szó, és mert "csak" praktikus eszköz a törvény, ezért nem is teheti érvénytelenné az evangéliumi tartalmú, üdvtörténeti távlatú ígéretet - Ábrahámtól Krisztusig.

18. hé kléronómia = örökség, átvitt értelemben részesedés Isten országában és az örök üdvösségben (vö. ApCsel 20,32), itt a Galata levélben is tehát konkrét tartalmúvá válik az Ábrahámnak adott ígéret: nem kisebb a tét, mint az üdvösség. A Zsid 1,2-ben a Fiú a "mindennek örököse" (= kléronomosz pantón), ami már egyértelműen eszkatológiai távlatra utal. A kérdés: hogyan? Pál: nem a törvény által, amely lényegében 'csak praktikus eszköz', szerinte pusztán az egyiptomi rabszolgaság törvényei helyett volt rájuk szükség.

19. S akkor a 'nomosz'? Pál mintegy élő beszélgetést folytatva ír, hiszen a célja meggyőzni a hűtleneket, belátáshoz segíteni a tévelygőket. 'Hé parabaszisz' = a törvény a bűn miatt van, hiszen ha nem lenne bűn, nem is kellene törvény. Az ígérethez képest a nomosz pótlólag "jött közbe", prozsthémai történt, azaz pótlólag mellé vagy utána akasztani (bár az ApCsel-ben a gyülekezethez való csatlakozást is jelentette).

Pál legfőbb érve az ígéret contra törvény kérdésben: Isten Ábrahámmal személyesen, azaz közvetítő nélkül beszélt, amíg a törvényt "csak" angyalok közvetítették (vö. ApCsel 7,38). Isten Ábrahámmal szinte baráti módon beszél, nem kell közjük közvetítő. Izrael népével Isten a Sinai hegyénél is közvetítő útján érintkezett, még hozzá angyalról olvashatunk (vö. a Sinai hegyi természeti jelenségek, mögöttük angyalokat sejtene, vö. még 5Móz 33,5 és a Zsid 1,7). Tehát Pál a törvény kapcsán kettős közvetítést tanít: egyrészt az angyali, másrészt a mózesi közvetítést.

20. hó meszitész - közbenjáró, közvetítő akkor szükséges, ha távolság, sőt ellenséges távolság van két, egyébként egymáshoz tartozó között. Ábrahám és Krisztus - az egyikkel Isten közvetlenül beszélt, a másikban - Krisztusban - kinyilatkoztatta magát. Tehát teljes üdvtörténeti azonosság van a két név között. A különbség annyi, mint az ígéret és a beteljesedés között. Ábrahámnak adja az /evangéliumi/ ígéretet, Krisztusban beteljesedik. Itt tehát nincs szó közvetítőről, angyalokról stb.

21. Törvény contra (evangéliumi) ígéret? Honnan a dzóé (dzóópoiészai = életet teremteni)? Ki képes életet létrehozni? Nyilván nem a holt kőtábla-törvény, hanem az ígéreték élő adója. Élet csak élőtlől származhat. A megigazulás (dikaiosüné) is csak élőtlől jöhet - mert ami aktivitást feltételez, annak élőnek kell lennie. A törvény

holt betűvel szemben az ígéretet adó élő Úr (Jézus) az any.

22. A törvény miatt nagyon fontos a versünk logikája: mivel (19. parabazisz) mindenkit leigázott a bűn kivétel nélkül, a bűn miatt mindenkire nézve érvényes a törvény praktikus eszköze, mely mindaddig érvényben van, amíg Krisztus el nem jön - az életünkbe. A hé hamartia és a hé panta összetartoznak, bár az ígéret testamentum, végrendelet értékét semmiféleképpen sem csökkentheti a törvény, mert arra nem képes, hogy a holt betű aktív módon segítse elő az örök életet (mert élet csak élőből van), de a "bűn miatt adatott". "Tehát a törvény nevelőnk volt a Krisztusig..." (3,24).

Textus-centrikus meditáció

1. Kitűnő példa minden igehirdető számára Pál stílusa, módszere: szívvel-lélekkel, érvel-értelemmel argumentál, vitázik, meggyőzni akar, érezni lehet a sorai mögül az izzó lelkesedést, a féltő szeretetet, a menteni akaró erőfeszítést. Megszégyenít bennünket, amikor mi tanáros pedantériával, kimért közömbösséggel, érdektelen postásként pusztán átadjuk a 'küldeményt', aki hisz hisz, aki nem nem - hiszen a hitet nem mi teremtjük, és okos dogmatikai fordulattal meggyőzzük magunkat hidegvérű közömbösségünkről. Pál is tudja, hogy a hitet nem ő teremti: de tüzes, vitázó, élő, meggyőző. Érezni rajta, hogy lelkének és szívének ügye az Isten ügye. Nagyon meg akarja győzni ezeket az ostoba (anétoi) galatákat.

Pál kiválóan ismeri a Krisztus helyére tolatkozó veszélyt, a törvény problémáját. S nem elégszik meg azzal, hogy csak és egyszerűen kijelenti, hogy Jézus a Krisztus, hanem mindenféle érve van (példázatok, hasonlatok, igehelyek). Érdemes tanulmányozni Pál érvelési módszerét és rendszerét. Minden, csak nem közömbös, lélektelen, hónapvégi fizetésre váró bér-szószekelő.

2. Az őstörténet után a személyek szintjén megjelenő, azaz történelmi eseménnyé váló üdvtörténelem ígérettel, evangéliummal kezdődik. Az 1Móz 12, 3-ban pedig még szó sincs semmiféle öntudatos vallási (izraeli) izolációról, ezoterikus dimenziókról. "Általad nyer áldást a föld minden nemzetsége". A választott nép üdvtörténeti bölcsőjénél még ott állhatott a föld összes nemzetsége. A sokkal későbbi templomnak lesz majd csak olyan udvara, amit a pogányokénak mondanak lebiggyesztett ajakkal. Itt még nincs különbség az "am" (értékes nép) és a goj (pogány, söpredék nép) közt. Mindig igaz a reformáció jelszava: vissza az eredeti forrásokhoz. Hiszen a többi nemzet későbbi lenézése és megvetése ugyanolyan romlás és eltévelyedés, mint a teremtéstörténet egy férfi és egy nő szent képletétől való eltérés a poligámiába.

3. Csodálatos műve a Szentlélek Istennek, hogy a zsidó gondolkodásbun felnőtt Pál apostol a Törát Krisztusért ennyire a helyére tudja tenni. Hiszen gyermekkorától a Tóra különleges szentségéről tanították, és egyetemi szinten is ezt tanulta Gamálielel mellett. Életének volt ideje, amikor hatalmas erőfeszítéseket tett a Tóra betartása érdekében. Ember ezt magától aligha vetkőzhetette le, ez a Szentlélek csodája. Éppen ezért is fájhatott neki, hogy az oktalan galaták meg visszafordítanak lelki életüket.

4. A törvény - törvény. Ha nem lenne bűn, törvény sem kellene. De az ember romlottsága olyan mértékű,

hogy legelemibb tilalmakat is meg kell fogalmazni, pl. hogy benzinkútnál tilos a dohányzás. Ha nem ficamodott volna ki a legelemibb erkölcsi érzékünk, akkor ilyen tilalom nem is kellene. Embervoltunk bűntől átitatott katasztrófáját látva - törvény nélkül nem megy. Mert eszköz, nevelő, praktikus eszköz. Mélyvíz: úszni nem tudóknak tilos - és mégis!

Áthidalás

És ma? Mennyire téma még Pál témája? Járnak-e közöttünk rejudaizációs propagandisták, akik a Törát akarnák újra szentté tenni? Ellenkezőleg: egyrészt semmi sem szteri, kortársaink többsége már a Tízparancsolatot sem ismeri, lebeszéltek még a törvényről is. Másrészt elvakító szekták tombolása tapasztalható, ahol van egy hatalmas zagyvalék törvényekből, frázisokból, megszállottságokból.

Az egyik konkrét és nagy számban realizált valóság: atheosz, anomália.

A másik konkrét és nem elhanyagolandó valóság: a szekták káosza, paranoiája, pszichotikumja.

Korunk galatái vagyunk, csak az a kérdés, hogy mi helyettesíti a tóra-törvényt, azaz mi mivel akarjuk kiszorítani az életünkből az élő Megváltó Úr Jézus Krisztust! Éppen egy ilyen számadással nézhetünk szembe a nyár derekán: mivel szorítom ki az életemből Jézus Krisztust? Mit teszek a helyére? Kinek-kinek magának kell számadást tartania: mi fontosabb Krisztusnál? Mit teszek a helyére? Önmagam? A hitem? A vallásosságom? Vagy tudományt? Pénzt? Mindenkiene a fantáziájára és életismeretére bízunk, mit tehetünk, mit tehetnek mások Krisztus helyére...

Ribár János

Szentháromság ünnepe utáni

14. vasárnap

Gal 5,16-26

Egzegézis

A Galata levél alapvető kérdése, amelyet Pál apostol tárgyalt, a keresztény ember Lélek által nyert szabadsága, és az ennek megfelelő etikai következmények. A galaták elnyerték a Krisztusban való hitben, a vele való közösségben a Lélek ajándékát, ennek megfelelően kell tehát Lélek szerint is élniük (16. vers). Ez azonban korántsem jelenti a perfekcionizmust, a hívő ember erkölcsi tökéletességét, és főleg nem a kísértésektől való mentességét. A "lelki" ember is tapasztalja, hogy van az életében egy visszahúzó, Istennel és az ő rendjével szembefordító erőhatás, amely állandó kísértés formájában jelentkezik. Textusunk a keresztény embernek ezt a belső kettősségét, a "test" és a "lélek" megnyilvánulásait tárja elénk (17. vers). A "test" nem az ember testiségét, anyagi meghatározottságát jelenti, erre nem árt kitérni az igehirdetésben sem. Általános félreértésként még mindig él az az elképzelés, amely a plátóni dualizmusból származik, és amely a gnosztikus

gondolkodás alapja lett, és azután a középkori keresztény ideált is jelentette, hogy a test alacsonyabb rendű, szennyes, bűnös, és ezért szégyellnivaló. Erre a különösen "komoly hívő" körökben képviselt szemléletre (egy lelkipásztori beszélgetésben egy ilyen "komoly hívő" mondta: "Én már úgy szeretnék a mennyben élni, ahol nem kell majd a házassággal járó tisztátalanságtól szenvedni") nem csoda, ha ellenreakcióként a másik véglet, a szabadosság jelentkezik. A "test" az Istentől elszakadt ember a maga testi (anyag) és lelki (szellemi) valóságában. Test és Lélek szerint élni az ember Istennel szembeni kétféle viszonyulását jelenti; az Isten ellen forduló, tőle elszakadt, az Isten rendjével nem törődő öntörvényű magatartását, illetve az Isten Lelkének ezzel ellentétes munkáját, amely ebből a velünk született magatartásból ki akar szabadítani, és Isten gyermekeinek szabad, Isten és embertársai iránt szeretet által meghatározott magatartásra akar elvezetni. Ebben a kettősségben, a bűn és a megváltottság feszültségében kell megélnünk és megharcolnunk a hit harcát. Magunktól nem tudjuk a Lélek útját járni, mert a bűn erősebb saját akaratumknál, gondoljunk a Róma 8 fájdalmas vallomására, de a Lélek segít erőtlenségünkben, és Krisztus legyőzte a bűnt, testében elszenvedve a halált, feltámadásával megtörte a bűn kényszerítő hatalmát. Megerőtlenedett a bűn teste, és lehetőséget nyitott a Lélek megújító munkájának. Nem a törvény cselekvése, nem az ember elhatározása, nem akaratának megfeszítése formálja újjá a "test" által meghatározott embert, hanem a Szentlélek, aki Krisztushoz vezet, és az élő Krisztussal való közösséget hozza életünkbe. Aki tehát Lélek szerint él, az Krisztusra mond igent, annak az életében a krisztusi életmegnyilvánulások, vagyis a szeretet megnyilvánulásai lesznek láthatóvá. A test szerinti élet megnyilvánulásai és a Lélek szerinti élet megnyilvánulásai felsorolásukban nem a teljességet mutatják be, hanem tükröként és illusztrációként szolgálnak. Céljuk diagnosztikus értékű, amennyiben szembesítenek minket önmagunkkal, amelynek révén megláthatjuk és felismerhetjük életünk irányultságát, a Krisztussal való közösségünk valós, élő voltát, annak meglétét vagy hiányát.

Az igehirdetés szempontjából

Ezért nem azt látom célravezetőnek, ha elveszünk a "test" egyes bűneinek, vagy a lélek gyümölcse egyes erényeinek a tárgyalásában, hanem az emberi lét, az élet két útjáról kell szólnunk a moralizálás kézenfekvő és csábító, ám felületes és könnyebb megoldást kínáló kísértésének elkerülésével.

Az igehirdetés alapkérdése ezek szerint az, hogy kinek az irányítása alatt van az életünk, ezt a kérdést kell exponálnunk és erre kell választ adnunk. Az igehirdetés célja pedig az, hogy segítsünk abban az egyedüli döntésben, amely a mi lehetőségünkben van, hogy engedjünk a Lélek munkájának, aki minket Krisztushoz vezet. A két felsorolás között nem az a különbség, hogy a test cselekedeteiben bűnökről, a Lélek gyümölcse esetében pedig erényekről van szó, hanem az, hogy a test cselekedeteinek forrása bennünk van, míg a Lélek gyümölcset a megváltás ajándékként kapjuk. A Lélek szabadít meg az Isten nélküli, sőt vele szembenálló "testi" élet megnyilvánulásainak kényszerétől és a Lélek újít meg a Krisztust követő, szeretetben élt életre. Nem a törvény követelésének görcsös igyekezetével, nem

nekünk kell erőlködnünk, a keresztény élet nem lehet "izzadságszagú". Nekünk "csak" élő összeköttetésben kell maradnunk a Lélek által Krisztussal, aki a "szőlőtő". Aki őbenne marad, az terem sok gyümölcsöt. Ezért a hit, a Krisztussal való közösség az, amely döntő életünk minősége és megnyilvánulása tekintetében.

Imádságunkká lehetnek *Weöres Sándor* versének sorai:

Szívemet kétféle húzás tépi,
egyre lyukasabb, egyre zavartabb -
ládd-e, sokszor már azt se tudom,
melyik a te horgod zsinagye
s melyik a mélység inda-köteléke.
Vonj hevesebben! ön-erőmből
nem jutok én soha hozzád.

(*Weöres Sándor: Vonj sugaradba*)

Balicza Iván

Szentháromság ünnepe utáni

14. vasárnap

Gal 5,16-24

Egzegézis

Pál apostol levele a galatákhöz első vizsgálatra mintha két, egymással szemben álló világot akarna olvasói elé tárni. Az egyikben, a törvény világában az óember, a szolgaság és a test dominálnak, míg a másikban a hit, a szabadság, a Lélek és a szeretet. Különösen hat ez, ha arra gondolunk, hogy a törvény is Isten ígéje, a tiszta egyházi tanítás fontos része. De félreértenénk, ha ennek tagadását szeretnénk az apostol írásába erőltetni. Sokkal inkább arról van szó, hogy az adott esetben – a törvényeskedő tévtanítókkal szembeni küzdelemben – annak páratlan nagyságát akarja hangsúlyozni, ami egyedül Jézus Krisztus által jelent meg ebben a világban. Éppen ezért ennek az igeszakasznak minden gondolata a 24. vers fényében kapja meg értelmét, amely a Krisztus Jézus és a keresztyének közötti életközösségről szól.

(16-17) „*Intelek titeket*” – kezdi Pál, s ezzel azonnal feszültség alá helyezi a textust. Hiszen ez a személyes megszólítás óv meg minket attól a félreértéstől, hogy a következőkben nem a minden hívő életében zajló küzdelemről van szó, hanem pusztán gyönyörködtető teológiai okfejtésről. „*A Lélek által járjatok*” (pneumati), azaz az életfolytatást meghatározó alapról és irányról szól: mindennek a Lélekhez való élő viszonyulásból kell fakadnia. Fontos már itt megállapítani, hogy az egész igeszakaszban az ember alapvető irányultságán van a hangsúly: a test, amely a kívánság ereje által tevékeny hatalommá válik, vagy pedig a Lélek határozza-e meg? Hiszen a Lélek juttat el Krisztus Jézushoz, „helyes krisztológiai látásra” (*Cserháti*), míg a test kívánsága az Isten elől való menekülés, a tőle való távolodás, függetlenedés. Tehát nem a bennünk levő jó és rossz küzdelme a téma, hanem az egyetemes tapasztalat arról, hogy az ember küzd a Lélek befolyása ellen, még keresztyén hitben járva is. Természetes gondolkodásmódunk ugyanaz marad, csak a Lélek ereje győzhet bennünk. Ezért a „*hogy ne azt tegyétek, amit*

szereplőket” gondolata végül kizárja a törvény üdvös hatásának lehetőségét, mivel a jó felismerése is kevés a megvalósításhoz (vö. Róma 7,23 és környezete).

(18) Ezért ér véget a törvény tehetetlen uralma – és vele a törvény erejével való küzdelem az Isten tetszéséért és könyörületéért –, mivel nagyobb erő hozza az egyedüli megoldást: a Lélek, aki magával ragad (agesqe). Azaz átkerül a hangsúly magamról arra, akit Isten segítségül, pártfogónak küldött nekünk (s nem az érdemesek jutalmazására).

(19-21) Az itt található bűnlajstrom bizonyosan a teljesség igénye nélkül megemlített példák sora. Mégis két csoportba sorolhatók: az egyikbe kerülhetnek a típusos „pogány eredetű” bűnök (mint a szexuális tévelygések mindent felölelő széles skálája, valamint az irigység, részegeskedés stb.); míg a másikba sorolhatjuk a hitbeli eltévelyedéseket (bálványimádás, varázslás) és a „tisztességesek” testi cselekedeteit (a törtéteket és a közösségi élet torzulásait, torzításait – melyek, valljuk meg, sokszor veretes egyházi bűnök – ma is). Az apostol ítése komoly: mindezeknek súlyos, örök következményei vannak – mintegy jelezve a Lélek befolyása elleni küzdelem valóságát.

(22-23) „*A Lélek gyümölcse*” olyan katalógus, mely az ókori világ erénykatalógusaitól egy tartalmi kérdésben döntően különbözik: a szokásos, emberi erővel megvalósítható és teljesítményként megbecsült erények helyett valóban a Lélek munkájának gyümölcseit említi, amely nem az ember sajátja. Ez a gyümölcs pedig a szeretet (agaph), s ennek további kifejtése az utána következő felsorolás. Bár mind igen értékesek a világ szemében is, valójában mégis teljesen elválaszthatatlanok a Lélektől – hiszen mint annak termései egészen más távlatot kapnak: Istenből táplálkozó örömmé, vele való békességgé, benne gyökerező cselekedetté, életfolytatássá válnak, amint maga a szeretet (agaph) természete szerint Istenből fakadó és tevékeny. „*Az ilyenek ellen nincs törvény*” írja ironikusan Pál a törvény szigorú hirdetőinek – de vegyük észre: amire egyedül a Lélek által van lehetőség, azt a törvény nem tudja elvégezni.

(24) Hiszen a Lélek Krisztushoz ragad minket, vele von élet-halál közösségébe. A Lélek és a test közötti küzdelmet az ő keresztje döntötte el a számunkra, nem is fakadhat a Lélek által munkált életfolytatás másból, mint öbelőle. Itt lesz világossá az is, hogy e vasárnap egyházi évnél megfelelő üzenete miért lehet a *hálaadás*. Megváltott népe szívesen és hálással engedelmeskedik Urának, akitől új életet nyert a Lélek által.

Meditáció

„*Csak a Lélek fuvalma teremtheti meg az agyagból az embert.*” (Saint-Exupéry)

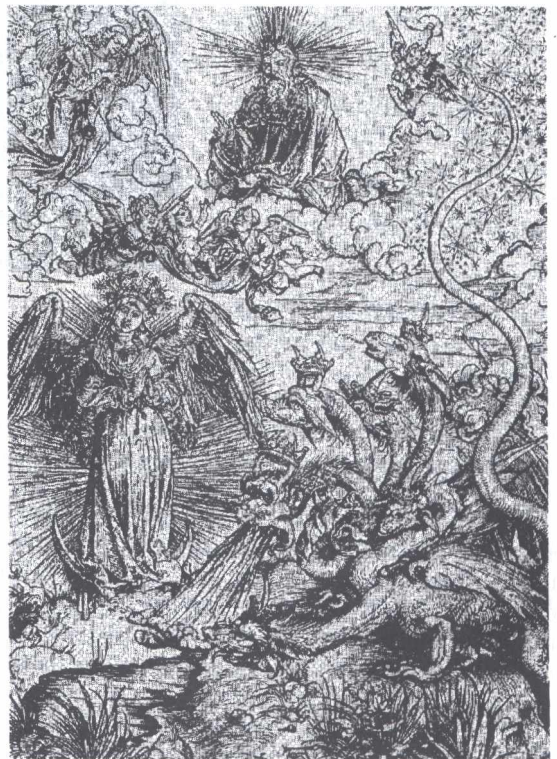
Az emberek talán sohasem foglalkozhattak annyit kizárólag önmagukkal, mint a mi korunkban. Talán ezért érezzük magunkat oly gyakran magunkra maradottaknak. Különböző emberképekkel dobálóznak a médiában (nemcsak a filmek, de a hírműsorok is), a testépítő szalonokban, a reklámokban (legalább a mosópor legyen intelligens a családban...), a politikában és közgazdaságban stb. Az emberképek pedig alakítanak, mintákat adnak és erőltetnek ránk. Istennek is van emberképe: „Íme, az ember!” – mutat Krisztusra ilyen értelemben is. Mikor ezt kutatjuk magunkon, talán nálunk sem lehetne másként kezdeni: „*intelek titeket...*”

Saint-Exupéry mondatára rímél ágendánk e vasárnapon: A Lélek elevenít meg! Nemcsak arról van szó, hogy nem vesszük komolyan a hívő élet dolgait, s ezért intésre szorulunk, hanem ott is tévedhetünk, hogy hol keressük és hirdetjük az új élet ajándékának a lehetőségét és erőforrásait: a törvény erejében vagy Krisztus erejében? A Lélek tanúságtétele legalábbis egyértelmű: Krisztus Jézushoz vezet bennünket, azaz feltétlenül és szüntelenül kiemel önmagunkból, a magunk körül forgásból és önnön teljesítményünk bűvöletéből. S ekkor teljeseedik be az írás: eljön a Vigasztaló. Ő az, aki jön (Niceai Hitvallás), s benne újjászületés, gyümölcstermő élet.

Tévéton jár, aki emberek között akar frontvonalat nyitni – ami oly sokszor történik, amikor a mi elgondolásunk válik hirtelen az „egyedül üdvözítővé” akár hit kérdésében, akár másban. A harc belső harc, a frontvonal mélyen bennünk húzódik. Ezért figyelmeztessen bennünket e néhány szó: „*A test cselekedetei nyilvánvalók, mégpedig: harag, önzés, széthúzás, pártoskodás...*” Ha azt mondjuk, hogy nincs frontvonal bennünk, önmagunkat csaljuk meg, és nincs meg bennünk az igazság.

Hálaadás vasárnapja... Bár Pál apostol egyszer sem említi a hálaadást ebben az igeszakaszban, tulajdonképpen mégis szerves része az egész mondanivalónak. Hiszen a Lélek gyümölcsei ott tudnak szépen fejlődni, ahol a körülmények (klíma) is megfelelőek. Ebből pedig nem hiányozhat a hála sem – különösen egy olyan vasárnapon, amikor a legtöbb gyülekezetben megterítik az Úr szent asztalát a hálaadás (eukarisztia) szentségével: „*Ez az én testem, amely tiértetek adatik... e pohár az új szövetség az én véremben*” – „*Akik pedig Krisztus Jézuséi, a testet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt.*”

Korányi András

Dürer: A napbaöltözött asszony Jel 12.

Igehirdetés Tátrai Vilmos hegedűművész temetésén

*„A nemes harcot megharcoltam,
futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam”
(2Tim 4, 7)*

- Egy ember, akit mindig hegedűvel ábrázoltak -

Tátrai Vilmos Isten megfáradt gyermeke – evangélikus testvérünk.

Kispest, 1912. – Budapest, 1999. A két helységnév és évszám között 87 év, a 20. század több mint 80%.

Kossuth-díjas hegedűművész, kiváló és érdemes művész, ny. professzor, a természet, a muzsika szerelmese, az evangélikus egyház tagja.

Hosszú, tartalmas, gazdag élet.

Most búcsúznunk, tudva, hogy az evangélikus temetés nem a laudáció, hanem a „Laudamus Te” alkalma, vagyis nem embert magasztalunk, hanem „Téged Úristen dicsérünk”.

Búcsúznak a gyászolók: felesége 60 évi házasság után, gyermekei, unokái, sógornője, családtagok, tanítványok, művésztársai, barátai, a híres quartett tagjai, a nevét viselő társaság, mindazok, akik szerették és emlékét megőrzik. Ki-ki másként szólítja: Vili bácsi, Vilmos, Vili, Professzor úr... A gyászolók körén belül érzi magát a lelkész is, akit az igehirdetés szolgálatára kértek - hiszen évtizedek óta jól ismertem őt a Deák térről, és ültem asztalánál is -, amint idetartoznak az óbudai gyülekezet tagjai és azok, akik már nem lehetnek itt, mert elmentek a minden halandók útján...

Az én dolgom most Isten elé állni és Isten elé állítani a gyászoló gyülekezet tagjait. Ez a Coram Deo pozíció fegyelmez mindnyájunkat.

Hálaadás az Isten előtt állók búcsúzása. Köszönetmondás a fantáziadús Istennek, Teremtőnek, aki csodálatosan megkülönböztetett mindannyiunkat és gazdagon megáldott egyenként. A temetési igehirdetés, ha nem életrajz vagy jellemrajz nyújtása, s ha nem csupán dialógus a beszélő és hallgatók között, úgy *trialógussá* válik. Istennek adunk hálát mi gyászolók Tátrai Vilmosért. Szól az Isten igéjében, beszél a lelkész – gondolatban folyik az események felidézése, megformálása a hallgatókban, mindarról, amiről az elköltözött élete beszélt. S most önmagunkat biztatjuk: „Áldjad én lelkem az Urat és el ne feledkezzél semmi jótéteményéről.” (Zsolt 103) A zsoltárosnak ez a *cohortativusa* (ahogy a fasori gimnáziumban egykor tanultuk), önmagunk biztatása szükséges a rava-

tal előtt is... Nem könnyű, sőt rögös életutat ismerve mondjuk ezt... Ebben az évszázadban sokat fújt szembe a szél és Isten így tanított meg hajózni bennünket. Ő adott erőt, hogy tűzön-vízen menjünk át. Ézsaiás próféta szerint Isten nem ígér tűz, és vízmentes életutat népének de ígéri: „Ha tűzön megy át, ha vízen kelsz át, ÉN Veled vagyok”. Sorsunkban ér megbecsülés és méltatlan meg-alázás is. Tátrai Vilmos Isten erőterében, Isten ütemében élt, tartotta az ütemet. A Thessaloniki levélben olvassuk amikor Pál rendre inti a gyülekezetet, azt a szót használja: (*ataktus*), amit így is lehet fordítani: *maradjatok a taktusban*. Tátrai Vilmos, a művész azért tartott rendet, azért nem engedte meg a rendtelenséget, mert nem akarta hogy valaki kiessék az ütemből, a taktusból. Egész élete tere jellemző volt, hogy tartotta és megtartotta a taktust az isteni rendet. Feltétlen igazságérzete, szókimondása innen érthető. Most, amikor nem részleteket nézünk nem is az élet utolsó szakaszát, alkonyát, így látom őt. Ezért a rendtartó, taktust tartó emberért adjunk most hálát!

A búcsúzás a sírás ideje is. Nem szégyelljük. Jézus is sírt barátja Lázár sírja mellett és sírt városa hazája (Jeruzsálem és temploma) felett. Sőt azt is mondta: „*Boldogok akik sírnak,*” mert van miért és van vigasztalás is.

Sírásunk összefügg az *önvizsgálattal* is: nem angyalokat temetünk és nem angyalok állják körül a koporsót, nemcsak vesztésünk fáj, nagyon fáj, hanem bűneink is. A bűnbánatra csak egy gyógyszer van: a bűnbocsánat. Magyar társadalmunkban is – visszatekintve az elmúlt 87 esztendőre, van miért sírni, van miért bocsánatot kérni és bocsánatot adni. A bűnbocsánat reményében búcsúznunk.

Tátrai Vilmosnak sokszor kellett búcsúznia életében, hiszen utazó volt, világotutazó, bejárta Földünk sok országát, *de mindig hazatért.* A többnyelven beszélő, kontaktusképes utazó – hisszük – most az eddig ismeretlen útról is hazatér az élet Urához.

Isten előtt most előretekintünk, hiszen nemcsak az emlékezés, búcsúzás alkalma ez a ravatalnál való megállásunk. Textusunknak nincs ott vége, ahol a felolvasást abbahagytam. „Készen vár az örök – igazi élet koronája, amit megad nekem és mindenkinek, aki örömmel várja eljövételét” – így folytatódik. **Most előretekintünk:** az *időbeli jövőre*, a holnapra, és az *időtlen jövőre*, az örök-életre. A holnap sem lesz könnyebb, mint a tegnapi volt. A hátramaradottak feladata, hogy egymást az élet nehéz útján segítsék, egymás kezét el ne engedjék! **És az örök élet?** Csak egyet merünk mondani a Szentírás alapján: **Találkozás** Istennel, akit itt soha nem láttunk, és egymással, akik itt szerették egymást – Isten nyugtalan gyermeke már nincs itt, de hisszük: vele még találkozunk közös Urunk előtt. Amen.

id. Hafenscher Károly

(Óbudai temető 1999. Február 12.)

(Róm 13, 14a)

Kedves teológus gyülekezet, testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Tizenéves lányok életében az egyik legnagyobb, állandó jelleggel visszatérő probléma, hogy mit vegyenek fel. Naponta többször is megállnak a tükör előtt és variálják ruháikat, frizuráikat, és kíváncsian próbálgatják a kozmetikai készítményeket. Fontos nekik, hogy jól nézzenek ki, hogy barátokat szerezzenek, és hogy kedveltek legyenek. S ha valahova készülnek, pl. színházba vagy vendégségbe, akkor ez a készülődés órák hosszt is eltarthat – a család többi tagjának idegeit borzolva.

A tükörbe nézés és a jól ápoltság azonban nemcsak a tinédzserek kiváltsága. A felnőttberek számára is ugyanolyan fontos a jó megjelenés. Az első benyomás sok esetben nagyon meghatározó. Jelentőségén állások és emberi kapcsolatok múlnak.

A tükörbe én is belenézek, amikor a lelkeszi munkára készülök. Én mit vegyek fel? Hogyan találok olyan öltözetet magamnak, amely illik ehhez a munkához, amelyben jól érzem magam, és ami kényelmes? Mi az, ami jó közérzetet ad, akár prédikálok, akár haldokló mellett állok vagy temetek, akár fiatalokkal kirándulok? Olyasvalamit képzelek el magamnak, amiben akkor is boldognak érzem magam, ha vakolok, csempézek, kertet rendezek, vagy ingatlan ügyekben tárgyalok.

Ezért hát kezembe vettem a postaládánkba bedobott áruházi katalógusokat, hogy a legfrissebb divaton tájékozódjam – hátha megtalálom, amit keresek. Amint ezeket a lapokat nézegettem, egy furcsaságon akadt meg a szemem. A legújabb olasz divat, *Rómából*, felkeltette a figyelmemet. A divattervezőt *Pálnak* hívják, aki merész ötleteiről híres. A színes képeken az alábbi új modellek voltak:

Giotto: Júdás csókja

Könyörületes szív – nem csak fiataloknak.

Jóság – univerzális viselet.

Alázatosság – nem csak szabadidőre.

Szelídség – minden helyzetben megnyerő kosztüm.

Áldozatos szeretet – régi divat új színben.

Hosszútűrés – mely bármely másik ruhadarabbal kitűnően kombinálható.

„A ruhákat az *Új ember* boltban lehet megvásárolni, amely a *Szív centrum* belső udvarában található – közlekedési szempontból ideális helyen. A nyitva tartási idő azonban változó. Ugyanis az üzletben gyakori a tatarozás, a felújítás. Nagy a forgalom és a berendezéseket hamar tönkreteszti a dorbézolás, a kicsapongás, a viszálykodás és az irigység. A napenkénti felújítás miatt az aktuális nyitvatartási idő felől telefonon kérem érdeklődni” – olvasom.

A prospektushoz megrendelőlapot is mellékeltek. „Rendeljen addig, amíg a készlet tart – amíg lehet! Az idő fogy, ki tudja, meddig lehet még mindezeket kapni! A cég, akitől a ruhákat vesszük, bármikor megszüntetheti az áru szállítását. De sajnos sem az időt, sem az órát nem tudjuk. Ezért hát jöjjön el és látogasson meg bennünket még ma!”

Ahogy végigolvastam az ajánlatot, ideálisnak tartottam. Úgy gondoltam, amíg még van időm, elmegyek a *Szív centrum*ba. Tényleg hamar odaértem. Csak be kellett csukni a szemem, és már ott is voltam. Az eladó szívesen fogadott. Rögtön ajánlott egy kollekciót – így szólt:

Próbáld ezt fel, aranyom! Ha ezt hordod, észreveszed a bajt, a problémát a körülötted lévők szemében. A szíved igazán fog szeretni. Kezed áldani fog, lábad bátran megáll az irrealitások talaján, akár délben, Samáriában is. Láthatod, különleges modell.

Fölpróbáltam és megnéztem magam a tükörben – egész jól állt. Bár egy kicsit bőnek éreztem mindent.

◆ Mibe kerül mindez? – kérdeztem.

◆ Semmibe. Az előbb itt volt egy Úr. Azt mondta, hogy tud róla, hogy hova, s merre készülsz, ismeri utaidat. Így hát ő mindent elrendezett a számodra.

◆ Igen?? – csodálkoztam. Örömöm határtalan volt. Alaposan megnéztem a ruhát, s az emblémáját is, melyre ez a név volt írva: *Krisztus*. A használati utasítás pedig így szólt:

„Abszolút strapabíró viselet, mely kibírja az élet nehézségeit, a presbitériummal való harcokat is.

Hegymászásra, fiatalokkal való kirándulásra kitűnően alkalmas.

Az életet megóvjá az aggodalmaskodástól.

A lelkeszi szolgálat kezdetén is erősen ajánlott, nemcsak alkalmi viselet.

Krisztus szeretete sohasem megy össze, de vigyázat: szeretetét ereszti, könnyen fog.

Ha Krisztusban élsz, új életben élsz. Bármit teszel, az életed Benne válik értelmessé. Ő ad értelmet mindennek, akár vakolsz, templomot renoválsz, kertet rendezel, akár haldokló mellett állsz, temetsz, vagy a fiatalokkal kirándulsz.”

Hazafelé menet még megnéztem a bolt kirakatát s meggyőződtem, hogy jól választottam. Nektek is szívből ajánlani tudom: „Öltsétek magatokra az Úr Jézus Krisztust.”

Imádkozzunk!

Uram, csak Veled lehet nyugodt az életem.

Csak Benned bízva lesz értelme készülődéseimnek, munkáimnak, az Ige hirdetésének és minden szolgálataimnak.

Kérünk segíts, hogy Benned éljünk, hogy nap mint nap Hozzád forduljunk, érezzük jelenlétedet, szeretetedet, s hogy értünk haltál meg.

Te áldd meg életünket, hogy az evangéliumot hirdessük, hogy mások is Benned élhessenek.

Németh Péterné

Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, búcsúáhítatként, 1999. április 15-én.

BÚCSÚIGEHIRDETÉS

Lk 15,1–10

Testvéreim a Jézus Krisztusban!

Sokan emlékezetünkben hordjuk azt az istentiszteletet, amikor elcsendesedett az oltár előtti liturgia, mert egy testvért vittek ki a templomból, és az előtérben megállt a szíve. Előtte még énekelt a 99-cel, a gyülekezet nyájával. A padban árván maradt énekeskönyvében egy leírt búcsúbeszéd volt, melyet valaki nyugdíjba vonulásakor mondott.

Most egy nyugdíjba vonuló lelkész áll előttetek, akit a jó Pásztor magával vitt közel 50 éven át az egy elveszett keresésére. Akkor is, ha ez az egy belevegyült a százak közé, de nem érezte jól magát és nem jött többé. Akkor is vitt a jó Pásztor Jézus magával, ha ennek az egynek még dobogott a szíve, de nem a közösségért, Krisztus egyházáért. Akkor is, ha ennek az egynek a szíve már megállt, vitt Krisztus, hogy temetőnk kápolnájában a vigasztalás és a feltámadás evangéliumát hirdessem az élőknek. Most egy búcsúzó lelkész még mindig a jó Pásztor és gyülekezet közösségében és közelségében a felolvasott ige alapján *a közösségi örömről* szól.

Tele van a bibliai szakasz azzal az örömmel, mely az egy elveszett megtalálásával kezdődik. A jó Pásztor öröme visszhangzik a mennyben, de társakat, partnereket keres a földön.

Az elveszett keresésével kezdődik. Igaz, hogy az örömmel ez az előszobája még nem mondható az öröm helyének. Inkább azt a szomorúságot tükrözi, hogy valaki hiányzik a közösségből. Van, aki farizeusi göggel ezt mondja: szabad az út annak, aki nem találja a helyét, nem elégszik meg a táplálékkal. Elhangzik ez is: hulljon a férgese, mert nem illett közénk: szuperkegyesekhez, megtértekhez, egészségesekhez.

A Pásztor megindul az *elveszett keresésére*. Nem vár arra, hogy majd előkerül, majd észhez tér, majd belátja, hogy mindenhol jó, de legjobb otthon. Az elveszett juh nem magától talált haza, hanem a gazda elment keresésére. Az asszony nem vár, amíg az elgurult drachmára rábukkan, hanem keres és söpör.

Testvéreim! A lelkész pásztori szolgálata mindig ez: nem várni, hogy jöjjenek hozzám, hanem menni és megkeresni a magányosat, az elveszettet, aki már felkelni sem tud. Nagy öröm volt számomra, hogy

ezen a szószéken 18 éven keresztül hirdethettem Isten igéjét százaknak. De ha a Szociális Otthonban egy tehetetlen testvéremnek egy pohár vizet adhattam Krisztus nevében, aki ezt mondja majd erre: „szomjas voltam és innom adtatok”, és még evangéliumi mondatok is elhangzottak, úgy éreztem, ez is istentisztelet, ez is igehirdetés.

Istennek adok hálát, hogy külföldi szolgálati útjaim során, sok szószéken prédikálhattam. Német és finn testvérgyülekezetek templomában szolgálhattam. Elődöm eperjesi templomától a baseli német gyülekezet istentiszteletéig eljuthattam. A Hollandiától a koppenhágai Megváltó templomig lehetőség nyílt számomra, hogy a jó Pásztor fáradhatatlan szeretetéről és kereső irgalmáról szóljak. Mégis, ha megálltam idős testvérek ágya mellett, ha a kórház betegágyán fekvő, haldokló testvéremnek úrvacsorát adhattam, úgy éreztem, hogy ezt az elveszettet kereső szolgálatot várja tőlem első rendben Jézus, aki engem is keresett és megtalált.

Keressük az egy elveszettet, mert *Isten szemében érték*. Nem a gyapja miatt. A pásztor kereső szeretete adja meg az értékét. Ezért nem tud és nem is akar lemondani az egyről sem.

Mondhatná az ember a ráció sűgására hallgatva: kell keresni, de nem ilyen áron, mert több lehet a kár, mint a haszon. A pásztor nélkül maradt 99 ki van téve a veszélynek, ki van szolgáltatva a farkasnak.

Isten más mértékkel mér, Ő mindig a „kallódó lelkek” nyomába szegődik, akik az irgalmas felebarátban szeretnék felismerni Őt. Így keresi Isten az embert ma is. Mi többet beszélünk az Istent kereső emberről, mint az embert kereső Istenről. Pedig ez az evangélium: keres Téged az Isten, érték vagy számára, mert megváltott

Dürer: Mihály arkangyal harca a sárkánnyal Jel 12,7

gyermeke vagy. Értékünk abban van, hogy a legdrágábbat adta értünk: egyszülött Fiát. Isten nem a tömegből, a „massa perditinis”-ből keresi és választja ki a kevés és értékes, finom embert, hogy felépítse vele az Isten országát. Nem azokat keresi, akikkel lehet valamit kezdeni, akikkel lehet jövő építeni, akikhez kapcsolni lehet az egyház „szekerét”, hanem az elveszettet. Azt, aki már nincsen a helyén, ahol lennie kellene. Elment attól, akihez tartozik. Jézus így fordul ma is tévutakra jutott, reménytelen helyzetben lévő elveszettek felé. Ilyenek után meg fáradhatatlan szeretettel.

A megtaláltat hazaviszi a Pásztor-Jézus. Lehet a megtalálttal mást is tenni. Lehet a mérges szülő módján a megtaláltat hazáig ütni és pofozni. Van egy német kifejezés, amely Isten kereső, megtaláló és hazavivő szeretetét így fejezi ki: „Heinsuchung” Nehéz fordítani, de ha felbontjuk a „hazakeresés” szót, megértjük, hogy az a végső cél: hazajuttatni az elveszettet Isten kereső irgalmával.

Ez nem azzal jár, hogy a pásztor maga előtt hajtja. Hisz talán annyira összetörte magát a különféle szakadékokban, hogy lábra sem tud állni. *Vállára veszi!* Többször említettem, most búcsúszolgálatomban is alapigénk illusztrációja szülőfalum templomának oltárképe: életnagyságú Jézus, mint jó Pásztor, vállán a bárányal. Így talált meg Jézus engem is, mint jó Pásztorom, amikor 18 éves koromban nem botjával zavart maga előtt, hogy szolgálatába álljak, hanem az ige záporozott rám. Volt ebben a záporban kis jégeső is, amely fájdalommal töltött el, amikor érettségi előtt meg kellett szakítanom tanulmányaimat a kitelepítés miatt, de azért maradhattam itt, hogy a megsébzetteket vigasztaljam és Krisztus pásztori szeretetét hirdessem. Vegyük szívünkre, de vállunkra is az elesett testvért. Minden istentisztelet lényeges vonása, hogy a szép templomból, ahol minden rendben folyik, ahol szívünkre vesszük az ígét, és minden embert, eljussunk oda, ahol nem szép az élet, ahol nincsen csillár-fény, ahol fáj a magány, ahol csak gyertya ég, mert olyan nagy a szegénység, hogy már a villanyt is kikapcsolták.

Együtt örülni a hazatérővel. Reményik Sándor írja „Az én békességem” című versében: „Előbb elzárnám a láda fiába... De aztán végigvinném a világon: Testvér, testvérem, rokonom, barátom... Itt, itt van mindennek a megoldása, Szűnjön szívetek szüntelen sírása!” – A hazatéréskor, amikor nem én találtam haza kacskaringós utakon, nem én tértem meg, hanem megtalált az Isten, – már örömkönnök hullanak.

„Érdemes” volt az egyért otthagyni 99-et, mert az egy hazaérkezése az öröm hullámgyűrűit vonja maga köré. Ezért érdemes az egyért is mindent megtenni. Ezért nem maradhatott el az áhítat vagy istentisztelet, ha csak egy ember jött a templomba, vagy a szociális otthon kápolnájába. Megyünk az egynek úrvacsorát adni, aki vágyódik a Krisztussal való közösségre. Tartunk az egy diáknak is hittanórát. Nem luxus ez? Nem, hanem kölcsönös öröm forrása. A kereső szeretet nyomán ébred az örömteli hitbeli felismerés: engem, az egyet is így szeret az Isten!

„Örüljetek velem!” – mondom nektek, Testvéreim, búcsúigehirdetésemben is. Ne zárjuk a ládafiába ezt a kapott örömet, hanem vigyük emberek közé: itt persze, nem lehet parancsszóra örülni. Egy betegnek hiába mondjuk: ne légy beteg! Attól még meg gyógyul meg. De aki megtapasztalta, hogy Isten Jézus Krisztus által megtalálta és vállára véve hazavitte, bűnbocsánatával

meggyógyította, az tud örülni mindennek, ami a gyülekezetben történik. Ezért tudtam örülni veletek Testvéreim, hogy az elmúlt 18 évben megújulhattak épületeink: templom, orgona, gyülekezeti terem, temetőkápolna. Ifjúsági centrum létesült. Helyek, ahová Isten kereső szeretete vonz. Közös öröm volt, hogy egyházi iskoláinkban kifizethettük a „lelki antennákat”, hogy fiataljaink foghassák az evangélium adását. Köszönöm Istennek azokat a testvéreket, akik az egy keresésében és megtalálásában velem szolgáltak és együtt örülnek velem most is, mert csak a „keret” változott, de hivatásom nem szűnt meg. Igazad van, licista testvérem, ahogyan érettségi-feleletedben mondtad: akinek hivatása van, az élete végéig hordja és éli. Ámen.

Szimon János

Elhangzott Sopronban, 1998. június 28-án.

AZ IDŐ

– Amikor az öcsém megszületett, édesanyámnak kevesebb ideje maradt rám. – A párom sokat dolgozik. Hetek óta nem tudunk egy jót beszélgetni. – *Nincs intim időm!* – Már elfelejtettem a gyermeki öröm ízét. – Egy meghitt családi vacsorára vágyom! – Mikor úsztunk együtt egy jót a barátommal? – De jó volt, amikor apa és én együtt szereltünk!

A fiatalok felolvassák egymás után a kézbe kapott mondatokat, háromszor. Utána egyszerre még hangosabban, együtt, háromszor.

Az időnek van egy sajátos felosztása: 1. zajló idő 2. magán idő 3. intim idő. Mit jelent ez a hármas felosztás? 1. Kalauz vagyok. Dolgozom. A jegyeket kezelem. 2. Utazom a vonaton. Olvasok. Ez az idő az enyém. Észre sem veszem, hogy eltelt az idő. Jó volt az a könyv! 3. *Utazom a vonaton. Találkozom egy emberrel, akivel beszélgetünk. Tartalmas volt. Épültem belőle.*

ApCsel 14,21–28-ban Pál és Barnabás visszatér a szíriai Antiókhiaiba. 1. Zajló idő: Pál és Barnabás szolgált, hirdették az evangéliumot, bátorítottak. Isten megáldja szolgálatukat. 2. Magán idő: Bőjtöltek, imádkoztak. Elcsendesedtek az Úr előtt. Isten békességet ad az elcsendesedésben. 3. *Intim idő: „Aztán elég sok időt töltöttek ott a tanítványokkal.” (ApCsel 14,2) Amikor Te és én együtt vagyunk - feltétel nélküli szeretetet adunk egymásnak – Isten mosolyog ránk.*

Az intim időről beszélgetünk ma. *Milyen az intim idő?* Az intim idő a kapcsolatok ideje. Azért van, mert jó! Játék. Séta. Beszélgetés. Közös kalácsütés. Együttlét. Jó együtt lenni!

Milyen az, amikor nincs intim idő? A férj eltávolodik a feleségétől. A feleség a férjétől. Az anya a lányától. A lány az anyjától. Az apa a fiától. A fiú az apjától. A barát a baráttól. A szomszéd a szomszédától. Te tőlem. Én tőled. Üresség. Nem elég, hogy zajlik az élet. Nem elég, hogy van időm magamra. Intim idő nélkül egyedül maradunk. Ezt mondta az Úristen: „Nem jó az embernek egyedül lenni...” (1Móz 2,18)

„A pozitív érzelmek – mondja a pszichológia - jobban gyógyítanak, mint bármilyen csodacsepp.” (1) Milyen érzés, amikor a betegágyánál az édesanyád leül melléd? „A szeretet egész valónkat építi.” (2) Hogyan ver a szíved,

amikor valaki leül melléd, hogy megértsen téged? Van bennünk egy növekedési hormon. Miért fejlődik az egyik gyermek jobban, mint a másik? Több anyai simogatást, ölelést kap.

Az eddig elhangzottakat vegyük a zajló időnek. Hallgassunk most egy kis zenét! Ez legyen a magán idő! *Gondoljunk arra, hogy éljük meg az intim időt!* Végül pedig együtt éljük meg az intim időt egy beszélgetésben.

Záró gondolat: A fülekre húzott fülhallgatókból áradó ordító zene hallgatása se nem zajló idő, se nem magán idő, se nem intim idő. Üresség. Mit teszünk még a fülünkre, szemünkre, szívünkre..., hogy ne kelljen intim időt élni?

Börönte Márta

(1–2. Gyökössy Endre: Bandi bácsi a szeretetről)

Elhangzott a Budahegyvidéki Gyülekezet ifjúsági alkalmán 1998 szeptemberében.

CORRIGENDA

A Lelkipásztor 1999/6-os számában a 207. oldalon a „Ki a teológus?” c. írásomba a kézirat elírása alapján egy értelemzavaró hiba került. A Heidelbergi Disputáció 19. tételének Nagybozsakai Vilmos által készített eredeti fordítása így szólt: „Nem az nevezhető méltán teológusnak, aki az Isten láthatatlan dolgait az Ő teremtett műveiből következtetések segítségével próbálja megérteni.” Ismételten a fordító szíves elnézését kérem.

ifj. Fabiny Tibor

Szent Lukács – evangeliárium St. Gallen

Július-augusztusi számunk szerzői

Balicza Iván lelkész - Budapest

Baranyay Csaba lelkész - Siófok

Bárdossy Tibor lelkész - Irsa

id. Bencze Imre ny. lelkész - Budapest

Benczúr László ny. lelkész - Budapest

Berta Zsolt ref. lelkész, vallás tanár - Budapest

Bodrog Miklós lelkész, pszichológus - Budapest

Börönte Márta lelkész - Budapest

Csepregi Zoltán teológiai docens - Budapest

Dózsa István róm. kat. lelkész, hitoktató - Budapest

Hafenscher Károly ny. lelkész,
c. teológiai tanár - Budapest

Háló Gyula baptista lelképásztor - Budapest

Hecker Frigyes metodista lelkész - Budapest

Jóné Jutasi Angelika tanár - Budapest

Kézdy Péter teológiai hallgató - Budapest

Kinczler Irén ny. lelkész - Budapest

Koczor György lelkész - Pápa

Korányi András s. lelkész - Csóvár

Kovács Géza ny. lelkész - Györság

Krámer György lelkész, hitoktató - Pilis

id. Magassy Sándor ny. lelkész - Sikátor

Muntag Andor teológiai professzor - Budapest

Nagy Gyula ny. püspök - Budapest

Németh Péterné s. lelkész - Budapest

Pátkai Róbert lelkész - London

Ribár János lelkész, esperes - Orosháza

Rókusfalvy Pál pszichológia professzor - Budapest

Sárkányiné Horváth Erzsébet ny. lelkész - Kecskemét

Smidéliusz Gábor lelkész - Nagytarcsa

Szabóné Mátrai Marianna lelkész,
felelős szerkesztő - Budapest

Szebek Imre püspök - Budapest

Szentpétery Péter teológiai docens - Budapest

Szeverényi János lelkész, esperes - Budapest

Szimon János ny. lelkész - Sopron

Takácsné Kovácsné Zelma lelkész - Budapest

Zászkaliczky Péter lelkész - Budapest

Schongauer: Jézus születése
- rézmetszet 1475 k.

